

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.
STOCKHOLM

SOU
1959:25

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959:25

Socialdepartementet

VERKSAMHETEN VID UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

BETÄNKANDE AV

KOMMITTÉN FÖR UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

Stockholm 1959

Statens offentliga utredningar 1959

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. Idun. 164 s. **Jo.**
2. Filmstöd och biografnöjesskatt. Idun. 153 s. **Fi.**
3. Preliminär nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 131 s. **Fi.**
4. Kompetensfördelningen av administrativa besvärsmål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten. Idun. 485 s. **Ju.**
5. Läkemedelsförsörjningens organisation. Idun. 304 s. **I.**
6. Fångvårdsanstalters optimala storlek. Idun. 63 s. + 6 s. ill. **Ju.**
7. Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m.m. Kihlström. 131 s. **H.**
8. Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. Idun. 210 s. **E.**
9. Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation. Idun. 78 s. **S.**
10. Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. Idun. 145 s. **Ju.**
11. Förutsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. Idun. 56 s. **Fö.**
12. Tilläggspensioneringens administration. Idun. 186 s. **S.**
13. Familjebeskattningen. Idun 275 s. **Fi.**
14. Reviderad nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 112 s. **Fi.**
15. Fångvårdsstyrelsen. Idun. 216 s. **Ju.**
16. Riksdagens budgetarbete. Marcus. 56 s. **Fi.**
17. Domarbanan. Idun. 222 s. **Ju.**
18. Fånges arbetsersättning. Idun. 98 s. **Ju.**
19. Statsbidragen till städernas vägar och gator m. m. Idun. 136 s. **K.**
20. Det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. Idun. 181 s. **Ju.**
21. Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts arbetsuppgifter och organisation. Idun. 303 s. **K.**
22. Den statliga centrala rationaliserings- och revisionsverksamhetens organisation. Idun. 238 s. **Fi.**
23. Arméns befäl. Idun. 431 s. **Fö.**
24. Förslag till lag om straff för varusmuggling m. m. Idun. 407 s. **Fi.**
25. Verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna. Idun. 197 s. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959 :25

Socialdepartementet

VERKSAMHETEN VID UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

BETÄNKANDE AV

KOMMITTÉN FÖR UNGDOMSVÅRDSSKOLORNA

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1959

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Kap. I. Direktiven. Utredningsarbetets uppläggning m. m. 7

Kap. II. Ungdomsvårdsskolornas uppgift. Skolorganisationen 11

Kap. III. Medicinsk-psykologiska synpunkter på behandlingen av ungdomsvårdsskoleklientelet. Av kommitténs expert överläkare Elsa-Brita Nordlund 19

Kap. IV. Allmänna synpunkter 31

Kap. V. Vårdtiden 37

Kap. VI. Den medicinsk-psykologiska behandlingen. 51

Kap. VII. Skolundervisningen 63

Kap. VIII. Yrkesundervisning och arbetsträning 72

Kap. IX. Fritidsverksamheten 93

Kap. X. Den slutna vården 97

Kap. XI. Vården utom skolan 104

Kap. XII. Personalen vid skolorna 119

Kap. XIII. Vissa administrativa spörsmål, författningsfrågor m. m. 140

Kap. XIV. Vissa anslagsfrågor m. m. 145

Sammanfattning 157

BILAGOR

1. Vårdtiden på ungdomsvårdsskolorna. Av B. Sjöberg 167
2. Förslag beträffande undervisningen vid de olika skolhemmen 175
3. Förslag rörande yrkesundervisningen vid de olika yrkesskolorna 181
4. Stadigvarande undervisningsmateriel vid vissa verkstäder 197

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Genom beslut den 5 april 1957 bemyndigade Kungl. Maj:t statsrådet och chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sex utredningsmän för att utreda vissa av departementschefen i statsrådsprotokollet över socialärenden för samma dag angivna frågor rörande ungdomsvårdsskolorna. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades därefter såsom utredningsmän ledamoten av riksdagens andra kammare, nuvarande statsrådet Gösta Netzén, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens andra kammare Sigrid Ekendahl, ledamoten av riksdagens första kammare Carl Eskilsson, ledamoten av riksdagens andra kammare Edvin Jacobsson, ledamoten av riksdagens första kammare Margret Nilsson och förste kanslisekreteraren, numera e. o. kanslirådet i socialdepartementet Lars-Åke Åström.

På framställning erhöll Netzén den 6 november 1957 entledigande från det honom meddelade uppdraget. Samtidigt tillkallades ledamoten av riksdagens första kammare Georg Pettersson som ledamot, tillika ordförande.

De sakkunniga har antagit benämningen kommittén för ungdomsvårdsskolorna.

Den 10 augusti 1957 tillkallades byråchefen i socialstyrelsen Göta Rosén samt t. f. byråchefen i socialstyrelsen Lars Bolin att såsom experter biträda kommittén. Såsom experter har vidare den 12 februari 1958 tillkallats överläkaren vid Karolinska sjukhuset Elsa-Brita Nordlund och byrådirektören hos byggnadsstyrelsen Tor Bunner, den 19 juli 1958 rektorn vid Vemyra skolhem Ingvar Anzén samt den 12 mars 1959 byrådirektören hos överstyrelsen för yrkesutbildning Carl-Erik Andersson och den 1 april 1959 skoldirektören i Skellefteå Gunnar Sjöström. Såsom sekreterare har tjänstgjort förste byråsekreteraren hos socialstyrelsen Christina Ellwyn och från och med den 7 oktober 1957 även förste byråsekreteraren hos arbetsmarknadsstyrelsen Birger Forslund.

Beträffande yrkesundervisning och rehabilitering har kommittén även samrått med byråchefen hos arbetsmarknadsstyrelsen Albert Bergh samt med yrkeslärare Birgitta Gustavsson.

I första hand har kommittén i enlighet med sina direktiv undersökt möj-

ligheterna att genom olika åtgärder snabbt avveckla den akuta platsbristen inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Kommittén har härutinnan avgivit följande förslag, nämligen

den 1 juni 1957 om inrättande av en ny ungdomsvårdsskola på Visingsö,

den 16 september 1957 om en om- och tillbyggnad av Gräskärrs yrkesskola,

den 11 december 1957 PM med förslag i anledning av den akuta platsbristen vid vissa ungdomsvårdsskolor samt

den 17 maj 1958 om inrättande av väntehem vid Håkanstorp och placering av hemskoleelever i Frälsningsarméns mödrahem i Borås.

Som ett andra led i sitt arbete har kommittén sökt bedöma det framtida platsbehovet och på grund därav föreslå de åtgärder, som kan anses erforderliga. Resultatet av kommitténs arbete i denna del har redovisats i ett den 11 oktober 1958 avgivet stencilerat betänkande Utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna.

Genom beslut den 28 november 1958 anbefallde Kungl. Maj:t kommittén att skyndsamt utreda och inkomma med förslag rörande ombildning av Broby lantbruksskola för döva till ungdomsvårdsskola för pojkar. Kommittén har i skrivelse den 12 januari 1959 inkommit med förslag i ärendet.

Kommittén har slutligen i skrivelse den 28 maj 1959 avgivit förslag beträffande arbetsträning och yrkesundervisning vid Gräskärrs yrkesskola.

Eftersom det i första hand gällt att snabbt öka skolornas platsresurser, har kommittén i de ovan angivna förslagen icke haft möjlighet att mera ingående behandla frågor rörande vårdens och behandlingens innehåll, skolornas pedagogiska och terapeutiska utrustning, yrkesundervisningen, vården utom skolorna, personalfrågor m. m. Resultatet av kommitténs arbete i denna del redovisas i föreliggande betänkande.

I betänkandet framlägges förslag till en förstärkning av den medicinskpsykologiska behandlingen. Vidare föreslås åtgärder för genomförandet av enhetsskoleundervisning vid ungdomsvårdsskolorna samt anordningar för yrkesundervisning och arbetsträning. Dessutom framlägges vissa förslag beträffande fritidsverksamheten, den slutna vården och vården utom skolan. I övrigt upptages till behandling frågor rörande personal och personalutbildning samt vissa administrativa spörsmål och författningsfrågor.

I och med avgivandet av detta betänkande anser sig kommittén ha slutfört sitt uppdrag.

Stockholm i augusti 1959.

Georg Pettersson

Sigrid Ekendahl *Carl Eskilsson* *Edvin Jacobsson*

Margret Nilsson *Lars-Åke Åström*

Christina Ellwyn *Birger Forslund*

KAPITEL I

Direktiven. Utredningsarbetets uppläggning m.m.

I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 5 april 1957 med hemställan om bemyndigande att tillkalla utredningsmän för att utreda vissa frågor rörande ungdomsvårdsskolorna har chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson, angett riktlinjerna för utredningsarbetet.

Kommitténs första uppgift har varit att undersöka vilka ytterligare åtgärder, som borde vidtagas för ett snabbt avvecklande av den akuta platsbristen. Kommittén har härutinnan avgett följande förslag, nämligen

den 1 juni 1957 om inrättande av en ny ungdomsvårdsskola på Visingsö,

den 16 september 1957 om en om- och tillbyggnad av Gräskärrs yrkesskola samt

den 11 december 1957 PM med förslag i anledning av den akuta platsbristen vid vissa ungdomsvårdsskolor.

En i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag utarbetad proposition (1958: 117) framlades för 1958 års vårriksdag. De i propositionen gjorda anslagsäskandena upptogs på nytt i statsverkspropositionen till 1958 års B-riksdag. Genom beslut den 25 juli 1958 godkände riksdagen de i propositionen framlagda förslagen.

Kommittén har vidare den 17 maj 1958 i anslutning till tidigare förslag om omdisposition av Bistagårdens hemskola till yrkesskola föreslagit inrättande av väntehem vid Håkanstorp, V. Vingåker, och placering av hemskoleelever i Frälsningsarméns mödrahem i Borås.

I andra hand borde, enligt direktiven, utredningsmännen — med utgångspunkt från det aktuella läget och den bedömning av det framtida platsbehovet som utredningsmännen fann sig kunna göra — utarbeta ett program för organisationens utbyggnad under de närmaste åren. Resultatet av kommitténs arbete i denna del har framlagts i ett den 11 oktober 1958 avgivet betänkande Utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna.

I detta sammanhang kan framhållas, att Kungl. Maj:t genom beslut den 28 november 1958 anbefallt kommittén att skyndsamt utreda och inkomma med förslag rörande ombildning av Broby lantbruksskola för döva till ungdomsvårdsskola för pojkar. Kommittén har i skrivelse den 12 januari 1959 inkommit med förslag i ämnet.

Såväl de i angivna betänkande framlagda förslagen som förslaget beträffande Broby lantbruksskola har lagts till grund för proposition till

1959 års riksdag (1959: 88). Riksdagen har den 22 april 1959 godkänt de i propositionen upptagna förslagen (SU 57, rskr. 172). En närmare redogörelse för innebörden av detta beslut samt beträffande tidigare beslutade och vidtagna åtgärder för en ökning av antalet vårdplatser vid skolorna lämnas i det följande (kap. II).

Den 28 maj 1959 har kommittén avgivit förslag om uppförande av en provisorisk verkstadsbyggnad vid Gräskärrs yrkesskola.

Eftersom det i första hand gällt att snabbt öka skolornas platsresurser, har kommittén i de hittills avgivna förslagen icke haft möjlighet att mera ingående behandla frågor rörande vårdens och behandlingens innehåll, skolornas pedagogiska och terapeutiska utrustning, yrkesundervisningen, vården utom skolorna, personalfrågor m. m. Även för kommitténs arbete i denna del gäller den i direktiven för utredningsarbetet angivna allmänna riktlinjen, att organisationen skall vara så avpassad, att den kan ta hand om och effektivt behandla de ungdomar, som är i behov av vård inom barna- och ungdomsvårdens ram. I direktiven beröres därjämte vissa spörsmål, som bör särskilt uppmärksammas.

Sålunda bör bl. a. undersökas, huruvida inte den psykiatriska vården vid ungdomsvårdsskolorna bör förstärkas. I detta sammanhang anges, att om säkerhet inte kan erhållas för att personer, oemottagliga för vård vid ungdomsvårdsskolorna, blir omhändertagna inom andra lämpliga vårdformer, åtgärder synes böra övervägas för att i varje fall hindra, att dessa personer menligt påverkar vården av andra elever vid skolorna. Vidare beröres i direktiven frågan om vårdresurserna för unga alkoholmissbrukare. Kommittén framlade vissa förslag beträffande ifrågavarande spörsmål i sitt ovan angivna betänkande, men meddelade samtidigt, att kommittén undersökte behovet av en förstärkning av den psykiatriska vården utöver vad som föreslagits och i så fall möjligheterna samt sättet för en sådan förstärkning.

I direktiven framhålles vidare frågan om vården på specialavdelningarna. Hänvisning göres till en skrivelse från riksåklagaren den 30 november 1955, där vissa spörsmål rörande dessa avdelningar upptagits, bl. a. om vårdtidens längd.

I fråga om yrkesutbildningen bör de mindre tillfredsställande differentieringsmöjligheterna för flickorna uppmärksammas.

Behovet av ytterligare utökning av resurserna för vård utom skolorna bör undersökas. Som skäl härför har bl. a. anförts, att socialstyrelsen i sin petitaskrivelse för budgetåret 1957/58 uppgivit, att ett stort antal elever som varit villkorligt utskrivna måst återtas på grund av s. k. sociala skäl, d. v. s. av annan anledning än fortsatt brottslighet eller vanart.

Bland övriga spörsmål, som särskilt bör uppmärksammas, kan nämnas de av enskilda huvudmän drivna anstalter, som mottar ett klientel vilket inte avsevärt skiljer sig från ungdomsvårdsskoleklientelet.

De i direktiven berörda frågorna får inte, framhåller departementschefen, betraktas som en fullständig redovisning av de problem som sammanhänger med en lämplig dimensionering av vårdresurserna för ungdomsvårdsskoleklientelet. Utredningsmännen bör därför äga att till behandling upptaga även andra frågor som är av betydelse för tillgodoseendet av syftet med utredningen.

För att få en viss grund för en bedömning av de spörsmål, som kommittén haft att ta ställning till, har kommittén ansett det vara av värde att få del av de erfarenheter och önskemål, som såväl ungdomsvårdsskolor som barnavårdsnämnder har beträffande skolorganisationen. I februari 1958 utsändes till samtliga ungdomsvårdsskolor samt till de barnavårdsnämnder, som hade exspektanter till skolorna, och vissa andra nämnder, vilka tidigare haft elever intagna på ungdomsvårdsskola, en skrivelse med begäran om synpunkter, erfarenheter och önskemål beträffande skolorna och deras verksamhet. Bland spörsmål, som upptogs i denna enkät, kan nämnas frågor om ungdomsvårdsskolornas uppgift, verksamhetens avgränsning gentemot andra vårdformer, platsbehovet, skolornas och avdelningarnas dimensionering, undervisning, personal, lokaler m. m. Enkäten, som besvarades av samtliga skolor och 25 barnavårdsnämnder, har kallats *enkätundersökningen.*

I fråga om de elever, som fanns intagna på skolorna den 1 februari 1958, har kommittén inhämtat uppgifter beträffande varje elevs fysiska hälsa, begåvningsgrad, psykiska hälsa, lämpligaste placering på ungdomsvårdsskola, yrkestillhörighet och yrkesutbildning, anstaltsanpassning, behov av särbehandling m. m. Denna undersökning har kallats *differentieringsundersökningen.*

Såväl enkätundersökningen som differentieringsundersökningen har legat till grund för kommitténs förslag i det den 11 oktober 1958 avgivna betänkandet. I den mån kommittén bygger sina ställningstaganden i fråga om de kvalitativa resurserna på de båda undersökningarna redovisas undersökningsmaterialet i det följande.

Enkätundersökningen var relativt begränsad och tog närmast sikte på skolornas platsresurser. Under utredningsarbetets gång har därjämte uppkommit nya spörsmål beträffande vilka kommittén ansett det önskvärt att inhämta skolornas erfarenheter och önskemål. Kommittén utsände därför i november 1958 en skrivelse till samtliga ungdomsvårdsskolor med begäran om synpunkter och önskemål bl. a. beträffande enhetsskolans genomförande inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, yrkesundervisningen, fritidsverksamheten samt frågor rörande personal och personalutbildning. Resultatet härav redovisas i olika avsnitt i det följande.

Efter särskilt medgivande har kommittén den 6 november 1958 haft överläggning med skolornas rådgivande psykiatrer samt representanter

för medicinalstyrelsen och mentalsjukvårdsdelegationen vid en konferens i Stockholm. De synpunkter, som därvid framkom, finnes redovisade i anslutning till kommitténs förslag beträffande den medicinsk-psykologiska vården och behandlingen.

Besök har gjorts på så gott som samtliga skolor för närmare utredning av frågor rörande skol- och yrkesundervisning, verkstadsdrift m. m. Vid besöken har även diskuterats elevernas vidare utbildning samt möjligheterna att placera dem i lämpliga arbeten efter skolvistelsen.

Resultatet av kommitténs arbete när det gäller ungdomsvårdsskolornas kvalitativa resurser m. m. redovisas i föreliggande betänkande, kommitténs slutbetänkande.

KAPITEL II

Ungdomsvårdsskolornas uppgift. Skolorganisationen

Gällande författningar m.m.

Bestämmelser angående ungdomsvårdsskolorna och deras verksamhet finnes meddelade i barnavårdslagen (BvL) och i Kungl. Maj:ts stadga den 28 juni 1946 (nr 582; ändr. 1947: 777, 1952: 128) för skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. Vidare finnes särskilda föreskrifter i instruktionen den 28 juni 1946 (nr 584) för statens inspektör för skolorna, bl. a. beträffande intagningsförfarandet, samt i instruktionen den 16 augusti 1946 för konsulent för eftervården vid skolorna.

Skolornas uppgift

Bestämmelser om ungdomsvårdsskolornas uppgifter finnes meddelade i barnavårdslagen och ungdomsvårdsskolestadgan. Frågor rörande skolornas uppgifter och verksamhetsområde samt gränsdragningen mellan skolorna och vissa andra vårdområden främst mentalsjukvården, alkoholistvården och kriminalvården har behandlats i kommitténs betänkande den 11 oktober 1958 Utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna samt i den av riksdagen godkända propositionen (1959: 88) om anslag till skolorna för budgetåret 1959/60. Skolornas uppgifter och verksamhetsområde kan på grundval av gällande bestämmelser och gjorda uttalanden anges vara följande.

Ungdomsvårdsskolorna är institutioner för fostran och undervisning. Skolorna har till uppgift att bereda vård och behandling åt för skyddsuppfostran omhändertagna vanartade barn och asociala ungdomar, vilka icke är i behov av vård på sjukvårdsanstalt eller anstalt för psykiskt efterblivna. Även sådana, där beslut om skyddsuppfostran på grund av vanart eller asocialitet föreligger, men där en fullständig utredning ej är helt klar, bör kunna för observation och fortsatt utredning intagas på ungdomsvårdsskola.

Elever, vilka bedömes som oemottagliga för ungdomsvårdsskolornas behandling — även vid förstärkta resurser inom dessa — bör överföras till andra vårdområden. Psykiskt sjuka barn och ungdomar eller sådana fall av förvaringskaraktär, som behöver fortsatt vård efter den ålder, då skyddsuppfostran enligt barnavårdslagen upphör, bör överföras till den för dem mest adekvata vårdformen.

Skolorna torde i fortsättningen få hand om i stort sett samma klientel som hittills, d. v. s. dels vanartade, som omhändertagits för skyddsuppfostran, dels kriminella, som överlämnats enligt 1952 års lag av domstolarna till barnavårdsnämnderna och av dessa omhändertagits för skyddsuppfostran. I fråga om gränsdragningen mellan skolorna och mentalsjukvården, alkoholistvården samt kriminalvården kan framhållas följande.

Psykiskt sjuka, som inte är behandlingsbara på skolorna, bör behandlas på mentalsjukhus. Så länge särskilda mentalsjukhus för barn och ungdom inte finnes kan man — enligt vad departementschefen anfört — dock icke komma ifrån att ta emot och behandla dessa ungdomar på ungdomsvårdsskolorna och ökade resurser måste tillföras skolorna för denna vårduppgift.

För skyddsuppfostran omhändertagna unga alkoholmissbrukare skall — såsom f. n. i stor utsträckning sker — omhändertagas inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Är en intensiv medicinsk behandling nödvändig, måste denna ges på sjukhus. Då det blir fråga om rehabilitering och återanpassning i samhället, kan däremot ungdomsvårdsskolorna ge den lämpliga behandlingen.

Vad beträffar gränsdragningen mellan ungdomsvården och kriminalvården har kommittén anslutit sig till strafflagberedningens uppfattning, att ungdomsvårdsskolorna i största möjliga utsträckning bör få slutföra behandlingen av de ungdomar, som omhändertagits på skolorna och efter fyllda 18 år begått brott. F. n. utskrives sådana ungdomar i regel från skolorna för att avtjäna straff i bl. a. ungdomsfängelse. Med hänsyn till att strafflagberedningens förslag kommer att underställas riksdagen tidigast år 1960, har definitiv ställning ännu icke tagits av statsmakterna till frågan om behandlingen av ifrågavarande elevkategori. Nuvarande praxis torde i stort sett därför komma att tillämpas tills vidare.

Skolorganisationen

De nuvarande grunderna för en differentiering av eleverna på olika skolor — kön, ålder, begåvning och psykisk beskaffenhet — kommer i huvudsak att gälla även i fortsättningen.

Huvudsakligen i överensstämmelse med kommitténs under år 1957 och 1958 framlagda förslag sker f. n. en utbyggnad av ungdomsvårdsskoleorganisationen med sikte på att ge den ökade platsresurser. Utbyggnaden sker etappvis.

Under år 1958 har av statsmakterna beslutats i stort sett följande åtgärder:

inköp av fastighet på Visingsö och iordningställande av denna till ungdomsvårdsskola för pojkar;

om- och tillbyggnad av Gräskärrs yrkesskola;

viss ombyggnad och personalförstärkning vid Fagareds yrkesskola för att sätta skolan i stånd att taga emot och behandla ett visst antal elever tillhörande det klientel, som eljest tages om hand på Lövstaskolan;

uppförande av en specialavdelning vid Råby;

omdisposition av Hammargårdens skolhem till yrkesskola samt byggande av en specialavdelning därstädes;

förhyrning av fastigheten Håkanstorp, V. Vingåker, till ungdomsvårdsskola för flickor (med frångående av kommitténs förslag om inrättande av Håkanstorp som väntehem för blivande mödrar har Kungl. Maj:t beslutat, att skolan skall användas som yrkesskola för debila flickor samt att Bistagården skall avses för såväl väntande mödrar som yrkesskoleelever);

medel till anordnande och drift av provisoriska förläggningar bl. a. för placering av elever i skogligt arbete;

utökning av medel till eftervård och utackordering av elever i familjevård; samt

förstärkning av personalorganisationen vid skolorna med två assistenter och en bokhållare.

I sitt tidigare betänkande föreslog kommittén inrättandet av två nya skolor, en för manliga och en för kvinnliga elever. Enligt förslaget skulle till dessa skolor hänvisas svårbehandlade, psykiskt abnorma elever, långtidsfall och över huvud det gränsklientel, som ungdomsvårdsskoleorganisationen måste taga hand om. Med hänsyn till föreliggande behov borde skolorna komma till stånd med det snaraste och arbetet med inrättandet av dem påbörjas under budgetåret 1959/60. Envar av skolorna borde avses för 46 elever. Skolorna borde vara utrustade med särskilda såväl medicinska som pedagogiska resurser. 1959 års riksdag har fattat beslut om inrättande av skolan för manliga elever.

Beträffande vården av det kvinnliga klientelet anföres i årets proposition angående ungdomsvårdsskolorna att på något längre sikt en viss ytterligare utbyggnad torde bli nödvändig, främst i syfte att öka differentieringsmöjligheterna vid vissa av de nuvarande skolorna och resurserna för vård av psykiskt abnorma elever.

För att förbättra möjligheterna till snabb intagning av omhändertagna ungdomar föreslog kommittén inrättandet av mottagnings- och observationsavdelningar vid vissa skolor. Avdelningarna vore avsedda dels för elever beträffande vilka fortsatt utredning vore erforderlig för utrönande av den för den unge lämpligaste vård- och behandlingsformen, dels för andra nyintagna elever. Mottagningsavdelningarna borde anordnas så att de efter behov kunde fungera som slutna eller öppna avdelningar och i första hand förläggas till skolor, där de kunde tillgodose behovet av placering av elever från de tre största städerna samt klientel från angränsande områden. Mottagningsavdelningar föreslogs inrättade vid Hammargården,

Fagared, Sundbo, Johannisberg och Vemyra för manliga elever samt vid Bistagården, Brättegården och Härsjögården för kvinnliga elever.

Beträffande redan befintliga ungdomsvårdsskolor framlade kommittén ett byggnadsprogram, avsett att genomföras under de närmaste åren för att en utökning av antalet platser inom vissa sektorer skulle komma till stånd. Det föreslagna byggnadsprogrammet utarbetades med utgångspunkt från dels att ungdomsvårdsskolorna — utöver av statsmakterna dittills redan beslutade om- och nybyggnader — inom de närmaste åren behövde erhålla ett ökat antal platser, dels att en effektivisering av skolornas vårdresurser genom ökade möjligheter till en differentiering vore nödvändig.

Kommittén har, som tidigare nämnts, i skrivelse den 12 januari 1959 framlagt förslag rörande ombildning av Broby lantbruksskola för döva till ungdomsvårdsskola för pojkar. Enligt förslaget skulle skolan avses för yngre debila manliga yrkesskoleelever.

I proposition (nr 88) till 1959 års riksdag angående anslag för budgetåret 1959/60 till ungdomsvårdsskolorna m. m. har redovisats de åtgärder, som syftar till en omedelbar ökning av platsantalet. Dessa är i huvudsak följande.

Yrkesskolor för pojkar

Lövsta

Kungl. Maj:t har den 9 januari 1959 anvisat medel till ombyggnad av f. d. elevförläggningen Kupan. Arbetena beräknas kunna avslutas i augusti 1959. Därigenom ökas platstillgången vid skolan med 8. En provisorisk förläggningsbyggnad av trä har uppförts under våren 1959. Den kommer att användas som personalförläggning med hänsyn till den utbildningsverksamhet för vårdare, som blir förlagd till skolan.

Långanäs

Den år 1957 beslutade specialavdelningen med 8 platser, vilken främst är avsedd att bereda särskilda vårdmöjligheter för unga alkoholmissbrukare, togs i bruk i juni månad 1959. En provisorisk förläggning med 9 platser har uppförts under våren 1959. Den är avsedd att möjliggöra ett något minskat utnyttjande av den stora huvudbyggnaden, som f. n. har 27 vårdplatser.

Fagared

En provisorisk elevförläggning med 9 platser har uppförts under våren 1959.

Forsane

En provisorisk elevförläggning med 9 platser har uppförts under våren 1959.

Sundbo

Den tidigare beslutade sidoförläggningen i Baggå, som är inredd i en för ändamålet bättre lämpad byggnad än den ursprungligen föreslagna, har tagits i bruk och ökat platsantalet vid skolan med 10. I maj 1958 förstördes genom brand en elevförläggning med 15 platser. Enligt av riksdagen fattat beslut (prop. 1959: 2,

SU 17, rskr. 51) skall en nybyggnad med 20 platser uppföras. Den beräknas bli färdig i april 1960. I avvaktan härpå har två provisoriska förläggningar med vardera 9 platser uppförts genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg. Därmed uppnår skolan under 1959 en kapacitet, som med ca 10 platser överstiger platsantalet före branden.

Råby

Den 1958 beslutade specialavdelningen med 8 platser beräknas bli färdig i september 1959.

Gräskärr

Hela elevförläggningen med 20 elevplatser och personalbostäder förstördes genom brand natten till den 8 december 1958. Samma dag åtog sig arbetsmarknadsstyrelsen på hemställan från socialdepartementet att i samarbete med socialstyrelsen och byggnadsstyrelsen uppföra tre provisoriska förläggningsbyggnader. Dessa blev färdiga i april 1959. De utnyttjas för 18 elever samt för personal. Ett provisoriskt kök med matsal har inretts i skolans gymnastikhus. Skolan kunde därmed tre månader efter branden utnyttjas i ungefär samma utsträckning som tidigare. — Den 1958 beslutade ombyggnaden av hela skolan fullföljes enligt programmet. Uppförandet av nya permanenta elevförläggningar påbörjades i mars 1959 och förläggningarna beräknas bli färdiga omkring den 1 januari 1960. Därmed får skolan 38 permanenta platser.

Hammargården

Ombildning av skolan till yrkesskola beslöts 1958 och har nu genomförts. En verkstadsbyggnad har uppförts och skolan kan därmed utnyttjas fullt, d. v. s. för 20 elever. En 1958 beslutad specialavdelning med 8 platser påbörjades under våren 1959 och beräknas bli färdig i höst. En provisorisk förläggning för 9 elever har uppförts under våren 1959.

Stigby

Den 1958 beslutade nya skolan på Visingsö med 24 platser har tidigare beräknats börja sin verksamhet under sommaren 1959. Kungl. Maj:t har den 9 januari 1959 beslutat åtgärder i fråga om personal m. m., som möjliggjort, att skolan börjat sin verksamhet i maj. Skolan skall kunna utnyttjas helt i slutet av 1959.

Skogsförläggningar

Den 1958 beslutade försöksverksamheten med särskilda förläggningar för ungdomsvårdsskoleelever i skogligt arbete m. m. har hittills endast bedrivits i liten skala. På förslag av socialstyrelsen medgav Kungl. Maj:t den 9 januari 1959, att en förläggning för 5 elever, organisatoriskt anknuten till Hammargården, fick inrättas. Denna kom i gång under februari 1959. Ytterligare en dylik förläggning anknuten till Margretelunds yrkesskola har tagits i bruk.

Bärby

Kungl. Maj:t har den 13 februari 1959 beslutat anslå medel till vissa förberedelsearbeten för inrättande av en ny yrkesskola för pojkar vid Bärby nära Uppsala, vilken under 1959 beräknas kunna börja sin verksamhet. Denna skola får 28 platser och inrättas i lokaler, som utnyttjats för en lantbruksskola för döva.

Yrkesskolor för flickor

Bistagården

Kungl. Maj:t har den 9 januari 1959 godkänt ett avtal enligt vilket Frälsningsarmén vid sitt mödrahem i Borås ställer 5 platser till förfogande för unga mödrar, som hör hemma inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Genom denna åtgärd har Bistagården kunnat tas i anspråk även för yrkesskoleelever. Elevintagningen har ökat successivt under vintern och skolan utnyttjas nu helt.

Ryagården

En utskrivningsavdelning i Landskrona för 8 elever har tagits i bruk i januari 1959.

Eknäs

Sjuk- och mottagningsavdelningen med 8 platser, som i stort sett är att jämställa med en specialavdelning, togs i bruk i januari 1959.

Håkanstorp

Denna skola skall kunna ta emot 14 yrkesskoleelever. Verksamheten igångsattes i april 1959.

De ovan redovisade åtgärderna beräknas medföra, att platsantalet inom yrkesskolesektorn för pojkar i jämförelse med läget vid ingången av budgetåret 1958/59 ökas med ca 90 under detta budgetår och med ytterligare ca 110 under innevarande budgetår. Platstillgången för kvinnliga yrkesskoleelever ökas med närmare 50 platser i jämförelse med läget vid ingången av budgetåret 1958/59.

För en fortsatt utbyggnad av ungdomsvårdsskoleorganisationen har i propositionen upptagits i huvudsak följande.

Yrkesskolor för pojkar

Fagared

Skolan tillföres i slutet av 1959 en mottagningsavdelning med 8 platser avsedd främst för s. k. utredningsfall från Göteborgsområdet och får därefter 53 permanenta platser.

Hammargården

En mottagningsavdelning med 8 platser tillkommer i slutet av 1959. Avdelningen avses i första hand för s. k. utredningsfall från Stockholmsområdet. Skolans platsantal ökas därmed till 36 permanenta platser.

Sundbo

En mottagningsavdelning för 8 elever tillkommer i slutet av 1959. Skolans platsantal ökar till 69 permanenta platser.

Bärby

Skolan kompletteras i slutet av 1959 med en specialavdelning med 8 platser och får därefter 36 platser.

Gräskärr

Skolan tillföres en mottagningsavdelning, som kan beräknas bli färdig omkring den 1 juli 1960. Skolan får härefter 46 permanenta platser.

Ny yrkesskola på Gotland projekteras.

Yrkesskolor för flickor

Bistagården

Skolan utökas i slutet av 1959 med en mottagningsavdelning med 8 platser och får därefter 29 platser.

Brättegården

En mottagningsavdelning med 8 platser bygges och blir färdig i slutet av 1959. Platsantalet vid skolan ökas till 28.

Sammanlagt kommer enligt propositionen de enligt ovan vidtagna eller föreslagna åtgärderna att tillföra skolorganisationen ca 215 permanenta platser utöver de ca 750 platser, som var tillgängliga den 1 mars 1959. Det totala platsantalet vid skolorna skulle sålunda stiga till omkring 965. Av det nämnda tillskottet på 215 platser faller 185 på yrkesskolorna för pojkar, varav 72 på slutna avdelningar, och 30 på yrkesskolorna för flickor, varav 16 på slutna avdelningar. Antalet slutna vårdplatser kommer att mer än fördubblas.

Av de 185 nya platserna vid yrkesskolor för pojkar har ca 85 tillkommit under första halvåret 1959; resten tillkommer under andra halvåret samma år och under 1960. Dessutom projekteras en ny yrkesskola för manliga elever med ca 45 platser. Härtill kommer ett antal platser för manliga yrkesskoleelever vid provisoriska förläggningar. Av de 30 platserna vid yrkesskolorna för flickor har 14 tillkommit under första halvåret 1959; återstoden tillkommer i slutet av året.

Som tidigare nämnts har riksdagen (SU 57, rskr. 172) godkänt de i propositionen framlagda förslagen.

Efter verkställandet av beslutade åtgärder kommer skolorganisationen att omfatta följande skolor och antal vårdplatser av permanent karaktär (platserna i provisoriska paviljonger icke medräknade).

Ungdomsvårdsskolor och platsantal efter genomförandet av 1958 och 1959 beslutade åtgärder för skolornas utbyggnad

Skola	Antal vårdplatser av permanent karaktär	
För manliga elever		
Yrkesskolor		
Lövsta	50	
Långanäs	56[1]	
Fagared	53	
Forsane	46	
Sundbo	69	
Johannisberg	35	
Råby	39	
Margretelund	38	
Gräskärr	46	
Hammargården	36	
Stigby	24	
Bärby	36	
Ny skola på Gotland	45	573
Skolhem		
Lövsta	32	
Östra Spång	50	
Vemyra	43	
Gudmundsgården	25	
Folåsa	21	171
Summa		744
För kvinnliga elever		
Yrkesskolor		
Bistagården	29	
Ryagården	63[2]	
Brättegården	28	
Hornö	30	
Härsjögården	24	
Eknäs	27	
Morängen	19	
Håkanstorp	14	234
Skolhem		
Broby	22	22
Summa		256

[1] Elevantalet på stora avdelningen minskas från 27 till 19, när efterfrågan på platser så medger.
[2] Utskrivningsavdelningen i Landskrona ej inräknad.

KAPITEL III

Medicinsk-psykologiska synpunkter på behandlingen av ungdomsvårdsskoleklientelet

Av kommitténs expert överläkare Elsa-Brita Nordlund

Ungdomsvårdsklientelet utgöres av ett synnerligen heterogent elevmaterial. Alla som intages på en ungdomsvårdsskola behöver vård och behandling. Ungdomarna behöver tas om hand av vuxna, livserfarna människor, som förstår dem och deras livssituation och som kan förstå vad som sker bakom det som synes ske.

Kausalitetsprincipen, studiet av orsakerna till avvikande mänskligt beteende, som är en av läkarens viktigaste uppgifter i detta sammanhang och som är en förutsättning för att man skall förstå patienten har genomsyrat vårt samhälle. Denna har bidragit till att skapa en större förståelse och tolerans för människor, som på något sätt avviker från normen, och som i någon form måste bli föremål för samhällets åtgärder. Detta är kausalitetsprincipens positiva sida, förutsättningen för all adekvat människobehandling. Kausaltänkandet kan emellertid även få en negativ sida, nämligen om individen anses befriad från allt eget ansvar för sitt beteende i och med att orsakerna till avvikelserna klarlagts. Därför att en människa har en viss bakgrund, en speciell personlighetsstruktur, som förklarar ett visst beteende, måste han själv och ingen annan ta ansvar för detta beteende. Det är visserligen sant att många unga kan vara så psykiskt skadade, att de inte är i stånd att taga detta ansvar, de saknar tillräckliga personliga resurser. I dessa fall måste behandlingen sikta på att hjälpa dem att taga ett självansvar. I flertalet fall tar ingen ung människa skada av att få klart för sig att det är hon som skall leva sitt eget liv, ingen kan leva det i hennes ställe. Finnes en komplicerad bakgrund, en svår belastning i form av stora motsättningar inom personligheten, som försvårar den personliga integreringen, blir det svårare att bete sig riktigt, men därför kan ansvaret inte läggas på någon annan. Ute i livet är det ingen som frågar efter vad en människa gått igenom, varför hon blivit som hon blivit. Där ser man till förmågan till mänskliga relationer, social anpassning, arbetsförmåga och arbetsresultat. Inför sig själv kan man skylla sina misslyckanden på andra, på sina föräldrar, som knappast fungerat som föräldrar, på sitt hem, som aldrig varit ett hem, på den oförstående läraren, som knäckte en i skolan, på dåliga kamrater, som lurade ut en, på en all-

män otur, ett oblitt öde. Man kan göra det med en viss respons från samhällets sida, så länge man är barn eller relativt ung. Vill man benämnas vuxen och räknas med som en vuxen, måste man taga ansvar för sitt eget liv, måste man ha lärt sig så bearbeta sina negativa livserfarenheter att de ej längre utgör en belastning. Om man finner sig i sitt öde, accepterar sina föräldrar som de är, sin barndom som den utfallit, sin skola som den gestaltat sig, först då orkar man riktigt ta ansvar för sina egna handlingar och för sin framtid. Detta är väl målet för all behandling av ungdom, social såväl som asocial.

Ett dilemma inom ungdomsvård av i dag är just svårigheten att genom ett visst orsakstänkande ge den unge en ökad självinsikt, en viss förståelse för hur han hamnat i asocialitet utan att därför fritaga honom från ansvaret för sina handlingar.

Behöver all asocial ungdom psykiatrisk expertis? Ja, likaväl som vi i våra allmänna skolor behöver skolläkare med barnpsykiatrisk utbildning, ett krav som gör sig alltmer gällande, då de mentalhygieniska problemen i skolan ökar år från år. Innebär detta, att alla asociala ungdomar är psykiskt störda? Kan inte ungdomar begå asociala handlingar utan att rubriceras som psykiskt störda, utvecklingshämmade etc.? Detta är svårt att besvara, det är alltid svårt att definiera vad som är normalt i olika sammanhang. Så länge vi inte har en grundlig psykisk kartläggning av samtliga fall, kan den frågan ej besvaras. Så mycket kan man dock säga, att alla ungdomar, som företer ett sådant asocialt levnadssätt att samhället måste ingripa med intagning på ungdomsvårdsskola, uppvisar psykologiska problem, som de måste ha hjälp med för att senare kunna inlemmas i samhället. Därför måste den medicinskt psykiatriska vården komma att gälla alla elever.

Klientelet består av överbegåvade, normalbegåvade, debila och psykiskt abnorma. Bland de senare har vi i stort sett två grupper. De mer neurotiska ungdomarna kan urskiljas från de s. k. psykopaterna, vilken grupp innefattar dels ungdomar med konstitutionella defekter, dels ungdomar med personlighetsstörningar beroende på tidiga skador av organisk eller miljönatur. De kanske mest komplicerade fallen består av kombinationer av ovanstående drag, exempelvis överbegåvade med psykiska abnormdrag, debila med tidiga personlighetsstörningar etc.

Ungdomspsykiatrisk forskning har ännu ej utförts i sådan omfattning eller med sådan intensitet att man vad gäller ungdomar genom entydiga resultat kan hänvisa till en viss behandling för en speciell grupp. Forskning på detta område bedrives dock på olika håll i världen, även i vårt land, inte bara då det gäller olika behandlingsformers tillämpning på asociala ungdomar, utan även på ungdomar i gemen som psykiskt behöver hjälp. Olika metoder har prövats i och utom institutioner under olika tidsskeden. Vid försök att sålla bort metoder som visat sig gagnlösa och metoder som

visat sig diskutabla, skulle i dagens läge för behandlingen kvarstå följande principer som säkerligen alla som arbetat med ungdom rent erfarenhetsmässigt är helt eniga om bidrager till ett positivt resultat.

1. Snabbhet.
2. Rubricering.
3. Differentiering.

Det är synnerligen viktigt att behandlingen insättes snabbt. En radikal omställning är mer ägnad att lyckas, om sammanhanget mellan asocialitetsyttringarna och samhällets åtgärder klart framstår för den unge.

För att en behandling skall bli adekvat måste man veta vem man skall behandla, man måste rubricera individen. Detta förutsätter insamlande av material från hans tidigare liv av vilket framgår hur detta gestaltat sig, den miljö i vilken han växt upp, hur denna miljö format honom, vilka personlighetsdrag, som varit genomgående under hans uppväxt, och vilka asocialitetsyttringar han uppvisat. Därtill kommer en noggrann kroppslig och psykisk undersökning av den unge i vilken bör ingå ett psykiskt status där såväl den intellektuella och emotionella som sociala sektorn belyses samt en personlighetsbeskrivning och en medicinsk diagnos lämnas. Detta utredningsarbete åvilar barnavårdsnämnderna och deras psykiatriska expertis. Det är mycket viktigt att ovanstående utredning är så fullständig som möjligt, för att differentieringen skall bli adekvat.

När den unge är rubricerad skall differentieringen ske. Denna äger rum centralt och bör ske med tanke på att olika ungdomar behöver olika behandling. Man differentierar efter kön, ålder, intellektuell utveckling och svårighetsgrad av psykiska symptom. Differentieringen kan även komma att ske efter annan gradering. Man kan exempelvis skicka en individ till en institution, som lyckats skapa ett sådant klimat, som är gynnsamt just för denne. En mycket viktig differentieringsprincip innebär åtgärden att från övriga ungdomar urskilja dem, som är mycket svårt belastade såväl vad gäller innehållet i de asociala handlingarna som den tidsrymd under vilken handlingarna utförts, och där många olika korrektiva åtgärder redan satts in utan resultat. Mot den sedvanliga terapien — från förståelse, tolerans och hjälp till självinsikt till sträng disciplin med restriktioner av allehanda slag — har dessa ungdomar visat sig resistenta. Det gäller ungdomar, som på grund av sin egen svårhanterliga läggning, kanske kombinerad med urusla barndomsförhållanden, blivit utsatta för en synnerligen inkonsekvent, inadekvat fostran och senare blivit föremål för de mest skilda behandlingsmetoder, som alla slagit slint. Dessa bör intagas på speciella anstalter med en speciell behandling, vars natur man ännu väl knappast känner, men som måste experimenteras fram. Denna grupp kan komma att reduceras i den mån vi genom en riktig personlighetsdiagnos på ett tidigare stadium får möjlighet att från början ge dem en adekvat behandling. Man får dock realistiskt acceptera, att det alltid kommer att finnas en viss rest-

grupp som är mycket litet behandlingsbar. Man hoppas dock att detta epitet skall bli gällande endast för ett fåtal.

De unga alkoholisterna, f. n. en växande skara, bör om möjligt behandlas vid speciella institutioner. Bland dessa finnes flera ungdomar som aldrig i nyktert tillstånd skulle handla asocialt, men där under rusets inflytande hämningarnas och omdömets spärrhakar ej fungerar. När alkoholverkan släpper inträder ofta en adekvat ånger, självkänslan blir naggad, vilket i sin tur förbereder nästa alkoholrecidiv, och så är cirkeln i gång. Det unga alkoholklientelet måste skiljas från de vuxna alkoholisterna med ett mer fixerat beteendemönster. Riktigheten av ett sammanförande av de unga alkoholmissbrukarna på en institution, som nu sker, kan diskuteras; ytterligare erfarenheter måste samlas och analyseras. Vad gäller alkoholisterna gäller även ungdomar som »sniffar», d. v. s. använder thinner i berusande syfte, samt ungdomar som missbrukar tabletter av olika slag främst sådana som ger en lugnande eller uppiggande effekt. Vad som är gemensamt för alla dessa ungdomar är den allmänt undanglidande, passiva attityden och oviljan att på ett mer aktivt sätt konfronteras och ta itu med sina svårigheter, med oro, ångest och känsla av social osäkerhet. För en del ungdomar inleder alkohol- och/eller narkotikamissbruket en asocial utveckling, för andra blir dessa medel ett sätt att »slippa tänka» när asocialiteten redan exploderat, ett led i ett mycket kortsiktigt livsprogram. Man försöker klara sig från en dag till en annan innan en redan påbörjad asocialitet blivit upptäckt. Här bidrager inte minst en »lojal hjälpsamhet» inom gängen till att dylika missbruk debuterar och florerar.

Även inom denna grupp kommer sannolikt en viss differentiering att visa sig nödvändig. De gravt asociala med brokigt asocialitetsinnehåll för vilka alkoholen spelar en viss sekundär roll bör väl skiljas från de ungdomar som mer primärt tack vare alkoholen råkat in i asocialitet, och där en behandling i främsta hand bör inrikta sig på missbruket och tyngdpunkten läggas på den rent medicinska aspekten.

Mellan båda dessa grupper kommer dock den största gruppen, alla blandformer, som behöver kombinerad behandling.

De normala behöver hjälp till självinsikt och hjälp med omställningen från vistelsen i det fria för att acceptera institutionens restriktioner på ett sådant sätt att vården där blir konstruktiv och ej destruktiv. En verklig självinsikt kräver en viss intellektuell utrustning. Därför måste den intellektuellt välutrustade behandlas på ett annat sätt än den obegåvade resp. debile. Hos den senare blir det mer fråga om skapande av nya vanor, en mer pedagogiskt inriktad omställning. En sak som ofta förbises är den debiles ofta nyanserade positiva reaktion för rent känslomässig påverkan. För den psykiskt abnorme kan det vara svårt att med eller utan goda intellektuella resurser komma till insikt, därför att konflikter, som grundlagts tidigt i barndomen, och som omedvetet dirigerar handlandet i asocial rikt-

ning, ej är tillgängliga för bearbetning utan mer djupgående psykoterapi. Förvärvade hjärnskador kan leda till tillstånd, som visserligen kan vara förenade med en ganska stor insikt i de egna mekanismerna men samtidigt medför oförmåga att påverka dessa. Insikten har ingen effekt, när det gäller att hämma det asociala handlandet. Här kan farmakologiska medel kombinerade med psykoterapi vara den adekvata behandlingen. Hos den mer neurotiska ungdomen, speciellt där asocialiteten är en överkompensation av starka hämningar, gäller det att lösa konflikten på ett för individen mer konstruktivt sätt; bland dessa ser vi ofta unga alkoholister som exempelvis måste dricka sig till mod för att övervinna inre hinder.

Trots det heterogena klientelet inom ungdomsvårdsskoleorganisationen förefinnes dock några gemensamma faktorer. De flesta befinner sig strax före, i eller efter puberteten. Puberteten innebär en viss fysiologisk stress för alla, såväl psykiskt som fysiskt. Genom driftspänningar, som skapar en allmän emotionell labilitet och irritabilitet, undergrävs jagets förmåga att dirigera och bestämma. Det finnes ingen tid då satsen »man kan inte allt vad man vill» är en så förödmjukande realitet som just under denna period. Ju omognare personligheten är, ju svårare är det att få kontroll över spänningarna. En allmän social osäkerhet leder till ångest, som i sin tur frigör aggressivitet, speciellt riktad mot anhöriga och senare överförd till andra som representerar den vuxna generationen. Dessutom kommer i denna ålder en allmän klarsyn, d. v. s. man upplever sin tidigare miljö på ett nytt och sårbarare sätt, en miljö som tidigare accepterats blir plötsligt outhärdlig för den unge. En annan viktig omställningsfaktor är att nya konstitutionella drag bryter igenom till vilka individen måste anpassa sig. Varje individ genomlever sin pubertet på ett sätt som motsvarar hans konstitution och tidigare barndomsupplevelser. Omgivningens reaktion inför pubertetsyttringarna är även en viktig faktor. Denna i sin tur hänger samman med föräldrarnas och hemmets psykiska status. Förefinnes en latent skilsmässosituation, sjukdom, klimakterium hos modern, kriminalitet etc., är sannolikt toleransen mycket låg.

Puberteten är en viktig faktor när det gäller att dels förklara asociala reaktioner hos unga människor, dels behandla dessa. Hos en mycket stor grupp utgör pubertetens inträde även asocialitetens debut. Den unge står hjälplös inför nya spänningar och krafter och han saknar tidigare erfarenheter, som kan vara honom till hjälp. Puberteten är ett övergående skede och många av de yttringar och reaktioner som förekommer under denna period, försvinner i samband med att en större mognad inträder. Hos de flesta ungdomar ser man en markant förändring av personligheten under pubertetsåren. Man måste därför alltid räkna med mognaden som en synnerligen gynnsam positiv faktor, när det gäller skapande av för individen skyddande spärrhakar.

Hos en del ungdomar är asocialitetssymtomen påtagligt pubertetsfärga-

de, hos andra har de funnits sedan lång tid tillbaka. Symtomens innehåll har dock gradvis förstärkts för att under puberteten explodera, då motståndet hos individen är nedsatt. De ungdomar som uppvisar en stor diskrepans mellan fysisk och psykisk mognad befinner sig i riskzonen, när det gäller psykologiska komplikationer. Ett litet 12-årigt barn i full pubertet med allt vad detta innebär, kan vara lika illa ställt som en 16-åring, som ännu ej visar några tecken på begynnande pubertet.

Pubertetsyttringarna kan te sig mycket olika. Hos en del tolereras inga driftspänningar, driftutlevelsen är emellertid ej tillräcklig för att man skall vara i jämvikt. Hos pojkarna föreligger stundom ett stort behov att vara manhaftiga, visa sig duktiga, stora, starka och modiga. Kan dessa behov ej tillfredsställas på legalt sätt, tar man till asociala handlingar. Är behovet mycket stort blir man ledare för asociala gäng.

En speciell grupp bland ungdomsvårdsklientelet utgör de unga flickor i 12—15-årsåldern med en tidig dramatisk pubertet och driftspänningar så starka, att de önskar lugnande medicin. De kan lätt bli offer för tidig prostitution, om de upplever denna tid helt oskyddade i provocerande gäng. Debila flickungar med eller utan attraktivt yttre, som aldrig tidigare kunnat göra sig gällande i kamratsammanhang, blir lättlockade offer för promiskuitet. Sprit och narkotika kan i en del fall ytterligare öka denna hämningslöshet. När normala blygselspärrar, som utgör den mycket unga flickans normala skyddsmekanism, en gång på allvar raserats, saknar hon ofta möjlighet att mer medvetet dirigera sina handlingar. Hon blir hjälplöst utlämnad åt krafter som hon ej har under kontroll, hon glider med strömmen, vill men kan inte vända om. Tvingas hon till abstinens genom intagning på en institution, kan hennes aggressioner bli våldsamma. Det finns knappast några så svårhanterliga elever som just dessa flickor. De är synnerligen provocerande mot personalen — både manlig och kvinnlig — men på olika sätt. En anledning till att deras ohämmade beteende verkar så utmanande är väl aggressiviteten, som tolereras sämre när den uppträder hos flickor. Flickor skall vara mjuka, medgörliga, framför allt ej aggressiva och fräcka. Den utmanande fräckheten i attityden hos en 13-årig flicka med avancerad sexuell erfarenhet kommer oss vuxna att glömma, att vi framför oss har en hjälplös barnunge som intet högre önskar innerst inne än att bli befriad från den avsmak, som minnen från livet i avancerade gäng efterlämnat. En mycket begåvad 15-åring, som på ett ohyggligt sätt utnyttjats av en sutenör, uppvisade två helt skilda fasader, dels gatflickans med ett språk fyllt av sexuella glosor och ett maner, som var tilldragande på kunden, dels den hjälpsökandes, där hon i ett språk, som är nyanserat och uttrycksfullt vädjade om hjälp till en vuxen människa. Denna dubbelhet torde finnas hos de flesta unga flickor. Vi skall därför inte låta oss stötas bort av ett utåt avancerat beteende. Denna unga flickgrupp behöver snabb hjälp och måste omedelbart skiljas från gänget, även om detta sker under ett

intensivt motstånd från ungdomarna själva. Erfarenheten har dock visat att även dessa flickor kommer till ro trots en under institutionsvistelsen plötsligt påtvingad abstinens, om den sexuella aktiviteten får ersättas av annan mer åldersadekvat aktivitet. Men förutsättningen är att det finns bra och tillräcklig personal, som kan hjälpa dem tillrätta under den akuta omställningsproceduren. För deras egen skull bör de om möjligt isoleras en tid. För denna kategori flickor är det missriktad humanitet att vara för frikostig med permissioner med allt vad dessa kan medföra av förnyad kontakt med gängen och förlängning av vårdtiden. Förutsättningen för att en sträng regim skall hjälpa dessa flickor är att personalen kan taga hand om dem på ett riktigt sätt. En nersupen, mer eller mindre prostituerad flickunge med gula fingrar och vulgär make-up, med utmanande och smutsig klädsel måste gradvis fräschas upp både fysiskt och psykiskt. Hon har ofta innerst inne en sådan avsky för sin egen apparition att personalen inte bör ironisera och därmed ytterligare sänka hennes självkänsla, som befinner sig i botten, även om hon i rent självförsvar försöker att i det längsta hålla den tuffa, fräcka fasaden.

En annan grupp ungdomar — den är ej så stor — utgöres av dem, som ute i livet skött sitt arbete perfekt med utmärkta vitsord från sina arbetsgivare. Asocialiteten de uppvisar har helt och hållet varit en fritidsföreteelse, som ej berört arbetssektorn i deras liv. Dåliga bostadsförhållanden, aktiva kamratgäng och frånvaron av mer konstruktiva fritidssysselsättningar kan vara bidragande orsaker. För dessa fall torde en relativt kortvarig institutionsvistelse, som insättes snabbt, kunna uträtta något verkligt positivt, särskilt i de fall, där den unges uppväxtförhållanden varit gynnsamma. De är ej nämnvärt psykiskt skadade och mår säkerligen bra av en mer restriktiv tillvaro, främst om de får möjlighet att arbeta på ett adekvat sätt. Härigenom skulle institutionsvistelsen inte innebära någon stor omställning, då de får fortsätta ett arbete, där de kanske nått en viss yrkesskicklighet. Kanske skulle de även verka stimulerande på mer arbetshämmade kamrater, som i arbetet aldrig funnit ett riktigt utlopp för sin aktivitetsdrift.

De tidigt karaktärsstörda ungdomarna behöver sannolikt en alldeles speciell behandling. De uppvisar mot sin vuxna omgivning en allmän extrem misstro kombinerad med impulsivitet. De är i kronisk trotsinställning till allt vad samhället uppvisar av påbud och förbud. De har ej lyckats skapa mänskliga relationer av sådant djup, att människor betyder något för dem och har resignerat inför tillvaron och sin egen asocialitet. De utstrålar en livspessimism, som direkt skadar de ungdomar, som fungerar på ett mer livsbejakande sätt. De är negativa till de flesta människor, dock ej till alla; en viss selektiv kontakt med någon av personalen förekommer ej så sällan, varvid de tillfälligtvis kan blomma upp. Dessa elever är speciellt anstaltsbesvärliga. De förstör andan på anstalten, saboterar såväl för personal som

för övriga elever och blir därför illa tålda. De är notoriska rymmare, vagabonderar och skyr inga medel när det gäller asocialitet, då »det inte kan bli värre». De blir ledare för motståndsgrupper inom institutionen. Deras realistiska cynism imponerar på vissa elever med mer adekvata skuldkänslor. Personalens och skolans arbete på att återföra dessa elever till ett socialt beteende ger så litet utbyte i form av framgångar, att både personalen och övriga på skolan tröttnar, vilket eleven säkerligen intuitivt känner och ger upp. Man begär överflyttning till en annan skola, där personalen hugger i med nya krafter, men resultat uteblir. Denna grupp är säkerligen lika heterogen som många andra grupper, men ofta återfinner man i den unges levnadsberättelse vissa drag, såsom urusla barndomsförhållanden, skolsvårigheter av alla slag, kamratsvårigheter och en nästan rå cynism när det gäller asocialitetsinnehållet. Fosterhems- och barnhemsvistelser har avlöst varandra; den ena ungdomsvårdsskolan har tagit vid, där den andra givit upp.

Av det ovanstående framgår hur viktigt det är att dessa ungdomar tidigt kommer till en speciell skola med en adekvat terapi, som säkerligen måste präglas av disciplin och restriktioner, individuella som kollektiva, samt av en arbetsträning för att möjliggöra att deras aktivitet länkas in och kanaliseras på mer sociala vägar. De måste handhas av personal så väl utbildad och så intresserad för sina uppgifter, att den i sitt arbete kan bemöta ungdomarnas massiva pessimism och kan entusiasmeras för sina uppgifter trots alla de bevis på misslyckanden, som på ett sådant övertygande sätt är registrerade i dessa ungdomars tidigare journaler. Eleverna värjer sig för personligt engagemang och blir därigenom ej omställbara genom ren personlig påverkan. Denna måste bli mångsidig och varaktig för att eleverna skall bli i stånd att acceptera det skelett av sociala normer, som de mer eller mindre saknar.

Även om skilda grupper av ungdomar behöver olika behandling, kan dock ett visst behandlingsschema gälla alla.

Regimbehandling. För den allmänna trivseln på en anstalt för såväl elever som personal samt för elevernas återanpassning i samhället behöver goda vanor grundläggas. Personlig hygien, klädvård och bordsskick behöver alla lära sig, likaså ordentlighet och punktlighet. Det sparar tid och är uttryck för hänsyn till andra, vilket allt bidrar till att reducera friktionsmomenten inom ett kollektiv.

Kollektivbehandling. Denna skall gå ut på att skapa en god anstaltsanda. Ett gott uppförande skall påpekas, likaväl som störningar inom kollektivet skall tas upp till debatt. Blir andan för skränig far alla illa, en viss anstaltspli skadar ingen. Målet för denna behandling är att skapa en kollektiv ansvarskänsla, som kan komma att utgöra ett starkt hämmande moment i positiv riktning för den enskilde eleven. Ju bättre kollektivandan är, ju mer

kanske en dags isolering uppskattas av en elev som överträtt gällande förordningar. Det är lättare att återvända till kollektivet, när man sonat.

Sysselsättningsbehandling. Många av de ungdomar som kommer till våra skolor har misslyckats i arbetet, de har gått från den ena anställningen till den andra mest på måfå, de har tagit vad som kommit i deras väg. Främsta motivet har varit att tjäna pengar, som de behöver för att skaffa sig vissa saker de önskar. Arbetet är förenat med olust, de saknar uthållighet och intresse. Arbetsträningen blir därför en mycket viktig del av anstaltslivet. Ett intresse för arbetet och en positiv arbetsattityd är en ytterligt stabiliserande faktor vid denna resocialiseringsprocess. Viktigt är dock att arbetsledningen räknar med en initial olust för arbete i gemen. Att eleven får arbetsuppgifter, som ej är för komplicerade just under den besvärliga omställningsperioden är även viktigt. Sysselsättningen omfattar även fritiden. Här måste finnas olika möjligheter att välja produktiva sysselsättningar, så att den enskilde eleven från början kan komma in i någon intressebetonad aktivitet, från idrott och sport av alla slag till studier, konstnärligt arbete etc.

Individualbehandling. Denna skall i huvudsak gå ut på att ge varje elev en efter hans personliga kapacitet och situation adekvat behandling under institutionstiden. Individualbehandlingen skall planeras och handhas av ett behandlingsteam, där ansvaret skall läggas på den specialutbildade personalen. I teamet skall ingå rektor—läkare—psykolog—assistenter, men även övrig personal skall deltaga, då elever diskuteras med vilka de kommit i beröring i egenskap av vårdare, lärare, fritidsassistent etc. Inför detta team skall eleven även få lägga fram sin syn på sig själv, sin asocialitet, sina intressen, sina yrkesplaner etc. Genom ett sådant förfarande kommer eleven att känna att han verkligen är föremål för ett intresse, som tar hänsyn till vad han själv önskar och vill, vilket säkerligen kommer att bidraga till en mer lojal start inom institutionen. Ibland måste han sättas till uppgifter för vilka han saknar intresse, men om han får en förklaring varför, finner han sig lättare. Han måste vid detta tillfälle även delges reglerna för skolan, vad som inträffar om man bryter mot dessa, permissionsbestämmelser etc. Alla dessa uppgifter skall eleven få på ett mycket tidigt stadium, innan övriga elever hunnit sätta honom in i anstaltens funktion, sedd ur deras egen synvinkel. Om behandlingen skall kombineras med individuell psykoterapi, med samtal med någon speciell person eller med farmakologiska medel avgöres här. Viktigt är att veta att unga människor ej väljer kontaktmänniskor med hänsyn till kompetens vad gäller mänskliga problemställningar. Deras kontakter sker mer av en slump ofta under arbete eller fritid. Det är därför viktigt att alla får göra sin röst hörd i behandlingsteamet. För att få all personal aktivt intresserad för den enskilde eleven bör deras observationer ges stort utrymme vid dessa diskussioner.

Det är ju den underordnade personalen som har vardagskontakten med eleverna, och speciellt för unga människor ter sig denna kontakt många gånger mer naturlig än samtalskontakt, där man ibland har svårt att anknyta till konkreta ting.

För att individualbehandlingen skall bli effektiv bör skolan ha kontakt med elevens föräldrahem, helst genom föräldrarnas personliga besök på skolan. Samarbetet mellan föräldrarna och skolan försvåras på grund av den differentiering som nu sker och som gör att man inte kan ta den hänsyn till skolornas geografiska läge, som vore önskvärt. Om möjligt borde hemmen få hjälp lokalt, när barnavårdsnämndens resurser ökas. Detta skulle dessutom bidraga till att hemortens barnavårdsnämnd under elevens vistelse på skolan fortfarande kände ett visst ansvar för eleven och hans återgång till eventuellt föräldrahem, som nu skulle stå bättre rustat att ta emot honom. Speciellt gäller detta de yngre eleverna.

I behandlingsteamet skall permissioner diskuteras. Permissioner skall ej vara en regelbunden rättighet för alla, utan måste beviljas med hänsyn till det tillstånd eleven befinner sig i och hemmets art till vilket han skall permitteras. Möjligheten att knyta an till skötsamma släktingar, där hemmet ej anses lämpligt, skall undersökas, likaså till tidigare fosterhem, där eleven fått en förankring. Huvudsaken är att permissioner alltid lämnas efter en viss prövning.

I all psykologisk behandling av individer måste man ta risker. Den grad av frihet som medger rymningar måste finnas. Atmosfären i den skola där rymningar är uteslutna ställer man sig skeptisk emot. Men rymningarnas motiv måste i varje särskilt fall analyseras. Rymmer eleven till någon utanför anstalten, rymmer han från anstalten eller rymmer han från sig själv? Rymningen kan vara ett uttryck för en oro och labilitet, vilken ofta kan förmärkas exempelvis tiden strax före försöksutskrivningen, då den unge grips av en osäkerhet, hur han skall klara sig ute i livet. En sådan rymning bör väl i allmänhet ej leda till att försöksutskrivningen uppskjutes. Massrymningar och frekventa rymningar hos en enskild elev måste ge anledning till en diskussion i behandlingsteamet. Det skall inte vara självklart att, därför att en elev ofta rymmer från en viss skola, indikationer förefinnes för överflyttning till annan skola.

I behandlingsteamet skall utskrivningen diskuteras. Det framgår av vad som sagts att skilda typer av ungdomar kräver mycket olika vårdtider. Mentalhygieniska synpunkter måste avgjort beredas företräde, när det gäller utskrivningar, så att varken en behandling avbrytes för att plats måste beredas för en ny elev eller en elev kvarhålles endast därför att han har ett stort antal förseelser bakom sig, ehuru han under anstaltsvistelsen skött sig bra.

Korrigerande åtgärder inom institutionen bör även diskuteras inom behandlingsteamet. Utan regler och förbud kan ett kollektiv ej fungera, de

måste finnas, men de får ej bli självändamål. Repressiva åtgärder bör utformas efter den individ de går ut över. Biologiskt sett existerar ingen absolut rättvisa. Om personalen alltför mycket klamrar sig fast vid regler och förbud, kan det vara ett uttryck för svaghet och osäkerhet och då måste problemet i sin helhet diskuteras.

Isolering antingen i grupp vid de slutna avdelningarna eller individuellt som korrektionsåtgärd vid de öppna avdelningarna är en allmänpreventiv åtgärd, som varit föremål för diskussion.

Vård å sluten avdelning i mindre grupper har både för- och nackdelar beroende på personalens kvalitet och kvantitet samt på gruppens sammansättning. Många unga människor lär sig att falla undan utåt, men hårdnar inåt och blir hatiska. Det är svårt att veta, hur man bäst skall kunna motverka det tryck som eleverna i en sådan grupp kan utöva på varandra. Rymmare, ledare och medlöpare blandas, alla skryter för alla. Viktigt är att tiden på en sådan avdelning maximeras och att gruppen ej svetsas samman för mycket.

När det gäller individuell isolering efter rymning etc. måste man ha klart för sig, att tiden för en ung människa ter sig så mycket längre än för en vuxen. Den kan te sig oändlig. Viktigt är att eleverna under en isolering får besök, att någon tittar in då och då och ger dem möjlighet att prata. Även denna tid skall på något vis terapeutiskt utnyttjas och tillfälle givas till sysselsättning. Det är svårt att på förhand räkna ut vilka elever som tål en isolering och vilka som har en ytterligt liten tolerans för att sitta inlåsta. Ångestreaktioner, ibland i form av akut claustrofobi kan diagnostiseras av den erfarne och isoleringen brytas i tid, då det ju ej är meningen att försämra elevens psykiska tillstånd. Ibland ser man hur en mer hysteroid person tål isoleringen relativt bra, under det att en elev, som tidigare visat alla tecken på psykisk stabilitet, plötsligt bryter igenom. Vissa elever av den mer beskedliga typen blir apatiska på ett sätt, som inte alltid märks på ytan och därför inte registreras, men som trots detta ej är ofarligt. En isolering som är förenad med en genom-väggarna-kontakt via fönster etc. underlättar vistelsen. Att isolera en ung människa under någon längre tid kan alltid innebära riskmoment; man kan vid en isolering förlora mer än man vinner. Isoleringen borde maximeras till exempelvis 3 dagar och 1-dagsisoleringen komma till mer användning.

Rådgivande psykiaterns insats. Läkaren är bosatt utanför anstalten, hans kontakt med denna är liten i förhållande till övrig personals. Detta kan trots allt vara en viss styrka. Han bibehåller en viss distans, när det gäller såväl elev- som personalgruppen. Det kan vara en fördel att den som skall fungera som rådgivare och belysa de mentalhygieniska aspekterna ej själv är involverad i anstaltsdynamiken. Läkaren skall finnas till hands för rådfrågning förutom de regelbundna besöken. Psykiatern skall ingå i behandlingsteamet. Han skall undersöka alla nyintagna elever och helst göra ett

psykiskt status redan inom 14 dagar för att kunna skriva ner en uppfattning om eleven, innan denne smält in i kollektivet. Vidare bör han ha möjlighet att undersöka alla elever två gånger för att ha större förutsättning att skriva ett observationsutlåtande baserat på iakttagelser vid två tillfällen. De elever som lämpar sig för samtalsterapi i någon form skall erhålla denna av läkaren i vissa därför lämpliga fall. En del läkare arbetar bättre via personalen, andra bättre då de själva handhar den enskilde eleven.

Läkaren skall minst en gång i månaden ha personalkonferenser, lära känna personalen så att denna kan vända sig till honom direkt när det gäller svårigheter med elever eller egna problem. Han skall göra allt för att via övrig personal bidraga till en god anstaltsanda. Ofta är spänningarna mellan personalen inbördes större än mellan eleverna, vilket alltid leder till komplikationer när det gäller behandlingen av dessa.

Psykologens insats. Psykologerna är ännu ej en enhetligt utbildad grupp. För att psykologen skall fylla en verklig funktion på våra skolor, måste den teoretiska utbildningen vara förenad med en rejält tilltagen praktisk sådan. Psykologen skall ingå i behandlingsteamet. Han bör ej ha alltför många specialfunktioner så att han har möjlighet att uppleva anstaltsdynamiken. Han bör ingå i jourtjänsten. Till hans speciella funktioner bör höra att med därför tillämpliga test söka spåra upp anlag och talanger samt med karaktärstest lämna bidrag till personlighetsbeskrivningen. Han bör deltaga i handledningen av personalen. Den mer terapeutiskt inställde psykologen tilldelas elever för samtalsterapi efter diskussion inom behandlingsteamet.

Rektor och assistenter samt övrig personal på skolan kommer att spela den viktigaste rollen, när det gäller att tillämpa de mentalhygieniska principer som all modern anstaltsbehandling bygger på. De har att dra det tyngsta lasset, de har alla ansvaret för att anstalten fungerar, men främst vilar ansvaret på skolans rektor. För att de specialutbildade befattningshavarna skall kunna använda den underordnade personalen som instrument i elevbehandlingen, kan vikten av en välutbildad personal även i underordnad ställning inte nog betonas. Det hjälper föga om platsbristen hävs vid ungdomsvårdsskolorna, om ej samtidigt en verklig investering göres, när det gäller personalens utbildning. Outbildad personal är osäker, den trevar sig fram och experimenterar. Personvalet kan ej ske tillräckligt exklusivt för denna form av människovård. Det är ju personalen och dess beteende på anstalten, som skall vara föredömet för ett riktigt socialt beteende, vilket eleverna skall imitera. Många olika människotyper kan bli lämplig anstaltspersonal, men vissa förutsättningar måste vara givna. De måste vara vuxna, omdömesgilla, känna sitt ansvar, kunna se bort från unga människors mer eller mindre påklistrade försvarsattityder, kunna se till människan, ej vara extremt beroende av personlig prestige för den egna psykiska balansen och ha sina egna affekter under relativ kontroll. Dugliga yrkesmän imponerar alltid på unga människor.

KAPITEL IV

Allmänna synpunkter

Vissa allmänna bestämmelser m. m.

Enligt bestämmelserna i 32 § BvL skall varje av barnavårdsnämnd omhändertagen erhålla erforderlig vård ävensom sådan uppfostran, som är ägnad att göra honom till en duglig samhällsmedlem. Beträffande de omhändertagna, vilka intagits som elever i ungdomsvårdsskola finnes särskilda bestämmelser därutöver meddelade i barnavårdslagen och ungdomsvårdsskolestadgan. Eleverna kan erhålla vård och behandling på skolan eller utanför skolan. I senare fallet kan eleven vara utackorderad eller villkorligt utskriven. Under den tid en av barnavårdsnämnd omhändertagen är elev inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, skall han genom vederbörande skolas försorg erhålla vård, behandling och fostran, innefattande även lämplig undervisning och sysselsättning.

I fråga om ungdomsvårdsskolornas verksamhet framhöll statsutskottet i utlåtande (nr 5) till 1957 års riksdag bl. a., att den verksamhet som bedrives inom ungdomsvårdsskoleorganisationens ram icke kunde anses tillfredsställande tillgodosedd. Riksdagen lämnade utskottets uttalande utan erinran.

Enligt direktiven för kommittén bör som en allmän riktpunkt för utredningsarbetet gälla, att skolorganisationen skall vara så avpassad, att den kan ta hand om och effektivt behandla de ungdomar, som är i behov av vård inom barna- och ungdomsvårdens ram och som befinnes inte kunna lämpligen tagas om hand i annan ordning. I direktiven har särskilt framhållits, att härvid bl. a. bör beaktas nödvändigheten av att platsresurserna förslår för omhändertagande av de ungdomar, som på grund av 1952 års lagstiftning om unga lagöverträdare hänvisas till ungdomsvårdsskolorna. Den sålunda i direktiven upptagna frågan rör förutom platsresurserna även skolorganisationens kvalitativa resurser och möjlighet att ge eleverna den vård och behandling, som är nödvändig för deras återanpassning i samhället.

Kommittén

Kommittén har i det följande baserat sina förslag på nu gällande barnavårdslag. Så långt det varit möjligt har det till lagrådet i juni 1959 remitterade förslaget till ny barnavårdslag beaktats.

Förutsättningen för omhändertagande för skyddsuppfostran enligt 22 § c) och d) BvL är att den unge befinnes vara så vanartad eller asocial, att han är i behov av särskilda uppfostrande åtgärder från samhällets sida. Ett dylikt omhändertagande är dock icke att betrakta som ett straff. Syftet med omhändertagandet är visserligen främst ett tillrättaförande, men avsikten härmed är att förhjälpa den unge till mera tillfredsställande levnadsförhållanden i framtiden. I och med omhändertagandet påtar sig samhället ansvaret för den omhändertagnes placering och vård. Samhället har därmed också förpliktat sig att söka rätta till vad som brustit tidigare, och att ge den unge en ändamålsenlig vård och behandling.

På ungdomsvårdsskolorna intages sådana barn och ungdomar, som omhändertagits på grund av allmän svårfostran, vanart, kriminalitet, asocialitet etc. Även för ungdomsvårdsskolorna gäller den allmänna bestämmelsen i 32 § BvL, att varje omhändertagen skall erhålla erforderlig vård och uppfostran. Ungdomsvårdsskolornas uppgift är att bereda vård, behandling, fostran och utbildning åt sådana för skyddsuppfostran omhändertagna vanartade barn och asociala ungdomar för vilka särskilda uppfostringsåtgärder anses erforderliga för deras återanpassning i samhällslivet, och vilka icke är i behov av vård på sjukvårdsanstalt eller anstalt för psykiskt efterblivna.

Flertalet av de barn och ungdomar, som intages i ungdomsvårdsskolorna har vuxit upp i otillfredsställande hemförhållanden. I många fall bidrar konstitutionella faktorer eller psykiska skador till deras bristande anpassning. Omhändertagandet på ungdomsvårdsskolan måste innebära, att man söker utreda orsakssammanhangen bakom den unges beteende. Därigenom får man en större förståelse för eleven och kan hjälpa honom till en bättre självinsikt. En orsakssökande och förstående inställning är emellertid icke tillräcklig. Avsikten med omhändertagandet är att hjälpa eleven till en bättre samhällsanpassning; det är därför viktigt att man lär honom att leva efter vissa normer och stöder honom i kampen att kunna ta ett eget moget ansvar för sina handlingar. Ungdomsvårdsskolornas mål bör sålunda vara att i en förstående miljö genom samverkan av individuell behandling, fostran och undervisning söka hjälpa eleven att vinna en viss insikt i sina egna problem och förutsättningar, att etablera normala kontakter med sin omgivning samt anpassa sig ute i arbetslivet och efter samhällets krav i övrigt.

Det vårdresultat, som hittills uppnåtts vid ungdomsvårdsskolorna, är svårt att ange. Över huvud taget torde det vara omöjligt att avgöra i vilken utsträckning vistelsen på ungdomsvårdsskola påverkat eleven, eftersom denna faktor icke kan renodlas och avskiljas från andra faktorer, som samtidigt inverkar på honom. En av socialstyrelsen påbörjad resultatundersökning rörande ungdomsvårdsskolorna, vars första etapp redovisades i kommitténs tidigare betänkande, utvisade att ett mycket stort antal av de

manliga eleverna med en observationstid av 4—5 år efter den slutliga utskrivningen registrerats för brott i straffregistret. Visserligen omfattar den hittills färdigställda delen av undersökningen endast återfall i brott, vilket självfallet icke kan läggas till grund för en bedömning av elevernas hela allmänna sociala anpassning på lång sikt, men resultatet synes tillräckligt negativt för att man skall fråga sig dels vilka orsakerna härtill kan vara, dels hur och med vilka medel man kan nå ett förbättrat vårdresultat.

Vården inom ungdomsvårdsskoleorganisationen kan meddelas dels inom och dels utom skolan. I vilken form en elev skall erhålla vård och behandling får avgöras från fall till fall. I princip synes tiden på skolan böra göras så kort som möjligt. Liksom inom andra vårdområden strävar man även inom ungdomsvårdsskoleorganisationen efter att så snart som möjligt placera eleverna ute i samhället. Vården utom skolan bör alltså ges ett stort utrymme.

Såväl i fråga om orsakerna till ungdomsbrottsligheten som beträffande metoderna för vård och behandling av asocial ungdom är ännu mycket outforskat. De framsteg, som under senare år gjorts inom barn- och ungdomspsykologi, psykiatri, pedagogik och socialvårdsmetodik har emellertid ökat insikten om orsakssammanhangen bakom beteenderubbningar och har även förbättrat de terapeutiska metoderna. Tillräckliga personella och materiella resurser för att i praktiken tillämpa nya terapeutiska metoder saknas emellertid inom många vårdområden; sålunda är det för ungdomsvårdsskolorna t. ex. icke möjligt att så som vore önskvärt arbeta med den unges hemmiljö samtidigt som man arbetar med honom själv.

Ungdomsbrottsligheten visar sedan ett antal år tillbaka en — även med hänsyn tagen till befolkningsutvecklingen — stigande tendens. Av den klientelundersökning, som bifogades ungdomsvårdsskoleutredningens betänkande (SOU 1954: 5 Bil. 1) framgick, att klientelet på skolorna gradvis försämrats, vilket även den fortsatta utvecklingen bestyrkt. Orsakerna till klientelförsämringen torde kunna klarläggas endast genom betydligt mera ingående undersökningar än dem kommittén för sitt arbete funnit anledning att göra. En av de mera lättillgängliga förklaringarna är den, att allteftersom samhällets förebyggande åtgärder förbättras, kommer det klientel, som intas på anstalter av olika slag, att vara ett urval av de mera svårbehandlade fallen. Under de senaste åren har platsantalet vid ungdomsvårdsskolorna endast räckt till för de svåraste fallen, enär platsresurserna icke ökat i samma takt som kraven på plats med hänsyn till den stigande brottsligheten. Ehuru klientelet blivit mera svårbehandlat, har skolornas resurser i fråga om bl. a. kvalificerad personal, medicinsk-psykologisk behandling, undervisning m. m. icke utbyggts i motsvarande grad.

Vilka vård- och behandlingsmetoder, som skall tillämpas på ungdomsvårdsskolorna, är beroende av det klientel, som skolorna skall ta emot. Skolorna bör ha resurser att taga hand om alla för skyddsuppfostran om-

händertagna vanartade eller kriminella under 18 år och asociala i åldern 18—21 år, som är i behov av anstaltsvård av icke-medicinsk karaktär, samt sådana alkoholmissbrukare under 21 år, som är i behov av anstaltsvård. Sådana fall, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan tillgodogöra sig undervisning på hjälpskolenivå eller sköta ett enkelt arbete bör icke vårdas på skolorna. Psykiskt sjuka barn och ungdomar eller fall av förvaringskaraktär bör överföras till den för dem mest adekvata vårdformen. Kommittén har i tidigare betänkande anfört vissa synpunkter på gränsdragningen till andra vårdområden och konsekvenserna för ungdomsvårdsskolorna därest ett större antal unga alkoholmissbrukare och lagbrytare över 18 år tillföres skolorna. Departementschefen har i proposition (1959: 88 s. 82) uttalat, att så snart erfarenheter av vården på den för detta klientel avsedda avdelningen vid Långanäs vunnits, kan frågan om att tillskapa ytterligare vårdresurser för detta klientel tas upp till prövning. Beträffande de unga lagbrytarna bör strafflagberedningens förslag avvaktas.

Kommittén har tidigare framhållit nödvändigheten av att de olika skolorna differentieras efter klientelets ålder och psykiska beskaffenhet, samt att varje skola utrustas med de resurser, som är erforderliga för en ändamålsenlig vård av de till skolan hänvisade eleverna. Särskilt har kommittén understrukit nödvändigheten av bättre vårdresurser för de psykiskt abnorma eleverna. En viss upprustning kommer också att ske för det manliga abnormklientelet. I propositionen har (s. 90) framhållits, att när den nu föreslagna upprustningen av skolorna blir genomförd, bör det bli möjligt att få en mer tillfredsställande differentiering. En alltför långt gående sådan inskränker emellertid rörligheten inom organisationen, eftersom elevmaterialets sammansättning förändras från tid till annan. Sådana förändringar bör noga följas så att omdispositioner mellan olika skolor och avdelningar vid behov snabbt kan ske.

Av största vikt är också att man genom elevernas fördelning på mindr avdelningar och grupper inom skolorna i görligaste mån eliminerar de stora enheternas menliga inverkan på eleverna och fostringsarbetet. Som framgår av det tidigare betänkandet, anser kommittén, att den påbörjade uppdelningen av ungdomsvårdsskolorna på mindre elevförläggningar bör fortsättas, och att nya avdelningar icke bör avses för flera än högst 10 elever. Frågan om nya avdelningars storlek och om eventuell fortsatt uppdelning av kvarvarande större elevförläggningar på mindre enheter bör enligt departementschefen bedömas från fall till fall. Det kan nämnas, att elevantalet vid de av årets riksdag beslutade nya elevförläggningarna varierar mellan 8 (vissa specialavdelningar) och 20 (Sundbo).

En av grundförutsättningarna för att ungdomsvårdsskolorna skall kunna nå ett gott behandlingsresultat är, att vistelsen på skolan och den tid eleven över huvud står under skolans överinseende får ett för eleven meningsfyllt innehåll och icke blir blott och bart en förvaring till förhindran-

de av nya brott. Vårdens syfte är att göra eleverna bättre skickade att klara sig i livet utanför anstalten.

För att detta skall kunna ernås är det nödvändigt att skolorna har befattningshavare, som är personligen lämpliga som fostrare samt väl utbildade för sina olika arbetsuppgifter. Personalen måste ha förmåga att skapa en sådan atmosfär på skolan, som i och för sig verkar fostrande och karaktärsdanande och som utgör en så betydelsefull del av vården på anstalter av detta slag. Vidare måste personalens antal vara tillräckligt stort.

Grundläggande för elevbehandlingen är en allmän fostran och karaktärsdaning grundad på kunskap om orsakerna till elevens beteende och förståelse för hans problem. Av största betydelse härvidlag är den miljö och atmosfär, som personalen skapar på skolan. Ordnandet av fritidssysselsättning, fritidsstudier, idrott m. m. samt kontakten med personer och organisationer utanför skolan är även av stor vikt i detta sammanhang.

Ungdomsvårdsskolorna måste ha möjlighet till en effektivare medicinsk-psykologisk behandling. Av de undersökningar för vilka kommittén redogjort i sitt tidigare betänkande synes framgå, att omkring hälften av eleverna vid ungdomsvårdsskolorna företer grava psykiska brister och på grund härav är i behov av medicinsk eller psykologisk särbehandling. De psykiskt särartade och abnorma eleverna ställer skolorna inför stora problem. Bland eleverna finnes svårbehandlade fall, gravt kriminellt belastade, vanerymmare, svårdisciplinerade och kamratuppviglare. Många elever företer grava psykiska abnormdrag och kräver särskilt intensiv individuell behandling.

Även för de s. k. »normalfallen» är en intensifiering av den medicinska och psykologiska behandlingen erforderlig. Psykiatern och, där sådan finnes, även psykologen bör vara en aktiv del av behandlingsteamet.

I elevbehandlingen ingår att bereda eleverna undervisning och arbetsträning. De skolpliktiga eleverna måste inom ungdomsvårdsskoleorganisationen erhålla den allmänna skolundervisning, som de eljest skulle ha fått på hemorten. När det gäller folkskoleundervisningen är den f. n. mest aktuella frågan utbyggnaden av enhetsskoleundervisningen inom organisationen. Riktpunkten bör här vara, att eleverna skall ha samma möjligheter att erhålla enhetsskoleundervisning som eleverna i de allmänna folkskolorna. Att denna undervisning göres så ändamålsenlig som möjligt är så mycket mera nödvändigt, som över hälften av skolhemseleverna har skolkning eller andra skolrubbningar med i vanartskomplexet före intagningen.

I fråga om yrkesundervisning och sysselsättning visar gjorda undersökningar, att eleverna i många fall undervisas eller sysselsättes i arbete för vilket de synes mindre lämpade. Vikten av att eleverna får arbetsträning och undervisning i ett yrke för vilket de har personliga förutsättningar, torde icke kunna överskattas. Även om det icke är möjligt att ge ungdomsvårdsskoleorganisationen en sådan utformning att eleverna skulle kunna

differentieras efter yrkeslämplighet, samtidigt som hänsyn måste tagas till övriga differentieringsgrunder, begåvning, psykisk hälsa etc., är det dock av vikt, att eleverna under den tid de står under skolans överinseende får en så ändamålsenlig yrkesundervisning och sysselsättning som möjligt.

Av stor betydelse för verksamheten är att ungdomsvårdsskolorna samarbetar med övriga samhällsorgan på skilda områden och utnyttjar de möjligheter, som dessa kan erbjuda. Ett nära samarbete bör således äga rum med medicinalstyrelsen i fråga om den psykiatriska behandlingen, med skolöverstyrelsen och länsskolinspektörerna i fråga om den allmänna skolundervisningen samt med överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen i fråga om yrkesundervisning och arbetsträning.

Som ovan anförts kan vård beredas eleverna såväl inom som utom skolan. Kommittén har redan i sin PM den 11 december 1957 framhållit vikten av att elevens placering efter vårdtiden på skolan redan på ett tidigt stadium noggrant planeras samt eftervården förbättras.

För att ungdomsvårdsskolornas behandling skall kunna effektiviseras är det nödvändigt med ett platsantal som motsvarar behovet. Som tidigare nämnts har årets riksdag beslutat en utbyggnad av platsresurserna. Enbart en ökning av platsantalet är emellertid icke tillfyllest. Samtidigt måste resurserna i fråga om personal, medicinsk-psykologisk behandling, undervisning, eftervård m. m. utbyggas. Det är nödvändigt att skolorna förses med sådana personella och materiella resurser, att de har möjlighet att ge de intagna eleverna en efter deras behov och förutsättningar avpassad individuell behandling både inom och utom skolan.

Vid sina besök på skolorna har kommittén funnit, att elevförläggningar, verkstadslokaler och övriga anordningar är av mycket olika storlek och standard. Vissa skolor är försedda med välplanerade elevförläggningar och ändamålsenliga verkstäder, medan vid andra eleverna fortfarande är förlagda i flerbäddsrum i ålderdomliga byggnader. Många saknar ändamålsenliga undervisnings- eller arbetslokaler och tillfredsställande fritidsutrymmen. Vid vissa skolor är byggnaderna mycket hårt nedslitna, brandfarliga och mindre lämpade för sitt ändamål. Vid flera flickskolor är såväl elevernas sovrum som utrymmen för arbete, yrkesundervisning, ekonomi, administration och fritidssysselsättning inrymda i en och samma byggnad, vilket ur pedagogisk synpunkt är otillfredsställande.

Skall den tid en elev står under en ungdomsvårdsskolas överinseende verkligen leda till åsyftat resultat, är det av vikt att skolan har de resurser, som erfordras för en effektiv behandling, undervisning och arbetsträning, fritidsverksamhet och eftervård. Kommittén har funnit att nu rådande situation ofta är långt ifrån tillfredsställande. I det följande framlägger kommittén vissa synpunkter på vårdens innehåll och målsättning samt vissa förslag till omorganisation och förbättring av nuvarande förhållanden.

KAPITEL V

Vårdtiden

Gällande bestämmelser

Vård och behandling inom ungdomsvårdsskoleorganisationen kan ges antingen på skolan eller — i form av utackordering eller villkorlig utskrivning under skolans tillsyn — utanför skolan. Några absoluta gränser för vårdtiden inom eller utom skolan finnes icke meddelade. I fråga om upphörande av skyddsuppfostran finnes emellertid vissa bestämmelser i 46 § BvL.

Vårdtidens längd på skolan får anpassas efter förhållandena i varje särskilt fall. Ger elevens uppförande anledning antaga, att han kan fostras under mera fria former än som kan tillämpas på skolan, kan han utackorderas genom skolans försorg (43 § 3 mom. BvL, 21 § ungdomsvårdsskolestadgan).

Där så prövas lämpligt må enligt 45 § BvL elev tills vidare utskrivas (villkorlig utskrivning). I beslutet kan föreskrivas särskilda villkor med hänsyn till den utskrivnes bostad och sysselsättning samt förordnas om övervakning. Beslut om villkorlig utskrivning innefattar rätt för skolstyrelsen att när som helst återtaga den utskrivne. Skyldighet att återtaga den utskrivne föreligger, där hans uppförande eller annat förhållande föranleder därtill.

Villkorlig utskrivning av ungdomsvårdsskoleelev bör enligt BvL ej utan att särskilda omständigheter föranleder därtill äga rum, förrän ett år förflutit, sedan eleven blivit intagen i skolan, eller senare än att eleven får tillfälle att vistas utom skolan minst sex månader, innan han slutligt utskrives.

Beträffande elev, som utackorderats genom skolans försorg i enskilt hem innan hans skolgång avslutats, må villkorlig utskrivning ej äga rum förrän efter fullgjord skolplikt, men skall då ske, om eleven i allmänhet ådagalagt gott uppförande. Beträffande elev, som utackorderats efter avslutad skolgång, må villkorlig utskrivning icke äga rum.

I fråga om villkorlig utskrivning finnes kompletterande bestämmelser i 15 och 23 §§ ungdomsvårdsskolestadgan. Villkorlig utskrivning av i skolhem intagen elev bör i regel ske efter avslutad skolgång. Kan manlig skolhemselev icke villkorligt utskrivas vid 15 års ålder, skall han överflyttas till yrkesskola. Kvinnlig skolhemselev, som icke kan villkorligt utskrivas

vid angivna ålder och som icke kan anses böra överlämnas till för efterblivna elever avsedd yrkesskola, kan få kvarstanna i skolhemmet, så länge det visar sig erforderligt. Har två år förflutit sedan elev intagits, skall skolstyrelsen, om eleven fyllt 15 år, minst en gång varje kvartal upptaga frågan om hans villkorliga utskrivning.

Villkorligt utskriven elev skall beredas för honom lämplig teoretisk och praktisk utbildning eller lämpligt arbete. Skolan har möjlighet att ekonomiskt stödja eleven under den villkorliga utskrivningen. Villkorlig utskrivning kan endast ske av elev, som definitivt intagits på ungdomsvårdsskola. Därest elev, som mottagits på en ungdomsvårdsskola för observation, bedömes vara i behov av vård i annan form, återlämnas eleven till barnavårdsnämnden för fortsatt vård.

Vården på en skola kan upphöra dels genom elevens överflyttning antingen till annan skola inom ungdomsvårdsskoleorganisationen eller till annan vårdform, dels genom slutlig utskrivning. I de båda senare fallen upphör omhändertagandet för skyddsuppfostran.

Anses den, som omhändertagits för skyddsuppfostran ej vidare vara i behov av sådan uppfostran, skall densamma enligt bestämmelserna i 46 § 1 mom. BvL förklaras avslutad (slutlig utskrivning). Beslut om slutlig utskrivning meddelas beträffande ungdomsvårdsskoleelev av skolstyrelsen och eljest av barnavårdsnämnden.

Slutlig utskrivning av barn, som omhändertagits för skyddsuppfostran, skall enligt 46 § 2 mom. BvL i allmänhet äga rum senast, då barnet fyller 18 år; om barnet vid intagningen på ungdomsvårdsskolan fyllt 15 år senast tre år efter intagningen. Har ungdomsvårdsskoleelevs uppförande varit opålitligt, kan anstå med utskrivningen, till dess eleven fyllt 21 år. Slutlig utskrivning av person, som omhändertagits med stöd av 22 § d) BvL, skall äga rum senast då två år förflutit från omhändertagandet. När särskilda förhållanden så föranleder, kan utskrivningen dock uppskjutas ytterligare högst ett år.

Enligt 48 § BvL upphör skyddsuppfostran även då verkställighet skall ske av domstols beslut om ovillkorligt fängelse eller straffarbete.

Vissa uppgifter beträffande vårdtidens längd m. m.

Fortlöpande uppgifter i fråga om vårdtidens längd vid ungdomsvårdsskolorna finnes först fr. o. m. år 1952. Uppgifter om vårdtidens längd publiceras fr. o. m. nämnda år av socialstyrelsen i Samhällets barnavård i serien Sveriges officiella statistik. Uppgifterna avser de slutligt utskrivna elevernas vårdtid fördelad efter vårdsätt.

För tiden före 1952 kan nämnas, att ungdomsvårdsskoleutredningen gjorde en undersökning beträffande vårdtiden för elever, som slutligt utskrevs under år 1951. Enligt utredningen (SOU 1954: 5, s. 23) visade

undersökningen, att den sammanlagda vårdtiden på skolan i medeltal uppgick till ungefär 1 år och 11 månader. En jämförelse med motsvarande siffror för 1940-talet visade enligt utredningen, att någon förkortning av vårdtiden icke ägt rum under de föregående tio åren. Däremot hade medelvårdtiden för den första vistelsen på ungdomsvårdsskolorna — d. v. s. före utackordering eller villkorlig utskrivning — visat en fortgående tendens att nedgå, samtidigt som antalet återtagningar ökat.

Av socialstyrelsens fortlöpande statistik framgår, att den totala vårdtiden, d. v. s. den tid den omhändertagne tillhört ungdomsvårdsskoleorganisationen, per elev räknat, avsevärt minskat sedan början av 1950-talet. Medan de år 1952 slutligt utskrivna eleverna haft en total vårdtid på närmare 1 500 dagar i genomsnitt, var motsvarande vårdtid för de åren 1957—58 slutligt utskrivna ca 1 250 dagar. Vårdtiden hade således i jämförelse med år 1952 nedgått med 15 %.

Vårdtid för slutligt utskrivna elever (dagar/elev)

År för slutlig utskrivning	Vårdsätt			Total vårdtid (per elev)
	i skola	utackorderade	villkorligt utskrivna	
1958	542	467	658	1 267
1957	523	408	660	1 234
1956	557	394	688	1 308
1955	532	338	747	1 310
1954	567	250	809	1 388
1953	619	400	787	1 412
1952	662	557	799	1 472

Vårdtiden på skolorna har nedgått från över 650 dagar per elev år 1952 till något under 550 dagar åren 1955—58. Tiden för den villkorliga utskrivningen har minskat från ca 800 dagar per elev åren 1952—54 till drygt 650 dagar år 1958, eller med 18 %. Utackorderingstiden har däremot ökat från 250 dagar år 1954 till 467 dagar år 1958.

Av särskilt intresse är den första vårdtiden på skolan, d. v. s. tiden före den första utackorderingen eller villkorliga utskrivningen. Särskilda undersökningar beträffande dennas längd har gjorts dels av kommittén år 1957, och dels av socialstyrelsen år 1959. Kommitténs undersökning omfattade elever, som under tiden 1/7 1955—30/6 1956 samt 1/7 1956—30/6 1957 första gången utackorderats eller villkorligt utskrivits. Socialstyrelsens undersökning, som här bifogas (Bil. 1), avser dels under år 1958 slutligt utskrivna elever, dels alla elever, som tillhörde skolorganisationen nämnda år.

Den av kommittén gjorda undersökningen, (som redovisats i kommitténs PM i december 1957 med förslag i anledning av den akuta platsbristen vid vissa ungdomsvårdsskolor), omfattade 810 elever. Från annan skola överflyttade elever medtogs icke i undersökningen. Syftet med denna var att

få fram den praxis, som tillämpades beträffande vårdtiden vid de olika skolorna och skoltyperna. På grund av det relativt ringa antal elever undersökningen omfattade, kan givetvis inga mera vittgående slutsatser dras, då enskilda fall, som av olika skäl haft en ovanligt lång eller ovanligt kort vårdtid, påverkar genomsnittstalen.

I fråga om skolorna för manliga elever uppgick den genomsnittliga vårdtiden vid Lövsta skolhem och yrkesskola till 1 år 22 dagar för elever i den första undersökningen (1955/56) samt till 1 år 9 dagar för elever i den andra (1956/57). Den genomsnittliga vårdtiden vid skolhemmen framgår av följande tablå.

Genomsnittlig vårdtid vid skolhem för manliga elever

Skola	För elever i undersökningen			
	1955/56		1956/57	
	år	dagar	år	dagar
Östra Spång	1	319	1	85
Hammargården	2	182	2	242
Vemyra	1	29	—	260
Gudmundsgården	2	56	1	118
Folåsa	3	16	3	106
I genomsnitt för samtliga	1	310	1	161

Av skolhemseleverna hade 1955/56 omkring 30 % och 1956/57 omkring 40 % en vårdtid kortare än ett år.

Vid yrkesskolorna för manliga elever var de genomsnittliga vårdtiderna följande.

Genomsnittlig vårdtid vid yrkesskolor för manliga elever

Skola	För elever i undersökningen			
	1955/56		1956/57	
	år	dagar	år	dagar
Långanäs	—	233	—	249
Fagared	—	280	—	280
Forsane	—	353	—	265
Sundbo	—	322	—	318
Johannisberg	1	58	—	253
Råby	—	364	—	319
Margretelund	—	264	—	271
Gräskärr	2	225	—	259
I genomsnitt för samtliga	—	340	—	275

Den stora minskningen av den genomsnittliga vårdtiden vid Gräskärr torde bero på att Gräskärr år 1956 övergick från skolhem till yrkesskola. Av eleverna vid yrkesskolorna hade 1955/56 omkring 70 % samt 1956/57 omkring 80 % en vårdtid kortare än ett år.

I fråga om skolorna för kvinnliga elever framkom vid undersökningen följande genomsnittliga vårdtider.

Genomsnittlig vårdtid vid skolor för kvinnliga elever

Skola	För elever i undersökningen			
	1955/56		1956/57	
	år	dagar	år	dagar
Ryagården	—	291	—	283
Brättegården	1	32	1	6
Hornö	—	260	—	267
Härsjögården	—	330	—	343
Eknäs	—	317	—	298
Morängen	1	38	1	172
Bistagårdens hemskola	1	30	—	282
Broby skolhem	1	26	—	316
I genomsnitt för samtliga	—	319	—	338

Av de kvinnliga elever, som omfattas av undersökningen, hade såväl 1955/56 som 1956/57 omkring 65 % en vårdtid kortare än ett år.

Socialstyrelsens undersökning avser den första vårdtiden dels för elever, som slutligt utskrivits under år 1958, dels för alla elever, som tillhörde ungdomsvårdsskoleorganisationen år 1958. I första fallet har hänsyn ej tagits till elevernas eventuella omflyttningar. Elevens första vårdtid hänfördes till den skola från vilken utskrivningen skett. I senare fallet har överflyttningsfallen borträknats.

Enligt undersökningen hade de under år 1958 slutligt utskrivna eleverna tillhört skolorganisationen i 1 267 dagar eller i genomsnitt 3,5 år. Denna vårdtid har delats upp i en första vårdtid på 401 dagar, en resterande vårdtid på skolan på 141 dagar samt tid som villkorligt utskriven eller utackorderad på 725 dagar. För de avförda eller avskrivna eleverna, vilka till över 90 % var manliga, var den totala vårdtiden 895 dagar eller ca 2,5 år i genomsnitt, alltså betydligt kortare än för de slutligt utskrivna. I detta fall omfattade första vårdtiden 378 dagar, utskrivningstiden 275 dagar samt den resterande vårdtiden på skolan 242 dagar. Av de avskrivna eleverna återlämnades 14 till barnavårdsnämnderna och 4 överlämnades till annan anstalt. Vårdtiden var för dessa i genomsnitt 183 resp. 763 dagar per elev.

I fråga om de elever, som tillhörde skolorganisationen år 1958, uppgick den första vårdtiden vid skolhemmen för pojkar till följande.

Första vårdtidens längd för elever på skolhem för pojkar

Skola	Antal elever	1:a vårdtidens längd	
		i genomsnitt (dagar)	median (dagar)
Lövsta	55	717	683
Östra Spång	72	522	394
Vemyra	76	363	300
Gudmundsgården	22	541	450
Folåsa	25	1 010	970
Hammargården	40	575	475
Gräskärr	25	593	488
Samtliga	315	570	444

Den första vårdtiden för manliga yrkesskoleelever redovisas i nedanstående sammanställning.

Första vårdtidens längd för manliga yrkesskoleelever

Skola	Antal elever	1:a vårdtidens längd	
		i genomsnitt (dagar)	median (dagar)
Lövsta y-skola	59	260	230
Långanäs	70	244	242
Fagared	75	296	273
Forsane	77	252	220
Sundbo	72	322	305
Johannisberg	60	262	258
Råby	43	340	337
Margretelund	54	299	255
Gräskärr y-skola	24	244	221
Samtliga	534	280	256

För kvinnliga elever uppgick den första vårdtiden till följande.

Första vårdtidens längd för kvinnliga elever

Skola	Antal elever	1:a vårdtidens längd	
		i genomsnitt (dagar)	median (dagar)
Ryagården	67	286	272
Brättegården	34	328	340
Hornö	48	297	281
Härsjögården	33	327	332
Eknäs	50	277	261
Morängen	54	366	347
Bistagården	18	304	331
Samtliga	304	311	300
Broby skolhem	30	399	345

Av socialstyrelsens undersökning framgår, att om man räknar med såväl manliga som kvinnliga elever, var medianvårdtiderna (första vårdtiden) för yrkesskoleeleverna 272 dagar och för skolhemseleverna 424 dagar. Inkluderas i dessa siffror även vårdtiderna för dem som överflyttats från annan skola erhålles för den första vårdtiden 282 resp. 420 dagar. De manliga yrkesskoleeleverna hade en kortare första vårdtid än flickorna (256 mot 300 dagar), medan det omvända gällde beträffande skolhemseleverna (444 mot 345 dagar).

En jämförelse av vårdtiden mellan de elever, som befann sig på inskrivningsskolan (yrkesskolor) och dem som överflyttats från annan skola utvisar, att den första vårdtiden var betydligt längre för de senare. Medan de överflyttade yrkesskoleeleverna hade en första medianvårdtid på 359 dagar, hade de ej överflyttade eleverna 272 dagar. Det bör observeras att överflyttningen ej behöver ha skett under den första vårdtiden. För de elever, som överflyttas från skolhem till annat skolhem eller yrkesskola, fanns däremot ingen motsvarande skillnad i vårdtid mellan dessa och övriga skolhemselever.

Av materialet framgår, att skolor med i stort sett likartat klientel redovisar vissa olikheter i vårdtiderna. För t. ex. gruppen Forsane, Sundbo och Johannisberg, vilka omhändertager normalbegåvade ungdomar i åldern 15—18 år, var den första medianvårdtiden 220, 305 resp. 258 dagar. För Östra Spång och Vemyra, avsedda för elever i skolåldern, var medianvårdtiden 394 resp. 300 dagar.

Beträffande olikheter i den första vårdtiden mellan skolorna kan dessutom nämnas att 35—39 % av elevklientelet på Lövsta, Forsane samt Johannisbergs yrkesskolor hade en kortare första vårdtid än 200 dagar, medan Gudmundsgårdens skolhem och Råby yrkesskola här redovisade ingen resp. en elev. Bland samtliga elever, som tillhörde skolorna år 1958, ingick endast 23 elever (1,5 %) med första vårdtid understigande 100 dagar. Av dessa var 5 slutligt utskrivna och 4 avförda — återlämnade till barnavårdsnämnderna för annan vård — under år 1958. Bland de år 1958 slutligt utskrivna fanns 5 elever med en första vårdtid på 100—119 dagar. Beträffande ovanligt långa vårdtider kan nämnas tre fall med en första vårdtid på ca 1 000 dagar (3 år). Bland skolhemseleverna är det däremot mera vanligt med lång första vårdtid. I materialet ingår 13 elever — 27 om överflyttade från skolhem medräknas — med en vårdtid på mer än 1 500 dagar (över 4 år).

Som framgår av socialstyrelsens ovan redovisade fortlöpande statistik har vårdtiden på skolan för slutligt utskrivna elever varit praktiskt taget konstant sedan 1954. Även för den första vårdtiden kan enligt socialstyrelsens särskilda undersökning redovisas liknande förhållande under senare år. Medianvårdtiden har varierat omkring 265 dagar. I denna del

av undersökningen ingår samtliga elever på Fagared, Forsane, Sundbo, Johannisberg, Margretelund och Råby, vilka dels haft en första vårdtid på de nämnda skolorna och dels tillhört skolorganisationen år 1958 eller blivit utskrivna under åren 1954—57. Den första vårdtiden enligt denna undersökning, fördelad efter elevernas intagningsår, framgår av nedanstående tablå. Skillnaden i tid mellan intagningsår och utskrivningsår är 3—4 år, varför, efter en transformering av vårdtiderna på skolan till intagningsår, skolvårdtiden och troligen även den första vårdtiden kan för åren 1950—53 ha varit konstant.

Den första vårdtiden, fördelad efter elevernas intagningsår, åren 1953—1957

Intagningsår	Antal elever	därav med en första vårdtid av (dagar)					Första vårdtiden på skola	
		—199	200—299	300—399	400—699	700—	i genomsnitt (dagar)	median (dagar)
1957	[1]197	46	72	48	18	—	283	276
1956	201	50	81	51	18	1	274	244
1955	208	35	88	52	30	3	301	272
1954	164	36	59	46	20	3	294	277
1953	162	47	48	39	26	2	[2]294	[2]261

[1] Häri ingår 13 elever intagna år 1957, vilka ännu ej vid utgången av år 1958 utskrivits någon gång.
[2] Sannolikt några dagar mindre, enär 1953 års slutligt utskrivna ej ingår.

I undersökningen har man även sökt belysa förhållandet mellan den första vårdtidens längd och återtagningsfrekvensen. Skälet för återtagning är i flertalet fall något slag av vanart. Som skäl förekommer emellertid även arbetslöshet, omplacering för nytt arbete, sjukdom, bostadsbrist, formell återtagning eller annat liknande »socialt skäl».

Vårdtiden fördelad efter antalet återtagningar (utskrivningar) för under år 1958 slutligt utskrivna yrkesskoleelever framgår av nedanstående sammanställning.

Vårdtiden fördelad efter antalet utskrivningar för år 1958 slutligt utskrivna yrkesskoleelever

Antal utskrivningar	Antal elever	Genomsnittlig vårdtid (dagar)			
		första vårdtiden	resterande vårdtid på skolan	tid som villk. utskr. eller utack.	hela vårdtiden
0	1	1 783	—	—	1 783
1	139	339	7	558	904
2	77	323	174	684	1 181
3	29	280	292	752	1 324
4	18	331	332	991	1 654
5—	23	403	659	901	1 963

Den första vårdtidens längd varierar således icke efter antalet utskrivningar (återtagningar). De elever, som återtagits en eller två gånger har i stort sett icke en längre första vårdtid än de elever, som återtagits till skolan mer än två gånger.

Kommittén

I begreppet vårdtid bör innefattas såväl den tid eleven vistas på ungdomsvårdsskolan som den tid eleven är utackorderad eller villkorligt utskriven och således fortfarande står under skolans tillsyn. Hela den tid eleven är omhändertagen inom ungdomsvårdsskoleorganisationen är han föremål för vård och behandling i olika former. Även elever, vilkas allmänna uppförande är sådant, att vård på själva skolan är obehövlig, kräver under utackorderingen eller villkorliga utskrivningen skolans tillsyn samt kan — och bör — återtagas till skolan, då förhållandena ger anledning därtill. Skillnaden mellan vården inom och utom skolan, som tidigare var relativt markant, torde komma att minskas, allt eftersom eftervården blir effektivare och skolorna får allt starkare kontakter med samhällsorgan och personer utanför skolan.

Vårdtiderna inom och utom skolan har varit föremål för uppmärksamhet av tidigare utredningar. Sålunda framhöll 1934 års skyddshemssakkunniga, att vårdtiden på skyddshemmen ofta var mycket lång (SOU 1935: 35 s. 35 f.). Vårdtiden före den första villkorliga utskrivningen uppgick vid denna tid icke sällan till omkring 3 år. Såväl denna utredning som 1942 års skyddshemsutredning föreslog olika åtgärder för att utöka möjligheterna att utackordera och villkorligt utskriva eleverna tidigare. Ungdomsvårdsskoleutredningen (SOU 1954: 5) fann, som ovan nämnts, att någon avsevärd förkortning av medelvårdtiden icke syntes ha ägt rum, men att vårdtiden före den första villkorliga utskrivningen visat en nedåtgående tendens, medan samtidigt återtagningarnas antal ökat.

Under senare år har, bl. a. från barnavårdsnämndernas sida, riktats en viss kritik mot »de alltför korta vårdtiderna», d. v. s. vårdtiden före den första villkorliga utskrivningen. Vid kommitténs enkät till barnavårdsnämnderna i februari 1958 framhöll flera nämnder, att elever utskrives för tidigt.

Enligt den inom socialstyrelsen verkställda undersökningen har vårdtiden på skolan för slutligt utskrivna elever efter en kraftig nedgång åren 1952—1954 (slutligt utskrivningsår) varit praktiskt taget konstant. Även för den första vårdtiden erhåller man en liknande utveckling under senare år. För vissa skolor kan dock konstateras förskjutningar i vårdtiden. För Forsane har således medianvårdtiden minskat, medan den första vårdtiden för Råby och Margretelund ökat. Av materialet kan dessutom konstateras,

att de extremt långa första vårdtiderna tenderar att försvinna. I fråga om återtagningarna synes av undersökningen framgå, att den första vårdtiden i allmänhet icke varit kortare för elever, som återtagits flera gånger till skolan än för övriga elever. Att vårdtiden på skolhemmen i allmänhet blir längre än på yrkesskolorna beror givetvis på att skolhemmens elever ofta på grund av sina stora skolsvårigheter icke kan utskrivas till den allmänna skolan, utan måste avsluta sin skolgång på ungdomsvårdsskolan.

Resultatet av längre eller kortare vårdtid kan icke mätas rent statistiskt på samma sätt som andra företeelser. Helt naturligt blir vårdtidens längd beroende på såväl elevens psykiska beskaffenhet och individuella förhållanden som på skolans och personalens resurser och möjligheter att bereda en så effektiv vård och behandling som möjligt. En mer intensiv behandling synes i vissa fall kunna möjliggöra en förkortning av vårdtiden och även minska antalet återtagningar.

När det gäller vårdtiden, är det framför allt den tid eleven vistas på själva anstalten som under senare tid tilldragit sig intresse, delvis beroende på att frågan sammankopplats med diskussionerna om platsantalet. Eftersom behandlingsresultatet är avhängigt av så många andra faktorer än vårdtiden, kan man icke basera en beräkning av platsbehovet inom skolorganisationen på spekulationer om vårdtiden. Leder en kortare vårdtid till ett ökat antal återtagningar, kan resultatet i fråga om platsbehovet bli ungefär detsamma som i det fall en längre vårdtid medför färre återtagningar.

Den kritik, som framförts mot vårdtiden, torde i stor utsträckning sammanhänga med att försöken att förkorta vistelsen på skolan i tiden sammanfallit med en ökning av klientelets svårighetsgrad, som icke motverkats av att tillräckliga terapeutiska och andra resurser ställts till skolornas eller eftervårdens förfogande.

Skäl kan anföras för både korta och långa vårdtider inom skolan.

Som främsta skäl för en kort vårdtid kan framhållas det frihetsberövande, som vistelsen på skolan innebär, och anstaltsmiljön. Även om barnavårdsnämndens omhändertagande för skyddsuppfostran redan i och för sig är ett tvångsingripande, innebär dock intagningen på ungdomsvårdsskola ett starkare frihetsberövande än vården utanför skolan. Det är med hänsyn härtill av vikt att skapa sådana möjligheter för eleven att han snarast möjligt kan utskrivas. En kort vårdtid är önskvärd även för att förhindra, att eleven anpassar sig alltför mycket till den skyddade miljö, som en anstalt bereder. På grund av bl. a. den starka passivitet, som kännetecknar en stor del av klientelet, föreligger en viss risk för att elevernas återanpassning till livet ute i samhället försvåras, om de stannar alltför länge på skolan. Ur dessa synpunkter synes alltså en så kort vårdtid som möjligt inom skolan önskvärd. Eftersom vården på anstalt är väsentligt kostsammare än öppen vård, ställer de kortare vårdtiderna, om de leder till ett tillfredsställande resultat, mindre anspråk på samhällets ekonomiska resurser.

Som skäl för en längre vårdtid i vissa fall synes främst böra beaktas, att allt resocialiseringsarbete, särskilt av ett klientel med svåra personlighetsstörningar, är tidskrävande, om man skall nå ett bestående resultat. För att söka hindra återfall i kriminalitet synes såväl ur elevens som samhällets synpunkt vårdtiden icke böra vara alltför kort. Vården inom skolan ger också möjligheter till en mera intensiv behandling och påverkan från den ansvariga personalens sida än vad en vård utom skolan kan ge. Även ur undervisnings- och utbildningssynpunkt är det önskvärt, att vårdtiden inom skolan är så lång, att förutsättningar skapas för eleven att fortsätta i den allmänna skolan, i yrkesutbildning eller i arbetslivet.

Vid den konferens, som kommittén i november 1958 höll med skolornas rådgivande psykiatrer, framhölls även nödvändigheten av att skolorna har tillräckligt med tid på sig för att söka åstadkomma den psykiska läkningsprocess, som det här många gånger är fråga om. Ehuru i vissa fall en intensivare behandling torde kunna leda till en snabbare utskrivning, har det emellertid också erfarenhetsmässigt visat sig, att en mera aktiv medicinskpsykologisk behandling, om den skall leda till mera bestående resultat, kan kräva tämligen lång vårdtid.

Behovet av en lång eller kort vårdtid är givetvis ytterst beroende på elevens personliga utrustning. Ju mera psykiskt störd eleven är eller ju mer fastlåst i kriminalitet eller annat asocialt beteende han blivit, desto längre tid behövs för vård och behandling på skolan för att hjälpa honom till rätta. En relativt lång vårdtid behöver även debila elever, då det tar längre tid att hos dessa nöta in ett socialt beteendemönster och att bibringa dem vissa kunskaper än när det gäller mera normalbegåvat klientel.

Enligt kommitténs uppfattning måste vårdtidens längd bestämmas efter förhållandena i varje särskilt fall, och de mentalhygieniska synpunkterna bör härvid vara avgörande. Det är elevens utveckling som avgör, när han skall placeras utanför skolan. Vårdtiden bör vara så lång, att man har någon möjlighet att påverka eleven genom behandling, undervisning och fostran, men icke så lång, att eleven fastnar i en bekväm anstaltsrutin.

Med hänsyn till det anförda anser kommittén det icke lämpligt att fastlåsa vissa allmänna maximi- eller minimitider för vistelsen på skolan. Det bör liksom hittills ankomma på skolstyrelsen och skolans rektor att i samråd med psykiatern och vederbörande barnavårdsnämnd avgöra, när en elev skall utackorderas eller villkorligt utskrivas. På samma sätt bör det ankomma på skolledningen att bestämma, om en villkorligt utskriven elev skall återtagas till skolan. Erfarenhetsmässigt har det visat sig, att det hos barnavårdsnämnderna ibland finns mindre tolerans i fråga om förseelser, som villkorligt utskrivna ungdomsvårdsskoleelever begår, än när det gäller andra ungdomar. Även i dessa fall bör en bedömning av den enskilde elevens bästa vara utslagsgivande. Ehuru en återtagning till skolan är avsedd som en hjälp för eleven, kan ibland själva upplevelsen av

misslyckandet och återtagningen till skolan försvåra elevens anpassning mera än vad ett fortsatt försök ute skulle ha gjort.

Ett visst utrymme för en subjektiv bedömning kommer givetvis att föreligga, om vårdtiden icke fixeras generellt i särskilda bestämmelser. Det bör emellertid ankomma på den centrala myndigheten att tillse, att vårdtiderna för de enskilda eleverna icke avviker från vad som kan anses skäligt och lämpligt samt att i förekommande fall åstadkomma rättelser.

Även om vårdtiden måste bestämmas efter förhållandena i varje enskilt fall, bör dock ur vissa synpunkter vårdtidens längd i stort sett vara densamma för flertalet elever på en och samma skola. Bedömningen av vad som för varje elev synes bäst måste i gruppsammanhanget på en anstalt också vägas mot att man av psykologiska skäl i allmänhet inte på en anstalt kan ha alltför stora variationer i behandlingstiden. En viss differentiering av skolorna efter vårdtidens längd kan därför synas motiverad. Det torde vara lämpligt, att man i fortsättningen liksom hittills har allmänna riktlinjer för vissa grupper av skolor. Vid de planerade ungdomsvårdsskolorna för det mest svårbehandlade klientelet torde sålunda vårdtiden förutsättas i allmänhet böra vara längre än vid övriga skolor. I diskussionen om ungdomsvårdsskolorna har framförts förslag om införande av ett system med korttidsbehandling av vissa elever. Sålunda föreslog socialstyrelsen i skrivelse den 30 augusti 1954, att för det kvinnliga klientelet i åldern 18—21 år skulle inrättas en särskild ungdomsvårdsskola efter något annorlunda principer än tidigare. Dessa elever, som omhändertagits på grund av allmänt asocialt levnadssätt, oftast prostitution, skiljer sig i viss grad från det rena vanarts- och kriminalitetsklientelet. Då de oftast befinner sig i ett såväl kroppsligt som psykiskt dåligt skick på grund av bristande hygien, otillfredsställande sömn- och matvanor, sjukdomar m. m., borde de på skolan erhålla en ordentlig omvårdnad samt en kort tids intensiv arbetsträning. Därefter skulle eleven efter en relativt kort vårdtid på själva skolan överflyttas till en utskrivningsavdelning i en närbelägen stad, där hon kunde arbeta ute i samhället, antingen i lämplig arbetsanställning eller i yrkesutbildning, samtidigt som hon erhöll en betryggande tillsyn. Förslaget ledde dock icke till någon åtgärd.

Under den senaste tiden har framförts ett förslag att för vissa pojkar i åldern 14—16 år, närmast sådana med en mycket kort vanarts- eller kriminalitetstid med en plötslig brottsexplosion, försöksvis införa korttidsbehandling under en på förhand fastslagen tid av 3 månader. Målsättningen skulle vara att snabbt få den unge ur gängets och den asociala miljöns grepp, att ge den unge en fysisk och psykisk sanering samt att ge tillräcklig tid att omsorgsfullt förbereda eftervården. Behandlingen skulle utformas sålunda, att eleverna fick ett maximum av tillsyn under både arbetstid och fritid. Eleverna skulle fördelas på små grupper, som såväl under arbetstid som fritid skulle hållas strängt åtskilda från varandra och

under sträng tillsyn. Under arbetstiden borde arbetstakten vara högt uppdriven och behandlingstiden skulle även ägnas åt att trimma eleverna fysiskt genom idrott m. m. Kvalificerad personal, täta psykiaterbesök, individual- och gruppterapi bör vara hjälpmedel i behandlingen. Från första dagen bör utskrivningen förberedas med stor omsorg, och den blivande övervakaren bör deltaga i planeringen och helst söka lära känna eleven under vårdtiden. Ett system av kvalificerad familjevård, organisatoriskt ansluten till anstalten, bör tillskapas liksom ett utskrivningshem.

Efter den fixerade vårdtiden av 3 månader skall eleven villkorligt utskrivas. Om den unge under utskrivningen bryter mot givna föreskrifter, bör han omedelbart återtagas under ca en vecka; vid ett andra misslyckande bör man som regel överföra den unge till långtidsbehandling på annan ungdomsvårdsskola.

En försöksverksamhet av ovan skisserad typ påbörjas i år vid Hammargården. Självfallet är det värdefullt, att man inom ungdomsvårdsskoleorganisationen prövar nya vägar att förbättra vårdresultatet. Det som huvudsakligen skiljer det nya systemet från principerna för övriga skolors arbete synes vara, att vårdtiden inom skolan från början fixeras till 3 månader och att de fall, som misslyckas under den villkorliga utskrivningen, överföres till andra skolor. »Den lilla gruppens princip», förbättrad arbetsträning, utökade psykologiska och terapeutiska resurser och intensifierad eftervård är principer, som redan länge godtagits och kommittén har tidigare i olika sammanhang framhållit önskvärdheten av att bättre resurser ställes till förfogande för att dessa önskemål skall kunna realiseras vid samtliga skolor.

En framgångsrik korttidsbehandling, liknande försöket på Hammargården, för flickklientelet i samma ålder, d. v. s. 14—16 år, synes mera diskutabel. De flickor i pubertetsåldern som barnavårdsnämnderna får ta hand om på grund av vanart, företer helt andra psykiska symptom och svårigheter än pojkarna och deras asocialitet är av en annan natur.

Kommittén vill föreslå, att en korttidsbehandling för kvinnliga elever enligt socialstyrelsens förslag snarast förverkligas. För det kvinnliga normalklientelet mellan 18 och 21 år saknas i stort sett några adekvata vårdmöjligheter. Kommittén har tidigare föreslagit, att en utskrivningsavdelning skall inrättas för Härsjögården i en närbelägen stad. Eftersom denna skola på grund av sitt läge och konstruktion i övrigt, om än långt ifrån idealisk, dock torde vara tämligen väl lämpad för en dylik försöksverksamhet för det äldre klientelet, föreslår kommittén, att en utskrivningsavdelning inrättas i Borås, så att en tidigare utskrivning från själva skolan kan komma till stånd via denna avdelning. Skolan bör utrustas med den övriga förstärkning i fråga om personal m. m., som är erforderlig för att effektivisera verksamheten.

I detta sammanhang vill kommittén understryka, att den beslutade korttidsbehandlingen på Hammargården med därav följande förstärkning av

resurserna därstädes icke får medföra, att den upprustning av skolorna för långtidsvård som är behövlig eftersättes. Tvärtom torde dessa, som får taga emot det svårare klientelet, vara i ännu större behov av bättre resurser, ett förhållande vartill kommittén i det följande återkommer.

KAPITEL VI

Den medicinsk-psykologiska behandlingen

Direktiven m. m.

Enligt direktiven bör bl. a. undersökas, huruvida inte den psykiatriska vården vid ungdomsvårdsskolorna bör förstärkas. I detta sammanhang anges, att om säkerhet inte kan erhållas för att personer, oemottagliga för vård vid ungdomsvårdsskolorna, blir omhändertagna inom andra lämpliga vårdformer, åtgärder synes böra övervägas för att i varje fall hindra, att dessa personer menligt påverkar vården av andra elever vid skolorna. Vidare beröres i direktiven frågan om vårdresurserna för unga alkoholmissbrukare.

I sitt delbetänkande har kommittén bl. a. föreslagit nyinrättande av två ungdomsvårdsskolor avsedda för de mest svårbehandlade psykiskt abnorma eleverna. Därjämte har kommittén — förutom omorganisation och förstärkning vid specialskolorna för psykiskt abnorma elever Lövsta och Ryagården — i fråga om den psykiatriska och psykologiska vården vid övriga ungdomsvårdsskolor föreslagit, att särskilda medel till en intensifiering av densamma omedelbart ställes till förfogande vid de ungdomsvårdsskolor, där så visar sig nödvändigt. Kommittén meddelade samtidigt, att den undersökte behovet av en utökning av den psykiatriska vården utöver vad som föreslagits och i så fall möjligheterna samt sättet för en sådan förstärkning.

Enligt beslut av 1959 års riksdag skall en ny skola för svårbehandlade psykiskt abnorma manliga elever uppföras. Medel beviljades för ritning och projektering av denna. För motsvarande kategori kvinnliga elever beslutades icke någon ny skola. I denna fråga anfördes emellertid i propositionen, att på något längre sikt en viss ytterligare utbyggnad torde bli nödvändig, främst i syfte att öka differentieringsmöjligheterna vid vissa av de nuvarande flickskolorna och resurserna för vård av psykiskt abnorma elever. Medelsanvisningen för den psykiatriska och psykologiska behandlingen vid skolorna ökades med 25 000 kronor i förhållande till budgetåret 1958/59.

I fråga om de psykiskt sjuka eleverna vid ungdomsvårdsskolorna anförde departementschefen, att dessa generellt bör behandlas på mentalsjukhus. Så länge särskilda mentalsjukhus för barn och ungdom inte finnes, kan man dock inte komma ifrån att ta emot och behandla dessa ungdomar på ungdomsvårdsskolorna; ökade resurser måste tillföras skolorna för denna vårduppgift.

Nuvarande organisation

Ifråga om *den psykiatriska vården* föreskrives i 27 § 2 mom. ungdomsvårdsskolestadgan att, för bedömande av elevernas sinnesbeskaffenhet och därav föranlett vårdbehov, skall vid varje skola tillhörande barna- och ungdomsvården, vars chef icke är psykiatriskt särskilt skolad läkare, finnas en rådgivande psykiater, som tillsättes av socialstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen. Den 1 juni 1959 fanns psykiatrisk rådgivare förordnad vid tjugo skolor. Vid övriga skolor anlitades annan lämplig läkare i skolans närhet.

Enligt föreskrifter i kungl. brev den 24 maj 1957 utgår till rådgivande psykiater förutom resekostnadsersättning och traktamente gottgörelse med dels ett grundbelopp, dels besöksarvode. Grundbeloppet varierar och uppgår till 1 200 kronor vid Lövsta, Ryagården och Långanäs, 600 kronor vid Fagared, Folåsa och Bistagården samt 480 kronor vid de övriga skolorna, allt för år räknat. Besöksarvode utgår med 35 kronor för varje arbetstimme vid besök på skolan, dock lägst 35 kronor för varje vid skolan avlagt besök. För meddelad sexualundervisning i grupp utgår ersättning med 70 kronor, räknat för en dubbeltimme årligen.

Enligt den av socialstyrelsen efter samråd med medicinalstyrelsen den 13 mars 1947 utfärdade instruktionen för rådgivande psykiater skall denne bereda sig sådan ingående kännedom om fostringsarbetet vid skolan, att han kan giva erforderliga medicinsk-pedagogiska råd och anvisningar för elevernas behandling samt föreskriva eller själv meddela terapi ävensom i övrigt bidraga till avhjälpandet av elevernas svårigheter och missförhållanden. I samråd med den läkare, som har att svara för kroppssjukvården, skall psykiatern ur hygienisk synpunkt granska och övervaka elevernas förhållanden beträffande arbete, fritid, vila och kosthåll. Nyintagna elever skall av psykiatern undersökas snarast möjligt och senast tre månader efter ankomsten, varefter ett skriftligt observationsutlåtande skall utfärdas, innehållande sådana upplysningar om elevens psyke, att det kan läggas till grund för beslut om elevens fortsatta placering.

Innan beslut fattas om villkorlig utskrivning av elever, skall psykiatern lämna råd angående yrkesval och lämplig placering. Det åligger psykiatern att utfärda alla ifrågakommande intyg, attester och ansökningshandlingar t. ex. till andra anstalter, i fråga om abort och sterilisering samt för förekommande familjerättsliga ärenden. Psykiatern bör meddela sexualundervisning åt eleverna såväl enskilt som i grupp samt lämna eleverna råd och anvisningar i allmän hygien och yrkeshygien. Psykiatern bör fortlöpande hålla skolstyrelsen underrättad om sina iakttagelser rörande fostringsarbetet och elevernas förhållanden på skolan. Senast den 1 februari varje år skall psykiatern till socialstyrelsen avge berättelse om sin verksamhet under föregående kalenderår.

Enligt den praxis, som tillämpades år 1947, då ovannämnda instruktion fastställdes, intogs endast sådana elever för observation beträffande vilka skolbyråchefen vid intagningsbeslutet ansåg tveksamhet föreligga om den lämpligaste vårdformen. På grund av elevernas ökade svårighetsgrad och det stigande antalet svårbedömbara fall beslöts år 1950, att samtliga elever skulle intagas för observation, varigenom större garantier skapades för den lämpligaste placeringen. Till denna ändrade praxis bidrog även de svårigheter, som visade sig uppstå, då en på ungdomsvårdsskola definitivt intagen elev vore i behov av vård i annan form än inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, t. ex. på mentalsjukhus, anstalt för psykiskt efterblivna eller dylikt. Enligt barnavårdslagens bestämmelser upphör omhändertagandet för skyddsuppfostran, då ungdomsvårdsskoleelev slutligt utskrives. Så är däremot icke fallet, om en elev, som är intagen för observation på ungdomsvårdsskola, är i behov av annan vård. Barnavårdsnämnden återinträder därvid som ansvarig för eleven och skyddsuppfostran kvarstår.

I samband med att observationsförfarandet infördes för samtliga elever, lämnade socialstyrelsen vissa anvisningar för observationsutlåtandets utformning. Enligt dessa anvisningar bör observationsutlåtandet innehålla följande:

a) kort sammanfattning av elevens förhållanden före intagningen på skolan;

b) iakttagelser på skolan;

c) rådgivande psykiaterns utlåtande; samt

d) skolstyrelsens förslag till elevens fortsatta placering.

Observationsutlåtandet skall avgivas senast inom tre månader efter elevens intagning och översändas till socialstyrelsens skolbyrå i tre exemplar, varav ett översändes till den barnavårdsnämnd, som omhändertagit eleven för skyddsuppfostran. Ett exemplar överlämnas till den eftervårdskonsulent, som har att öva tillsyn över eleven efter den villkorliga utskrivningen. I de fall, då eleven anses vara i behov av vård i annan form än på ungdomsvårdsskola, återlämnas eleven till barnavårdsnämnden för fortsatt omhändertagande och lämplig placering.

För elevernas kroppsliga *hälso- och sjukvård* skall jämlikt 27 § ungdomsvårdsskolestadgan särskild läkare vara anställd vid varje skola. I samråd med medicinalstyrelsen har socialstyrelsen den 27 januari 1956 utfärdat vissa bestämmelser rörande elevernas hälso- och sjukvård. Dessa innebär i huvudsak, att särskilt avtal skall slutas med skolläkare, i allmänhet vederbörande tjänsteläkare, samt en skolsköterska. Då särskild sjuksköterska icke finnes anställd vid skolan, bör vederbörande distriktssköterska anlitas.

Det åligger skolläkare att med uppmärksamhet följa elevernas kroppsliga utveckling och deras hälsotillstånd samt i samarbete med skolans ledning, den rådgivande psykiatern, personalen och skolsköterskan vidtaga erforderliga åtgärder för bevarande av elevernas hälsa och deras fostran till sunda

levnadsvanor. Läkaren har att särskilt aktgiva på sjuka, klena eller av sjukdom hotade elever och föranstalta om deras vård, att vidtaga erforderliga åtgärder till förebyggande av smittosamma sjukdomar, att vid sjukdomsfall giva de första vårdhänvisningarna samt vid olycksfall och vid plötslig sjukdom lämna tillfällig vård. Läkaren har även att tillse, att elever, som ej tidigare calmettevaccinerats, genomgår dylik vaccination samt att läkarintyg införes i sådan arbetsbok, som avses i 27 § arbetarskyddslagen. Läkaren skall vidare besiktiga skollokalerna ur allmänhygienisk synpunkt.

För sådana *psykologiska och psykoterapeutiska arbetsuppgifter,* för vilka erfordras fackutbildning i psykologi, finns inom organisationen endast två tjänster, nämligen en psykologtjänst i lönegrad 23 vid Lövsta och en psykologassistenttjänst i lönegrad 17 vid Ryagården. Under tid då tjänsten på Lövsta varit obesatt, har vissa psykologiska arbetsuppgifter ombesörjts av en konsulterande psykolog, som besökt skolan en gång i veckan. Vid Morängen utföres vissa psykologiska undersökningar av en psykolog i Uppsala.

Förutom ifrågavarande psykologtjänster finns vid skolorna vissa befattningshavare på rektors- eller assistenttjänster, som personligen har viss fackutbildning i psykologi. Under ledning av dessa bedrivs vid ett par skolor mer kvalificerad individualterapi och gruppterapi. Vid Lövsta har man dessutom under år 1957 bedrivit viss försöksverksamhet med psykoterapeutiskt grupparbete under ledning av en gruppsykolog utanför själva anstalten.

Kommitténs undersökningar m. m.

Av kommitténs klientelundersökning[1] framgick, att ca 40 % av de manliga och 55 % av de kvinnliga eleverna kunde betecknas som psykiskt abnorma eller särartade. Därtill kommer, att en del av de som »normalfall» betecknade ansågs vara i behov av särbehandling av psykiska skäl; approximativt 40 % av hela klientelet ansågs vara i behov av något slag av dylik behandling.

Vid kommitténs enkätundersökning till ungdomsvårdsskolorna i februari 1958 framhöll flera skolor, att mera psykiatrisk sakkunskap vore erforderlig, icke bara för diagnostisering utan framför allt för rådgivning rörande elevbehandlingen och för ledning av det terapeutiska arbetet. Flera skolor framhöll önskvärdheten av att skolorna hade flera befattningshavare med specialutbildning för terapeutiskt arbete.

För att erhålla ytterligare belysning av hithörande problem ansåg kommittén det önskvärt att även direkt inhämta de rådgivande psykiatrernas uppfattning och önskemål. Efter särskilt medgivande kallades dessa till en konferens med kommittén den 6 november 1958.

Som grundval för diskussionen hade utsänts ett frågeformulär, vilket besvarats av tretton läkare. Svaren innehöll sammanfattningsvis följande.

Majoriteten av skolorna har besök av psykiatern en gång i månaden;

[1] Redovisad i betänkande Utbyggnad av ungdomsvårdsskolorna kap. 7—8 samt Bil. 1 till detta.

Lövsta, Fagared och Ryagården har ett besök per vecka, Johannisberg och Broby ca två per månad. Besökens längd varierar mellan tre och sex timmar per gång, vartill kommer resor till och från skolan. Samtliga utom vid Morängen ägnar huvuddelen av besöket åt undersökning av de enskilda eleverna och diskussion med rektor om elevens behandling. För Morängens del sker själva elevundersökningarna på psykiaterns mottagning å sjukhuset. Därigenom kan psykiaterns besök på skolan utnyttjas för mera ingående samtal med personalen om de olika elevernas behandling och om olika problem på skolan. Undersökningen av elever innefattar dels en kroppsundersökning och en neuropsykiatrisk undersökning dels psykiaterns samtal med eleven samt en av en fackpsykolog utförd testning. Genom den grundliga diagnosen förbättras möjligheterna till en adekvat elevbehandling. På grund av bristande tid har man ej ännu hunnit ägna sig i tillräcklig utsträckning åt gruppdynamiska problem.

Flera uppger, att de skulle önska ha mera tid för upprepade samtal med de olika eleverna under deras vistelse på skolan. Det vore även önskvärt med konferenser med personalen, något som man f. n. endast i undantagsfall hinner med.

I formuläret tillfrågades läkarna om de har tid och möjlighet att delge personalen medicinsk-psykologiska synpunkter på vården, att påverka skolans arbetsmetoder och funktion, relationerna mellan olika personer eller grupper på skolan etc. Flertalet svarade, att dessa arbetsuppgifter på grund av bristande tid och resurser icke alls eller endast i ringa utsträckning medhinnes. Vid ett par skolor anges dock, att skolans arbete ständigt är föremål för mycket allsidiga överläggningar mellan rektor och psykiater. Några skolor har sökt få till stånd behandlingskollegier, vari all personal som har med vederbörande elev att göra, deltar.

Skolans kontakt med psykiatern under tiden mellan hans besök synes vara mycket skiftande. Flertalet uppger, att ingen nämnvärd kontakt förekommer, medan några har telefonkontakt vid akuta svårigheter på skolan, och ett par har regelbundet samråd beträffande alla slags problem, som rör elever, personal, organisation m. m. Vid en skola anges, att psykiatern regelbundet deltar i skolstyrelsens sammanträden.

En fråga om psykiatern skulle kunna ägna mer tid åt verksamheten vid ungdomsvårdsskolan besvarades jakande endast av ett par läkare. Olägenheterna accentueras av de långa avstånden till skolorna, svårigheterna att kunna lämna det sjukhus, där psykiatern är anställd samt det låga arvodet. Den ytterligare tid, som eventuellt skulle kunna ägnas ungdomsvårdsskolan, ansågs böra användas till tätare och längre samtal med eleverna, till behandling av särskilt problembetonade elever, gruppterapi, samtal med personal samt behandlingskollegier.

En anknytning av varje ungdomsvårdsskola till ett närbeläget mentalsjukhus ansåg ett par av deltagarna vara värdefull, eftersom härigenom sjuk-

husvård vid behov snabbare skulle kunna beredas eleverna. Sannolikt skulle också kontakten mellan skolan och läkaren underlättas, om avståndet ej vore så stort, som på vissa håll är fallet. Det framhölls dock, att enär vederbörande sjukhus oftast icke är elevens hemortssjukhus, möjligheterna till intagning kan försvåras. Platsbristen på mentalsjukhusen medför även svårigheter. Den nuvarande avsaknaden av möjligheter till aktiv medicinsk terapi och svårigheten att erhålla vissa medicinska specialundersökningar ansågs höra till ungdomsvårdsskolornas mest kännbara brister. En läkare ansåg, att det vore mer angeläget att få bättre möjligheter till observation på en lasarettspsykiatrisk eller barnpsykiatrisk avdelning än till vård på mentalsjukhus.

Ett allmänt önskemål var att psykiatern regelbundet skulle kunna deltaga i skolstyrelsens sammanträden och ha regelbundna behandlingskollegier med personalen för att härigenom bli en mer aktiv del av skolans behandlingsteam. Önskvärt är, att läkaren tar del i besluten om elevers permissioner och villkorliga utskrivningar. Den snabba omsättningen av elever f. n. gör det emellertid ofta svårt eller omöjligt för skolorna att avvakta psykiaterns besök, innan beslut i angivna ärenden fattas.

Flera psykiatrer uttryckte en önskan om mera psykologisk expertis på skolorna och bättre utbildad vårdpersonal.

I den ovannämnda konferensen deltog, utom kommitténs ledamöter och experter samt flertalet rådgivande psykiatrer, även representanter för medicinalstyrelsen och mentalsjukvårdsdelegationen.

Av diskussionen vid konferensen framgick bl. a. den konfliktsituation, som många av ungdomsvårdsskolornas psykiatrer befinner sig i genom att de på grund av bristande tid samt skolornas otillräckliga resurser saknar möjlighet att ge eleverna den erforderliga behandlingen. Flera av deltagarna framhöll, att elevernas ökade svårighetsgrad, klientelblandningen och de ofta korta vårdtiderna, ställer ungdomsvårdsskolorna inför stora problem.

Man betonade att klientelet på skolorna f. n. både ur intellektuell och psykiatrisk synpunkt är mycket heterogent, vilket i hög grad försvårar behandlingen. En del av eleverna är välbegåvade, men präglas av en stor initiativfattigdom, slapphet och intresselöshet. Många elever kommer från mycket dåliga miljöer. Vissa har nervsystemskador eller konstitutionella avvikelser. På grund av de dåliga resurserna klarar skolorna inte av en del psykoterapeutiska problem. I stället avreageras dessa genom rymningar, stölder och annat, som skadar eleven och skolan och upprör allmänheten. För att nå ett bättre vårdresultat måste de medicinsk-psykologiska synpunkterna mera än hittills beaktas. All personal vid en skola bör samverka kring ett terapeutiskt program i vilket psykiatern spelar en aktiv roll. Denne bör kontinuerligt följa uppläggningen av arbetet på skolan och vårdresultatet samt kunna redovisa erfarenheterna, så att terapin kan förbättras.

Psykiatern måste i första hand hävda de mentalhygieniska synpunkterna. Ur psykiatrisk synpunkt är det väsentligt, att tillräckligt med tid står till förfogande. Det är angeläget, att skolorna inte pressas över sin förmåga och att de gravt abnorma eleverna överföres till mentalsjukvården.

De alltför stora elevgrupperna på vissa flickskolor påtalades. Den oro, som ofta uppstår i dessa stora enheter, är till avsevärd skada för det psykoterapeutiska arbetet.

Samtliga deltagare underströk kravet på att platsresurserna måste förbättras, så att de medicinska synpunkterna kan bli tillgodosedda. Det är orimligt att skolorna skall känna sig nödsakade att utskriva icke färdigbehandlade elever för att bereda plats åt nya. Det framhölls, att en förkortning av vårdtiden i många fall icke är möjlig ur mentalhygienisk synpunkt. Enär all läkning och förbättring på det psykiatriska fältet är tidskrävande, torde en ökad psykiatrisk och psykologisk aktivitet och mer terapeutisk behandling sannolikt i vissa fall medföra en längre vårdtid, men även åstadkomma ett mera bestående gott vårdresultat än man f. n. har möjlighet att hoppas på. Många av eleverna har under hela sitt liv saknat känslomässiga kontakter och har under sin utveckling upplevat det ena avbrottet efter det andra i sina relationer till andra människor. De är djupt besvikna, rädda och misstänksamma och det är svårt att på en anstalt under en kort vårdtid skapa en hållbar och riktig kontakt och att samtidigt ge dem en viss arbetsträning, så att de lättare klarar sig ute i samhället.

Flertalet deltagare betonade vikten av förbättrad personalutbildning och tillräckliga personalresurser för att hindra att personalen blir så försliten, att den ibland inte orkar med att sköta de krävande arbetsuppgifterna på ett riktigt sätt. F. n. är omsättningen av personal alltför stor, och bristen på kontinuitet skadar den inre strukturen och fastheten i fostran på skolorna. Den underordnade personalen saknar i många fall tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att klara arbetet. En intensifierad familjevård och bättre eftervårdsresurser efterlyses också.

Det framhölls att även i läkarnas egen utbildning i ungdomspsykiatri finns stora brister, och en deltagare ifrågasatte, om icke viss erfarenhet i fråga om ungdomsvårdsskolevård eller liknande borde ingå i varje psykiaters utbildning i framtiden.

Beträffande observationsutlåtandena förelåg i viss mån olika uppfattning. Vissa ansåg, att utlåtandena är alltför utförliga och tar tid ifrån mera kvalificerade arbetsuppgifter. Andra betonade, att observationsutlåtandena är nödvändiga för att kunna vara vägledande såväl för personalen på skolan som för de myndigheter, som skall besluta om elevens fortsatta placering.

I syfte att få del av skolornas önskemål beträffande psykiater- och psykologverksamheten inhämtade kommittén i november 1958 vissa uppgifter. Av dessa framgick i huvudsak följande.

Endast vid Långanäs, Fagared och Råby anses den nuvarande omfatt-

ningen av den psykiatriska verksamheten tillräcklig. Sundbo och Vemyra önskade visserligen icke fler reguljära besök, men Sundbo vill ha rätt att vid behov kalla psykiatern till extra besök, och Vemyra vill ha tiden för besöket betydligt utsträckt. Fagared har f. n. verksamheten uppdelad mellan två läkare med vardera ett besök i veckan; denna tjänstgöring ansågs tillfredsställande.

Flertalet skolor önskade omkring två till fyra besök per månad. Även tiden för besöket behöver på de flesta håll utsträckas.

I fråga om psykologisk expertis ansåg Lövsta, Långanäs, Margretelund och Ryagården att skolan har behov av en heltidsanställd psykolog, medan för Morängen en halvtidstjänst ansågs tillräcklig. Konsulterande psykolog föreslogs av Fagared, Vemyra, Gudmundsgården, Hammargården, Folåsa, Eknäs och Hornö.

Kommittén

Som kommittén i tidigare sammanhang framhållit, kan en bestämd gräns icke dragas mellan ungdomsvårdsskolornas »normal»- och »abnorm»-klientel. Ett i strängare mening »normalt» klientel finnes icke på skolorna, eftersom intagning på ungdomsvårdsskola i och för sig förutsätter avvikelser från vad som betecknas som ett »normalt» beteende. Vid gjorda undersökningar har en stor del av eleverna betecknats som psykiskt särartade eller psykiskt abnorma. Vården och behandlingen av eleverna måste därför i hög grad vara medicinskt och psykologiskt inriktad.

I tredje kapitlet har kommitténs expert, dr Elsa-Brita Nordlund, framlagt vissa medicinsk-psykologiska synpunkter på vården och behandlingen vid ungdomsvårdsskolorna.

På de av kommittén föreslagna och av årets riksdag beslutade mottagningsavdelningarna kommer att intagas dels sådana elever, som annars skulle ha häktats, dels utredningsfall, där man ännu ej är klar över den för eleven lämpligaste placeringen eller behandlingen. En ovillkorlig förutsättning för att mottagningsavdelningarna skall fylla sitt ändamål är att där ges möjlighet till snabb undersökning, så att beslut om elevens fortsatta placering och behandling kan fattas så snart som möjligt. Vid skolorna med dylika avdelningar är därför utökad psykiatervård särskilt angelägen.

Grundläggande för den medicinsk-psykologiska behandlingen är en riktig diagnos av eleven, såväl i fråga om hans kroppsliga status som hans psykiska beskaffenhet. Denna undersökning bör göras snarast möjligt efter intagningen. I samband med den primära undersökningen kan vissa testningar behöva göras för bedömning av elevens allmänna intellektuella nivå och personlighet. Sådana testningar bör utföras av psykolog med föreskriven behörighet.

Observationsutlåtandet har till uppgift att på grundval av psykiaterns

undersökning och personalens observationer klarlägga elevens psyke och därigenom vara vägledande dels för beslutet om elevens fortsatta placering, dels för den fortsatta behandlingen på skolan.

På grundval av observationsutlåtandet upplägges ett behandlingsprogram för varje elev. För fullföljandet av detta bör svara ett behandlingsteam bestående av den rådgivande psykiatern, en psykolog samt de socialt, mentalhygieniskt och pedagogiskt utbildade befattningshavarna, främst skolans rektor och assistenter. Psykiatern bör följa elevens utveckling under vårdtiden med särskild hänsyn till de mentalhygieniska synpunkterna. Som även framhållits vid den ovannämnda psykiaterkonferensen, bör läkaren deltaga i diskussioner rörande elevpermissioner samt elevernas yrkesval och placering för vård utom skolan. Det synes även angeläget, att psykiatern deltager i skolstyrelsens sammanträden.

Vid samtliga skolor borde en viktig uppgift för psykiater och psykolog vara att vid s. k. behandlingskollegier med personalen klarlägga de psykologiska mekanismer, som påverkar den enskilde elevens uppträdande i olika situationer samt lämna råd och anvisningar beträffande elevernas behandling. Kollegierna är viktiga för diskussioner om allmänna anstaltspsykologiska problem. De kan även hjälpa personalen att bättre förstå sina egna reaktioner gentemot eleverna och arbetet på skolan.

Kommittén har under sitt arbete funnit, att ungdomsvårdsskolornas nuvarande resurser för medicinsk-psykologisk vård och behandling av eleverna är otillräckliga såväl för normal- som abnormklientelet. För det mest svårbehandlade klientelet saknas specialutrustade anstalter. Vid 1959 års riksdag har emellertid medel beviljats till projektering av en ny skola för manliga elever. Frågan om en liknande skola för kvinnliga elever har ännu icke slutligt avgjorts.

Möjligheten att generellt erhålla utökade resurser försvåras emellertid f. n. av bristen på psykiatrer och psykologer. Det är därför icke möjligt att vid samtliga ungdomsvårdsskolor erhålla den personal för en intensifierad medicinsk-psykologisk behandling, som skulle vara erforderlig. Med hänsyn härtill begränsar sig kommittén till att föreslå en mera fullständig upprustning vid två skolor för normalklientel, där en viss försöksverksamhet bör bedrivas. För de övriga skolorna föreslås vissa åtgärder för att bereda ökade möjligheter till fler psykiaterbesök och anlitande av psykologisk expertis. Därjämte framlägges vissa förslag rörande den centrala ledningen av psykiatervården.

Inom skolorganisationen finnes två läkartjänster och en psykologtjänst vid Lövsta samt en läkartjänst och en psykologassistenttjänst vid Ryagården. Båda dessa skolor är avsedda för abnormklientel. Enär det visat sig föreligga stora svårigheter att få ifrågavarande tjänster besatta, är det angeläget, att frågan om ändring av ersättningarna till läkare och psykolog upptages till prövning. I enlighet med vad kommittén i sitt tidigare betän-

kande föreslagit bör en underläkartjänst finnas även vid Ryagården. Underläkartjänsterna bör få räknas som utbildningstjänster. En förutsättning härför är emellertid, att vid nämnda skolor tjänstgör överläkare. För att tillgodose behovet av psykologisk expertis bör vid såväl Lövsta som Ryagården finnas en psykolog med föreskriven behörighet.

Skolorna för normalklientel är sämre utrustade. Någon erfarenhet av en intensiv medicinsk-psykologisk behandling av detta klientel finnes icke inom organisationen. Under senare år har nämnda skolor fått allt större problem. Det är därför angeläget att genom en kraftig förstärkning, tills vidare i form av en försöksverksamhet, vid ett par normalskolor söka utröna huruvida icke en intensifierad behandling av detta klientel skulle kunna förbättra vårdresultatet. Kommittén föreslår därför en upprustning av de psykiatriska och psykologiska resurserna vid två skolor, en för pojkar och en för flickor. De lämpligaste skolorna synes vara Hammargården och Broby.

Vid Hammargårdens pojkskola sker f. n. en omläggning av verksamheten till att avse korttidsbehandling, vilken kräver en intensifierad medicinsk-psykologisk vård och en allmän personalförstärkning. På grund av skolans läge torde det vara relativt lätt att få expertis från Stockholm. Den rådgivande psykiatern bör besöka skolan minst en gång i veckan. Kommittén anser, att en psykolog med föreskriven behörighet bör anställas.

Vid Broby vårdas kvinnliga elever i åldern 12—16 år, vilka är i särskilt stort behov av medicinsk-psykologisk behandling. Även här bör psykiaterverksamheten omfatta minst ett besök i veckan samt en psykolog med föreskriven behörighet anställas. Den senare bör även biträda vid Eknäs.

I fråga om debila elever bör den redan nu utvidgade psykiaterverksamheten vid Morängen fortsättas och, därest så anses erforderligt, utökas. Om möjligt bör rådgivningen vid Bärby organiseras på liknande sätt.

Även vid övriga skolor bör den medicinsk-psykologiska behandlingen förbättras, särskilt vid skolor med mottagningsavdelningar. Den vid Långanäs nyinrättade specialavdelningen för alkoholmissbrukare bör jämväl erhålla tillräckliga resurser i detta avseende.

I sitt den 11 oktober 1958 avgivna betänkande föreslog kommittén beträffande de nya skolorna för abnormklientel en viss anknytning till mentalsjukvården. Även för vissa av de nuvarande skolorna torde en anknytning till denna eller till den psykiska barna- och ungdomsvården kunna innebära fördelar. Möjligheterna till en dylik anknytning är emellertid f. n. begränsade med hänsyn till att dessa vårdområden ännu icke är tillräckligt utbyggda. För skolorna i allmänhet torde man därför böra söka få till stånd en utökning av verksamheten inom nu gällande system. Sedan den tidigare begränsningen av antalet psykiaterbesök borttagits, har skolorna möjlighet att inom anslagets ram erhålla flera dylika. Anslaget bör uppräknas för att möjliggöra minst två besök i månaden vid varje skola.

De nuvarande ersättningarna till rådgivande psykiater har stått oförändrade i ett flertal år. Som tidigare nämnts erhåller psykiatern dels ett grundarvode, varierande mellan 480 och 1 200 kronor per år vid olika skolor, och dels ett besöksarvode. Ersättningarna bör höjas och beräknas i relation till antalet elevplatser på skolan. Kommittén föreslår, att grundarvodet beräknas till 50 kronor per plats och år. Besöksarvodet föreslås oförändrat, 35 kronor per arbetstimme. På grund av skolornas geografiska belägenhet föreslår kommittén emellertid, att arvode skall utgå jämväl för restiden till och från skolan.

En stor del av psykiaterns arbetstid måste disponeras för skrivarbete, t. ex. för observationsutlåtanden, intagningshandlingar till andra anstalter m. m. Då det synes angeläget, att den tid psykiatern tillbringar på skolan helt kommer elevbehandlingen till godo, bör skrivarbetet på allt sätt underlättas, t. ex. genom anskaffande av diktafoner eller anlitande av skrivhjälp.

Med hänsyn till önskvärdheten att genom försöksverksamhet vinna ytterligare erfarenheter föreslår kommittén inga nya psykologtjänster utöver de ovannämnda vid Hammargården och Broby. För att för vissa fall tillgodose behovet av psykologisk expertis bör skolorna emellertid ha möjlighet att mot särskilt arvode tillkalla en konsult.

I jämförelse med nuvarande kostnader torde kommitténs ovannämnda förslag, beräknat på nuvarande platsantal, innebära en kostnadsökning för den rådgivande psykiaterverksamheten vid skolorna, utom Lövsta och Ryagården, av — approximativt — 150 000 kronor för arvoden och 75 000 kronor för resor.

I fråga om en förstärkning på det centrala planet vill kommittén anföra följande.

I arbetsuppgiften för chefen tillika läkaren vid Lövsta ingår att vara rådgivande psykiater åt skolbyråchefen. Detta uppdrag innefattar att biträda vid avgörandet om intagning och överflyttning av elever samt att genom rådgivning o. d. samordna den övriga psykiaterverksamheten vid skolorna. Enär chefsläkartjänsten vid Lövsta f. n. är obesatt, ombesörjes arbetsuppgiften att biträda vid elevintagningarna av en psykiatrisk konsult. Någon rådgivande verksamhet till övriga psykiatrer eller till skolorna medhinnes emellertid icke av denne.

Det synes kommittén önskvärt att en samordning sker av den medicinsk-psykologiska verksamheten inom ungdomsvårdsskoleorganisationen och den psykiska barna- och ungdomsvården. Enligt vad som upplysts, kommer medicinalstyrelsen att i årets petita hemställa om inrättande av en tjänst som specialföredragande för den psykiska barna- och ungdomsvården. Kommittén — som i angivna fråga samrått med generaldirektören i medicinalstyrelsen Arthur Engel — föreslår, att i angivna tjänstemans arbetsuppgifter även ingår den centrala tillsynen av den medicinsk-psykologiska behandlingen

vid ungdomsvårdsskolorna. Vederbörande skall således dels tjänstgöra som rådgivare åt skolbyråchefen vid beslut i elevärenden, dels samordna övriga rådgivande psykiatrers arbete, och dels genom besök och rådgivning på skolorna verka för en förbättrad elevbehandling. Fördelarna av en dylik samordning av ungdomsvårdsskolornas psykiatriska verksamhet och den psykiska barna- och ungdomsvården är uppenbara.

Förslaget innebär, att medicinalstyrelsen och socialstyrelsen vardera bestrider hälften av kostnaderna för ifrågavarande tjänsteman.

KAPITEL VII

Skolundervisningen

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 44 § 2 mom. BvL skall i skolhem meddelas skolundervisning motsvarande den som förekommer i sjuårig folkskola och därpå följande fortsättningsskola enligt gällande bestämmelser om folkundervisningen. Enligt stadgan för ungdomsvårdsskolorna skall i skolhem intagas i regel skolpliktiga barn, som icke fyllt 15 år, ävensom barn i nämnda ålder, vilka avslutat sin skolgång men icke anses lämpligen böra intagas i yrkesskola.

I 17 § 2 mom. ungdomsvårdsskolestadgan föreskrives, att undervisningen i skolhemmen skall lämpas efter elevernas ålder och utveckling. I gällande författningar om folkundervisningen meddelade föreskrifter och anvisningar bör i övrigt, så långt möjligt, iakttagas. Om det i särskilda fall anses lämpligt och överenskommelse därom kan träffas, må elev deltaga i undervisningen i allmän skola. I skolhem för pojkar bör eleverna under vinterhalvåret ha möjlighet till utbildning i olika slag av slöjd samt under sommarhalvåret sysselsättas i trädgårdsarbete. I skolhem för flickor bör meddelas god praktisk utbildning i allt slags husligt arbete ävensom, i den mån så är möjligt, specialutbildning åt elever, vilka visat intresse och anlag för något visst yrke. I skolhem, som är förenat med jordbruk, bör eleverna även, då så anses gagneligt och låter sig göra utan att inkräkta på deras undervisning och utbildning i övrigt, i mån av tid och krafter deltaga i arbete med jordbruket.

Undervisningen vid skolhemmen skall, på samma sätt som beträffande undervisningen vid den allmänna folk- och fortsättningsskolan är stadgat, vara underkastad inspektion av skolöverstyrelsen och statens folkskolinspektörer.

F. n. meddelas vid skolhemmen folkskoleundervisning t. o. m. klass 7; vid Vemyra, Östra Spång och Broby även klass 8. Ett par elever går i läroverk, varjämte några elever erhåller individuell undervisning eller bedriver korrespondensstudier. Undervisningen sker dels i normalklasser, dels i klasser av hjälpklass- och observationsklasstyp. Dessutom erhåller ett antal elever med särskilda svårigheter, t. ex. speciella läs- och skrivsvårigheter, individuell undervisning. Skolorna är mestadels av B-form. För att tillgodose det äldre skolhemsklientelets behov har undervisningen i viss mån måst omorganiseras. Vid Vemyra har därför sedan en tid undervisning motsvarande klasserna 7—9 y i enhetsskolan försöksvis anordnats.

Vid yrkesskolorna ges fortsättningsskoleundervisning samt vid Brättegården folkhögskoleundervisning.

För skolundervisningen på skolhemmen fanns den 1 juni 1959 aderton folkskollärartjänster i lönegrad 16. Enligt beslut av 1959 års riksdag skall fr. o. m. budgetåret 1959/60 enhetsskoleundervisning organiseras vid Vemyra; i anslutning härtill kommer tre folkskollärartjänster i Ao 16 att utbytas mot folkskollärartjänster i Ao 19.

För folkhögskoleundervisningen vid Brättegårdens yrkesskola finnes en ämneslärartjänst i Ao 21. Vid de övriga yrkesskolorna finnes inga lärartjänster för teoretisk undervisning.

Till folkskollärare vid ungdomsvårdsskola utgår (enligt 26 § Tilläggsbestämmelserna till Saar) en särskild avlöningsförstärkning å 1 008 kronor per år.

Kommitténs tidigare förslag m. m.

I sitt betänkande den 11 oktober 1958 uttalade kommittén (s. 93) att riktpunkten för en utbyggnad av undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna bör vara, att eleverna därstädes skall ha samma möjligheter att erhålla undervisning som eleverna i de allmänna folkskolorna. Att denna undervisning göres så ändamålsenlig som möjligt är så mycket mera nödvändigt, som över hälften av skolhemseleverna har skolkning eller andra skolrubbningar med i vanartskomplexet före intagningen. Ungdomsvårdsskolorna måste ha resurser att bereda även sådana elever, som kommer från distrikt med nioårig skolplikt, fortsatt skolgång i den för vederbörande mest lämpliga formen. Allteftersom enhetsskolan utbygges, kommer allt fler nyintagna elever från distrikt med dylik skola. Även om enhetsskolan beräknas vara fullt utbyggd först läsåret 1972/73, måste enhetsskoleundervisning finnas organiserad vid ungdomsvårdsskolorna redan tidigare för att icke eleverna med nioårig skolplikt skall komma i en sämre ställning på ungdomsvårdsskolan än på sin hemort.

Kommitténs förslag rörande ungdomsvårdsskoleorganisationens anpassning till enhetsskolan har i huvudsak lämnats utan erinran i remissyttrandena.

I sitt yttrande betonade skolöverstyrelsen angelägenheten av att en differentierad undervisning efter enhetsskolans mönster successivt införes vid skolorna. Enligt överstyrelsen bör enhetsskoleorganisationen vid alla ungdomsvårdsskolor samtidigt utredas för att man skall få en uppfattning om hur behovet av tillvalsmöjligheter och lärartjänster skall tillgodoses. Överstyrelsen förutsatte, att styrelserna för berörda ungdomsvårdsskolor efter samråd med länsskolnämnden planerar verksamheten vid vederbörande skola. Möjligheterna till samarbete med övriga närbelägna skolor i fråga om undervisning, lärartjänster och lokaler bör därvid särskilt beaktas.

Skolöverstyrelsen framhöll vidare, att det är angeläget, att hjälpklasser inrättas i tillräcklig omfattning vid skolorna.

I proposition (nr 88) till 1959 års riksdag anslöt sig departementschefen till vad kommittén anfört beträffande ungdomsvårdsskolorna och den allmänna skolreformen.

Enligt beslut av 1957 års riksdag skall den nuvarande försöksverksamheten beträffande enhetsskolan fr. o. m. läsåret 1962/63 följas av en allmän övergång till enhetsskolesystemet, som skall vara fullt genomfört läsåret 1972/73, därest icke Kungl. Maj:t i något fall medger uppskov.

Antalet skoldistrikt med enhetsskola uppgick läsåret 1956/57 till 71 (motsvarande ca 7 % av totala antalet distrikt), läsåret 1957/58 till 96 (ca 9 % av skoldistrikten) och läsåret 1958/59 till 142 (ca 14 %).[1] Under de närmast kommande läsåren beräknas antalet distrikt med enhetsskola öka med i genomsnitt 50 per år. Av skoldistrikten med enhetsskola hade 71 högstadium under läsåret 1957/58. Antalet distrikt med högstadium uppgår läsåret 1958/59 till 92 och beräknas för nästkommande läsår till ca 140.

Antalet elever i enhetsskolan läsåret 1958/59 uppgick till 196 000, motsvarande omkring 23 % av samtliga elever i folkskolan. Av dessa tillhörde ca 34 000 högstadiet.

I fråga om olika linjer i klass 9 fördelade sig eleverna procentuellt enligt följande under läsåren 1953/54—1958/59.

Antal elever i klass 9 procentuellt fördelade på olika linjer läsåren 1953/54—1958/59

Läsåret	Antal elever i % i			Summa
	9 y	9 a	9 g	
1953/54	57	27	16	100
1954/55	52	29	19	100
1955/56	57	28	15	100
1956/57	55	25	20	100
1957/58	54	26	20	100
1958/59	51	28	21	100

Kommitténs undersökningar

För att få ett begrepp om antalet elever på ungdomsvårdsskolorna i de för enhetsskolans högstadium aktuella åldrarna och elevernas hemort har kommittén gjort en särskild undersökning, avseende elever i åldersgruppen 14—16 år, som i april 1959 var intagna på skolorna. Av uppgifterna, som inhämtats från skolbyråns elevregister, framgick att mellan 40 och 50 % av eleverna i åldersgrupperna motsvarande klasserna 7—9, alltså betydligt större andel än vad gäller det allmänna skolväsendet, kom från sådana

[1] Uppgifter från skolöverstyrelsen.

skoldistrikt, där innevarande läsår enhetsskolans högstadium är infört. Enligt kommitténs i det förra betänkandet redovisade differentieringsundersökning kommer ca 50 % av eleverna från städer med över 60 000 invånare, där man redan har infört eller snart kommer att införa enhetsskola. Man måste därför räkna med att denna undervisning måste införas snabbare vid ungdomsvårdsskolorna än i det allmänna skolväsendet i sin helhet.

Kommittén har även genom en särskild enkät till skolorna inhämtat dessas uppfattning beträffande skolundervisningens anordnande. Vid denna framfördes bl. a. önskemål att ett samarbete etableras mellan socialstyrelsen och skolöverstyrelsen, så att största möjliga bredd i behandlingen av pedagogiska och skoladministrativa frågor ernås.

Flertalet skolhem ansåg, att för den allmänna skolundervisningen gällande kursplaner i möjligaste mån bör gälla för ungdomsvårdsskolorna. I vissa ämnen torde dock undervisningen böra ges en markant praktisk utformning. För abnormklientelet torde vissa modifikationer bli erforderliga. Flertalet skolhem ansåg de nuvarande möjligheterna till praktiskt arbete och yrkesorientering alltför begränsade.

Beträffande lokaler och undervisningsmateriel uttalades vissa önskemål; framför allt är undervisningsmaterielen på de flesta håll torftig och i behov av komplettering.

Efter samråd med skolöverstyrelsen hemställde kommittén i mars 1959, att en särskild expert måtte tillkallas för att biträda kommittén i fråga om skolundervisningens anordnande och planering. Vid de besök, som denne gjort vid ungdomsvårdsskolorna, har vid samtliga skolhem vederbörande länsskolinspektör deltagit i de överläggningar om skolundervisningens organisation, som hållits med resp. skolors rektor och lärare. Vid dessa sammanträden har bl. a. samordnings- och samarbetsfrågor med det obligatoriska skolväsendet på orten, i vad gäller undervisning, lärartjänster och lokaler, diskuterats.

Kommittén

Som ovan nämnts har kommittén i sitt betänkande den 11 oktober 1958 uttalat, att elev vid ungdomsvårdsskola i princip bör ha samma utbildningsmöjligheter inom ungdomsvårdsskoleorganisationen som på hemorten, vilken princip godtagits av statsmakterna. Detta innebär beträffande den obligatoriska skolan i första hand, att undervisningen utbygges att omfatta klass 8. Dessutom måste enhetsskolan successivt införas på ungdomsvårdsskolorna. Kommittén har också framlagt förslag härom samt därvid angivit en differentieringsplan beträffande de olika skolorna avsedd att läggas till grund för planeringen av undervisningen.

På grund av de snabba förändringarna i elevklientelets sammansättning är det mycket svårt att ställa säkra prognoser beträffande de elever, som un-

der de närmaste åren kommer att intas på skolorna. Prognosen försvåras av att man icke vet, huruvida kvarsittningsfrekvensen, som för klientelet på ungdomsvårdsskolorna nu är tämligen hög, kan komma att förändras vid ett mera allmänt genomförande av den nioåriga skolan. Även praxis beträffande befrielse från skolplikt, såväl i det allmänna skolväsendet som vid ungdomsvårdsskolorna, påverkar elevantalet på skolhem resp. yrkesskolor inom organisationen.

Med hänsyn till det anförda bör förändringarna i skolundervisningen ske successivt, dock i så snabb takt, att skolorna, när detta blir erforderligt, är färdigutrustade för att möta de krav på en ändamålsenlig undervisning, som kommer att ställas. Detta är särskilt angeläget, som antalet elever i de åldersgrupper, som motsvarar enhetsskolans högstadium, f. n. uppgår till ca 35 % av det totala elevantalet, varav nära hälften kommer från skoldistrikt, som har infört högstadiet.

Kommittén är medveten om att man vid en fördelning av eleverna mellan de olika skolorna icke har möjlighet att i full utsträckning tillgodose alla önskemål beträffande en differentiering efter begåvning, psykisk hälsa samt skol- och yrkestillhörighet. Varje placering måste därför i någon mån bli en kompromiss. Redan nu differentieras emellertid eleverna vid skolhemmen efter klasstillhörighet. Därest organisationen ger möjlighet till en viss variation inom skolundervisningen, torde en ändamålsenlig placering av eleverna underlättas.

I det följande har kommittén ansett sig böra taga ställning till vissa principiella frågor, som måste lösas i samband med införandet av enhetsskoleundervisning. Det gäller bl. a. klassernas storlek, bestämmelser rörande befrielse från skolplikt, tim- och kursplaner, den centrala ledningen av undervisningen samt vissa grundläggande rekommendationer rörande undervisningens anordnande, särskilt på högstadiet.

Dessutom har det synts nödvändigt med en noggrann genomgång av de olika skolorna och deras resurser för att på grundval härav framlägga vissa förslag till en planmässig utbyggnad och upprustning av skolundervisningen inom ungdomsvårdsskoleorganisationen.

I princip bör liksom hittills folkskolestadgans bestämmelser gälla för undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna.

Ur det obligatoriska skolväsendets synpunkt är eleverna vid ungdomsvårdsskolorna att betrakta som observationsklass- eller hjälpklasselever. Bestämmelserna i 108 § folkskolestadgan om antalet elever i observationsklass, 7—13, måste vara normgivande även för ungdomsvårdsskolorna liksom också bestämmelserna i 109 § samma stadga angående elevernas uppdelning i grupper å 6—8 elever vid undervisning i vissa ämnen, t. ex. i slöjd, hemkunskap och yrkeskunskap. Elevmaterialet vid ungdomsvårdsskolorna är kraftigt selegerat och kännetecknas bl. a. av stora skolsvårigheter i form av dålig anpassning till skolrutin och kunskapsinhämtande. Vid ungdoms-

vårdsskolan elimineras en del av dessa svårigheter genom den individuellt betonade undervisning, som möjliggöres, om man kan inrätta tillräckligt små klassavdelningar.

Med säkerhet kommer ändock en viss del av eleverna att i samband med resocialiseringsprocessen behöva befrielse från fortsatt skolgång. Tidigare erfarenheter från ungdomsvårdsskolorna har visat, att många elever på grund av psykiska störningar inte kan fullfölja skolundervisningen till dess de fullgjort sin skolplikt. Enligt 20 § folkskolestadgan upphör den allmänna skolplikten senast med utgången av den årskurs, som slutar det kalenderår, då barnet fyller 16 år. Om särskilda skäl är därtill må skolstyrelsen — enligt 18 § angivna stadga — medgiva elev, vars skolplikt omfattar åtta eller nio årskurser i folkskola eller försöksskola, att avsluta sin skolgång med utgången av vårterminen det kalenderår, då han fyller 15 år.

Ett beslut om befrielse från fortsatt skolplikt bör föregås av en grundlig utredning och ingående motiveras. Det bör undvikas, att eleverna kommer i en sådan särställning, att svårigheter uppstår i samband med deras utskrivning eller övergång till andra skolformer. För att under en övergångstid vinna enhetlighet i tillämpningen av folkskolestadgans bestämmelser föreslår kommittén, att befrielse från skolplikt, efter förslag av respektive skolstyrelse, beviljas av socialstyrelsen.

Tim- och kursplaner vid försöksverksamhet med nioårig enhetsskola liksom även tim- och kursplaner för hjälpklassernas högstadium bör gälla jämväl ungdomsvårdsskolorna, även om viss modifiering i en del fall måste göras med hänsyn till elevklientelet. Viktigt är dock, att undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna så nära som möjligt ansluter sig till den vid de obligatoriska skolorna, så att elevernas övergång från den ena skolan till den andra underlättas. Lärarpersonalen vid ungdomsvårdsskolorna har, trots elevmaterialets heterogenitet, på grund av klassernas ringa storlek stora möjligheter att genomföra syftet med enhetsskolereformen, nämligen att ge varje elev en för denne avpassad undervisning.

Enär varje särskild ungdomsvårdsskola icke har tillräckligt antal elever som underlag för flera olika linjer på högstadiet, måste en viss fördelning av dessa ske på olika skolor. Tillsvidare föreslås att allmän (a) och gymnasieförberedande (g) linje endast inrättas vid en skola för pojkar och en för flickor. På samma sätt måste också vissa linjer av 9 y (yrkesförberedande) organiseras. En teknisk linje (9 y gren 8 c) bör finnas vid en pojkskola, liksom också en handelslinje bör placeras vid en flickskola. Vid den fördelning av eleverna på olika skolor, som görs genom skolbyrån, bör så långt detta är möjligt hänsyn sålunda även tagas till elevernas önskemål och förutsättningar beträffande kurs- och linjevalet i skolan. Ämnes- och kursvalet får ske vid varje skola i samråd med skolans rektor och yrkesvalslärare.

För den teoretiska yrkesorienteringen skall anslås en tid av ca 10 timmar

i klass 7, ca 30 timmar i klass 8 och ca 10 timmar i klass 9. Denna orientering skall handhas av därtill särskilt utbildad lärare (yrkesvalslärare). I vissa fall torde ungdomsvårdsskolans rektor kunna åtaga sig denna uppgift.

Den praktiska yrkesorienteringen i klass 8 har i de obligatoriska skolornas normalklasser en tid av 4 veckor och i hjälpklasserna högst 20 dagar. Om möjligt bör orientering ske i 3—4 yrken. Den praktiska yrkesorienteringen bör så långt som möjligt förläggas till näringslivet utom skolan. För en del av elevklientelet vid ungdomsvårdsskolorna torde detta dock icke vara möjligt. Orienteringen får då ske i allmänpraktisk verkstad, jordbruk eller andra yrken, som finnes representerade inom skolan. Yrkesorienteringen kan också ske i både näringslivet och på skolan på så sätt, att eleven får orientering i ett eller ett par yrken ute i näringslivet och i de övriga inom skolan. För att i någon mån stimulera arbetsgivare att mottaga ungdomsvårdsskoleelever för yrkesorientering föreslår kommittén, att ett särskilt handledararvode utgår i de fall, då så kan anses påkallat.

Förberedande yrkesutbildning i klass 9 y synes vid flera skolor lämpligast böra organiseras som allmänpraktisk kurs.

Undervisningen på den allmänpraktiska grenen har till uppgift för pojkarnas del att ge eleverna inblick i arbetet inom flera olika tekniska yrkesområden. För flickornas del avser undervisningen att med utgångspunkt från husmoderns arbetsuppgifter ge eleverna inblick i olika arbetsområden. Undervisningen skall dels underlätta elevernas yrkesval, dels alltefter deras förutsättningar och yrkesintresse kunna ge dem grundutbildning för ett visst yrkesområde eller träning i vissa inom detsamma förekommande arbeten.

Den allmänpraktiska kursen får anses väl lämpad för de flesta av ungdomsvårdsskolornas elever. De, som ej anses böra deltaga i den allmänpraktiska utbildningen, hänvisas till förberedande yrkesutbildning i andra vid skolorna förekommande yrken eller hos företagare i skolans närhet. En dylik kontakt med näringslivet torde vara av stort värde även för elevernas återanpassning efter utskrivningen.

Enligt 14 § folkskolestadgan må elev, som nöjaktigt inhämtat årskurs 8 av folkskola eller försöksskola, helt eller delvis fullgöra sin återstående skolplikt i yrkesskola. Undervisning för skolpliktiga elever tillhörande klass 9 y måste därför kunna beredas såväl vid några av skolhemmen som vid vissa yrkesskolor. I de senare får eleverna antingen deltaga i allmänpraktisk utbildning eller i vid yrkesskolan förekommande yrken, vilka då organiseras så att kursplanerna stämmer överens med dem som gäller för 9 y.

Enligt timplaner och huvudmoment vid försöksverksamhet med nioårig enhetsskola är i klass 7 antalet timmar 37, varav 5 timmar tillvalsämnen. I klass 8 är antalet 37 timmar resp. 9; i klass 9 a är antalet 37 resp. 10; klass 9 g har 37 timmar, samtliga obligatoriska ämnen. I klass 7 har ämnet hemkunskap 4 veckotimmar och i klass 8 en veckotimme. I klass 8 har prak-

tisk yrkesorientering 4 veckotimmar. För hjälpklasserna gäller särskilda timplaner med reducerat antal veckotimmar.

I fråga om undervisningen i läroämnen torde i de flesta fall ett modifierat klasslärarsystem, innebärande att klassföreståndaren har så många timmar som möjligt i den egna klassen, vara att rekommendera.

Enligt 198 § folkskolestadgan må i heltidstjänst i läroämnen inräknas undervisning i övningsämnen på högstadiet och i yrkesämnen med tillhopa högst en tredjedel av antalet veckotimmar på tjänsten, om länsskolnämnden det medgiver. I övrigt torde i de flesta fall övningslärare kunna erhållas genom samarbete med närliggande skolor.

Yrkeslärarna vid de allmänpraktiska kurserna måste ha utbildning för flera yrkesområden.

Utom de ordinarie lärartjänster, som i det följande föreslås, förutsättes, att erforderligt antal icke-ordinarie lärare anställes. Detsamma bör ske, om en läraravdelning måste delas under pågående läsår.

Om undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna skall kunna hålla samma standard som vid de allmänna skolorna, måste samtliga lärarkategorier ha föreskriven kompetens och behörighet. Kommittén finner det angeläget, att löne- och tjänstgöringsvillkoren för såväl lärare i läroämnen som övnings- och yrkeslärare göres så förmånliga att verkligt kvalificerade sökande erhålles. Lärarna bör beredas tillfälle att deltaga i av vederbörande myndigheter anordnade fortbildningskurser för att göra sig bättre skickade att fullgöra sitt arbete och för att följa utvecklingen icke bara inom den egna organisationen utan även inom det allmänna skolväsendet. Stipendier o. d. som kan utgå till lärare i den allmänna skolan bör även få åtnjutas av ungdomsvårdsskolornas lärare.

Lokaler, undervisningsmateriel och övrig utrustning bör vid ungdomsvårdsskolorna vara av samma standard som för de obligatoriska skolornas specialklasser. Särskilt viktig är tillgången till s. k. audio-visuella hjälpmedel, såsom bandspelare, bildbands- och filmapparater m. m. Elevklientelets art kräver att undervisningen vid dessa skolor göres omväxlande och konkret för att giva resultat. F. n. är vid flera skolor undervisningsmaterielen både för läroämnen och övningsämnen otillräcklig eller föråldrad och i behov av en avsevärd komplettering.

Kommittén föreslår i det följande vid vissa skolor nybyggnad av klassrum och andra undervisningslokaler. För att nedbringa byggnadskostnaderna bör dessa i görligaste mån uppföras som provisoriska byggnader, s. k. skolpaviljonger. Allmänpraktiska verkstäder och lokaler för mångsidig slöjd bör uppföras med utgångspunkt från av skolöverstyrelsen uppgjorda typritningar.

Den centrala tillsynen av skolundervisningen bör enligt kommitténs mening förstärkas.

Enligt 3 § ungdomsvårdsskolestadgan skall undervisningen vid skolhem-

men, på samma sätt som om undervisningen vid den allmänna folk- och fortsättningsskolan är stadgat, vara underkastad inspektion av skolöverstyrelsen och statens folkskolinspektörer. Enligt den år 1958 utfärdade allmänna skolstadgan har numera för varje län länsskolnämnden överinseende över skolväsendet, även undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna. Kommitténs planering av skolundervisningen har därför skett i samråd med vederbörande länsskolinspektör.

Kommittén anser det emellertid önskvärt att den centrala tillsynen av skolundervisningen erhåller en fastare organisation. Härigenom kan större enhetlighet nås i tillämpningen av de nya principerna och bestämmelserna för skolundervisningen, vilket är särskilt viktigt under de kommande årens övergångsskede. Dessutom bör skolorna i större utsträckning än hittills få råd och anvisningar i pedagogiska frågor, vilket är av största betydelse med hänsyn till det svåra klientelet och till skolornas ofta isolerade läge.

Kommittén föreslår att till socialstyrelsens skolbyrå knytes en pedagogisk konsult, vilken bör utses av socialstyrelsen efter samråd med skolöverstyrelsen. Denne konsult bör besöka alla skolor, där undervisning i form av folkskola eller enhetsskola bedrives samt inspektera undervisningen och ge rektor och lärare erforderliga råd och anvisningar. Med hänsyn till det övergångsskede, vari skolundervisningen f. n. befinner sig, synes dylika besök åtminstone tills vidare böra ske en gång i terminen. Den pedagogiska konsulten bör dessutom vid behov biträda socialstyrelsen i planläggningen och organisationen av skolundervisningen.

Kommittén anser det önskvärt att som konsult anlitas en i det allmänna skolväsendet verksam pedagog, så att därigenom möjligheterna till en samordning med den allmänna skolan tillvaratas.

Kommitténs förslag rörande undervisningen vid de olika skolhemmen redovisas i särskild bilaga (Bil. 2). Sammanfattningsvis innebär dessa förslag följande.

Skolundervisningen vid skolhemmen

Skola	Klasser	Linjer m.m. i klass 9
Lövsta	4—9	9 y, allmänpraktisk gren
Östra Spång	7—9	9 » » » + tekn. gren
Vemyra	7—9	9 » » » + jordbruk m.m.
Gudmundsgården	7—9	9 a och g
Folåsa	4—6	—
Broby	(6), 7—9	9 a, g samt y, husligt arbete
Eknäs	(6), 7—9	9 y, husligt arbete

Kostnaderna har uppskattats till 1,9 milj. kronor för byggnadsarbeten och 290 000 kronor för undervisningsmateriel m. m. Kostnadsökningen för avlöningar har beräknats till ca 200 000 kronor.

KAPITEL VIII

Yrkesundervisning och arbetsträning

Gällande bestämmelser m. m.

Jämlikt 44 § 2 mom. BvL skall i yrkesskola och hemskola meddelas yrkesutbildning i den omfattning Konungen föreskriver. Närmare föreskrifter beträffande yrkesutbildningen finnes meddelade i 17 § ungdomsvårdsskolestadgan.

I yrkesskolor för manliga elever skall meddelas såväl teoretisk som praktisk utbildning i lämpliga yrken. I yrkesskolor för elever, som är efterblivna till förståndsutvecklingen eller psykiskt abnorma, får utbildningen dock begränsas till huvudsakligen praktisk utbildning i jordbruksarbete med ladugårds- och trädgårdsskötsel eller i enklare industriellt arbete.

I yrkesskolor för kvinnliga elever samt i hemskolor skall meddelas såväl teoretisk som praktisk utbildning i husligt arbete och därjämte, där så låter sig göra, tillfälle beredas till utbildning i något eller några andra lämpliga yrken. I yrkesskolor avsedda för elever, som är efterblivna till förståndsutvecklingen eller psykiskt abnorma, får huvudvikten läggas vid lanthushållsgöromål ävensom utbildning i lättare jordbruksarbete med ladugårds- och trädgårdsskötsel eller i enklare industriellt arbete.

I yrkesskola eller hemskola intagen elev, som är pliktig att genomgå fortsättningsskola, skall anses ha fullgjort denna skyldighet genom deltagande i den i skolan meddelade praktiska och teoretiska utbildningen.

Vid yrkesutbildningen bör av överstyrelsen för yrkesutbildning och lantbruksstyrelsen utarbetade kursplaner så långt möjligt följas.

Enligt bestämmelser i 17 § ungdomsvårdsskolestadgan skall vidare i alla ungdomsvårdsskolor, i den utsträckning de lokala förhållandena tillåter, meddelas undervisning i gymnastik med lek och idrott samt sång. Vid uppgörande av dagordning bör tillses, att kroppsarbete, undervisning, lek och idrott samt nödig vila på lämpligt sätt omväxlar.

Yrkesutbildningen är underkastad inspektion av överstyrelsen för yrkesutbildning och lantbruksstyrelsen.

Enligt 19 § ungdomsvårdsskolestadgan må elev såsom uppmuntran för väl utfört arbete erhålla flitpengar. Elev, som nått en viss yrkesskicklighet, må i stället erhålla avlöning enligt bestämmelser, som meddelas av socialstyrelsen. Från avlöning skall skäligt avdrag göras för kost, beklädnad och logi.

Enligt 10 § skall styrelsen för ungdomsvårdsskola bestämma de grunder efter vilka flitpenningar eller avlöning till elev må utgå.

I *direktiven* har särskilt framhållits, att de mindre tillfredsställande differentieringsmöjligheterna i fråga om flickornas yrkesutbildning bör uppmärksammas.

Tidigare förslag m. m.

Genom beslut av 1936 och 1937 års riksdagar differentierades ungdomsvårdsskolorna på skolhem och yrkesskolor för att en bättre åldersdifferentiering av klientelet och i samband därmed en bättre yrkesutbildning skulle ernås. Efter förslag av skyddshemssakkunniga (SOU 1935: 35 och 64) skulle vid varje yrkeshem förekomma såväl jordbruk med ladugårdsskötsel och trädgårdsskötsel som utbildning i snickeri, mekaniskt verkstadsarbete och något annat »lättare» yrke, t. ex. skrädderi eller skomakeri. Speciellt yrkesinriktade elever borde erhålla yrkesutbildning utanför yrkeshemmet. De sakkunniga framhöll, att yrkesutbildningen visserligen endast skulle vara ett av de medel, som yrkeshemmen skulle ha till förfogande vid fyllandet av sin uppgift att fostra eleverna till samhällsdugliga människor, men eleverna borde likväl under vistelsen på hemmet ha möjlighet att få sitt intresse inriktat på någon av de yrkesgrenar i vilka där meddelades utbildning och även hinna förvärva en icke föraktlig skicklighet i detta yrke.

Genom beslut den 1 mars 1946 uppdrog Kungl. Maj:t åt statens organisationsnämnd att i samråd med socialstyrelsen verkställa en undersökning av arbetstiden för vissa personalgrupper vid ungdomsvårdsskolorna. Nämnden avgav härvid ett allmänt principförslag rörande verkstadsundervisningens organisation vid pojkskolorna (prop. 1947: 269) och uttalade att vissa fördelar kunde vinnas, därest större delen av elevantalet i snickeri resp. mekaniskt arbete koncentrerades till var sin skola, där verkstadsarbetet uppdelades på två avdelningar, den ena i huvudsak skolmässig och den andra med huvudvikten lagd på produktionen. Nämnden anförde i anslutning härtill bl. a. följande.

Genom en anordning av nu nämnt slag skulle man bland annat vinna, att en viss specialisering bleve möjlig bland lärarna, att det ekonomiska resultatet av verkstadsdriften kunde förbättras samt att eleverna efter överflyttningen till produktionsavdelningen kunde få tillfälle att arbeta med ackordsbetalning och vänja sig vid den arbetstakt, som komme att krävas av dem, då de lämnat yrkesskolan. I produktionsavdelningen kunde elevantalet per lärare sättas så högt som till 20. Nackdelar av en dylik organisation vore bland annat ökat konjunkturberoende vid sökande av tillverkningsobjekt, längre medelavstånd mellan skolan och elevernas hemorter och möjligen placeringssvårigheter vid ligasprängning. Då fördelarna synas överväga, föreslås, att undervisning i snickeri för omkring 40 elever enligt antydda riktlinjer ordnas vid en yrkesskola och undervisning för samma elevantal i mekaniskt verkstadsarbete vid en annan. Härför lämpliga skolor måste uppenbarligen väljas med hänsyn till bland annat förut-

sättningarna för samarbete med traktens näringsliv. Förslaget innebär dock icke, att den nuvarande formen för undervisning i nämnda yrken överallt skulle slopas. Tvärtom skulle nackdelarna i den föreslagna reformen delvis elimineras, om man på något håll behåller nuvarande snickeri eller mekanisk verkstad. Därigenom öppnas även en möjlighet att på grundval av psykoteknisk anlagsprövning sända elever, lämpade för tempoarbete, till skola med den föreslagna nya undervisningen och elever med anlag för mera omväxlande arbete till skola med mindre verkstad.

Särskilda sakkunniga, som tillkallats för en utredning rörande personalorganisationen vid skolorna uttalade beträffande yrkesundervisningens art och omfattning, att denna i huvudsak vore likvärdig med den vid de centrala verkstadsskolorna.

Ungdomsvårdsskoleutredningen verkställde en särskild undersökning rörande skolornas yrkesutbildning och anförde i sitt slutbetänkande (SOU 1954: 5) bl. a. följande.

Den avsevärda försämring av ungdomsvårdsskolornas klientel, som under senare år inträtt och den olikhet i sammansättningen klientelet företer, medför enligt utredningens uppfattning, att utbildningen vid yrkesskolorna i fortsättningen i största möjliga utsträckning måste anpassas efter de enskilda elevernas anlag och förutsättningar. Sålunda bör vid vissa skolor givas verklig yrkesutbildning, som för pojkarnas del kan medföra möjlighet att avlägga gesällprov. Vid andra skolor bör tillfälle givas till en något enklare yrkesutbildning eller yrkesträning och vid specialskolorna bör anordnas särskilda terapiverkstäder. Helt visst torde det i en avsevärd del av fallen icke kunna bli tal om att bibringa eleverna en fullständig yrkesutbildning, utan man synes i stället få inrikta sig på att utröna deras anlag, yrkesintressen och yrkesinriktning samt att giva dem en god arbetshandledning och sysselsätta dem på lämpligaste sätt.

Yrkesutbildningen och yrkesträningen bör enligt utredningens mening i första hand utgöra ett led i elevbehandlingen vid skolan. Sysselsättningen måste emellertid anordnas på sådant sätt, att eleverna såvitt möjligt kan få verklig nytta därav i sitt förvärvsarbete efter utskrivningen.

Ungdomsvårdsskoleutredningens klientelundersökning utvisade, att ca 28 % av pojkarna vid utskrivningen erhöll arbetsanställning inom det yrke, vari de vid skolan erhållit den huvudsakliga utbildningen. Mer än 50 % av flickorna erhöll anställning i husligt arbete, som var den huvudsakliga sysselsättningsgrenen vid skolorna. Utredningen anförde vidare, att på grund av dels klientelförsämringen, dels den förkortade vårdtiden hade man vid några skolor i begränsad omfattning övergått till en terapiliknande, individuellt anpassad arbetsträning, som syftade till att i första hand ge arbets- och skapareglädje och få eleverna att komma till klarhet om sina egna möjligheter. Utredningen fortsatte.

Man har försökt att få eleverna att använda sina händer i nyttigt arbete, att arbeta med verktyg och maskiner och att vänja dem vid atmosfären på en arbetsplats. I stället för att börja nederst på skalan med de lättaste arbetsuppgifterna i en övningsserie, där för övrigt många arbeten kan synas mer eller mindre meningslösa, låter man eleverna arbeta med uppgifter, som ter sig särskilt lockande och väcker intresse hos dem.

Den nuvarande yrkesundervisningen m. m.

Den nuvarande yrkesundervisningens uppläggning m. m. har studerats bl. a. vid besök, som gjorts vid flertalet skolor speciellt för frågor rörande elevernas utbildning, sysselsättning och arbetsplacering. Vidare har uppgifter erhållits i de enkäter, som gjorts av kommittén. I den i februari 1958 gjorda enkäten tillfrågades även barnavårdsnämnderna om sina synpunkter beträffande yrkesundervisningen på skolorna, praktikmöjligheter, lönesystem m. m.

Vid yrkesskolorna för manliga elever förekommande utbildningsgrenar framgår av nedanstående sammanställning (Stigby och Bärby icke medtagna).

Yrkesskolor för manliga elever fördelade efter utbildningsgrenar (febr. 1959).

Utbildningsgren	Skola										S:a
	Lövsta	Långanäs	Fagared	Forsane	Sundbo	Johannisberg	Råby	Margretelund	Gräskärr	Hammargården	
Jordbruk med ladugårdsskötsel	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	9
Trädgårdsskötsel	×	—	—	—	×	×	×	×	×	×	7
Snickeri	—	×	—	×	×	×	—	×	—	×	6
Metallarbete	—	×	×	×	×	×	—	×	×	—	7
Metall- och träslöjd (terapiverkstad)	×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Skrädderi	—	—	—	—	×	—	×	—	—	—	2
Bilreparation	—	—	×	—	×	×	—	—	—	—	3
Maskin- och bilreparation	—	—	—	×	—	—	—	—	—	—	1
Moped- och cykelreparation	—	—	—	—	—	—	—	—	—	×	1
Kockundervisning	—	—	×	—	—	—	—	—	—	—	1
Sjömansundervisn.	—	—	—	×	—	—	—	—	—	—	1
Skogsvård	—	—	—	—	×	—	—	—	—	—	1
Möjligheter till utbildning utanför skolan	—	—	—	—	—	—	×	×	×	—	3
Antal utbildn.-grenar vid skolan	3	3	4	5	7	5	4	5	4	3	
Specialavdeln.	×	×	×	×	×	—	—	×	—	—	

Vid samtliga skolor utom Hammargården förekommer jordbruk med ladugårdsskötsel. De vanligast förekommande utbildningsgrenarna i övrigt är trädgårdsskötsel, metallarbete och snickeri.

Vid yrkesskolorna för kvinnliga elever finnes följande utbildningsgrenar.

Yrkesskolor för kvinnliga elever fördelade efter utbildningsgrenar (febr. 1959).

Utbildningsgren	Skola								S:a
	Rya-gården	Brät-tegår-den	Hornö	Här-sjö-gården	Eknäs	Mor-ängen	Bista-gården	Hå-kans-torp	
Jordbruk	×	—	—	—	—	—	—	—	1
Smådjursskötsel	—	—	×	×	—	—	—	—	2
Trädgårdsskötsel	×	—	—	×	—	×	×	—	4
Lanthushåll	—	×	—	—	×	×	—	—	3
Skolkök	×	—	×	×	—	—	×	—	4
Tvätt	×	—	×	×	×	—	—	—	4
Sömnad	×	×	×	×	—	×	×	×	7
Konsthantverk — terapi	×	—	×	×	×	×	—	—	5
Vävning	—	—	×	×	×	—	×	—	4
Bageri	×	—	—	—	—	—	—	—	1
Barnavård	—	—	—	—	—	—	×	—	1
Kontorsgöromål	—	×	—	—	—	—	—	—	1
Folkhögskolekurs	—	×	—	—	—	—	—	—	1
Hårvård och hygien	—	—	×	—	—	—	—	—	1
Hemvård	—	—	—	—	—	—	—	×	1
Antal utbildningsgrenar	7	4	7	7	4	4	5	2	
Specialavdelning	×	—	—	—	—	—	—	—	

De på skolorna vanligast förekommande utbildningsgrenarna är sömnad, konsthantverk-terapi, trädgårdsskötsel, skolkök, tvätt, vävning och lanthushåll.

I fråga om undervisningens uppläggning har skolorna i allmänhet icke något organiserat samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning eller lantbruksstyrelsen. Kontakt har tagits med nämnda myndigheter endast i speciella fall.

Ej heller med organ för arbetsförmedling, arbetsvård, yrkesvägledning och yrkesrådgivning har skolorna tidigare i allmänhet haft mera kontinuerlig kontakt. Sedan början av år 1959 förekommer emellertid ett organiserat samarbete. För frågor rörande elevernas arbetsplacering och yrkesvägledning, arbetslöshetsåtgärder m. m. har nämligen inom arbetsförmedlingen utsetts särskilda kontaktmän, en för varje skola.

Undervisnings- och kursplaner har i en del fall fastställts av socialstyrelsen, i andra fall av vederbörande skolstyrelse. I något fall har överstyrelsen för yrkesutbildning varit med om fastställandet.

Yrkesvägledning eller yrkestestning ligger som regel icke till grund för placeringen i utbildningsgren på skolan. I den mån så kan ske, får eleverna själva välja utbildningsgren. I en del fall får platstillgången inom utbildningsgrenarna vara avgörande för placeringen.

Pojkskolorna arbetar i allmänhet icke med tidsbegränsade kurser. På flickskolorna däremot är kurserna i rätt stor utsträckning tidsbegränsade. Kurstiden varierar, men uppgår i de flesta fall till 2 à 3 månader.

Viss teoretisk undervisning förekommer vid flera av pojkskolorna. Vid några skolor förekommer undervisning i allmänbildande ämnen (svenska, räkning, medborgarkunskap, arbetarskydd m. m.). Flickskolorna har teoretisk undervisning i relativt begränsad utsträckning. Inom flera yrkesgrenar och på vissa skolor meddelas icke teoretisk undervisning. Undervisning i allmänbildande ämnen m. m. finnes vid ett par flickskolor.

Som bevis på genomgången utbildning utfärdas vid vissa skolor betyg, vid andra intyg. Enligt ett par skolors uppfattning är sådana betyg eller intyg i allmänhet mindre användbara för eleverna, eftersom därigenom framkommer, att de vistats på en ungdomsvårdsskola.

I fråga om arbetsanskaffning, tillverkning och försäljning har några pojkskolor uppgivit sig ha ett mera organiserat samarbete med industrier. Arbetsobjekt är i allmänhet sporadiska beställningar från industrier och enskilda personer. Tillverkning sker även för skolornas eget behov. Produktion för andra skolor förekommer.

Flera av de utbildningsgrenar, som förekommer på flickskolorna, är av den karaktär, att frågorna om arbetsanskaffning, tillverkning, försäljning m. m. icke är aktuella. Sysselsättning och undervisning är i stor utsträckning inriktad på skötsel av skolan. De utbildningsgrenar, som kan anpassas för produktion för avsalu är bageri, sömnad samt konsthantverk-terapi. Endast en skola har uppgivit sig ha organiserat samarbete med industrier.

Något olika system tillämpas vid skolorna i fråga om elevernas flitpenningar. Vid Sundbo har sedan ett antal år prövats ett avlöningssystem med viss timlön och möjlighet till ackordsersättning. I sin petitaskrivelse den 30 augusti 1954 förordade socialstyrelsen, att detta skulle läggas till grund för systemet även vid andra yrkesskolor med de variationer, som betingades av skolornas skiftande klientel. Enligt förslaget skulle en viss avlöning utgå för en 14-dagarsperiod. Beloppets storlek skulle bestämmas av vederbörande skolstyrelse, dock ej högre än till avtalsenlig lön i vederbörande fack. I vissa fall borde ackord kunna lämnas. Av avlöningen skulle omkring 20 % utbetalas till eleverna. För kost och logi borde avgå en fiktiv summa och resten föras till vederbörande elevs sparkonto.

Vid skolor med ett utpräglat debilklientel vore ett enklare flitpenningssystem att föredraga. Vid skolhemmen föreslogs en fast veckopenning samt därutöver de mindre belopp, som eleverna kunde förtjäna för olika småsysslor.

I 1955 års statsverksproposition (V ht s. 110) anförde departementschefen att han i princip icke hade något att erinra mot förslaget, men att någon anslagshöjning icke kunde medges. Vid en allmän övergång till ett nytt flitpenningssystem borde detta avpassas på ett sådant sätt, att utgifterna kunde hållas inom ramen för tillgängliga medel.

Differentieringsundersökningen

I samband med undersökningen av de den 1 februari 1958 på ungdomsvårdsskolorna intagna eleverna, den s. k. differentieringsundersökningen, skulle vissa uppgifter lämnas om elevernas yrkestillhörighet, yrkeslämplighet m. m. Beträffande varje elev skulle vidare anges yrkestillhörighet före intagningen, den yrkesundervisning eller dylikt eleven deltog i på skolan samt — om denna icke ansågs tillfredsställande — den för eleven lämpligaste. Uppgifterna var avsedda att läggas till grund för en bedömning av yrkesundervisningens anordnande vid skolorna.

De vid undersökningen lämnade uppgifterna får bedömas med viss försiktighet. Uppgifterna om yrkestillhörighet torde icke alltid innebära, att eleven faktiskt utövat angivet yrke. Uppgifterna i fråga om yrkeslämplighet torde i flertalet fall grunda sig på en allmän bedömning av elevens yrkeslämplighet. Endast i enstaka fall torde yrkestestning eller dylikt ha förekommit.

Vid *yrkesskolorna för manliga elever* fanns den 1 februari 1958 sammanlagt 358 intagna. Hammargården var vid denna tidpunkt fortfarande skolhem. Elevernas fördelning efter olika utbildningsgrenar framgår av följande sammanställning.

Antalet elever vid de manliga yrkesskolorna den 1/2 1958, fördelade efter utbildningsgren och skola

Utbildningsgren	Antal elever vid									S:a
	Lövsta	Långanäs	Fagared	Forsane	Sundbo	Johannisberg	Råby	Margretelund	Gräskärr	
Jordbruk, ladugårdsskötsel m.m.	21	13	6	5	16	3	7	16	15	102
Trädgårdsskötsel..	3	5	—	—	1	6	11	2	—	28
Snickeri.....	6	5	—	8	10	6	—	4	2	41
Metallarbete.....	7	3	10	7	8	7	—	3	3	48
Skrädderi.....	—	—	—	—	2	—	6	—	—	8
Bilreparation.....	—	—	5	—	6	5	—	—	—	16
Maskin- och bilreparation.....	—	—	—	8	—	—	—	—	—	8
Kockundervisning.	—	—	5	—	—	—	—	—	—	5
Sjömansundervisn.	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5
Diverse arbeten...	5	8	2	1	3	8	1	—	1	29
Kombination av två el. flera utbildningsgrenar..	—	—	6	—	—	—	—	—	—	6
Specialavdelning ..	8	13	4	5	9	—	—	10	—	49
Utanför skolan ...	—	—	1	—	—	—	4	—	5	10
Ej angivet.....	—	—	—	—	1	1	—	—	1	3
Summa	50	47	39	39	56	36	29	35	27	358

Av de 4 elever på Råby, som undervisades eller var sysselsatta utanför skolan, var 2 i metallarbete, de övriga i diverse arbete resp. tempoarbete.

De 5 elever på Gräskärr, som redovisades utanför skolan, sysselsattes i bilreparation, skrädderi, byggnadsgrovarbete, plåtslageri samt frisöryrket. Den utanför skolan redovisade eleven på Fagared hade anställning i mekanisk verkstad.

Av de vid undersökningstillfället på mellangradsavdelningar och öppna avdelningar intagna 309 manliga yrkesskoleeleverna sysselsattes ca 1/3 inom jordbruk med ladugårdsskötsel. Ca 15 % redovisades inom gruppen metallarbete samt omkring 9 % inom vardera trädgårdsskötsel och diverse arbeten. Den procentuella fördelningen av eleverna på olika utbildningsgrenar framgår närmare av nedanstående tabell.

Antalet på mellangradsavdelningar och öppna avdelningar intagna manliga yrkesskoleelever, procentuellt fördelade på olika utbildningsgrenar

Utbildningsgren	Antal elever	
	abs. tal	%
Jordbruk	102	33,0
Trädgårdsskötsel	28	9,1
Snickeri	41	13,3
Metallarbete	48	15,5
Skrädderi	8	2,6
Bilreparation	16	5,2
Maskin- o. bilreparation	8	2,6
Kockundervisning	5	1,6
Sjömansundervisning	5	1,6
Diverse arbeten	29	9,5
Kombination av två eller flera utbildningsgrenar	6	1,9
Utanför skolan	10	3,2
Ej angivet	3	0,9
Summa	309	100,0

Av de 358 manliga yrkesskoleeleverna var 49 intagna på specialavdelningar. Bortser man från dessa samt från de elever, som redovisats på diverse arbete utanför skolan etc., sammanlagt 20, återstår 289 elever, vilka redovisats på olika utbildningsgrenar på skolorna. Beträffande dessa elever har ofullständiga uppgifter lämnats i 25 fall. De återstående 264 eleverna fördelade sig i fråga om lämpligheten för det yrke, inom vilket de erhöll undervisning eller hade sysselsättning på skolan, enligt följande.

Samtliga elever inom maskin- och bilreparation, kockundervisning och sjömansundervisning ansågs lämpliga för resp. yrkesgren. Lämplighetsprocenten var även hög i fråga om metallarbete (98 %) och bilreparation (81 %). Av eleverna i jordbruk och trädgårdsskötsel ansågs endast ca 30 % lämpliga för yrket. Av de i skrädderi sysselsatta 6 eleverna bedömdes en vara lämplig för dylikt arbete.

Antalet manliga yrkesskoleelever fördelade efter lämplighet för det yrke, inom vilket de erhöll undervisning

Utbildningsgren	Antal elever	Därav							
		lämpliga för yrket				lämpligare för annat yrke			
		tillhör		saknar yrke	s:a	tillhör		saknar yrke	s:a
		yrket	annat yrke			yrket	annat yrke		
Jordbruk	87	11	6	8	25	7	50	5	62
Trädgårdsskötsel	25	1	5	1	7	—	13	5	18
Snickeri	37	4	14	2	20	2	10	5	17
Metallarbete	47	24	19	3	46	—	1	—	1
Skrädderi	6	—	—	1	1	—	2	3	5
Bilreparation	16	3	7	3	13	—	3	—	3
Maskin- o. bilreparation	8	2	3	3	8	—	—	—	—
Kockundervisning	5	1	2	2	5	—	—	—	—
Sjömansundervisning	5	4	1	—	5	—	—	—	—
Diverse arbeten	28	4	8	2	14	3	11	—	14
Summa	264	54	65	25	144	12	90	18	120

Vid *yrkesskolorna för kvinnliga elever* fanns den 1 februari 1958 sammanlagt 172 intagna. Bistagården, som då var hemskola, räknas här som yrkesskola. Elevernas fördelning efter olika utbildningsgrenar framgår av följande sammanställning.

Antalet elever vid de kvinnliga yrkesskolorna den 1/2 1958, fördelade efter utbildningsgren och skola

Utbildningsgren	Antal elever vid							S:a
	Rya-gården	Brätte-gården	Hornö	Härsjö-gården	Eknäs	Mor-ängen	Bista-gården	
Jordbruk med ladugårds-skötsel eller smådjurs-skötsel	7	1	—	—	—	—	—	8
Trädgårdsskötsel	1	—	—	—	—	—	—	1
Lanthushåll	6	—	—	—	6	1	10	23
Skolkök	6	2	2	—	—	—	—	10
Tvätt	5	4	—	—	3	—	—	12
Sömnad	10	3	—	—	—	—	—	13
Konsthantverk — terapi	8	—	—	1	1	—	1	11
Vävning	—	—	—	—	2	—	—	2
Bageri	4	—	—	—	—	—	—	4
Barnavård	—	1	—	—	—	—	1	2
Kontorsgöromål	—	6	—	—	—	—	—	6
Diverse arbeten m. m.	3	—	—	—	7	—	—	10
Kombination av två eller flera utbildningsgrenar	11	—	21	14	—	18	1	65
Ej angivet	—	—	—	1	—	—	—	1
Specialavdelning	4	—	—	—	—	—	—	4
Summa	65	17	23	16	19	19	13	172

Av tabellen framgår, att de kvinnliga yrkesskoleeleverna i stor utsträckning (ca 38 % av fallen) sysselsattes och undervisades i två eller flera utbildningsgrenar på skolan.

Slås kombinationsfallen ut på de olika utbildningsgrenarna blir fördelningen av eleverna på förekommande utbildningsgrenar följande.

Antalet kvinnliga yrkesskoleelever fördelade på olika utbildningsgrenar

Utbildningsgren	Antal elever	
	abs. tal	i % av hela antalet elever (172)
Hela antalet elever	172	100,0
därav i		
jordbruk etc.	14	8,1
trädgårdsskötsel	18	10,5
lanthushåll	56	32,6
skolkök	35	20,3
tvätt	46	26,7
sömnad	49	28,5
konsthantverk — terapi	43	25,0
vävning	22	12,8
bageri	5	2,9
barnavård	6	3,5
kontorsgöromål	6	3,5
diverse arbete m. m.	14	8,1
ej angivet	1	0,6
specialavdelning	4	2,4

Antalet kvinnliga yrkesskoleelever fördelade efter lämplighet för det yrke, inom vilket de erhöll undervisning

Utbildningsgren	Antal elever	Därav							
		lämpliga för yrket				lämpligare för annat yrke			
		tillhör		saknar yrke	s:a	tillhör		saknar yrke	s:a
		yrket	annat yrke			yrket	annat yrke		
Jordbruk	7	—	2	—	2	—	5	—	5
Trädgård	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Lanthushåll	17	2	12	—	14	—	3	—	3
Skolkök	6	1	1	—	2	—	4	—	4
Tvätt	7	—	2	—	2	—	4	1	5
Sömnad	10	2	5	—	7	—	3	—	3
Konsthantverk — terapi	8	—	5	—	5	—	3	—	3
Vävning	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Bageri	3	1	1	—	2	—	1	—	1
Barnavård	1	—	1	—	1	—	—	—	—
Kontorsgöromål	1	1	—	—	1	—	—	—	—
Diverse arbeten	3	—	—	—	—	2	1	—	3
Annat	1	—	—	—	—	—	1	—	1
Komb. av flera grenar	59	8	15	—	23	—	35	1	36
Summa	125	15	44	—	59	2	62	2	66

Av de 172 kvinnliga yrkesskoleeleverna den 1 februari 1958 var 4 intagna på specialavdelning. Bortser man från dessa samt från de elever beträffande vilka ofullständiga uppgifter lämnats i fråga om yrkestillhörighet, lämplighet etc., återstår 125 elever för vilka fullständiga uppgifter lämnats. Dessa elever fördelade sig i fråga om lämpligheten för det yrke inom vilket de erhöll undervisning eller hade sysselsättning på skolan enligt tabellen nederst på sid. 81. Beträffande kombinerade utbildningsgrenar har som lämpliga för yrket redovisats elever, vilka uppgivits lämpliga för någon av de i kombinationen ingående utbildningsgrenarna.

Av de 17 i lanthushåll redovisade uppgavs 14 vara lämpliga för denna utbildning och 3 lämpligare för annat. Även elever sysselsatta i sömnad, konsthantverk och bageri ansågs till stor del lämpliga för yrket.

Kommittén

Enligt differentieringsundersökningen saknade av de på yrkesskolorna den 1 februari 1958 intagna 358 manliga eleverna ca 13 % yrkestillhörighet, av de 172 kvinnliga eleverna 11 %. Till gruppen diverse arbete fördes nära 22 % av de manliga och 40 % av de kvinnliga eleverna. I fråga om 8—9 % av såväl de manliga som kvinnliga eleverna angavs icke någon yrkestillhörighet. Av undersökningen att döma syntes alltså 40—50 % av de manliga och 50—60 % av de kvinnliga eleverna sakna fastare anknytning till visst yrke. Det torde vara sannolikt, att även många av de övriga eleverna icke hade förvärvat större erfarenhet eller färdighet i ett speciellt yrke eller hade utbildning för visst yrke.

De ungdomar, som intages på ungdomsvårdsskolorna, har således före intagningen i allmänhet icke genomgått yrkesutbildning eller haft den fastare anknytning till arbetsmarknaden och ordnat förvärvsarbete, som i och för sig skulle ha givit dem en viss fasthet och trygghet i tillvaron. I vad mån den bristande kontakten med yrkesutbildning och arbetsliv kan ha orsakat eller bidragit till missanpassning och asocialitet är svårt att avgöra. I en del fall kan dessa brister ha framkallat missanpassningen. I andra fall återigen kan den bristande anknytningen till arbetslivet vara en följd av personlighetsstörningar hos den unge, vilka kan taga sig uttryck i arbetsovilja, benägenhet för vagabondering eller oförmåga till ordnat arbete. Vidare torde det icke vara uteslutet att i några fall en placering i för den unge olämpligt arbete eller misslyckande i arbetslivet bidragit till asocialitet.

Av väsentlig betydelse för elevernas sociala återanpassning är, att deras förutsättningar för en anknytning till arbetsmarknaden ökas. Det står utan vidare klart, att ett av de viktigaste leden i ungdomsvårdsskolornas vård och behandling av eleverna måste vara att genom undervisning och arbetsträning bibringa dem arbetsvanor och kunskaper, som hjälper dem att försörja sig själva efter utskrivningen från skolan. Det är därför ange-

läget, att skolorna i alla avseenden är väl rustade att fullgöra detta betydelsefulla led i elevbehandlingen.

Vid sina besök på skolorna har kommittén konstaterat att skolornas möjligheter och resurser att ge eleverna rehabilitering och yrkesundervisning växlar. Standarden på skolorna i fråga om verkstadslokaler, maskinutrustning och andra anordningar är varierande och på vissa håll torftig.

Möjligheterna till arbetsträning och undervisning med sikte på visst yrke är relativt goda inom pojkskolesektorn. Några av pojkskolorna är väl utrustade i detta avseende. Andra däremot saknar en tillfredsställande yrkesdifferentiering och tillräckliga anordningar i övrigt för en effektiv arbetsträning och yrkesundervisning.

Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen var av 309 manliga elever 1/3 placerade i jordbruk, ca 9 % i trädgårdsskötsel och nära 10 % i diverse arbeten. Eftersom sysselsättningen inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna är säsongmässig, kan det ur utbildnings- och arbetsmarknadssynpunkt icke vara tillfredsställande, att så stor del av eleverna är placerade inom nämnda yrkesgrenar. Härtill kommer, att de flesta av dessa elever ansågs lämpligare för annat yrke. Av det föreliggande siffermaterialet synes framgå, att mera direkt yrkesinriktade grenar, såsom metall- och reparationsarbete, är lämpligare för eleverna. Med hänsyn till angivna förhållanden anser kommittén det nödvändigt, att ökade förutsättningar skapas inom pojkskolorna för en mera yrkesinriktad undervisning och arbetsträning, varigenom antalet elever i jordbruks- och trädgårdsarbete, diverse arbete m. m. kan begränsas.

Flickskolorna är i allmänhet sämre utrustade än pojkskolorna i fråga om möjligheter till en mera allsidig undervisning. Denna bygger på de för flickor traditionella yrkena, hushåll, sömnad, tvätt m. m. Den undervisning, som finnes på flickskolorna, ger eleverna en allmän huslig grundutbildning. Ca 38 % av de kvinnliga eleverna undervisades i två eller flera utbildningsgrenar på skolan. Undervisningen på pojkskolorna är mera yrkesinriktad. Endast ett fåtal av pojkarna undervisades i mer än en utbildningsgren. I fråga om flickskolorna måste enligt kommitténs mening skapas anordningar för en yrkesinriktad undervisning och arbetsträning med sikte på visst yrke eller vidareutbildning i olika yrken.

Det är givet, att någon allsidig yrkesdifferentiering icke kan skapas inom den relativt lilla organisation, som ungdomsvårdsskolorna utgör. Med hänsyn till bl. a. klientelets beskaffenhet och vårdtidens längd är det vidare förenat med speciella svårigheter att utforma yrkesundervisning och arbetsträning på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt.

Även om eleverna så långt möjligt differentieras på de olika skolorna efter psykisk hälsa, begåvningsgrad eller efter andra grunder, kommer klientelet på en skola att i fråga om yrkesförhållanden vara heterogent. Av betydelse för yrkesundervisningens anordnande är vidare det förhållan-

det, att intagningen av elever sker individuellt under hela året. Några skolterminer kan därför icke förekomma på yrkesskolorna. Även möjligheterna att anordna tidsbestämda kurser försvåras härigenom. Särskild hänsyn måste även tagas till att återtagna elever redan har erhållit viss utbildning på skolan.

Av avgörande betydelse är vidare vårdtidens längd. Av olika skäl strävar man efter att begränsa vårdtiden på skolan. Denna strävan kommer i konflikt med yrkesundervisningen, som blir mera gedigen och grundligare för eleven, om den kan fortgå under lång tid. Vårdtiden är icke generellt fastställd utan varierar från fall till fall. I allmänhet uppgår emellertid vårdtiden före den första villkorliga utskrivningen till högst ett år. Som framhållits i annat sammanhang finns det emellertid elever, för vilka en vårdtid på endast tre månader kan tänkas vara tillräcklig.

Den del av elevbehandlingen, som innefattas i begreppet yrkesundervisning och arbetsträning, bör omfatta

för vissa elever mera terapibetonad icke yrkesinriktad sysselsättning;
yrkesvägledning och anlagsprövning;
arbetsträning; samt
yrkesundervisning.

Verksamheten bör ha en sådan inriktning, att eleverna lätt kan erhålla arbete eller vidareutbildning efter utskrivningen.

Ungdomsvårdsskolorna kan icke alltid ge yrkesutbildning i egentlig mening, eftersom en dylik kräver avsevärt längre tid än som motsvarar den nuvarande vårdtiden. Syftet med undervisningen och sysselsättningen vid skolorna blir i stor utsträckning att ge eleverna förberedande yrkesutbildning och vana vid produktivt arbete.

Med hänsyn till de psykiska brister som många elever företer, måste på varje skola finnas möjligheter till *terapibetonad sysselsättning*. Särskilt för elever med allvarliga personlighetsstörningar är ofta en terapibetonad arbetsuppgift den enda möjligheten att successivt föra in dem i mera regelbundna arbetsvanor. Av betydelse i detta avseende är jordbruk och trädgårdsskötsel. För många, särskilt nyintagna, elever är det ur terapeutisk synpunkt värdefullt att arbeta i jordbruks- eller trädgårdsarbete eller med skötsel av djur av olika slag. För de kvinnliga eleverna är även vävning och konsthantverk lämplig terapi. Trots att ifrågavarande arbetsgrenar icke direkt leder till ökade möjligheter för eleverna på arbetsmarknaden, bör de finnas kvar på de skolor, där de nu ingår som en del av elevbehandlingen.

Eftersom eleverna i så stor utsträckning vid intagningen på skolan icke har fast anknytning till visst yrke måste *yrkesvägledning och anlagsprövning* ges större utrymme än hittills. Det borde höra till barnavårdsnämndernas förebyggande verksamhet att söka leda in den unge på ett för honom lämpligt yrkesområde. Eleverna borde redan före intagningen på ungdomsvårdsskolan ha haft kontakt med organ för yrkesvägledning. Sådan kon-

takt torde dock ha förekommit endast i ett fåtal fall. I och med att enhetsskolan utbygges och allt flera elever har genomgått denna, torde emellertid förhållandena i ifrågavarande avseende förbättras. På enhetsskolans högstadium har elevernas yrkesanlag som regel blivit prövade i allmänpraktisk verkstad eller i kurser för mera branschinriktade elever.

Med tanke på elevens utbildning på skolan och placering vid utskrivningen är det enligt kommitténs mening av största vikt att pröva elevens anlag inom olika yrkesområden och olika arbetsmoment. I vissa fall kan det vara fråga om ett speciellt arbetsmoment för vilket eleven lämpar sig och på vilket han kan erhålla färdighet och skicklighet.

Den yrkesorientering, som yrkesundervisningen på ungdomsvårdsskolan i de flesta fall får börja med, bör ske i nära samarbete med organ för yrkesvägledning. Genom detta bör skolan fortlöpande kunna följa yrkesvägledningsfrågorna helt allmänt och speciellt inom de branscher i vilka skolan bedriver undervisning. Det är också av vikt, att socialstyrelsen centralt står i kontinuerlig kontakt med arbetsmarknadsstyrelsen i yrkesvägledningss- och yrkesrådgivningsfrågor.

Som ovan nämnts, förekommer numera ett visst organiserat samarbete mellan ungdomsvårdsskolorna och arbetsförmedlingen genom särskilda kontaktmän. Även psykotekniska prov kan ordnas genom dessa. Kommittén anser det angeläget, att det organiserade samarbete som därmed ernåtts, fullföljes och vidare utvecklas samt förutsätter, att om så erfordras arbetsförmedlingen erhåller ökade resurser för dessa arbetsuppgifters fullgörande. Skolorna bör erhålla de ökade anslag, som kan erfordras för täckande av kostnader för psykotekniska prov o. d. Kommittén föreslår därför, att anslaget till undervisning m. m. uppräknas med 10 000 kronor för detta ändamål.

I elevbehandlingen måste till väsentlig del ingå *arbetsträning*. Det gäller att skaffa eleverna arbetsrutin och vana vid produktivt arbete. På skolorna måste skapas en arbetsmiljö, som uppfostrar till arbete. Detta sker bäst vid produktion under former, vilka så långt möjligt liknar förhållandena ute i samhället. Verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna bör därför till denna del vara inriktad på intensivt arbete och produktion.

I likhet med vad som är fallet vid arbetsträningsverkstäderna är det vid ungdomsvårdsskolorna ofta fråga om att pröva elevernas yrkesförutsättningar samt undersöka deras arbetsförmåga och arbetsvilja. I yrkesundervisningen kan därför behöva ingå en viss arbetsprövning som komplement till yrkesvägledning. Vidare bör möjligheter finnas till allsidig träning med sikte på anställning i öppna marknaden eller fortsatt yrkesutbildning. Även vid ungdomsvårdsskolorna bör därför i viss utsträckning finnas fabriksmässiga eller tempobetonade arbetsuppgifter.

Så långt det är möjligt inom den relativt korta tid, som eleverna vistas på ungdomsvårdsskolan, bör de meddelas *yrkesundervisning*. Liksom i

fråga om skolundervisningen bör i princip gälla, att de ungdomar, som omhändertagits för skyddsuppfostran och intagits på ungdomsvårdsskola, icke skall ha sämre möjligheter till utbildning än övrig ungdom i samhället. Med hänsyn till vårdtidens längd kan ungdomsvårdsskolorna dock i allmänhet icke ge yrkesutbildning i egentlig mening. För många yrken krävs som regel flera års praktik och teoretisk undervisning. Inom den tid, som står till förfogande på ungdomsvårdsskolan, kan endast inrymmas en utbildning i sådana yrken, som kräver kort tids undervisning samt förberedande yrkesutbildning eller grundutbildning i andra yrken.

Yrkesundervisningen vid ungdomsvårdsskolorna har många beröringspunkter med undervisningen i enhetsskolans klass 9 y. Till ungdomsvårdsskolorna kommer i allmänhet yrkesobestämda eller icke branschinriktade elever utan föregående yrkesutbildning. Man måste även räkna med att flera av yrkesskolorna kommer att få taga emot elever, som skall fullgöra sin skolplikt i klass 9 y.

För de yrkesobestämda ungdomsvårdsskoleeleverna bör finnas möjlighet till en sådan yrkesorientering, som erbjudes inom den allmänpraktiska grenen i 9 y. Undervisningen inom denna gren är avsedd bl. a. för elever, som är intresserade av praktiska arbetsuppgifter men ännu ej kunnat taga ställning till specialområde utan önskar en orientering av mer allmän art före det definitiva yrkesvalet eller som vill ha ett mångsidigt och rörligt praktiskt arbete på yrkesområden, som inte fordrar specialkunskaper på ett område utan allmänna kunskaper inom många områden.

Undervisningen inom allmänpraktisk gren har till uppgift att ge eleverna inblick i arbetet inom flera olika yrkesområden. Undervisningen skall dels underlätta elevernas yrkesval, dels alltefter deras förutsättningar och yrkesintresse kunna ge dem grundutbildning för ett visst yrkesområde eller träning i vissa inom yrkesområdet förekommande arbeten.

En allmänpraktisk gren omfattar metallarbete, motorteknik, elektroteknik, snickeri samt ytbehandling. En annan allmänpraktisk gren är husligt arbete. Eleverna skall vid undervisningen i olika arbetsmoment erhålla en allsidig träning, som syftar till att lära dem att korrekt utföra arbetet med anlitande av ändamålsenliga och kraftbesparande arbetsmetoder.

Även om ungdomsvårdsskolornas yrkesundervisning i stor utsträckning måste vara inriktad på yrkesorientering och grundutbildning jämte arbetsträning, får man icke bortse från att en del av eleverna kan lämpa sig för yrken, där utbildningstiden är så kort, att verklig yrkesutbildning kan medhinnas under vistelsen på skolan. Det kan även förekomma, att eleverna vid intagningen på skolan redan är inriktade på visst yrke eller — i fråga om återtagna elever — redan genomgått yrkesorientering och grundutbildning. Elever med klar yrkesinriktning bör kunna få undervisning i de verkstäder, som finnes på skolan.

Yrkesinriktade elever bör erhålla en vidare utbildning utanför skolan,

vid t. ex. yrkesskola, industriskola e. d. Om en elev icke kan mottagas vid någon skola av nu nämnd typ, bör möjlighet finnas att placera eleven i någon av de kurser, som anordnas av arbetsmarknadsstyrelsen och yrkesöverstyrelsen. Skolorna bör erhålla ökade resurser att i förekommande fall täcka de kostnader, som kan uppkomma i samband med vidareutbildning av elever. Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att anslaget till eftervård uppräknas med 50 000 kronor.

När det gäller *branschinriktningen* på skolorna är man i många fall bunden av nuvarande undervisningsgrenar. I andra fall har man emellertid större frihet vid utformningen av yrkesundervisningen.

På samtliga pojkskolor och ett par flickskolor finnes jordbruk med ladugårdsskötsel, smådjursskötsel etc. Vidare förekommer på en del skolor trädgårdsskötsel. Ifrågavarande grenar bör icke byggas ut som utbildningsgrenar. En utbildning i jordbruk eller trädgårdsskötsel är ur arbetsmarknadssynpunkt mindre lämplig för ungdomsvårdsskoleelever.

Omfattningen av jordbruksdriften är f. n. föremål för särskild utredning. Kommittén har därför icke ansett sig böra taga ställning till denna fråga. Som tidigare framhållits, har jordbruket stort värde ur terapisynpunkt. Även om jordbruket i vissa avseenden — icke minst administrativt — kan vara en belastning för skolan, är det en stor tillgång vid elevbehandlingen. Många av arbetsmomenten inom jordbruket kan vara av grundläggande betydelse för arbete inom andra yrken. Vidare är jordbruksarbete värdefullt som arbetsträning.

Vad nu sagts, gäller i stort sett även trädgårdsskötsel. Denna yrkesgren är ur elevbehandlingssynpunkt en värdefull tillgång för en skola. Detta understrykes ytterligare i kommitténs enkätundersökning i november 1958, där skolor, som tidigare haft trädgårdsskötsel, begär att denna yrkesgren återinföres.

I fråga om övriga yrkesgrenar på pojksektorn torde helt allmänt kunna sägas, att man i den mån så ej redan skett bör frångå mera hantverksbetonad undervisning. Inom snickeri torde undervisningen alltmera böra övergå till tempobetonat arbete. Undervisningen i skrädderi bör bedrivas efter de undervisningsplaner och med de metoder, som tillämpas i den allmänna yrkesundervisningen.

Undervisningen i bil- och maskinreparation kan icke sikta till en fullständig utbildning av bilmekaniker och maskinreparatörer. Det kan här endast bli fråga om en allmän orientering beträffande olika motorer och deras skötsel. En dylik orientering kan lämpligen ges i en mekanisk verkstad med undervisning för bl. a. reparatörer. De bilmekaniska verkstäderna arbetar under vissa svårigheter, eftersom läraren måste underkasta allt elevarbete en minutiös och tidsödande kontroll.

De yrkesgrenar, som i första hand torde komma i fråga vid flickskolorna, är olika slag av husligt arbete. Som tidigare anförts bör emellertid

undervisningen göras yrkesinriktad och yrkesdifferentieringen ökas. Även vid dessa skolor bör finnas yrkesgrenar av mera tempobetonad karaktär.

I princip bör man inrikta sig på ett par yrkesgrenar, som ger en allsidig arbetsträning och kan leda till olika yrkesområden. I fråga om pojkskolorna synes det lämpligt med mekanisk verkstad och snickeri. Mekanisk verkstad kan omfatta avdelningar för metallarbete, smide, svetsning och reparation (eventuellt motorteknik). En snickeriverkstad kan omfatta byggnads- och inredningssnickeri, möbelsnickeri samt maskinsnickeri. När det gäller flickskolorna, kan enhetsskolans allmänhusliga linje, storhushåll och sömnad (grundutbildning för modister, körsnärer, konfektionsindustri) vara lämpliga grenar. Även vissa mekaniska arbeten torde lämpa sig för kvinnlig arbetskraft.

En tillräcklig differentiering i fråga om olika yrkesgrenar kan icke erhållas på en ungdomsvårdsskola eller inom skolorganisationen. Det är därför angeläget, att alla möjligheter tillvaratages att placera eleverna hos hantverkare eller industrier på orten för arbetsträning och anlagsprövning inom visst yrke. Så sker exempelvis vid Margretelund, Råby och Gräskärr. Eftersom en dylik placering kan vara förenad med vissa kostnader för skolorna, bör anslaget till undervisning m. m. uppräknas med förslagsvis 30 000 kronor.

I fråga om *yrkesundervisningens uppläggning* må till en början erinras om att yrkesundervisningen ute i samhället genomgått en kraftig utveckling särskilt under 1950-talet. Såväl det allmänna som enskilda bransch- och fackorganisationer har satsat mycket för genomförandet av en gedigen utbildning inom olika yrkesgrenar. Av betydelse i detta sammanhang är även de framsteg, som gjorts inom yrkesvägledning och yrkesrådgivning. Genom arbetsanalyser och andra undersökningar har de flesta yrkesgrenar kartlagts. En omfattande organisation för yrkesundervisningen har utbyggts och är fortfarande under utbyggnad. Den yrkesundervisning, som meddelas på ungdomsvårdsskolorna, bör så långt möjligt anknytas härtill. Undervisningen vid skolorna bör vara upplagd efter samma linjer som övrig yrkesutbildning i samhället. Enligt de uppgifter, som skolorna lämnat, synes undervisnings- och kursplaner i allmänhet ha fastställts utan samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning. Det är enligt kommitténs mening emellertid av stor vikt, att uppläggningen av yrkesundervisningen sker i samråd med detta ämbetsverk.

Den ökade mekaniseringen och automationen inom olika områden gör att arbetet ute i produktionen alltmera spaltas upp i detaljmoment. Detta har i viss utsträckning även medfört en uppspaltning av utbildningen efter de olika arbetsmomenten. För ungdomsvårdsskolornas del synes en utbildning på olika detaljmoment med kort utbildningstid särskilt lämplig med tanke på den varierande vårdtiden, flyttningarna mellan olika avdelningar och skolor, återtagningar o. s. v.

Eftersom rehabilitering och yrkesundervisning vid ungdomsvårdsskolorna syftar till att underlätta elevernas arbetsplacering eller vidareutbildning efter utskrivningen, är det av vikt att undervisningen är inriktad på områden, där utsikterna att erhålla arbete är störst. Det är därför angeläget, att undervisningen är upplagd i nära samråd även med arbetsmarknadsstyrelsen. Ett visst samarbete kan också tänkas med branschorganisationer och enskilda industrier.

För att eleverna skall kunna tränas i arbete under ungefär samma betingelser, som råder ute i förvärvslivet, bör yrkesundervisningen så långt det är möjligt vara förenad med *produktion*. I viss mån förekommer produktion på skolorna för industriers och andras räkning. Förhållandena härutinnan varierar emellertid. Några skolor har i en eller flera utbildningsgrenar kontinuerlig tillverkning för vissa företag. På andra skolor rör det sig om mera sporadiska beställningar. I något fall har framhållits, att det föreligger svårigheter att anskaffa lämpliga arbetsobjekt. Kommittén har vidare kunnat konstatera, att skolverkstäderna icke alltid är rustade för produktion.

Skall undervisningen vid skolorna kunna förenas med produktion, kräves kompetenta lärare, en rationell organisation av arbetet, lämpliga lokaler och maskiner samt lämpliga arbetsobjekt.

När det gäller organisationen av verkstadsarbetet, har skolorna särskilda svårigheter. Vid produktion måste ofta anbudsgivning och leveranser ske snabbt. Skolorna är emellertid i viss utsträckning bundna genom anslagsbestämmelser och andra föreskrifter. De har icke alltid möjligheter att åtaga sig leveranser, då de icke har maskinutrustning och material, som kan erfordras. Vidare har skolorna, bl. a. med hänsyn till klientelet, svårigheter att hålla leveranstider. Eftersom en yrkeslärare ensam har hand om en verkstad, måste driften i denna helt stoppas, om yrkesläraren blir sjuk eller av annan anledning måste vara borta från verkstaden. Eleverna måste under tiden placeras ut inom övriga utbildningsgrenar på skolan. Yrkeslärarens bortovaro medför alltså avbrott i både produktionen och elevernas undervisning. Med hänsyn bl. a. härtill föreslår kommittén, att yrkeslärarna vid vissa verkstäder erhåller en arbetande förman som biträde. Under dennes ledning kan verkstadsarbetet i viss utsträckning bedrivas även under yrkeslärarens frånvaro.

För en rationell produktion och arbetsträning fordras relativt stora elevgrupper. F. n. uppgår antalet elever i varje arbetsgrupp som regel icke till mer än 6. Det torde åtminstone inom vissa utbildningsgrenar vara lämpligt med grupper om 12—16 elever. Dylika grupper är dock för stora för enbart en yrkeslärare. Med biträde av en arbetande förman bör yrkesläraren dock kunna leda en grupp av denna storleksordning. Även ur pedagogisk synpunkt är det av vikt, att en arbetande förman finnes i verkstaden vid sidan av yrkesläraren.

Kommittén räknar med att den arbetande förmannen avlönas genom

verkstadsdriften. Genom en intensifierad produktion torde inkomsterna komma att öka i sådan omfattning, att de i stort sett kommer att täcka bl. a. utgifterna för förmännens avlöning. Systemet torde därför i realiteten icke innebära någon ökning av statsverkets kostnader.

Verkstadsdriften bör samordnas såväl inom varje skola som mellan de olika skolorna. Viss samproduktion kan tänkas mellan olika verkstadsavdelningar. Samordningen mellan skolorna kan handhas av socialstyrelsens skolbyrå.

För en rationell produktion erfordras vidare lämpliga verkstadslokaler och lämplig maskinutrustning.

Befintliga verkstadslokaler och nuvarande maskinutrustning är i flera fall icke tillfredsställande. Maskinutrustningen är underdimensionerad och i stor utsträckning föråldrad. Åtskilliga lokaler tillåter icke en effektiv produktion. Härför behövs bättre lokaler samt bättre och i en del fall en helt annan maskinutrustning än den befintliga. I viss utsträckning kan rena produktionsmaskiner behövas. För en rationell arbetsdrift är ett snabbt utbyte av en oanvändbar maskin och en successiv ersättning av förslitna eller omoderna maskiner nödvändigt. I många fall kan vidare ett åtagande av arbetsbeställningar göras endast under förutsättning av en viss kompletteringav maskinutrustningen. Med hänsyn till det anförda föreslår kommittén, att ett särskilt reservationsanslag till engångsanskaffning av inventarier för jordbruks- och verkstadsdriften ställes till socialstyrelsens förfogande att för ifrågavarande ändamål av styrelsen disponeras eller på rekvisition, i mån av behov, utbetalas till vederbörande skolstyrelser.

Varje skola bör i första hand själv skaffa lämpliga arbetsobjekt. Om skolan misslyckas häruti, bör möjlighet finnas till viss central arbetsanskaffning genom arbetsmarknadsstyrelsen. En dylik anknytning förordades av kommittén 1957 i samband med förslaget om Hammargårdens omdisposition till yrkesskola.

Om yrkesundervisningen på ungdomsvårdsskolorna verkligen skall kunna tjäna som ett led i elevbehandlingen och verksamt bidraga till elevernas återanpassning är det av stor vikt, att skolorna har lämpliga *yrkeslärare* med föreskriven behörighet. Med hänsyn till klientelets art ställes större krav på yrkeslärarna vid ungdomsvårdsskolorna än vid yrkesskolor i det allmänna skolväsendet. Förutom att de skall vara skickliga att undervisa i viss bransch eller yrkesgren fordras, att de har förståelse och intresse för det klientel, som anförtros dem. Yrkeslärarna vid ungdomsvårdsskolorna borde därför, förutom den vanliga yrkeslärarutbildningen, ha viss psykologisk utbildning eller erfarenhet av socialt arbete. Det är angeläget, att yrkeslärarna får tillfälle att fortbilda sig genom deltagande i kurser o. d. Yrkesläraren bör följa utvecklingen inom näringslivet, speciellt inom det yrkesområde han tillhör.

Vid en produktionsinriktad yrkesundervisning och arbetsträning bör det

nuvarande *avlönings- och flitpenningssystemet* ersättas med ett lönesystem liknande öppna marknadens. I den utsträckning så kan ske bör ackordsersättning utgå. Gruppackord bör om möjligt tillämpas. Inriktas produktionen på serietillverkning, underlättas ackordssättning av arbetet. För att möjliggöra ett dylikt avlöningssystem bör högstbeteckningen av anslaget till avlöningar och flitpenningar till elever inom jordbruks- resp. verkstadsdriften slopas.

Kommittén föreslår beträffande yrkesskolorna, att ett avlöningssystem allmänt införes, där man i görligaste mån anpassar avlöningen efter arbetsprestationen och där så kan ske ackordssystem tillämpas. Vissa allmänna riktlinjer beträffande timlöner och ackordsersättningar bör utfärdas av socialstyrelsen, som därvid bör ta i beaktande förhållandena på den allmänna arbetsmarknaden liksom önskvärdheten av att icke alltför stora olikheter uppstår mellan likartade arbetsgrenar och arbetsresultat inom olika vårdområden. Med ledning av dessa riktlinjer bör vederbörande skolstyrelse fastställa närmare regler att tillämpas för eleverna på skolan.

Kommittén anser att en fiktiv summa bör avdragas för kost och logi i likhet med vad som f. n. sker på Sundbo. Endast en del av elevens arbetsinkomst bör utbetalas kontant. Den andra delen bör för elevens räkning insättas på sparkonto och avses för större utgifter, skadestånd, kläder m. m. samt som startkapital vid utskrivningen.

För skolhemmens del bör för de yngre eleverna fickpenningssystemet bibehållas. För de äldre eleverna, som arbetar i verkstad eller andra yrken, torde högre ersättning böra övervägas. Även beträffande skolhemmen bör socialstyrelsen meddela vissa riktlinjer.

För de elever, vilka icke direkt deltager i produktion bör avlöning såsom hittills utgå från anslaget till elevbelöningar på omkostnadsstaten. Kommittén föreslår, att anslaget uppräknas med 50 000 kronor.

Frågan om sysselsättningen vid specialavdelningarna behandlas nedan (Kap. X).

Kommitténs förslag beträffande yrkesundervisningen vid de olika skolorna redovisas i särskilda bilagor (Bil. 3 och 4).

Samarbetet mellan socialstyrelsen och skolorna å ena sidan samt överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen å andra sidan måste intensifieras. Yrkesundervisningen vid ungdomsvårdsskolorna bör läggas upp i samarbete mellan dessa ämbetsverk. Socialstyrelsen får beakta att elevbehandlingssynpunkterna blir tillgodosedda. Arbetsmarknadsstyrelsen har att svara för en uppläggning av undervisningen som kan vara tillfredsställande ur arbetsmarknadssynpunkt, samt för arbetsanskaffning etc. Yrkesöverstyrelsen har att tillse, att undervisningen och anordningarna för denna blir tillfredsställande ur yrkesutbildningssynpunkt. Det är därför viktigt, att ett kontinuerligt samarbete skapas mellan de tre ämbetsverken, så att vårdtiden utnyttjas effektivt ur här anförda synpunkter. Kommittén

föreslår nedan (Kap. XIII) särskilda konsulter för den yrkesutbildande verksamheten, elevernas arbetsplacering m. m. Centrala konferenser med rektorer och yrkeslärare för information och diskussion kan även tänkas. Av betydelse är vidare samarbete med olika bransch- och fackorganisationer.

Kostnaderna för kommitténs ovannämnda förslag har uppskattats till 2,7 milj. kronor för byggnadsarbeten och 2,9 milj. kronor för maskinutrustning m. m. Kostnadsökningen för avlöningar till lärare beräknas till ca 250 000 kronor. För övriga omkostnader erfordras ca 90 000 kronor.

KAPITEL IX

Fritidsverksamheten

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt bestämmelserna i 17 § 4 mom. ungdomsvårdsskolestadgan bör särskild omsorg ägnas åt att bereda eleverna lämplig fritidssysselsättning. Varje skola skall genom samarbete med centralbibliotek eller eljest bereda eleverna tillgång till för dem lämplig litteratur. Vid uppgörande av dagordning bör enligt samma paragrafs 5 mom. tillses, att kroppsarbete, undervisning, lek och idrott samt nödig vila på lämpligt sätt omväxlar.

Av de uppgifter, som inhämtats från skolorna framgår, att fritidsverksamheten är ordnad efter något olika linjer, bl. a. beroende på elevernas kön, ålder, psyke och begåvningsgrad.

Vid skolhemmen för manliga elever förekommer i allmänhet icke något genomgående organiserat fritidsprogram. I fritidssysselsättningen ingår i stor utsträckning lek, idrott, bollspel, bordtennis etc. Fritidsstudier i form av brevkurser i exempelvis matematik, teckning och motorteknik bedrives sporadiskt. Besök göres på bio, teater, idrottstävlingar m. m. Ofta anordnar elever och personal gemensamt underhållning.

På de manliga yrkesskolorna synes fritidsverksamheten vara mera fast organiserad, vilket är naturligt med hänsyn till elevernas ålder. Vid dessa skolor förekommer i större utsträckning än på skolhemmen fritidsstudier och hobbyverksamhet vid sidan av gymnastik, idrott, bollspel o. d. Vid en skola har man ordnat studiekurser. Eleverna har vidare deltagit i frivilliga yrkeskurser tillsammans med ungdom från bygden. Vid ett par skolor bedrives tidvis rätt omfattande verksamhet med korrespondensstudier. Även på yrkesskolorna organiseras bio- och teaterbesök, utflykter m. m. På ett par skolor förekommer hobbyverksamhet i mera fast organiserade former.

När det gäller fritidsverksamheten har skolhemmen i allmänhet samarbete med Riksidrottsförbundet och andra idrottsförbund. Ett skolhem samarbetar med KFUM, bl. a. för att skaffa eleverna »söndagsföräldrar». Ett annat skolhem har kontakt med scoutkårer och organisationer för frivillig bildningsverksamhet. Samtliga yrkesskolor har samarbete med Riksidrottsförbundet, en del även med ABF och andra sammanslutningar. Idrottsutbyte förekommer med föreningar på orten. Vid en del skolor synes samarbetet med organisationer och klubbar av olika slag vara mera utvecklat än vid andra skolor. Härom har en skola framhållit, att de gravt

kriminella och allmänt brottsinställda elever, som skolan under senare år fått mottaga, försvårat samarbetet med organisationer i orten.

Fritidsverksamheten vid skolorna för kvinnliga elever synes i många fall vara inriktad på fritidsstudier och hobbyarbeten (handarbete, mosaik- och keramikarbeten, måleri m. m.). På ett par skolor förekommer gymnastik och idrott (handboll, bordtennis). I övrigt organiseras bio- och teaterbesök, utflykter samt på skolan filmförevisningar och underhållning.

Flera av dessa skolor har kontinuerligt samarbete med olika organisationer. Vid en skola har ordnats musikcirkel samt kurser i smycketillverkning, maskinskrivning, heminredning, kläd- och skönhetsvård m. m. Ett par skolor synes över huvud taget icke ha något samarbete med organisationer. En skola har framhållit, att samarbete tidvis varit problematiskt på grund av klientelets beskaffenhet.

Fritidsverksamheten står i allmänhet under ledning av en assistent. Den praktiska verksamheten handhas av vård- och tillsynspersonal. Ofta deltar emellertid även annan personal vid skolan i fritidsverksamheten.

I fråga om lokaler, idrottsplaner och andra anordningar för fritidsverksamhet är skolorna olika utrustade. Vid ett par skolor saknas gymnastiksal; andra skolor har uttryckt önskemål om hobbylokaler, idrotts- och ishockeyplaner o. d. Flera av skolorna har genom sitt läge tillgång till utmärkta fritidsområden, friluftsbad m. m., vilket underlättar fritidsverksamheten. Andra skolor har icke samma möjligheter.

Kommittén

En väl planerad och meningsfylld fritidsverksamhet är ett viktigt led i elevbehandlingen, som ställer stora krav på skolledning och personal samt på skolornas utrustning.

Erfarenheten har visat att de ungdomar, som numera placeras på skolorna, i allt större utsträckning tillhör de passiva, som före omhändertagandet tillbringat sin fritid på kaféer, biografer o. d. En viktig uppgift för skolornas personal blir därför att påverka och entusiasmera eleverna till ett aktivt deltagande i hobbies, studier, konstnärlig verksamhet, idrott och annan sysselsättning. Lyckas detta, underlättas elevens anpassning såväl till kamrater som personal. Samtidigt uppfattar eleven vistelsetiden vid skolan på ett mera positivt sätt genom att han även på fritiden kan träna upp vissa av sina färdigheter.

Som framgår av det ovan anförda ordnas fritidsverksamheten efter något olika linjer vid skolorna, vilkas möjligheter att ge fritiden ett positivt innehåll för eleverna är varierande. Elevernas fritidssysselsättning måste i första hand ordnas med hänsyn till klientelets ålder och sammansättning. I viss utsträckning är emellertid också skolledningens intresseinriktning samt personalens möjligheter och kunskaper av betydelse. En faktor, som

spelar en betydande roll är de fritidslokaler och den materiel, som skolan förfogar över eller har möjlighet att utnyttja. Ur pedagogisk synpunkt är det angeläget, att eleverna även under fritid kan sysselsättas i mindre grupper.

Kommittén har i annat sammanhang framhållit betydelsen av att skolorna icke isoleras, utan i sin verksamhet har kontakter och samarbete åt olika håll. Detta gäller icke minst i fråga om fritidsverksamheten. Fritidssysselsättningarna kan i hög grad möjliggöra för eleverna att få kontakt med människor i samhället utanför anstalterna. Vissa av ett anstaltslivs negativa sidor kan härigenom minskas och ibland helt elimineras. Skolan bör även i fråga om fritidsverksamheten sträva efter att så långt det är möjligt bli en del av bygden och dess liv. En anknytning till livet ute i samhället kan i fråga om fritidsverksamheten ordnas under olika former.

Flera skolor använder instruktörer och frivilliga ledare utanför skolan för att göra fritidsverksamheten mera omväxlande. Denna form av kontakt med olika slag av föreningar och klubbar bör utvidgas. Om instruktörer, ungdomsledare och andra i större utsträckning kan anlitas för elevernas fritidsverksamhet, kan skolans egen personal användas för andra vård- och behandlingsuppgifter. Planläggning och förberedelse av fritidsverksamheten samt ett genomförande av det uppgjorda programmet ställer stora krav på personalen och dennas arbetstid. För att möjliggöra anlitandet av specialutbildade ungdoms- och idrottsledare, musikledare, föredragshållare, studieledare, nöjespatruller m. m. samt anordnande av tävlingsutbyten av skilda slag med andra ungdomsgrupper utanför skolan erfordras ytterligare anslag.

Många skolor samarbetar med Riksidrottsförbundet och andra organisationer. Föreningar, klubbar m. fl., som sysslar med fritidsverksamhet av såväl förkovrande som mera nöjesbetonad art, har ökat i antal under det senaste årtiondet. Genom särskilda anslag från riksdagen har deras verksamhet i större utsträckning än tidigare inriktats på arbete bland ungdom. Ledare utbildas vid särskilda kurser och genom publikationer och cirkulär av olika slag söker de olika förbunden centralt aktivera sina föreningar ute i landsorten. Skolorna bör söka samarbete med ifrågavarande organisationer och utnyttja de möjligheter som dessa kan ge bl. a. genom sina lokalorganisationer i fråga om fritidsverksamheten för eleverna.

Det är angeläget, att socialstyrelsen står i kontinuerlig kontakt med de stora studieförbunden och andra riksorganisationer av skilda slag och med ledning därav ger skolorna erforderliga råd och anvisningar beträffande fritidsverksamhetens anordnande. Dessa bör innehålla såväl allmänna uppslag som upplysningar om lämpliga personer, kurser, läger, stöd av ekonomisk och annan art etc., som skolorna kan utnyttja. Några skolor har redan etablerat en dylik kontakt, men det synes kommittén önskvärt, att centrala överenskommelser kommer till stånd, som gör det möjligt även

för mera avlägset belägna skolor att mer än hittills komma i åtnjutande av hjälp i denna form.

I fråga om lokaler m. m. för fritidsverksamhet, framför allt för gymnastik, lek och idrott, har skolorna uttryckt särskilda önskemål. En stor del av elevernas fritid bör ägnas åt deras fysiska fostran i olika former. Pojkskolorna har relativt goda möjligheter härför, eftersom de i allmänhet är försedda med gymnastiklokaler och sportplaner. Flickskolorna är sämre utrustade. Kommittén anser det angeläget, att samtliga skolor utrustas med tillfredsställande gymnastiksalar och idrottsplaner. Utöver vad kommittén i kap. XIV föreslagit, bör skolornas önskemål i fråga om ändamålsenliga fritidslokaler och utrustning beaktas i socialstyrelsens årliga petitaframställningar.

För att utöka skolornas möjligheter att intensifiera fritidsverksamheten föreslår kommittén, att anslaget till undervisning, lek och idrott uppräknas med 50 000 kronor.

KAPITEL X

Den slutna vården

Direktiven m. m.

I fråga om vården på de slutna avdelningarna, specialavdelningarna, bör enligt direktiven beaktas, att riksåklagaren i skrivelse den 30 november 1955 upptagit vissa spörsmål rörande dessa avdelningar, bl. a. om vårdtidens längd. I skrivelsen, som innefattade en hemställan om provisoriska åtgärder för omhändertagande av unga brottslingar i avbidan på färdigställande av utredningshem, framhåller riksåklagaren beträffande behandlingen på specialavdelningarna bl. a., att tiderna för vistelse på sådan avdelning i allmänhet är förhållandevis korta. Riksåklagaren anför vidare.

Det har uppgivits, att man i regel ej behåller en intagen på sådan avdelning längre tid än två månader i taget. Det har vidare framkommit, att den som efter att under upprepade rymningar från ungdomsvårdsskola har gjort sig skyldig till omfattande brottslighet av domstol överlämnats för skyddsuppfostran icke alltid kunnat intagas på specialavdelning.

I skrivelsen ifrågasättes, om icke den som redan ådagalagt en betydande kriminalitet och benägenhet för rymningar alltid till en början bör intagas på specialavdelning. Vidare borde övervägas, huruvida icke i vissa mera svårbehandlade fall en längre tids vistelse på specialavdelning än vad som tillämpades, kunde vara befogad. För vinnande av dessa syften torde det enligt riksåklagarens mening rent tekniskt vara tillräckligt med råd och anvisningar från socialstyrelsen till skolstyrelserna. En väsentlig förutsättning vore dock att socialvården tillfördes sådana resurser att det bleve praktiskt möjligt att genomföra sådana åtgärder.

Gällande bestämmelser m. m.

Enligt 37 § 1 mom. BvL tillkommer det Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter om uppsikt och om disciplinära åtgärder vid ungdomsvårdsskolorna. Av förarbetena till barnavårdslagen (Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkande IV, Barnavårdslagstiftningen, Del I, s. 247 ff och s. 262 ff) framgår, att längre tids isolering såsom medel till förhindrande av rymning eller eljest såsom disciplinär åtgärd avsågs att förbehållas skyddshemmen, vilkas uppgifter genom 1946 års lagändringar övertagits av ungdomsvårdsskolorna. Uppsiktens omfattning och sättet för dess utövande borde enligt departementschefens uttalande (prop. 1924: 150, s.

139) anges i skyddshemmets reglemente. Detta borde jämväl innehålla bestämmelser om disciplinära åtgärder. Det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa reglementet. Senast har så skett i ungdomsvårdsskolestadgan. Enligt bestämmelserna i 20 § må elev isoleras i det fall han visar sådant uppförande att tillrättavisning är av nöden, och det därvid ej är tillräckligt med muntlig tillsägelse eller indragning till större eller mindre del av friheter och förmåner. Isolering i elevs bostadsrum eller särskilt isoleringsrum såsom tillrättavisningsåtgärd må tillgripas endast gentemot elev, som fyllt 15 år. Isoleringen får icke överstiga tre dygn för elev, som ej fyllt 18 år, och sex dygn för elev, som fyllt 18 år. Intagning på sluten avdelning får göras endast om omständigheterna oundgängligen så kräver.

Ungdomsvårdsskoleutredningen framhöll i sitt betänkande (SOU 1954: 5, s. 23) bl. a. att en schematiserad och stereotyp användning av specialavdelningarna måste undvikas. I stället borde rådande förhållanden vara avgörande. Graden av avskildhet borde skärpas eller mjukas upp alltefter behovet med hänsyn till klientelets beskaffenhet. Utredningen föreslog, att i ungdomsvårdsskolestadgan skulle intagas bestämmelser rörande intagningen och överflyttningen från samtliga specialavdelningar. Enligt förslaget skulle intagning beslutas av skolbyråchefen beträffande i ungdomsvårdsskola nyintagen elev eller från annan sådan skola överflyttad elev, medan vederbörande skolstyrelse skulle godkänna intagning av skolans egna elever. Utskrivning av elev från avdelningen borde ske senast efter två månaders vistelse och godkännas av skolstyrelsen, såvida särskilda skäl icke funnes för en längre vistelsetid. I sistnämnda fall skulle beslut härom underställas skolbyråchefen. Denne, liksom vederbörande skolstyrelse, borde vidare åläggas att med särskild uppmärksamhet följa verksamheten vid specialavdelningarna. Utredningen ansåg, att genom de föreslagna reglerna tillräckliga garantier skapades för att avdelningarna icke skulle missbrukas eller få en icke önskvärd sluten karaktär.

De nuvarande specialavdelningarna och vården på dessa

Vid yrkesskolor för manliga elever finnes f. n. 7 specialavdelningar med sammanlagt 57 platser, nämligen vid Lövsta, Långanäs (två avdelningar), Fagared, Forsane, Sundbo och Margretelund. Den nya avdelningen vid Långanäs är avsedd huvudsakligen för alkoholmissbrukare. Enligt beslut av 1958 års riksdag skall dessutom inrättas en specialavdelning om 8 platser vid vardera Hammargården och Råby samt enligt beslut av 1959 års riksdag en specialavdelning vid Bärby.

Vid yrkesskolor för kvinnliga elever finnes en specialavdelning med 8 platser vid Ryagården. Avdelningen vid Eknäs med 8 platser, som helt nyligen tagits i bruk, ger möjlighet till sluten vård, men är i första hand en sjuk- och observationsavdelning.

Särskilda intagningsavdelningar finnes vid Lövsta och Ryagården. Enligt statsmakternas beslut år 1959 skall särskilda mottagningsavdelningar inrättas vid Fagared, Hammargården, Sundbo, Gräskärr, Bistagården och Brättegården.

Kommittén har i januari 1959 tillfrågat de skolor, som f. n. har specialavdelning, om deras nuvarande praxis, erfarenheter och önskemål. Eftersom de nya avdelningarna på Långanäs och Eknäs nyligen börjat sin verksamhet, kan inga erfarenheter därifrån redovisas.

Antalet elever, som under år 1958 intagits på specialavdelning, framgår av nedanstående sammanställning. Eleverna är i sammanställningen fördelade efter skola och antalet gånger de intagits på specialavdelning under året.

Antal elever som under 1958 intagits på specialavdelning

Skola	Antal elever intagna							
	1 gång	2 ggr	3 ggr	4 ggr	5 ggr	6 ggr	7 ggr	S:a
Lövsta.....	26	16	10	3	1	—	—	56
Långanäs	33	18	9	7	5	—	1	73
Fagared.....	23	10	2	3	—	1	—	39
Forsane.....	26	23	6	3	3	1	1	63
Sundbo.....	24	13	3	4	2	—	—	46
Margretelund..	31	23	7	3	—	—	—	64
Ryagården....	82	30	9	1	—	—	—	122
Summa	245	133	46	24	11	2	2	463

I fråga om nuvarande praxis beträffande intagning av elever, vårdtiden på specialavdelning m. m. framgår av undersökningen i huvudsak följande.

Vid 6 av de 7 skolorna placeras nyintagna elever på specialavdelning efter beslut i varje särskilt fall av rektor, vid Lövsta tillkommer genomgående dessa beslut avdelningsföreståndaren. Vid Margretelund placeras alla nyintagna elever först på specialavdelning, bl. a. med hänsyn till skolans läge i anslutning till stadens bebyggelse och rymningsrisken. Forsane anför, att detaljerade bestämmelser icke bör införas i stadgan. Det bör ankomma på rektor att placera eleven på den för denne lämpligaste avdelningen. Vid Forsane placerar man vid nyintagning endast de elever på specialavdelning, som visat ovanligt stor rymningsbenägenhet. Ingen av skolorna önskar någon ändring i nuvarande praxis.

Vid Sundbo, Margretelund och Långanäs intages samtliga från andra skolor överflyttade elever på specialavdelning. Vid övriga skolor sker placering efter överläggning med rektor för den skola, varifrån eleven överflyttats.

Skolans egna elever placeras på specialavdelning i korrigerande syfte. Även i andra fall, t. ex. om en återtagen elev anses inverka i ofördelaktig riktning på eleverna på de vanliga avdelningarna, kan en placering på spe-

cialavdelning komma i fråga. Lövsta anför, att varje placering av en elev på specialavdelning föregås av en ingående diskussion med berörd personal.

Beslutet om placering på specialavdelning i korrigerande syfte bör fattas och verkställas i omedelbar anslutning till förseelsen och måste tillkomma rektor, anser samtliga skolor.

Vistelsetiden på specialavdelning varierar något. Vid Lövsta och Fagared uppgår vistelsetiden i allmänhet till 7—8 veckor, vid Långanäs 2 månader, Forsane 1—2 månader, Sundbo 5 veckor, Margretelund 4 veckor samt vid Ryagården 3—6 veckor. Då en intagning i disciplinärt syfte sker, göres detta i många fall för att lösa en akut situation. Vistelsetiden omfattar i dessa fall som regel endast några dagar.

Den maximala vistelsetiden har av samtliga skolor angivits till 2 månader. Vid Lövsta har i undantagsfall förekommit längre vistelsetid, då skolans psykiater tillrått sådan för elever, som varit i behov av avgiftning eller liknande behandling. Även vid ett par andra skolor har i enstaka fall efter psykiaterns ordination förekommit längre vistelsetid än 2 månader.

Frågan huruvida en viss maximitid bör bestämmas i ungdomsvårdsskolestadgan har besvarats jakande endast av Långanäs, som anser, att den bör bestämmas till 2 månader. Skolstyrelse och rektor bör dock kunna utsträcka tiden, om särskilda skäl föreligger.

Lövsta och Ryagården anför, att vistelsetiden icke bör fixeras, utan det bör tillkomma rektor att besluta på vilken avdelning en elev skall vårdas samt tiden för vården. Lövsta framhåller, att en behandlingstid av 7—8 veckor visat sig väl avpassad. Ibland kan denna tid bli för lång, varför en individuell bedömning bör ske av varje fall. Ett fastställande av vissa minimi- och maximitider vore säkerligen olyckligt.

Överflyttning från specialavdelning till annan avdelning sker vid samtliga skolor efter individuell bedömning och beslut av rektor. Långanäs har en minimitid av 2 månader för nyintagna elever. Fagared har en minimitid av 2—3 veckor.

Samtliga skolor har betecknat sina erfarenheter av specialavdelningarna som övervägande positiva. Lövsta, Långanäs och Forsane framhåller vikten av att specialavdelningarna icke får karaktär av permanenta förvaringsanstalter, utan blir en del av skolans samlade resurser och ett pedagogiskt hjälpmedel under kort tid för elever, i de fall man efter individuell bedömning anser dylik vård vara lämplig. Forsane anser, att med hänsyn till det allt svårare klientelet varje ungdomsvårdsskola bör ha tillgång till specialavdelning.

Samtliga skolor framhåller värdet av lugnet på specialavdelningarna. Nyintagna elever eller elever, som av en eller annan orsak råkat ur balans, kan i en liten grupp och under relativt betryggande förhållanden erhålla en intensiv personlig påverkan. Personalen lär fortare känna eleven, vilket är värdefullt för den fortsatta behandlingen. Några skolor anser, att de tekniska

anordningarna medverkar till att tankarna leds bort från rymningar. Avdelningen är lugnare och tystare än de andra, och eleverna har större möjligheter än på andra avdelningar att få rådgöra med personalen om sina problem. Eleverna kan bättre tas om hand på sin fritid, och även den direkta uppfostran, t. ex. i fråga om personlig hygien, bordsskick, samtalston o. s. v., underlättas. Lövsta anser, att det är den rikligare personaluppsättningen, som betyder mest. Av betydelse är även att eleverna blir fastare knutna till personalen genom att denna är såväl arbets- som fritidsledare.

Enligt Forsane uppkommer vissa problem, om alltför psykiskt störda elever blandas med de övriga eller om man i gruppen får en övervikt av för mycket aggressivt betonade elever. I enstaka fall kan elever, som lider av cellskräck eller har andra svårigheter, vålla problem, men erfarenheterna är övervägande positiva.

Svårigheterna sammanhänger främst med platsbristen på specialavdelningarna anser Långanäs, Sundbo och Margretelund. Ofta måste en elev flyttas till en halvöppen avdelning alltför tidigt för att plats skall kunna beredas på specialavdelningen för en annan elev.

Särskilda önskemål har framförts av vissa skolor. I fråga om personal anser Lövsta, att med tanke på den intensiva behandling, som är önskvärd på specialavdelningarna, förmanskapet närmast bör vila på en assistent. Margretelund behöver en arbetsterapeut, som kan tjänstgöra både på specialavdelningen och övriga avdelningar. Vissa skolor har framhållit vikten av att specialavdelningen har tillräckliga utrymmen för såväl arbete som fritidssysselsättning samt att lokalerna är väl utrustade.

Kommittén

Som framgår av de ovan refererade bestämmelserna i 20 § ungdomsvårdsskolestadgan är isolering en disciplinär åtgärd, som får tillgripas endast i det fall elev visar sådant uppförande, att tillrättavisning är av nöden. Isolering får således icke tillämpas generellt, utan måste grundas på en prövning i varje särskilt fall.

I och med att ungdomsvårdsskolorna som en följd av 1952 års lag fått till uppgift att även behandla kriminell ungdom, som eljest skulle ha tagits om hand inom fångvården, har krav från olika håll rests på alltflera slutna platser inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. Särskilt har detta varit fallet under de senaste årens diskussioner om de ökade svårigheterna vid ungdomsvårdsskolorna. Riksåklagaren har ifrågasatt ökad sluten vård inom organisationen och viss generell intagning på sluten avdelning.

Till kraven på ökade slutna platser torde ha bidragit, att ungdomsvårdsskolorna tillförts ett mer svårartat klientel utan att samtidigt erhålla erforderliga resurser — personella eller tekniska — för att på ett tillfredsställande sätt ta hand om och behandla eleverna.

Motivet bakom 1952 års lagstiftning var uppfattningen, att man genom ett omhändertagande inom socialvården skulle ha större möjligheter än inom kriminalvården till en återanpassning av den unge. Enligt kommitténs mening måste ungdomsvårdsskolorna för att rätt fylla sin uppgift vara fostrings- och undervisningsinstitutioner. Ungdomsvårdsskolorna skulle ändra karaktär och syftet med 1952 års lag skulle motverkas, om inom ungdomsvårdsskoleorganisationen skapades en sluten vårdform, som i praktiken liknade fängelse.

Intagningen på ungdomsvårdsskola får icke syfta till endast en förvaring av den omhändertagne. De slutna avdelningarnas positiva roll i fostringsarbetet torde, vilket även framhållits av de berörda skolorna, bero mindre på dessa avdelningars rent tekniska rymningsförhindrande anordningar än på att eleverna vårdas i en liten grupp med möjlighet till intensiv kontakt med och påverkan av personal. För psykiskt störda eller uppskärrade elever har själva lugnet på den lilla avdelningen ett gynnsamt inflytande. Därest andra avdelningar kunde få arbeta med lika små elevgrupper och med samma personalstyrka, skulle sannolikt många av de nuvarande svårigheterna, vilka ligger bakom kraven på sluten vård, kunna elimineras.

Kommittén anser, att möjlighet till sluten vård på special- eller mottagningsavdelning bör finnas inom ungdomsvårdsskoleorganisationen som ett led i elevbehandlingen. Genom inrättandet av mottagningsavdelningar på skolorna skapas ökade möjligheter till sluten vård. Intagning på mottagningsavdelning bör i viss utsträckning tillgodose kravet på sluten vård för nyintagna elever.

Såsom förutsättes i gällande bestämmelser bör sluten vård tillgripas endast efter noggrann prövning i varje särskilt fall. Enligt kommitténs mening bör därför icke meddelas bindande föreskrifter om generell intagning av vissa elever — t. ex. nyintagna elever — på sluten avdelning. Gällande bestämmelser bör i princip bibehållas även i fortsättningen. Sluten vård bör alltså förekomma huvudsakligen som disciplinär åtgärd och för de fall, där sådan vård anses lämplig eller nödvändig, t. ex. för att förhindra rymningar, våldshandlingar eller dylikt eller för att underlätta en erforderlig utredning. Det bör tillkomma skolans styrelse och rektor att avgöra på vilken avdelning inom skolan en elev skall placeras. I fråga om nyintagna eller överflyttade elever synes dock socialstyrelsen böra ha befogenhet att, om så anses erforderligt, föreskriva om elevs placering på viss avdelning.

Med hänsyn till det allvarliga frihetsberövande, som intagning på sluten avdelning innebär, bör dock vissa föreskrifter finnas beträffande vistelsetidens längd på dessa avdelningar. Kommittén förordar därför, att i ungdomsvårdsskolestadgan intages en bestämmelse om att vistelsetiden på special- eller mottagningsavdelning icke utan särskilda skäl får överstiga två månader. Undantag från denna regel bör kunna göras dels av medicinska skäl efter medgivande av skolans psykiater, dels av andra skäl efter medgi-

vande av socialstyrelsen. I proposition till 1959 års riksdag (1959: 88 s. 86; SU 57, rskr. 172) har departementschefen beträffande mottagningsavdelningarna framhållit, att vistelsetiden på sådan avdelning icke normalt bör få överskrida två månader. I den mån särskilda föreskrifter härutöver anses erforderliga beträffande special- och mottagningsavdelningarna, bör det ankomma på socialstyrelsen att utfärda sådana.

Under den tid eleverna är intagna på sluten avdelning måste de i allmänhet beredas sysselsättning i arbetslokaler, som ligger inom avdelningen eller i omedelbar anslutning till densamma. Endast i undantagsfall förekommer, att elever kan beredas arbete på annat håll, t. ex. i skogs- eller jordbruksarbete. Vad tidigare anförts beträffande yrkesundervisning och arbetsträning gäller även för den slutna vården. I många fall är det fråga om sysselsättningsterapi och anlagsprövning. Vid ett par skolor är emellertid verksamheten i den slutna avdelningens verkstad upplagd på produktion med fortlöpande tillverkning.

Även den tid, som en elev tillbringar på sluten avdelning, måste ges ett meningsfyllt innehåll, i synnerhet som isoleringen annars lätt leder till psykiska insufficienstillstånd. Det är därför angeläget, att avdelningarnas arbetslokaler utrustas på ett tillfredsställande sätt. Enligt kommitténs uppfattning bör utrustningen nära ansluta sig till utrustningen i en allmänpraktisk verkstad, som ger möjlighet till en rikt differentierad sysselsättning. Kostnaderna för en upprustning av specialavdelningarnas verkstäder har uppskattats till ca 90 000 kronor.

I olika sammanhang har framförts krav på en ökning av personaluppsättningen på de slutna avdelningarna. Då statens organisationsnämnd skall utreda behovet av arbetskraft vid skolorna, förutsätter kommittén att även denna fråga prövas.

KAPITEL XI

Vården utom skolan

Direktiven

I direktiven anföres, att socialstyrelsen i sin petitaskrivelse för budgetåret 1957/58 framhållit, att ett stort antal platser vid ungdomsvårdsskolorna bindes av elever, som varit villkorligt utskrivna men måst återtagas på grund av s. k. sociala skäl, d. v. s. av annan anledning än fortsatt brottslighet eller vanart. En förstärkning av resurserna för sådan vård föreslogs i statsverkspropositionen för angivna budgetår. Statsutskottet anförde i anslutning därtill, att man borde överväga att öka resurserna för vård utom skolorna; riksdagen anslöt sig till detta uttalande. Utredningsmännen borde undersöka, huruvida behov föreligger av ytterligare utökning av ifrågavarande vårdresurser.

Enligt sina direktiv bör kommittén även uppmärksamma de av enskilda huvudmän drivna anstalter, som mottar ett klientel, vilket inte avsevärt skiljer sig från ungdomsvårdsskoleklientelet.

Gällande bestämmelser m. m.

Den vård och behandling, som meddelas de för skyddsuppfostran omhändertagna inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, kan i viss utsträckning ges i friare former på särskilda utskrivningsavdelningar eller helt utom skolan, men under dennas tillsyn. Eleverna kan vara placerade i särskild utskrivningsavdelning utanför skolan eller under skolans tillsyn vara utackorderade eller villkorligt utskrivna.

Särskilda *utskrivningsavdelningar* har inrättats vid ett par manliga yrkesskolor. Avsikten med dessa avdelningar har varit att ge elever, som vistats en längre tid vid skolan och snart skall utskrivas, möjlighet att prövas på en helt öppen avdelning utan tillsynspersonal. På grund av klientelets ökade svårighetsgrad har det visat sig, att dessa avdelningar sällan kan fullbeläggas. En utskrivningsavdelning utanför skolan finnes för Ryagården och är belägen i Landskrona. Avsikten med denna avdelning är att bereda eleverna arbete i fria marknaden, samtidigt som de erhåller mera tillsyn än vid inackordering i familj eller inackorderingshem, eller då de själva hyr bostad.

De två skogsförläggningar, som under innevarande år igångsatts för poj-

kar från Hammargården resp. Margretelund, fyller i viss mån en utskrivningsavdelnings funktion.

Beträffande utskrivningsavdelningar inom skolornas områden anförde kommittén i sitt tidigare betänkande (s. 145—146), att de sällan kan fullbeläggas. Kommittén föreslog, att dylika avdelningar icke i fortsättningen skulle projekteras. Befintliga utskrivningsavdelningar torde böra organiseras efter varje skolas speciella behov och för det antal och den typ av elever, som avdelningen bäst kunde betjäna.

Statsmakterna hade icke något att erinra mot denna uppfattning.

Kommittén tillstyrkte däremot en fortsatt försöksverksamhet med utskrivningsavdelningar belägna i tätort samt anförde härom:

> Dessa bör förläggas till hyreslägenheter o. dyl. och bör alltså icke byggas av staten. Avdelningarna bör tjäna som en ytterligare differentieringsmöjlighet genom att de avses för elever, som kan placeras i arbete ute på arbetsmarknaden utan att dock vara mogna att helt klara sig på egen hand. Den nuvarande åtstramningen på arbetsmarknaden har visat sig menlig för ungdomsvårdsskolornas elever. Härtill kommer svårigheterna att anskaffa bostad för de elever, som ännu är i viss mån opålitliga. Till skillnad från inackorderingshemmen bör utskrivningsavdelningarna betraktas som avdelningar av skolan, varifrån överflyttning till annan avdelning på skolan vid behov skall kunna ske omedelbart. Avdelningarna bör förses med heltidsanställd personal.

Kommittén föreslog, att utskrivningsavdelningar i tätort skulle inrättas för Lövsta, Margretelund och Härsjögården.

I denna del anförde departementschefen i proposition nr 88 till 1959 års riksdag (s. 90) att han, bl. a. med hänsyn till de begränsade möjligheterna att förhyra lokaler för sådan verksamhet, inte vore beredd att föreslå sådana avdelningar vid vissa bestämda skolor. Det borde lämpligen få ankomma på Kungl. Maj:t att med anlitande av medel från anslaget till anordnande och drift av provisoriska förläggningar i varje särskilt fall få bestämma om anordnande av sådana avdelningar, sedan närmare erfarenheter vunnits av verksamheten vid den förenämnda utskrivningsavdelningen i Landskrona.

Som tidigare framhållits kan elev enligt 43 § 3 mom. BvL genom skolans försorg *utackorderas* i enskilt hem. Kostnaderna bestrides av skolan. Närmare bestämmelser angående utackordering finnes meddelade i 21 § ungdomsvårdsskolestadgan. Som en förutsättning för utackordering föreskrives, att elevens uppförande skall ge anledning antaga, att han kan fostras under mer fria former än som kan tillämpas på skolan.

Vid utväljandet av enskilt hem för utackordering av elev skall enligt stadgan tillses, att denne erhåller lämplig vård och fostran samt att möjlighet finnes för övervakning. Vid utackordering av skolpliktig elev bör därjämte beaktas, att skolundervisning beredes av lärare, som äger intresse för mera svårbehandlade barns fostran samt förmåga att påverka dem i

önskad riktning. För äldre elev bör endast förekomma utackordering under sådana former att utbildning kan påräknas.

Antalet utackorderade vid de olika skoltyperna har under de senaste åren ökat. Antalet uppgick under åren 1955—1958 samt de fem första månaderna år 1959 i genomsnitt till följande per månad (genomsnittet räknat på antalet utackorderade elever den sista dagen i varje månad).

Antalet utackorderade vid ungdomsvårdsskolorna i genomsnitt per månad 1955—1959

Skoltyp	Antal utackorderade per månad år				
	1955	1956	1957	1958	1959 1/1—31/5
Manliga elever					
Lövsta skolhem och yrkesskola	9	6	12	15	18
Skolhem i övrigt	39	36	32	27	22
Yrkesskolor i övrigt	6	14	17	17	35
Summa	54	56	61	59	75
Kvinnliga elever					
Ryagården	3	—	1	6	9
Yrkesskolor i övrigt	17	25	25	44	64
Broby skolhem	6	6	7	12	12
Summa	26	31	33	62	85

Elev vid ungdomsvårdsskola kan utskrivas tills vidare, s. k. *villkorlig utskrivning*. Bestämmelser härom finns meddelade i 45 § BvL samt i 23 § ungdomsvårdsskolestadgan. Beslut om villkorlig utskrivning meddelas av skolans styrelse. I beslutet kan föreskrivas särskilda villkor med hänsyn till den utskrivnes bostad och sysselsättning samt förordnas om övervakning. Beslut om villkorlig utskrivning innefattar rätt för skolstyrelsen att när som helst återtaga den utskrivne. Skyldighet att återtaga den utskrivne föreligger, där hans uppförande eller annat förhållande föranleder därtill. Villkorlig utskrivning bör ej äga rum, förrän ett år förflutit, sedan eleven intagits i skolan eller senare än att eleven får tillfälle att vistas utom skolan minst sex månader, innan han slutligt utskrives. Villkorlig utskrivning av i skolhem intagen elev bör i regel ske först efter avslutad skolgång. Elev, som av skolan utackorderats i enskilt hem, innan hans skolgång avslutats, må ej villkorligt utskrivas, förrän skolplikten fullgjorts.

Antalet elever i genomsnitt per månad, som var villkorligt utskrivna under åren 1955—58 samt de fem första månaderna år 1959 framgår av tabellen överst på sid. 107 (genomsnittet räknat på antalet villkorligt utskrivna elever den sista dagen i varje månad).

Såväl utackorderade som villkorligt utskrivna elever står under vederbörande skolas tillsyn. Det totala antalet elever, d. v. s. intagna på skolan,

Antalet villkorligt utskrivna vid ungdomsvårdsskolorna i genomsnitt per månad 1955—1959

Skoltyp	Antal villkorligt utskrivna i genomsnitt per månad år				
	1955	1956	1957	1958	1959 1/1—31/5
Manliga elever					
Lövsta skolhem och yrkesskola	74	75	65	63	56
Skolhem i övrigt	163	146	140	121	96
Yrkesskolor	214	231	245	251	257
Summa	451	452	450	435	409
Kvinnliga elever					
Ryagården	51	52	57	49	59
Yrkesskolor i övrigt	157	143	152	137	116
Broby skolhem	20	15	13	9	11
Summa	228	210	222	195	186

utackorderade och villkorligt utskrivna, vid vissa tidpunkter 1956—1959 framgår av följande sammanställning.

Antalet elever under skolornas tillsyn åren 1956—1959

Skolor för	Antal elever år							
	1956		1957		1958		1959	
	31/1	30/6	31/1	30/6	31/1	30/6	31/1	31/5
Manliga elever								
Intagna på skolorna	469	502	504	489	509	508	526	547
Utackorderade	52	54	63	56	59	54	74	83
Villkorligt utskrivna	443	442	433	451	427	444	419	416
Summa	964	998	1 000	996	995	1 006	1 019	1 046
Kvinnliga elever								
Intagna på skolorna	187	204	216	188	196	199	222	238
Utackorderade	26	29	34	28	48	64	83	94
Villkorligt utskrivna	215	203	210	231	215	196	187	190
Summa	428	436	460	447	459	459	492	522
Tillhopa	1 392	1 434	1 460	1 443	1 454	1 465	1 511	1 568

För att bestrida kostnaderna för eftervård åt villkorligt utskriven elev får enligt 15 § 6 mom. ungdomsvårdsskolestadgan av statsmedel utges bidrag med högst 600 kronor för varje påbörjad period av tolv månader, räknat från dagen för den villkorliga utskrivningen. Anses villkorligt utskriven elev med hänsyn till begåvning, anlag och övriga omständigheter böra beredas särskild utbildning, kan socialstyrelsen på framställning av styrelsen för vederbörande skola medge, att bidrag må utgå med högst 1 500 kronor

för en tolvmånadersperiod. Finner socialstyrelsen att bidrag av särskilda skäl bör utgå med högre belopp, skall framställning därom göras hos Kungl. Maj:t, som beslutar i ärendet.

Såväl för utackorderade som för villkorligt utskrivna elever förordnas i varje särskilt fall av skolans styrelse en *övervakare*. Närmare föreskrifter angående övervakares befogenhet och den övervakades skyldigheter har, med stöd av barnavårdslagen, meddelats i kungörelsen den 30 november 1934 med vissa föreskrifter i anledning av barnavårdslagen. Enligt 21 § ungdomsvårdsskolestadgan gäller beträffande övervakning av ungdomsvårdsskoleelev i tillämpliga delar de föreskrifter, som sålunda meddelats.

För att bereda elever god helinackordering och annan omvårdnad i en hemliknande atmosfär, driver IOGT i samråd med socialstyrelsen — och i enlighet med avtal, vars grunder fastställts av Kungl. Maj:t och riksdagen — särskilda *inackorderingshem* på vissa orter, f. n. i Linköping, Karlskrona, Halmstad, Karlstad, Västerås, Borlänge och Sundsvall. Hemmen har plats för tio pojkar vardera. Högst halva platsantalet i varje hem är avsett för sådana som villkorligt utskrivits från någon ungdomsvårdsskola eller omhändertagits av barnavårdsnämnd. För övrigt mottages välartade pojkar, som saknar bostad. Något motsvarande hem för flickor har ännu icke igångsatts.

I fråga om inackorderingshemmen bestrider staten första årets hyra jämte kostnaderna för inventarier, högst 13 000 kronor för varje hem. Fr. o. m. andra året må av statsmedel utbetalas underskottsersättningar med högst årshyrans belopp. Fr. o. m. budgetåret 1956/57 utgår därjämte till husmoder vid inackorderingshem kontant ersättning med 1 000 kronor för år utöver utgående naturaförmåner. Vid 1956 års riksdag beslöts, att de inackorderingshem för vilka den första sjuåriga avtalsperioden löpt ut, vid fortsatt verksamhet skall erhålla ett bidrag av 3 000 kronor per hem till förnyelse av inventariebeståndet. Till IOGT utgår ett anslag å 2 000 kronor per år för dess verksamhet för inackorderingshemmen.

Under år 1958 inrättades i Göteborg ett särskilt *hospits*, avsett för korttidsvistelse för arbetssökande manliga elever.

Enligt instruktionen åligger det statens inspektör för skolor tillhörande barna- och ungdomsvården att särskilt övervaka och befrämja *eftervården* samt att härvid öva tillsyn över de för denna verksamhet upprättade särskilda inackorderingshemmen.

För att under närmaste förmanskap av skolbyråchefen biträda vid eftervården finns sex *eftervårdskonsulenter* fördelade på följande distrikt, nämligen:

1:a distriktet: 2 konsulenter; stationeringsort: Stockholm; omfattar Stockholms stad, Lidingö, Djursholm, Nacka, Solna, Sundbyberg, Sollentuna och Huddinge;

2:a distriktet: 1 konsulent; stationeringsort: Norrköping; omfattar övriga

delar av Stockholms län samt Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Gotlands och Örebro län;

3:e distriktet: 1 konsulent; stationeringsort: Malmö; omfattar Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län;

4:e distriktet: 1 konsulent; stationeringsort: Göteborg; omfattar Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län;

5:e distriktet: 1 konsulent; stationeringsort: Fagersta; omfattar Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Enligt instruktionen skall konsulent på anfordran av rektor medverka för ordnande av lämplig inackordering för elev eller anskaffande av bostad och övervakare för elev, som skall villkorligt utskrivas. I de fall, där så anses erforderligt, skall konsulent på rektors anmodan upptaga samarbete med vederbörande arbetsförmedlingsorgan i syfte att bereda lämplig anställning åt elev, som utskrivits eller skall utskrivas. På anfordran av rektor skall konsulent företaga utredning rörande utackorderad eller utskriven elevs förhållanden eller angående förhållandena i hemmet, hos närstående eller på ifrågasatt arbetsplats för elev rörande vilken utackordering eller utskrivning överväges. Konsulent har vidare att bistå övervakare och elevs föräldrar, andra fostrare eller närstående samt arbetsgivare med råd och upplysningar. Konsulent skall öva allmän tillsyn över utackorderingsverksamheten och övervakningsarbetet inom distriktet. Det åvilar även konsulent att medverka vid upprättandet av inackorderingshem.

I detta sammanhang kan nämnas, att till socialstyrelsens skolbyrå under budgetåret 1958/59 knutits en särskild konsulent med uppgift att dels i fosterhem placera vissa ungdomar för vilka barnavårdsnämnderna ansöker om placering på ungdomsvårdsskolor, dels biträda ungdomsvårdsskolorna med fosterhemsanskaffning för på skolorna intagna elever.

Särskilda eftervårdsassistenter finns vid Lövsta, Fagared, Vemyra och Ryagården. Dessa har till huvuduppgift att redan på ett tidigt stadium förbereda elevernas utskrivning samt skaffa arbete och lämpliga fosterhem eller andra placeringsmöjligheter. Ifrågavarande assistenter har i sitt arbete med utackorderade och villkorligt utskrivna elever att samråda med eftervårdskonsulenterna och elevernas övervakare.

Enligt den av socialstyrelsen fastställda instruktionen för assistent för eftervård vid ungdomsvårdsskola åligger det denne att under närmaste förmanskap av rektorn ombesörja och leda eftervården vid skolan. Han skall noga förbereda villkorlig utskrivning och utackordering av skolans elever genom att i god tid före utskrivningen anskaffa bostad och arbete samt lämplig övervakare. Därvid skall han samarbeta med barnavårdsnämnder, arbetsförmedling och andra, som kan lämna erforderligt bistånd. Sedan elev villkorligt utskrivits eller utackorderats, skall assistenten vaka över att eleven erhåller lämplig fortsatt vård och fostran. Assistenten skall vidare

ägna särskild uppmärksamhet åt anskaffandet av lämpliga hem för utackordering av sådana elever, som bedömes kunna fostras under friare former. På anfordran av eftervårdskonsulenten skall assistenten medverka i eftervårdsarbetet även beträffande övriga ungdomsvårdsskolors elever.

Under innevarande år har ett vidgat samarbete igångsatts mellan skolorna och arbetsmarknadsorganen för att underlätta elevernas utplacering. För varje skola utses en särskild kontaktman inom arbetsförmedlingen med uppgift att hålla en kontinuerlig kontakt med skolan genom att besöka denna, samtala med elever och personal m. m. för att underlätta elevernas utplacering i lämpligt arbete.

Framkomna förslag m. m.

I sitt betänkande med förslag till ny barnavårdslag (SOU 1956: 61) anförde barnavårdskommittén (s. 635—637) bl. a., att utackorderingsförfarandet ursprungligen var tänkt som ett slags parallell till anstaltsvården för att ersätta denna, där så var möjligt. Villkorlig utskrivning och den därmed förbundna eftervården skulle däremot förekomma, då behandlingen på anstalten lett till att eleven nått en sådan mognad, att han kunde prövas utanför skolan. Den villkorliga utskrivningen hade emellertid efter hand förlorat sin karaktär av åtgärd efter avslutad behandling och övergått till att snarare vara ett behandlingsled, som kunde återkomma flera gånger. Den formella skillnaden mellan utackordering och villkorlig utskrivning framstod såsom onödig och ibland hindersam. Vikten av att fullgod tillsyn och hjälp bereddes under de perioder, då elev vistades utom anstalten, framträdde däremot som alltmera avgörande för ett gott vårdresultat. Skolans ansvar för eleven borde vara detsamma, oberoende av om denne vistades på skolan eller var utplacerad utanför denna. Barnavårdskommittén hade funnit, att termerna utackordering och villkorlig utskrivning borde utbytas mot en benämning, som bättre anslöt sig till rådande praxis och önskad utveckling. Enligt förslaget skulle endast finnas vård inom och vård utom skolan. Även begreppet »eftervård» kom därmed att försvinna. I förslaget till ny barnavårdslag har barnavårdskommitténs uppfattning i här berörda avseende följts.

Genom beslut den 27 juni 1957 har Kungl. Maj:t — i anledning av framställningar från diakonissanstalten Samariterhemmet om statsbidrag till Kålleredhemmet för flickor i åldern 15—18 år — förordnat, att framställningarna skulle överlämnas till kommittén för ungdomsvårdsskolorna för att tagas under övervägande vid fullgörandet av kommitténs uppdrag.

Genom remiss den 11 november 1958 har kommittén anbefallts att vid fullgörandet av sitt uppdrag taga under övervägande en framställning från föreningen Sveriges socialvårdschefer om uppdrag åt socialstyrelsens skolbyrå att — som ett slags annex till ungdomsvårdsskolorna — anskaffa och

åt kommunernas barnavårdsnämnder tillhandahålla kvalificerade enskilda privathem för barn och ungdomar, som omhändertagits för skyddsuppfostran, och som i avvaktan på plats på ungdomsvårdsskola eller eventuellt av andra skäl lämpligen skulle kunna placeras i dylika hem.

Kommittén

Som kommittén tidigare uttalat, bör i den egentliga vårdtiden inbegripas vården såväl inom som utom skolan. Vården utom skolan är ett led i skolans fostrande uppgift och avser att stödja och hjälpa eleven, så att han så småningom kan klara sig själv ute i samhället och slutligt utskrivas. Största omsorg måste därför ägnas förberedandet av vården utom skolan samt tillsynen av elever under densamma. Kommittén har tidigare föreslagit en förstärkning av skolornas personella och ekonomiska resurser för att effektivisera eftervården. I detta syfte har bl. a. rekommenderats utvidgade möjligheter till kontrollerad familjevård, särskilda utskrivnings- eller eftervårdsassistenter samt flera utskrivningsavdelningar i tätort utanför skolan.

En förutsättning för att vård utom skolan skall ge ett gott resultat är, att eleven kommer i förhållanden, där han kan finna sig till rätta och kan få hjälp och stöd av förstående personer, vilkas inställning till samhället, arbetet m. m. är ägnad att gynnsamt påverka eleven. Att finna en verkligt lämplig placering är ofta förbundet med stor svårighet. Det är därför angeläget, att alla som har ansvar för eleven härvid samverkar. Placeringen måste vara väl förberedd, icke blott i fråga om de rent materiella förutsättningarna, såsom arbete, utbildning, bostad och övervakning, utan även när det gäller elevens egen inställning samt hemmets och barnavårdsnämndens inställning till honom. Även om eleven under vistelsen på skolan vinner en viss insikt om vårdens syfte, förekommer det — även i fråga om elev, som kanske flera gånger avvikit från skolan — att han snabbt ger upp inför de svårigheter och krav, som möter honom ute. Han kan reagera med flyktsymptom, ny kriminalitet eller genom att söka sig tillbaka till skolan. En av skolans viktigaste uppgifter är att redan på ett tidigt stadium med eleven diskutera de problem, som sammanhänger med vården utom skolan samt att planlägga densamma.

Likaså bör skolan under hela vårdtiden hålla kontakten med elevens hem och barnavårdsnämnden. I sin PM den 11 december 1957 framhöll kommittén önskvärdheten av större möjligheter till dylik kontakt. Ett stort antal elever saknar föräldrahem eller har olämpliga sådana. Då fråga uppkommer om en elevs återplacering i föräldrahemmet, måste en realistisk bedömning göras av hemmet och dess förhållanden och därvid även av föräldrarnas och syskonens psykiska förmåga att klara av och ta ansvar för eleven, utan att allvarliga svårigheter uppstår i hemmet för alla berörda parter. I de mest extrema fallen torde enda möjligheten vara att söka för-

hjälpa såväl eleven som föräldrarna till en förbättrad insikt om och ett accepterande av givna förhållanden, även där detta innebär, att en återplacering i hemmet bedömes som olämplig. Man kan dock icke bortse ifrån att många av dessa ungdomar är starkt emotionellt bundna till föräldrar och hemmiljö, även när denna är mindre tillfredsställande. Barnavårdsnämnden kan — med bistånd av den psykiska barna- och ungdomsvården — medverka till förbättrade förhållanden i hemmet. För att en utplacering skall lyckas är det även angeläget, att eleven icke återknyter kontakten med sin tidigare asociala kamratmiljö.

Skolan kan, under den tid eleven vårdas där, genom kontakt med hemmet söka förbättra relationerna mellan detta och eleven. De stora geografiska avstånden försvårar emellertid denna kontakt. För att denna verksamhet skall kunna förbättras, behöver den kvalificerade personalen på skolorna utökas, så att man får större möjligheter till hembesök och samtal med elevens föräldrar. Även eftervårdskonsulenterna kan medverka i detta arbete. Det torde böra ankomma på skolans rektor att avgöra vem som i det individuella fallet skall ha hand om föräldrakontakten.

För att vården utom skolan skall bli effektiv kräves, att skolans personal eller vederbörande konsulent kan hålla personlig kontakt med eleven, särskilt under den första tiden, då eleven icke har det dagliga stödet av skolan. De insatser från skolans sida, som kan bli erforderliga, är både personliga och ekonomiska. Det kan gälla anskaffande av ny anställning eller bostad, ekonomiskt stöd, personlig rådgivning till eleven, hans föräldrar eller övervakare m. m.

Genom det ökade anslaget till eftervård, som beviljades av 1958 års riksdag, har ungdomsvårdsskolornas möjligheter att utackordera elever i *fosterhem och kontrollerad familjevård* samt att betala höjda fosterlegor utökats. Sedan länge har vid vissa skolor försök gjorts att i skolans närhet skaffa familjer villiga att mer eller mindre permanent ta emot ungdomsvårdsskoleelever i sina hem för inackordering.

Som ovan nämnts, handhar sedan en tid en särskild konsulent på socialstyrelsen ärenden rörande anskaffning av enskilda hem över hela landet dels för sådana barn och ungdomar, som av barnavårdsnämnderna föreslagits till intagning på ungdomsvårdsskola, men där socialstyrelsen finner en placering i fosterhem lämpligare, och dels för kontrollerad familjevård av elever, som en tid varit intagna på ungdomsvårdsskola. Konsulenten arbetar i nära samråd med länens barnavårdskonsulenter och barnavårdsombud, vilka i sin tur bl. a. har till uppgift att tillhandagå barnavårdsnämnderna vid placering av barn i fosterhem.

Enligt barnavårdslagen avses med fosterbarn barn under 16 år. Ungdomsvårdsskolornas kontrollerade familjevård innebär emellertid i vissa fall även placering av ungdomar över 16 år. Det rör sig här om elever, som en tid vårdats på ungdomsvårdsskola, men för vilka vård i enskilt hem bedömes

som lämpligare, utan att de dock bör villkorligt utskrivas. Den kontrollerade familjevården avser huvudsakligen enskilda hem i skolans närhet. Skolan står i ständig, ibland nästan daglig, kontakt med hemmen. Den ekonomiska ersättningen till hemmen erlägges av skolan, som även bistår eleven och hemmen på annat sätt, t. ex. i fråga om sjuk- eller läkarvård, kläder eller annan utrustning, kontakt med arbetsförmedlingen m. m.

Som framgår av vad tidigare nämnts, har antalet utackorderade elever i viss utsträckning ökat. Enligt kommitténs uppfattning torde denna verksamhet, då den fullt utbyggts, komma att utgöra ett värdefullt komplement till ungdomsvårdsskolorna. Kostnaderna för den kontrollerade familjevården bör även i fortsättningen åvila ungdomsvårdsskoleorganisationen.

Kommittén anser det angeläget, att man ständigt har till sitt förfogande dylika hem. Olika ersättningssystem bör kunna prövas. Skolorna bör beredas möjlighet att sluta avtal med vissa familjer, varigenom dessa erhåller dels ett visst garantibidrag för att en plats står till förfogande, även om under vissa perioder icke någon elev är placerad där, och dels inackorderingsavgift för tid då platsen tages i anspråk. Den intensiva kontakt med hemmen, som krävs i fråga om den kontrollerade familjevården, bör handhas av rektor eller assistenter, då det här rör sig om en kvalificerad och ömtålig rådgivningsverksamhet. Skolorna bör ha erforderligt antal utbildade befattningshavare för denna verksamhet.

Barn och ungdomar, som placeras i fosterhem i stället för i ungdomsvårdsskola, bör likställas med andra av vederbörande barnavårdsnämnd omhändertagna, så länge intagning på ungdomsvårdsskola icke verkställts. Om fosterhemmet anskaffas genom socialstyrelsens konsulent, genom barnavårdsombud eller genom barnavårdskonsulent torde sakna betydelse i detta sammanhang. Kostnaderna för denna vård bör bestridas i vanlig ordning och bör icke åvila ungdomsvårdsskoleorganisationen.

Enligt kommitténs uppfattning torde en intensifiering av skolornas och socialstyrelsens nuvarande verksamhet i fråga om fosterhemsanskaffning vara tillfyllest för ernående av en sådan utbyggnad av denna vårdform, som avses i den ovannämnda av föreningen Sveriges socialvårdschefer avgivna framställningen.

En utplacering av eleverna i *fortsatt yrkesutbildning* eller i *lämpligt arbete* är ofta förenat med betydande svårigheter, särskilt under tider med ett trängt arbetsmarknadsläge. De särskilda kontaktmän, som numera förordnats inom arbetsförmedlingen, bör här kunna vara skolorna till god hjälp. På grund av den korta tid, som verksamheten fungerat, kan ännu inga resultat redovisas. Denna organisation förefaller emellertid ändamålsenlig och kommittén vill tillstyrka, att densamma i görligaste mån intensifieras. Det synes värdefullt, om en dylik kontakt för elevens räkning etableras så snart som möjligt under vistelsen på skolan, varigenom även erforderlig yrkesorientering o. d. kan komma till stånd.

För elever med förmåga och intresse att tillgodogöra sig vidareutbildning bör möjligheterna till fortsatt skolgång ute i samhället tillvaratagas. Det är emellertid ofta svårt att få in ungdomsvårdsskoleelever i yrkesskolor och kurser av olika slag, enär de saknar fullständiga betyg m. m., men också just på grund av den omständigheten, att de är eller varit omhändertagna för skyddsuppfostran på en ungdomsvårdsskola. Samma förhållande gäller arbetsanställning.

Kommittén vill för sin del framhålla angelägenheten av att dessa elever, på samma villkor som andra ungdomar, får tillgång till utbildning och arbete och icke, om de annars är lämpliga, utestänges av den anledningen, att de varit intagna på en ungdomsvårdsskola. Då kurser m. m. för arbetslös ungdom anordnas, bör dessa givetvis vara öppna även för ungdomsvårdsskoleelever.

För placering av elever i arbete eller yrkesutbildning hos enskilda arbetsgivare synes man böra pröva ett system med avtal med arbetsgivare, som mot viss ersättning förbinder sig att ta emot en eller flera elever. För tid, då elev icke sysselsättes hos arbetsgivaren, bör garantibidrag kunna utgå. Psykiskt störda elever kan man ofta först efter en avsevärd tid i en mera skyddad arbetsmiljö placera ute i arbetslivet.

En lösning av *bostadsfrågan* för villkorligt utskrivna elever är av största betydelse för att förhindra återfall. Kommittén har tidigare rekommenderat inrättande av utskrivningsavdelningar i tätorter för att underlätta den gradvisa övergången till arbetslivet för vissa elever. Därest erfarenheterna från Ryagårdens utskrivningsavdelning visar sig positiva, synes en utökning av antalet avdelningar böra ske. Likaså rekommenderar kommittén inrättande av flera hospits, av samma typ som det som finnes i Göteborg.

På vissa orter finnes *inackorderingshem* för ungdomar, som saknar bostad eller behöver särskild tillsyn. Som ovan nämnts, driver IOGT i samråd med socialstyrelsen sju inackorderingshem för pojkar vid vilka ett visst antal platser disponeras för ungdomsvårdsskoleelever eller eljest omhändertagna.

Erfarenheten har visat, att dessa inackorderingshem fått större svårigheter, bl. a. av ekonomisk art med hänsyn till prisutvecklingen, än man från början räknat med. Det nuvarande statsbidraget avser främst underskottsersättning motsvarande högst årshyrans belopp. Hemmen har emellertid även andra fasta kostnader än hyra, t. ex. för personal, underhåll av inventarier m. m. Inackorderingsavgifterna, som ungdomarna rimligen kan betala, blir därför ofta otillräckliga för hemmens drift. Speciella svårigheter uppstår, om ungdomarna blir arbetslösa, eller om hemmet icke är fullbelagt. Föreståndarparet vid dessa inackorderingshem åtnjuter ersättning i form av bostad, kost och tvätt, varjämte till husmodern utgår en kontantlön å 1 000 kronor per år. Denna ersättning är lägre än den som föreståndarpar vid vissa av landsting eller andra huvudmän drivna inackorderingshem av liknande

karaktär åtnjuter, vilket i vissa fall bidragit till att det varit svårt att få personal.

Enligt kommitténs uppfattning är tillgången till inackorderingshem värdefull. I många fall har ungdomar, som av barnavårdsnämnd placerats på ett inackorderingshem, kunnat resocialiseras där, varför en ifrågasatt eller beslutad intagning på ungdomsvårdsskola icke behövt verkställas.

Med hänsyn till de ekonomiska svårigheter, som hemmen i vissa fall får kämpa med, anser kommittén, att nuvarande avtal med IOGT i varje särskilt fall bör omprövas, allteftersom de utlöper. Därvid bör prövas såväl hemmets fortsatta bestånd — bl. a. med hänsyn till arbetsmarknadsläget på orten — som de ekonomiska förutsättningarna för driften. Några nya hem bör icke komma till stånd enligt nuvarande avtalsprinciper. Kommittén anser, att i stället bör prövas ett system med dels garantibidrag och dels platsbidrag. Garantibidrag motsvarande de fasta kostnaderna bör utgå för ett visst antal platser, oavsett om dessa är belagda eller icke, och platsbidrag i form av driftbidrag för varje belagd plats. Ett sådant system skulle bättre tillgodose de krav på en tryggad ekonomisk bas, som inackorderingshemmen måste ha för att rätt fylla sin uppgift. Bidrag enligt här föreslagna grunder utgår till erkända vårdanstalter för alkoholmissbrukare samt enligt det avtal, som efter förslag av kommittén slutits mellan socialstyrelsen och Frälsningsarmén i fråga om platser på Frälsningsarméns mödrahem i Borås.

Det synes icke uteslutet, att det föreslagna bidragssystemet skulle stimulera andra ideella organisationer eller stiftelser att inrätta inackorderingshem. Härigenom skulle ökade möjligheter beredas till att erhålla inackorderingshem även för kvinnlig ungdom.

Som ovan nämnts, har kommittén fått i uppdrag att uppmärksamma de *enskilda anstalter,* som mottar ett klientel, vilket inte avsevärt skiljer sig från ungdomsvårdsskoleklientelet. Särskilt bör tagas under övervägande frågan om statsbidrag till Kålleredhemmet. Under kommitténs arbete har fråga även uppkommit om statsbidrag till Frälsningsarméns skolhem för pojkar, Sundsgården, Frälsningsarméns flickhem i Stockholm och Malmö samt Stockholms Stadsmissions flickhem Edesta.

I fråga om Kålleredhemmet och Sundsgårdens skolhem har socialstyrelsen beslutat, att dessa anstalter är att anse som sådana barnhem, som tillgodoser ett allmänt behov. Med anledning därav utgår f. n. statsbidrag i enlighet med bestämmelserna i Kungl. Maj:ts kungörelse om statsbidrag till driften av barnhem (SFS 1945: 508). Dessutom utgår landstingsbidrag. I avvaktan på de följdförfattningar, bl. a. beträffande statsbidrag till barnavårdsanstalter, som kan komma att utfärdas, då ny barnavårdslag antagits, föreslår kommittén icke någon ändring för Kålleredhemmet och Sundsgården. Även beträffande övriga enskilda anstalter med liknande klientel föreslår kommittén, att frågan om eventuella statsbidrag upptas till prövning då ny barnavårdslag antagits. Liksom i fråga om IOGT:s inackorderingshem och

Frälsningsarméns mödrahem i Borås bör särskilt avtal kunna träffas mellan socialstyrelsen och huvudmannen, om ett visst antal platser ställes till förfogande för inackordering av ungdomsvårdsskoleelever.

En effektiv vård utom skolan är beroende av att eleven får en väl kvalificerad och intresserad *övervakare*. Det stora intresse och oegennyttiga arbete, som frivilliga övervakare ägnar sin uppgift, har ofta omvittnats. Genom övervakarkurser o. d. har man inom olika vårdområden sökt stimulera enskilda personer eller ideella organisationer att aktivt deltaga i detta arbete.

På grund av klientelets ökade svårighetsgrad fordras ofta av en övervakare för ungdomsvårdsskoleelever större insikt i abnormpsykologi och i allmän social- och kriminalvård än vad en frivillig övervakare rimligen kan besitta, om han har sin huvudsysselsättning inom ett annat yrkesområde. I dylika fall bör en tjänsteman anlitas, t. ex. en befattningshavare vid skolan, eftervårdskonsulenten, barnavårdsassistent eller annan.

I många fall kommer ungdomsvårdsskoleeleverna från hem, som står under övervakning från socialvården eller kriminalvården. Det synes angeläget, att övervakningsarbetet beträffande varje enskild familj så långt möjligt samordnas, genom att eftervårdskonsulenten, skyddskonsulenten och barnavårdsnämnden samarbetar. Ett gemensamt övervakarregister kan t. ex. upprättas.

Antalet uppdrag per övervakare synes böra maximeras, när det gäller fall, som fordrar en verklig arbetsinsats av övervakaren. Ehuru fasta regler givetvis icke kan uppställas i detta hänseende, torde man dock rent allmänt kunna säga, att en frivillig övervakare, som fullgör sin uppgift helt på fritid, icke lämpligen bör ha mera än ett par uppdrag. Den för vilken övervakningsarbete är en del av hans dagliga arbetsuppgifter, kan givetvis ha flera uppdrag. För en tjänsteman, som har övervakningsarbete som sin huvudsakliga arbetsuppgift, synes ett 30-tal fall böra vara maximum. Som regel torde det icke vara möjligt för en person att i ett större antal fall orka med att ägna den enskilda människan och hennes problem erforderligt intresse och tillräckligt konstruktiv hjälp.

Den nuvarande ersättningen till övervakarna är 15 kronor per månad, vilket belopp utgår av anslaget till eftervård. Övervakararvodet måste inrymmas i de 600 kronor per år, som enligt ungdomsvårdsskolestadgan kan utgå till varje enskild elev, där ej socialstyrelsen beviljar högre bidrag. Med hänsyn till de svårbehandlade ungdomar, som det här är fråga om och den avsevärda arbetsinsats, som kräves, synes detta arvode alltför lågt. Problemet är detsamma på andra vårdområden med svårbehandlat klientel. Kommittén föreslår beträffande ungdomsvårdsskoleeleverna, att arvodet höjes samt att detta icke inräknas i det för varje enskild elev fastställda eftervårdsbidraget.

Beträffande *eftervårdskonsulentorganisationen* vill kommittén erinra om att barnavårdskommittén i sitt betänkande (SOU 1956: 61 s. 637) ansåg en

utbyggnad av denna organisation nödvändig. Enligt nu föreliggande förslag till barnavårdslag kommer möjligheterna till vård utom skolan att avsevärt utökas. I avvaktan på fastställandet av ny barnavårdslag har kommittén icke ansett sig kunna ta bestämd ställning till i vilken utsträckning eftervårdskonsulentorganisationen bör utökas. Detta blir också avhängigt av elevtillströmningen till skolorna samt antalet utackorderade och villkorligt utskrivna elever. Kommittén vill emellertid understryka, att om vården utom skolan skall kunna intensifieras, bör eftervårdskonsulentorganisationen utbyggas, så att möjligheterna till snabba och effektiva åtgärder ökas.

I fråga om konsulentorganisationen har kommittén i samråd med representanter för denna samt för skyddskonsulenterna, fångvårdsstyrelsen och 1956 års eftervårdsutredning diskuterat eventuella möjligheter till en samordning av de två konsulentorganisationerna.

Enligt vad som härvid framkommit, synes de första årens problem, t. ex. med bristande kommunikationer mellan anstalterna och konsulenterna, s. k. »dubbelövervakare» etc., nu i stort sett ha upphört. Ett mera organiserat samarbete förekommer numera mellan vederbörande konsulenter. Sålunda har i Norrköping eftervårdskonsulenten och skyddskonsulenten gemensam expedition och har bl. a. anordnat gemensamma övervakarkurser.

Med hänsyn till att eftervårdskonsulenterna och skyddskonsulenterna har ett i huvudsak olika klientel, både i fråga om ålder och vanartstyp, måste arbetet i viss mån bedrivas efter skilda linjer. Eftervårdskonsulenterna, vars klientel är yngre, måste ha mycket nära kontakt med elevens hem, fosterhem, arbetsgivare m. fl., vilket måste ske vid personliga besök. Ungdomsvårdsskoleeleverna fordrar också aktiva insatser från konsulentens sida i fråga om skolor, yrkesutbildning o. d. på ett annat sätt än det äldre klientelet. En fullständig samordning av de båda konsulentorganisationerna torde vidare vara otänkbar, så länge olika anstaltsområden ligger under olika huvudmän. En dylik samordning torde i realiteten icke innebära några större fördelar. Kommittén vill emellertid rekommendera, att ett utökat samarbete kommer till stånd mellan ungdomsvårdens, kriminalvårdens och nykterhetsvårdens konsulentorganisationer. Ett gemensamt övervakarregister bör kunna upprättas och gemensamma kurser för övervakare, barnavårdsnämndsledamöter m. fl. anordnas. Även ömsesidigt utbyte av t. ex. praktikanter och vikarier torde kunna vara till gagn. Vidgat samarbete i fråga om enskilda fall kan också ifrågakomma. I ett s. k. katastrofärende där ett snabbt besök är nödvändigt bör ett sådant kunna göras av den tjänsteman, som finnes närmast, oavsett vilken organisation han tillhör.

Enligt beslut av 1958 års riksdag har, på grundval av ett förslag av kommittén, anställts särskilda *eftervårdsassistenter* (utskrivningsassistenter). På grund av den korta tid, som förflutit, kan några direkta resultat av denna förstärkning vid skolorna ännu icke anges. Enligt vad kommittén erfarit, har det emellertid inneburit en avsevärd lättnad för skolorna att ha

en tjänsteman, som odelat kunnat ägna sig åt ifrågavarande arbetsuppgifter. I vissa fall har elever kunnat utskrivas snabbare och i andra fall har återtagning av elever kunnat undvikas.

Sammanfattningsvis vill kommittén framhålla, att vården utom skolorna bör förstärkas genom att den kontrollerade familjevården och utackorderingen i fosterhem intensifieras. Skolorna bör ha tillräckligt antal kvalificerad personal för att kunna väl förbereda och öva tillsyn över vården utom skolan. Möjligheterna till placering i yrkesutbildning, kurser o. d. utanför skolan bör utökas, bl. a. genom garantibidrag till arbetsgivare. Ett system med garanti- och platsbidrag bör prövas för inackorderingshem och vissa enskilda anstalter. Övervakararvodena bör höjas och utgå oberoende av det fastställda eftervårdsbidraget. Kommittén föreslår, att ett utökat samarbete etableras mellan ungdomsvårdsskolornas, kriminalvårdens och nykterhetsvårdens konsulentorganisationer. Eftervårdskonsulentorganisationen synes böra förstärkas.

Beräknade *anslagshöjningar* uppskattas till — oberäknat inackorderingshem och enskilda anstalter — 325 000 kronor. För arvoden till övervakare beräknas 150 000 kronor; för övrig förstärkning av vården utom skolan beräknas 125 000 kronor vartill kommer 50 000 kronor för den vidareutbildning av elever, som föreslagits ovan (Kap. VIII).

KAPITEL XII

Personalen vid skolorna

Gällande bestämmelser

Enligt 44 § 1 mom. BvL skall skola tillhörande barna- och ungdomsvården stå under ledning av en styrelse. Närmare föreskrifter om skolornas organisation, ledning och skötsel finnes meddelade i ungdomsvårdsskolestadgan, beträffande styrelse och förvaltning i 4—11 §§, beträffande befattningshavare och andra anställda i 27—41 §§.

Verksamheten vid varje ungdomsvårdsskola ledes av en styrelse, bestående av en ordförande jämte fyra andra ledamöter. I styrelse för skola avsedd för psykiskt abnorma skall en ledamot vara psykiatriskt särskilt skolad läkare. Ordinarie sammanträde med styrelsen hålles en gång varje kvartal. Dylikt sammanträde skall hållas på skolan. Såsom föredragande vid sammanträdena tjänstgör skolans rektor, vilken även äger deltaga i styrelsens överläggningar men ej i dess beslut. Styrelsens ordförande eller annan ledamot, som styrelsen därtill förordnar (verkställande ledamot), har att med särskild uppmärksamhet följa skolans verksamhet och tillse, att den vid skolan anställda personalen ordentligt fullgör sina åligganden, samt bör i regel en gång i månaden besöka skolan. Även styrelsens övriga ledamöter bör genom besök vid skolan tillse, att elevernas vård, uppfostran och undervisning samt skolans skötsel och den ekonomiska förvaltningen handhaves på ett tillfredsställande sätt.

Vid skolan skall vara anställda å gällande personalförteckning upptagna eller i stat för skolan angivna befattningshavare, för kroppssjukvården behövlig läkare jämte den icke-ordinarie personal, som i övrigt erfordras för skolans drift. Vid varje skola, vars chef icke är psykiatriskt särskilt skolad läkare, skall finnas en rådgivande psykiater.

I ungdomsvårdsskolestadgan finnes arbetsuppgifterna närmare angivna för rektor, avdelningsföreståndare, assistent och lärare.

Rektor har dels arbetsuppgifter, som rör elevernas vård, fostran och behandling, dels uppgifter av rent administrativ karaktär. Rektor skall handha den närmare förvaltningen av skolan och utöva förmanskap över samtliga befattningshavare. I de rent administrativa uppgifterna ingår bl. a. att förbereda de ärenden, som skall handläggas vid styrelsens sammanträden, att föra diarium samt förteckning över skolans inventarier och övrig materiel ävensom att ansvara och redovisa för skolans förråd. Rektor skall enligt av

styrelsen meddelade bestämmelser anskaffa för skolan erforderliga förnödenheter. Bland de administrativa uppgifterna ingår även att, om icke styrelsen uppdragit räkenskapsföringen åt annan befattningshavare, föra skolans räkenskaper och vid varje ordinarie sammanträde till styrelsen avge kassarapport för sistförflutna kvartal, ävensom att i god tid tillhandahålla styrelsen räkenskaper med tillhörande verifikationer. Med uppdraget att föra skolans räkenskaper följer i övrigt bl. a. skyldighet att uppbära och redovisa till skolan inflytande statsmedel och skolans övriga inkomster, att granska utgiftsverifikation och ansvara för att debiterat belopp är till siffran riktigt, att upprätta avlöningslistor för skolans personal samt att verkställa beslutade utbetalningar.

Rektor har att för eleverna upprätta förslag till undervisningsplan och arbetsschema samt till ordningsregler och dagordning. Rektor skall vidare ordna och leda arbetet vid skolan samt bestrida den undervisning, som styrelsen bestämmer. Det åligger rektor att förskaffa sig personlig kännedom om varje elev och tillse, att denne kommer i åtnjutande av den särskilda handledning och vård, som för honom är lämpligast samt att med erforderligt biträde av annan befattningshavare föra journal över eleverna. Rektor skall vidare bl. a. enligt av styrelsen fastställda grunder besluta om utdelning av flitpenning, ansvara för verkställighet av beslutad tillrättavisning och föra journal häröver.

Avdelningsföreståndare och assistent åligger att närmast under rektor leda fostran och utbildning av de elever, som blivit åt honom anförtrodda samt ansvara för ordning och tillsyn på den avdelning inom skolan på vilken han tjänstgör. Ifrågavarande befattningshavare har vidare att, i den utsträckning styrelse eller rektor bestämmer, meddela eleverna teoretisk undervisning och leda deras gymnastik och idrottsövningar samt biträda rektor i förvaltningsarbetet. Det åligger dem särskilt att förskaffa sig noggrann kännedom om anlag, lynne och sinnesbeskaffenhet hos de elever, som tillhör avdelningen. Har elev begått förseelse, vilken avdelningsföreståndaren eller assistenten anser bör föranleda tillrättavisning, skall anmälan härom göras hos rektor.

I ungdomsvårdsskolestadgan har angivits, att lärarpersonalen — förutom att i av styrelsen fastställd ordning bestrida elevernas undervisning — är skyldig att enligt av styrelsen utfärdad instruktion medverka vid tillsynen över eleverna samt att biträda rektor vid förandet av elevjournalen. Där styrelsen så finner erforderligt, har lärarpersonalen att biträda rektor även med expeditionsgöromål. Ifrågavarande personal har slutligen att i övrigt fullgöra de skolans uppfostringsverksamhet vidkommande göromål, vilkas utförande styrelsen uppdrager åt denna personal.

Enligt 35 § ungdomsvårdsskolestadgan skall varje befattningshavare vid fullgörandet av sina åligganden ha sin uppmärksamhet riktad på att det med skolan avsedda ändamålet i möjligaste mån blir uppfyllt. Varje befattnings-

havare är skyldig att, då behovet så kräver, utan avseende på stadgad arbetsfördelning eller tjänstgöringstid lämna annan befattningshavare erforderligt biträde.

Nuvarande personalorganisation m. m.

Den vid ungdomsvårdsskolorna tjänstgörande personalen kan efter arbetsuppgifternas art indelas i följande huvudgrupper, nämligen

Arbetsuppgifter	*Befattningshavare*
styresman för anstalten	överläkare, rektor,
elevbehandling inom och utom skolan (inkl. fritidsverksamhet och eftervård)	psykiatrisk rådgivare, biträdande läkare, psykolog, avdelningsföreståndare, assistent, översköterska,
undervisning och arbetsträning	ämneslärare, folkskollärare, yrkeslärare, yrkesmästare, jordbrukspersonal, trädgårdsmästare, arbetsterapeut,
vård och tillsyn	tillsynsman, vårdare,
administration	bokhållare, kontorspersonal,
hushåll och ekonomi	husföreståndare, biträdande husföreståndare, maskinist, hantverkare, ekonomibiträde.

Ovanstående uppdelning är emellertid rent schematisk. I stor utsträckning griper arbetsuppgifterna in i varandra. Sålunda måste rektor och assistenter deltaga i undervisning och tillsynsarbete, tillsynspersonal i undervisning eller ekonomi, etc. Vid skolhemmen och flickskolorna åvilar kvalificerade behandlings- eller undervisningsuppgifter biträdande husföreståndare. Vid vissa skolor har jordbrukspersonalen icke undervisning.

Den nuvarande personalorganisationen (maj 1959) för varje skola redovisas i det följande.[1] Vidare lämnas uppgifter beträffande de viktigaste av de önskemål, som skolorna framställt i den av kommittén i november 1958 gjorda enkätundersökningen.

Skolor för manliga elever

Bland ungdomsvårdsskolorna intager Lövsta en särställning, eftersom denna skola innefattar både skolhem och yrkesskola och en del av personalen är gemensam. Lövsta har emellertid i det följande helt redovisats under yrkesskolorna. Styresman för Lövsta är chefen tillika läkaren, för övriga skolor rektor.

Antalet befattningshavare vid *skolhemmen* framgår av nedanstående sammanställning. (Timavlönad kontorshjälp har räknats som ½ befattningshavare.)

[1] Stigby och Håkanstorp har icke medtagits här.

Antalet befattningshavare vid skolhemmen, fördelade på olika huvudgrupper (elevantalet anges inom parentes)

Personal[1]	Antal befattningar vid				
	Östra Spång (50)	Vemyra (43)	Gudmundsgården (25)	Folåsa (21)	S:a
rektor	1	1	1	1	4
för elevbehandling	2	3	1	1	7
» undervisning och arbetsträning	6	6	2	5	19
» vård och tillsyn	4	4	1	3	12
» administration	1	1	0,5	0,5	3
» hushåll och ekonomi	9	9	5	8	31
Summa	23	24	10,5	18,5	76
extra personal:					
» vård och tillsyn	2	2	1	—	5
» jordbruk	1	—	—	—	1
Tillhopa	26	26	11,5	18,5	82

[1] Vakanssatta tjänster har frånräknats.

En jämförelse mellan personalorganisationen vid olika skolhem är svår att göra, eftersom endast vid vissa skolhem förekommer jordbruk och/eller trädgård. Både jordbruket och trädgårdsskötseln är emellertid av betydelse för elevbehandlingen, även om eleverna endast tidvis sysselsättes där. En del av ifrågavarande personals arbete blir dock i första hand inriktad på skötseln av jordbruket resp. trädgården. En jämförelse försvåras även av att antalet befattningshavare för vård och tillsyn samt ekonomi är beroende på hur många elevförläggningar skolan har, dessas storlek, hushållsorganisationen etc. Sålunda innebär själva principen med de små grupperna å 7—8 elever i stugorna på Lövsta och Folåsa, att dessa skolor måste ha en större personaluppsättning. Likaså innebär centralkök en viss centralisering av hushållsarbetet. På Gudmundsgården är alla 25 eleverna förlagda på en elevavdelning, medan de vid övriga skolor är fördelade på flera.

Antalet befattningshavare vid *yrkesskolorna* redovisas i följande sammanställning.

Icke heller vid yrkesskolorna blir en jämförelse rättvisande på grund av det olika antalet elevavdelningar, dessas organisation m. m. Sålunda erfordras vid specialavdelningarna samt vid skolor för ett mera svårbehandlat klientel fler befattningshavare.

Enligt enkätundersökningen ville bland skolhemmen Vemyra och Gudmundsgården ha deltidsanställda psykologer för att förstärka *elevbehandlingen*. Tjänstgöringstiden beräknades till 7—8 timmar per vecka. Folåsa och Gudmundsgården behöver ytterligare en assistent bl. a. för eftervården; antalet kvalificerade befattningshavare vid dessa skolor är otillräckligt. Frågor rörande elevernas utplacering och eftervården handhas vid samtliga

Antalet befattningshavare vid yrkesskolorna, fördelade på olika huvudgrupper (elevantalet anges inom parentes)

Personal[1]	Lövsta (80)	Långanäs (56)	Fagared (45)	Forsane (46)	Sundbo (49)	Johannisberg (35)	Råby (31)	Margretelund (38)	Gräskärr (20)	Hammargården (25)	S:a
chef resp. rektor ..	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
för elevbehandling.	5	4	4	2	2	2	2	2	1	2	26
» undervisning och arbetsträning.....	11	6	6	8	8	7	5	10	4	3	68
» vård och tillsyn	19	13	10	8	10	4	4	7	2	5	82
» administration .	3	2	1	1	2	1	1	1	—	1	13
» hushåll och ekonomi.....	20	7	7	7	8	7	6	6	5	6	79
Summa	59	33	29	27	31	22	19	27	13	18	278
extra personal:											
för undervisning och arbetsträning.....	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
» vård och tillsyn	2	3	2	2	2	1	—	2	—	[2] 3	17
» administration	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Tillhopa	62	36	31	29	33	23	19	29	14	21	297

[1] Vakanssatta tjänster har frånräknats.
[2] Avser sidoförläggningen vid.

skolhem av rektor. Vid Östra Spång och Vemyra handhar därjämte assistent dylika ärenden. Skolorna vill i allmänhet bibehålla den nu tillämpade ordningen. Vid Folåsa bör assistent handlägga dylika ärenden, om skolan får ytterligare en assistenttjänst.

Elevernas fritidsverksamhet ledes i allmänhet av assistenterna. Vid Folåsa och Gudmundsgården har även rektor dylik tjänstgöring. Gudmundsgården framhåller, att all fritidsverksamhet bör handhas av assistenter och vårdare med bistånd av annan personal för särskilda uppgifter.

Särskild personal för medicinsk-psykologisk behandling av eleverna finnes endast vid Lövsta, som förutom chefen tillika läkaren har en befattning som biträdande läkare och (fr. o. m. den 1 juli 1959) en psykolog. Vid skolan finnes även en befattning som översköterska. Befattningarna är gemensamma för skolhemmet och yrkesskolan. Av de övriga yrkesskolorna har Fagared och Långanäs en översköterska.

Enligt enkätundersökningen önskar tre skolor, Lövsta, Långanäs och Margretelund en heltidsanställd psykolog, Fagared och Hammargården en deltidsanställd. Råby och Johannisberg önskar en barnpsykoterapeut för grupp- och individualterapi och Sundbo en barnpsykologisk kurator. I detta sammanhang kan vidare framhållas, att Margretelund anser mera individual- och gruppterapi erforderlig. För detta behövs ytterligare en assistent (kvinn-

lig), som i samråd med rektor och psykologassistent kunde ägna sig åt alla de elever, vilka nu icke medhinnes.

Lövsta framhåller, att en särskild rektor bör finnas för skolhemmet. Tjänsterna som avdelningsföreståndare bör omändras till rektorstjänster. Vidare anser Lövsta dels en särskild assistent erforderlig på skolhemmet, enär den nuvarande assistenten endast hinner med yrkesskoleklientelet, och dels ytterligare en assistent på yrkesskolan.

Långanäs framhåller, att de tre assistenterna f. n. alternerar som avdelningschefer på huvudavdelningen Slottet, varigenom behandlingen blir ryckig och förläggningen utan karaktär. I stället bör en särskild tillsynsman vara avdelningschef. Vid Fagared finnes tre assistenter; erfarenheten har visat, att en av dessa borde vara avdelningsföreståndare. Vid Forsane, Sundbo och Johannisberg erfordras ytterligare en assistent för fritidsverksamhet, arbetsanskaffning eller eftervård. Margretelund framlägger alternativa förslag om antingen en avdelningsföreståndare eller en assistent.

Fritidsverksamheten vid yrkesskolorna har ordnats på olika sätt; i allmänhet ledes denna av assistenterna, vid Lövsta skolhem av avdelningsföreståndaren. Rektor deltager i fritidsverksamheten vid Långanäs, Johannisberg och Hammargården. Tillsyns- och vårdpersonal deltager vid samtliga skolor och även andra personalkategorier är engagerade, t. ex. yrkeslärare samt husföreståndare. I anslutning till de lämnade uppgifterna har skolorna i huvudsak meddelat följande.

Lövsta anser bl. a., att en assistent bör handha fritidsverksamheten 25 timmar per vecka; yrkeslärare och arbetsterapeut bör endast medverka för speciella hobbyarbeten etc. Flera skolor framhåller, att yrkeslärarna icke bör tjänstgöra i fritidsverksamheten; assistenter bör handha denna. Hammargården anser det önskvärt, att fler utomstående ledare tar hand om elevernas fritidsverksamhet.

Frågor rörande arbetsanskaffning, utplacering och eftervård handhas i allmänhet av rektor, avdelningsföreståndare och assistent. Vid Johannisberg och Hammargården svarar rektor ensam för eftervården. Skolorna vill i allmänhet bibehålla den nu tillämpade ordningen. Johannisberg finner det emellertid önskvärt, att rektor befrias från hithörande ärenden. Lövsta framhåller, att eftervården bör handhas av assistent och eftervårdskonsulent.

I fråga om *undervisning och arbetsträning* kan följande anföras.

Vid skolhemmen meddelas folkskoleundervisning av folkskollärare. Vid Östra Spång, Vemyra och Folåsa finnes jordbruk samt vid Östra Spång, Vemyra och Gudmundsgården trädgård, vari viss sysselsättning beredes eleverna under handledning av jordbrukspersonal och trädgårdsmästare.

Yrkesskolorna har i enkätundersökningen i huvudsak uttalat önskemål om fler yrkeslärare för nya yrkesgrenar samt återinförande av trädgårds-

mästartjänsterna. Johannisberg, Margretelund samt Lövsta och Folåsa skolhem behöver en arbetsterapeut.

På yrkesskolorna förekommer i viss utsträckning även undervisning i allmänbildande ämnen, t. ex. svenska, räkning, samhällslära och engelska, vilken i allmänhet meddelas av assistenterna. Antalet undervisningstimmar är mycket varierande. Vid Sundbo och Johannisberg har även rektor viss undervisning och vid Sundbo även yrkeslärarna.

Alla skolhem utom Gudmundsgården är uppdelade på olika elevavdelningar. Lövsta har fyra stugor med åtta elever i varje, Östra Spång och Vemyra vardera två avdelningar à 20—25 elever och Folåsa tre avdelningar, varav två stugor med sju elever i varje. För *vård och tillsyn* av eleverna på avdelningarna svarar under assistentens förmanskap särskild vårdpersonal. På grund av elevernas ökade svårighetsgrad har vissa tillsynsmän på extra stat måst tillföras ett par skolor. Stugorna skötes av biträdande husföreståndare med hjälp av vårdare, vid Lövsta även av ekonomibiträden, då Lövsta saknar centralkök för hela anstalten. Skolan har uttalat önskemål att utbyta dessa ekonomibiträden mot vårdare, vilka är mer ägnade att kunna ta hand om eleverna.

Den nattliga tillsynen handhas vid de flesta av skolhemmen av vilande nattvakt; vid Folåsa av stugpersonalen. Östra Spång, Vemyra och Gudmundsgården anser sig behöva vakande nattvakt. Vid Vemyra har även rektor, assistenter och hantverkare nattlig tillsyn; två tillsynsmän är erforderligt.

Flera av yrkesskolorna har framfört önskemål om ökat antal vård- och tillsynspersonal, bl. a. för nattlig tillsyn. Vid Långanäs, Sundbo och Johannisberg finnes vakande nattvakt, krav på sådan har framförts även av Lövsta, Forsane, Råby och Margretelund. Vid Långanäs, Johannisberg och Margretelund måste även assistent, yrkeslärare, hantverkare och trädgårdsmästare delta i nattlig tillsyn.

Ansvarig för *administrationen* är skolans styresman, som däri biträdes av en bokhållare med redogöraransvar vid Lövsta, Långanäs, Sundbo och Ryagården. Vid vissa skolor handhar även assistenterna en del administrativa arbetsuppgifter.

Heltidsanställd kontorspersonal finnes vid samtliga yrkesskolor utom Gräskärr samt vid Vemyra och Östra Spångs skolhem. Vid de övriga finnes timavlönad kontorshjälp.

Samtliga skolhem finner den nuvarande organisationen för administration och kameralt arbete otillfredsställande. Östra Spång och Vemyra vill ha bokhållare, Gudmundsgården och Folåsa heltidsanställt kanslibiträde.

Av yrkesskolorna anser endast Långanäs och Hammargården den nuvarande organisationen tillfredsställande. Vid Lövsta behövs ett skrivbiträde för de båda avdelningsföreståndarna gemensamt. Vid Fagared, Forsane, Johannisberg och Margretelund behövs bokhållare. Hammargården framhåller,

att vid fortsatt utbyggnad av skolan och vidgad produktion vid verkstäderna, bör kanslibiträdestjänsten utbytas mot en bokhållartjänst.

För *hushåll och ekonomi* finnes vid pojkskolorna husföreståndare, vid vissa även biträdande husföreståndare. Dessutom finnes ett antal ekonomibiträden. Hantverkare finnes vid samtliga pojkskolor utom två. Även Gudmundsgården har behov av en dylik för anstaltens tillsyn, småreparationer o. d.; vederbörande bör även bestrida viss jourtjänst och handleda elever. Lövsta framhåller, att organisationen bör kompletteras med en kokerska och tre ekonomibiträden. En hantverkare behövs på yrkesskolan med hänsyn till fastighetsbeståndet.

Långanäs finner det önskvärt med en biträdande husföreståndare. Med den nya alkoholistavdelningen följer givetvis nya arbetsuppgifter för ekonomipersonalen, vilken är otillräcklig. Ytterligare ekonomibiträden erfordras även vid Sundbo, Råby, Margretelund, Östra Spång och Folåsa.

Skolor för kvinnliga elever

Eftersom det endast finnes ett skolhem, Broby, redovisas detta skolhem här nedan tillsammans med yrkesskolorna.

Varje skola står under ledning av en rektor. Vid Ryagården finnes en tjänst som chef tillika läkare, vilken tjänst icke är besatt.

Antalet övriga befattningshavare vid flickskolorna redovisas, fördelade på olika huvudgrupper, i nedanstående sammanställning.

Antalet befattningshavare vid flickskolorna, fördelade på olika huvudgrupper (elevantalet anges inom parentes)

Personal[1]	Antal befattningar vid								
	Rya-gården (67)	Bista-gården (21)	Brätte-gården (20)	Hornö (30)	Härsjö-gården (24)	Eknäs (27)	Mor-ängen (19)	Broby (28)	S:a
chef resp. rektor	1	1	1	1	1	1	1	1	8
för elevbehandling	6	1	1	2	2	3	1	1	17
» undervisning och arbetsträning	10	3	6	4	6	5	3	4	41
» vård och tillsyn	15	4	1	3	2	4	2	1	32
» administration	2	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	5,5
» hushåll och ekonomi	12	1	1	3	1	1	1	5	25
Summa	46	10,5	10,5	13,5	12,5	14,5	8,5	12,5	128,5
extra personal:									
» vård och tillsyn	3	—	2	1	—	1	1	1	9
» hushåll och ekonomi	1	—	—	1	—	—	—	—	2
Tillhopa	50	10,5	12,5	15,5	12,5	15,5	9,5	13,5	139,5

[1] Vakanssatta tjänster har frånräknats.

Arbetsuppgifterna måste i viss mån skilja sig från dem vid pojkskolorna. Sålunda fyller ett par av husföreståndarna vid Ryagården samma funktion som en tillsynsman vid pojkskolorna. Vid vissa skolor ligger undervisningsuppgifter på husföreståndare, biträdande husföreståndare och vårdare.

I fråga om personal för *elevbehandling* finner enligt enkätundersökningen endast Ryagården en heltidsanställd psykiater erforderlig. Härsjögården har uttryckt önskemål om en heltidsanställd och Brättegården om en deltidsanställd sköterska.

Några psykologtjänster finnes icke; vid Ryagården finnes dock en psykologassistent. Endast Ryagården anser det önskvärt med heltidsanställd psykolog. Hornö, Eknäs och Morängen anser en deltidsanställd psykolog tillräcklig. Ryagården och Hornö önskar även tillgång till en barnpsykoterapeut.

Vid Ryagården behövs ytterligare en avdelningsföreståndare. Skolan framhåller vidare, att på assistenterna bör läggas mer ansvar för elevavdelningarna. I annat fall bör tillsynsmannatjänster inrättas.

I arbetet med fritidsverksamheten medverkar vid samtliga skolor utom Ryagården rektor. I övrigt handhas denna av assistenter, lärare, arbetsterapeut, vård- och tillsynspersonal samt husföreståndare. Vid Ryagården finnes en särskild fritidsassistent. I stort sett vill skolorna bibehålla nuvarande ordning. Frågor, som rör arbetsanskaffning, utplacering och eftervård handhas vid samtliga flickskolor av rektor med biträde av assistenterna. Vid Brättegården, Bistagården, Morängen och Broby erfordras ytterligare en assistent, främst för eftervården.

I *undervisning och arbetsträning* deltar såväl lärare som annan personal. Eftersom jordbruksskötsel endast till ringa del förekommer som särskild yrkesgren på flickskolorna, är jordbrukspersonalen i första hand inriktad på jordbrukets skötsel.

Ryagården önskar erhålla en instruktionssköterska för utbildning av sjukvårdsbiträden. Hornö önskar ersätta två ekonomibiträden med en skolkökslärarinna och en lärarinna i tvätt. Härsjögården finner antalet lärare tillfredsställande men önskar utbyta tjänsten yrkeslärare i vävning mot en i huslig ekonomi.

Folkskoleundervisning meddelas endast vid Broby skolhem. I fråga om lärarpersonal för undervisning i allmänbildande ämnen, intar Brättegården en särställning, eftersom där bedrives folkhögskoleundervisning samt undervisning i kontorsgöromål. Skolan önskar timlärare för sångundervisning samt för en årlig kurs i barnavård.

Vid Hornö meddelas undervisning i svenska av rektor och i samhällslära av en assistent. Vid Härsjögården meddelas undervisning i svenska, räkning och samhällslära av rektor och assistenter. Tillfälliga kurser, ledda av distriktssköterskan, anordnas i barnavård. Vid Eknäs meddelar en extra anställd folkskollärare undervisning fem timmar per vecka i svenska, räkning

och samhällslära. Vårdare undervisar i engelska och gymnastik. Skolan anser, att antalet undervisningstimmar borde ökas och att för enstaka elever ytterligare undervisning vid behov borde ordnas.

Vid Ryagården finnes på skolan fyra avdelningar och på Hornö två; vid de andra skolorna finnes endast en elevavdelning. I fråga om personal för *vård och tillsyn* har flera skolor angivit behov av utökat antal, främst tillsynsmän. Den nattliga tillsynen utövas vid samtliga flickskolor av vilande nattvakt, vid Ryagården därjämte av vakande nattvakt.

Vid Brättegården, Bistagården, Hornö och Morängen är vård- och tillsynspersonalen icke tillräcklig för nattlig tillsyn. Även rektor, assistenter, yrkeslärare m. fl. måste biträda härvid. Vid Brättegården är den nattliga tillsynen tidvis icke betryggande. Bistagården och Hornö behöver en vakande nattvakt. Även Morängen framhåller, att det vissa perioder föreligger behov av vakande nattvakt. Skolan erinrar om att rektor och assistent måste göra dylik tjänstgöring utan ersättning eller kompensation. Broby framhåller, att nattlig tillsyn även måste finnas utomhus; ofta blir den icke-jourhavande personalen oroad på nätterna.

För *administration* finnes endast vid Ryagården heltidsanställd kontorspersonal, nämligen en bokhållare och ett kanslibiträde. Vid övriga skolor anlitas timavlönad arbetskraft för bokförings- eller skrivarbete. För Bistagården finnes en deltidsanställd redogörare.

Samtliga flickskolor finner nuvarande organisation för administration och kameralt arbete otillfredsställande. Härsjögården ifrågasätter, om det icke vore möjligt att räjongvis centralisera det kamerala arbetet. Morängen finner det önskvärt med hel omorganisation, så att rektor befrias från det ekonomiska ansvaret. Samtliga behöver heltidsanställd kontorspersonal.

Antalet befattningshavare för *hushåll och ekonomi* är relativt litet; dessa arbetsuppgifter utföres till stor del av eleverna. På samtliga skolor finnes biträdande husföreståndare; vid Ryagården dessutom två husföreståndare för anstaltens vård och skötsel. Dessa befattningshavare har emellertid även undervisande arbetsuppgifter. Ekonomibiträden förekommer vid Ryagården, Hornö och Broby. Hantverkare finnes på Ryagården och Broby, liknande arbetsuppgifter skötes på andra håll av jordbrukspersonal eller arbetsförmän.

I sin petitaframställning för budgetåret 1959/60 hade socialstyrelsen föreslagit, att yrkeslärarnas arbetstid skulle nedbringas till samma timantal, som gäller vid de centrala verkstadsskolorna, nämligen 42 veckotimmar samt att de skulle befrias från viss vakttjänst; förslaget bifölls icke. Vissa tjänster som yrkesmästare i lönegrad 11 har nyinrättats. Enligt statsmakternas beslut får — i avbidan på slutförande av det inom kommittén för ungdomsvårdsskolorna pågående utredningsarbetet — tjänster inom arbetsdriften samt yrkeslärartjänster vid skolorna tills vidare inte återbesättas utan Kungl. Maj:ts prövning av tjänsternas lönegradsplacering.

Socialstyrelsen hade upprepat tidigare förslag om en förstärkning av an-

talet tjänster vid specialavdelningarna av säkerhetsskäl samt en generell utökning av personalen på grund av den allmänna arbetstidsförkortningen. Enligt statsmakternas beslut inrättades inga nya tjänster vid specialavdelningarna. Däremot beviljades vissa medel till extra personal vid dessa samt till kostnaderna för vakande nattvakt, där sådan är erforderlig. Kungl. Maj:t har den 27 februari 1959 uppdragit åt statens organisationsnämnd att i samråd med socialstyrelsen utreda behovet av arbetskraft vid skolorna till följd av arbetstidsförkortningen.

Kommittén

För att ungdomsvårdsskolorna rätt skall kunna fylla sin uppgift att ta hand om och behandla missanpassad ungdom är det av största vikt att skolorna har lämplig och välkvalificerad personal i tillräckligt antal. I diskussionen om ungdomsvårdsskolorna och deras resurser har under senare år huvudsakligen frågan om platsresurserna stått i förgrunden.

I proposition nr 88 till 1959 års riksdag har departementschefen uttalat, att det stora antalet återfall aktualiserar frågan om ändamålsenligheten av de på skolorna tillämpade vårdmetoderna ävensom frågan om personalens rekrytering och lämpliga utbildning. Även om en hög återfallsprocent är förklarlig, när det som här gäller ett urval av det mest missanpassade ungdomsklientelet, anser kommittén, att man måste pröva, huruvida icke ett mera tillfredsställande vårdresultat kan ernås genom en förbättring av ungdomsvårdsskolornas kvalitativa resurser.

Därest det nuvarande trycket på skolorna lättar, och om möjligheter skapas till bättre differentiering, torde detta bidraga till en lugnare atmosfär på skolorna och därigenom också indirekt påverka behandlingsresultatet. Detta är emellertid framför allt avhängigt av att de befattningshavare, som har hand om klientelet, är personligen lämpade för arbete bland asocial ungdom samt var och en väl kvalificerad för sina särskilda arbetsuppgifter.

Okvalificerad personal eller otillräckligt antal befattningshavare utgör ett av de allvarligaste problemen i allt människovårdande arbete, särskilt i anstaltsarbete med svårbehandlat klientel. Erfarenhetsmässigt har det t. ex. visat sig, att då yrkeslärare ersatts med icke pedagogiskt utbildad personal, har detta haft en ogynnsam inverkan såväl på själva undervisningen som på skolans liv i övrigt.

För ungdomsvårdsskolornas ofta psykiskt känsliga klientel är det skadligt med täta personalbyten, som bryter kontinuiteten i uppfostringsarbetet och kontakten mellan elever och befattningshavare. Erfarenheten har visat, att personalbyten ofta orsakar oro och konflikter på skolan.

Personalens antal måste vara tillräckligt stort, så att man kan undvika att befattningshavare blir så uttröttade, att de icke orkar med att sköta sina

arbetsuppgifter på ett tillfredsställande sätt. Även en aldrig så väl lämpad eller välkvalificerad person kan bli otillräcklig i en krissituation, om han är fysiskt eller psykiskt uttröttad. Det är vidare angeläget ur säkerhetssynpunkt, såväl inom skolan som i förhållande till traktens befolkning, att personalstyrkan är betryggande, så att man har möjlighet att på ett tidigt stadium avvärja överfall, upplopp, rymningar och andra orossituationer.

Stora fordringar måste ställas på personalens lämplighet, mognad och psykiska balans. Den måste ha en förstående inställning till eleverna och deras problem, samtidigt som den söker fostra dessa till en bättre anpassning. Även om den personliga lämpligheten således är av största vikt är den ensam icke tillräcklig, utan måste förenas med kunskaper och kvalifikationer, olika för olika arbetsuppgifter. Även ungdomsvårdsskolornas asociala klientel visar ofta respekt för kunnighet, det må vara inom ett aldrig så begränsat fält.

I vissa enkätsvar har flera skolor givit uttryck åt uppfattningen, att avvägningen mellan antalet fackutbildad och icke fackutbildad personal f. n. är mindre tillfredsställande. En jämförelse med situationen för några år sedan utvisar, att endast ett fåtal kvalificerade tjänster nyinrättats, medan flertalet av de befattningar, som nytillkommit, har avsett vård- och tillsynspersonal eller arbetsledare. Visserligen har man härigenom kunnat i någon mån avlasta assistenter och lärare ren vakttjänst till förmån för mera kvalificerade arbetsuppgifter. I stor utsträckning har emellertid den nya vårdpersonalen tillkommit för nya avdelningar, för att nedbringa övertidsbelastningen eller av säkerhetsskäl.

På grund av skolornas skiftande storlek och deras olika klientel torde det varken vara möjligt eller önskvärt att binda verksamheten genom generellt fastställd personaluppsättning. Sålunda erfordras ett större antal specialutbildade befattningshavare för större skolor och skolor med stor elevomsättning eller mer svårskött klientel. Vid en mindre skola måste var och en av befattningshavarna behärska en mångfald, ofta sinsemellan olika arbetsuppgifter. Vid vissa typer av skolor griper olika befattningshavares arbetsuppgifter in i varandra på ett annat sätt än vid andra skolor. Som exempel på en tjänst, som innebär olika arbetsuppgifter vid olika skoltyper, kan t. ex. nämnas biträdande husföreståndare. Vid vissa skolor har denna befattningshavare undervisning i hushållsgöromål, vid andra i hemvård eller sömnad, vid andra åter biträder vederbörande i storhushållet. Vid de manliga skolhemmen med paviljongsystem, d. v. s. Lövsta och Folåsa, är hon såsom »stugmamma» ansvarig för en elevavdelning. För de kvalificerade arbetsuppgifterna i fråga om behandling och undervisning måste emellertid vid samtliga skolor finnas specialutbildade befattningshavare. Antalet vård-, tillsyns- och ekonomipersonal är beroende såväl av elevantalet som av antalet elevförläggningar, enär varje uppdelning av eleverna i mindre grupper förutsätter, att varje grupp står under tillsyn. Antalet ekonomipersonal är olika

på olika skolor för äldre och yngre klientel liksom på skolor för manliga och kvinnliga elever.

När det gäller organisationen i dess helhet, bör man enligt kommitténs mening inrikta sig på att dels söka identifiera och precisera vissa större för alla skolor gemensamma arbetsuppgifter, dels klargöra de kvalifikationer, som bör krävas av vederbörande tjänsteinnehavare. För att effektivt utnyttja de kunskaper och erfarenheter varje befattningshavare besitter är det önskvärt, att han i görligaste mån behåller sin yrkesidentitet, vilket också torde underlätta rekryteringen. Samtidigt bör emellertid framhållas vikten av en god laganda och nödvändigheten av ett gott samarbete.

Med utgångspunkt från ovan angivna allmänna synpunkter och riktlinjer har kommittén sökt bedöma personalbehovet inom de tidigare nämnda huvudgrupperna vid olika skoltyper.

Ansvarig för *elevbehandlingen* är skolans styrelse och rektor, såväl när det gäller vården inom som utom skolan. Under observationstiden skall ett konstruktivt behandlingsprogram upplåggas för eleven. Det ankommer på rektor att leda elevbehandlingen. Vid flertalet skolor deltar rektor även i undervisning, fritidssysselsättning eller jourtjänst.

Stora krav ställes på en rektor vid en ungdomsvårdsskola i fråga om personlig lämplighet för uppfostringsarbete, andlig mognad, kontaktförmåga och samarbetsvilja. Av utomordentlig betydelse är att rektor är väl utbildad i allmän psykologi, abnormpsykologi och socialvård för att rätt kunna förstå och behandla eleverna samt använda de hjälpmedel, som genom moderna terapeutiska metoder och socialvårdsmetodik står till förfogande. Enligt de särskilda kompetenskrav för ungdomsvårdsskolornas rektorer, som på grundval av ett av statsmakterna år 1947 gjort uttalande fastställts av socialstyrelsen, skall dessa kunskaper ha förvärvats genom akademiska eller motsvarande studier i psykologi, psykiatri, sociologi, förvaltningskunskap m. m. Rektor skall även vara en god personalledare och kunna förstå, handleda och uppmuntra personalen på rätt sätt även i krissituationer på skolan.

Närmast under rektor åligger det skolornas avdelningsföreståndare och assistenter att ansvara för och omhänderha elevbehandlingen. Dessa befattningshavare åvilar bl. a. ansvaret för elevernas dagliga fostran, vissa psykologiska undersökningar, terapi, fritidssysselsättning, eftervård samt handledning av personal. Därjämte är vanligen assistenterna ansvariga för var sin avdelning och har oftast viss jourtjänst ibland även nattetid. Vid Ryagården har arbetet uppdelats på assistenter med specialuppgifter, bl. a. för psykologiskt arbete och eftervård. Även Lövsta, Hammargården och Vemyra har särskilda eftervårdsassistenter, vilka även vid behov skall biträda vederbörande eftervårdskonsulent.

Ifrågavarande befattningshavare kan i allmänhet icke påräkna någon fastställd arbetstid. Någon av dem måste alltid finnas till hands för att

kunna ta ansvar för olika åtgärder. Icke sällan måste de ingripa även nattetid, om oförutsedda händelser, oro bland eleverna, rymningar, sjukdomsfall eller annat gör detta påkallat.

Samma krav på lämplighet och kvalifikationer, som gäller beträffande rektorerna, bör även gälla för avdelningsföreståndare och assistenter. På grund av arbetsuppgifternas natur synes assistenter och avdelningsföreståndare bilda en naturlig rekryteringsbas för rektorerna, varför en liknande grundutbildning bör krävas. Den speciella kompetens, som erfordras av en rektor som ledare av anstalten, synes avdelningsföreståndare och assistenter lämpligen böra förvärva genom särskild fortbildning och tjänstgöring, en fråga vartill kommittén återkommer i avsnittet om personalutbildningen.

Kommittén anser det vara av utomordentlig vikt, att ungdomsvårdsskolornas ledande personal är väl kvalificerad. För att säkerställa en tillfredsställande rekrytering till dessa krävande tjänster måste den ekonomiska ersättningen vara tillfredsställande. Kommittén finner det ligga utanför sitt i direktiven givna uppdrag att ta upp frågan om lönegradsplaceringen för ungdomsvårdsskolornas personal. Kommittén har emellertid ansett sig — på grundval av de erfarenheter den vunnit under sitt arbete och vid sina besök på skolorna — böra framföra vissa allmänna synpunkter när det gäller dessa frågor för denna personalgrupp.

Kommittén vill erinra om dåvarande departementschefens i proposition 1937: 177 (s. 68) gjorda uttalande, att det synes riktigt och rättvist, att den ledande personalen beredes en mot arbetsuppgifterna svarande löneställning, så att väl kvalificerade krafter kan förvärvas till detta ömtåliga och maktpåliggande arbete. Det borde, enligt departementschefen, även uppmärksammas, att denna personal hade en betydligt längre tjänstgöring per dag och kortare semester än t. ex. lärare vid allmänna läroanstalter. Med hänsyn härtill borde assistenterna ha en placering ett par lönegrader över den som gäller för folkskollärare, och rektorerna borde givetvis på grund av det med dessa befattningar förenade ansvaret och mera omfattande arbetet erhålla en högre löneplacering än ifrågavarande assistenter.

Den nuvarande lönesättningen baserar sig på ett beslut av riksdagen år 1947 i huvudsaklig överensstämmelse med av särskilda lönesakkunniga framlagt förslag. Sedermera har rektorstjänsterna vid de manliga yrkesskolor som har specialavdelning samt vid Brättegården och vid skolhemmen uppflyttats. För övrig personal i ledande ställning har emellertid den år 1937 godtagna principen för lönesättningen rubbats genom att folkskollärartjänsterna uppflyttats i lönegrad, medan assistent-, avdelningsföreståndare- och vissa rektorstjänsters lönegradsplacering är oförändrad. Med hänsyn till vikten av att få lämpliga och välkvalificerade personer till de ledande tjänsterna, så att vårdresultatet kan förbättras, anser kommittén det önskvärt, att rekryteringen underlättas, vilket bl. a. kan ske genom lönesättningen.

I fråga om den ledande personalens arbetsuppgifter vill kommittén framhålla, att rektor och assistent som regel bör befrias från direkt schemabundet tillsynsarbete i form av vakttjänst, så att de i stället kan ägna sig åt speciella arbetsuppgifter bland och med eleverna. Likaså bör de avlastas vissa administrativa göromål till vilken fråga kommittén återkommer nedan. Därigenom kan också assistenterna i större utsträckning frigöras för att kunna leda vårdpersonalens arbete.

För att underlätta rekryteringen av specialutbildad personal kan övervägas, om man icke vid de större skolorna borde söka fördela arbetet så, att var och en av assistenterna har sina specialuppgifter. Det torde vara sällsynt att kunna finna personer, som är såväl utbildade för t. ex. mentalhygieniskt arbete som också kompetenta att leda gymnastik, studier, musik eller teater. Kan man erhålla personal med mångsidiga kunskaper, blir detta berikande för skolan och eleverna. Ur rekryteringssynpunkt torde det dock vara lättare, om assistenter anställes, som har specialutbildning för socialt och mentalhygieniskt arbete, eftervårdsarbete o. d. eller för fritidsverksamhet. Vid vissa skolor kan finnas behov av assistent med psykologisk specialutbildning. De ökade krav, som måste ställas på den ledande personalen i fråga om individuellt mentalhygieniskt arbete bland eleverna, samt den intensifiering av vården utom skolan, som kommittén föreslagit, kräver på vissa skolor en utökning av antalet assistenter. I anledning härav bör även vid de mindre skolorna finnas två assistenter och vid de större tre eller flera.

Vid skolor med flera avdelningar är f. n. oftast en assistent ansvarig för en eller flera elevförläggningar. Detta arbete, som bl. a. innebär allmän tillsyn över avdelningen, dess personal och elever, blir ofta splittrat på grund av assistenternas många andra arbetsuppgifter. Kommittén anser, att det närmaste ansvaret för varje elevavdelning bör åvila en tillsynsman. Till dessa tjänster bör man söka rekrytera personer med ej blott erfarenhet av ungdomsvårdsskolearbetet utan även med viss utbildning. Deras arbete bör ha ett vidare syfte och ge möjlighet till mer individuell elevbehandling och mindre direkt vakttjänst än som f. n. är fallet.

Liksom hittills bör fritidsverksamheten stå under ledning av en av assistenterna och handhas av vård- och tillsynspersonal. Därjämte har kommittén ovan (Kap. IX) föreslagit ett utökat anlitande av instruktörer och ledare utifrån. Särskilda medel bör finnas till arvode åt dessa samt till täckande av de resekostnader, som på grund av skolornas geografiska läge måste uppstå. Även bland skolans övriga personal finns ofta befattningshavare med speciellt intresse för eller talanger i olika grenar av fritidssysselsättning. För att få fler variationsmöjligheter är det angeläget att ta vara härpå.

För att nå ett bättre vårdresultat är det av betydelse att *undervisningen* såväl vid skolhem som yrkesskolor upprustas. Kommittén har tidigare framlagt särskilda förslag i detta hänseende (Kap. VII och VIII). För att nå ett gott undervisningsresultat är det nödvändigt, att den undervisande per-

sonalen har tillräckliga kvalifikationer i sitt yrke, pedagogisk utbildning och erfarenhet. F. n. kan t. ex. vid vissa flickskolor kvalificerad undervisning i husligt arbete icke bedrivas, därför att man saknar yrkeslärare för denna yrkesgren.

Såväl i den vanliga folkskolan och försöksskolan som inom yrkesskolorna, de centrala verkstadsskolorna och arbetsträningsverkstäderna har man beaktat nödvändigheten av att till lärartjänsterna rekrytera väl kvalificerade befattningshavare samt att ekonomiskt ersätta dessa med hänsyn till deras kvalifikationer; särskilda behörighetsbestämmelser har fastställts av Kungl. Maj:t för dessa befattningshavare.

Statsmakterna har godkänt principen att ungdomsvårdsskoleeleverna skall ha samma rätt till undervisning och utbildning som andra ungdomar. Att bibringa dessa elever kunskaper och arbetsrutin är betydligt svårare och med hänsyn härtill bör den undervisande personalen vara särskilt väl kvalificerad. Beträffande folkskollärare vid ungdomsvårdsskolorna har statsmakterna dragit den logiska slutsatsen av detta. Det har aldrig ifrågasatts, att dessa tjänster skulle utbytas mot lägre befattningar; dessa lärare har dessutom svårighetstillägg. Kommittén förutsätter, att i och med enhetsskolans införande vid ungdomsvårdsskolorna, lärarna för högstadiet — i likhet med vad som skett vid Vemyra — erhåller den för det allmänna skolväsendet gällande lönegradsplaceringen jämte svårighetstillägg. Även vid yrkesskolorna kommer att erfordras lärare för teoretisk undervisning i 9 y.

För yrkeslärarna bör gälla samma behörighetsvillkor, som följer av Kungl. Maj:ts stadga för statsunderstödda yrkesskolor (SFS 1955: 503). De borde även ha viss utbildning för eller erfarenhet av socialt arbete. Yrkeslärarna bör i fråga om lön och tjänstgöringstid jämställas med yrkeslärare i det allmänna skolväsendet. De bör erhålla särskild kompensation med hänsyn till klientelets svårighetsgrad. Kommittén har tidigare uttalat, att en effektivisering av yrkesundervisningen och arbetsträningen bör ske. Som ett led i den höjning av yrkesundervisningens kvalitet, som kommittén föreslår, ingår utbyte av vissa yrkesmästare mot yrkeslärare samt arbetsterapeuter mot yrkesmästare i lönegrad 11. Erfarenheten har visat, att man med nuvarande lönesättning, lönegrad 9, på grund av arbetets svårighetsgrad icke kan rekrytera arbetsterapeuter. Med hänsyn till det synnerligen heterogena klientel, som kommer att finnas på mottagningsavdelningarna, erfordras även där yrkesmästare i lönegrad 11.

När det gäller personal för *vård och tillsyn* har statens organisationsnämnd fått i uppdrag att i samråd med socialstyrelsen utreda behovet av arbetskraft vid skolorna till följd av arbetstidsförkortningen. Då en översyn av bl. a. vårdpersonalens arbetsschema således göres i annat sammanhang, upptager kommittén icke frågan om vårdpersonalen till mera ingående behandling. Kommittén vill emellertid uttala, att det bl. a. av säkerhetsskäl är angeläget, att antalet vård- och tillsynspersonal är tillräckligt, så att tillsynen

icke under någon tid av dygnet eftersättes. Beträffande vård- och tillsynspersonalens kvalifikationer må framhållas, att den vid ungdomsvårdsskolorna nyanställda vårdpersonalen ofta icke har någon för denna speciella verksamhet anpassad utbildning. Då det är viktigt, att den personal, som har hand om eleverna i det dagliga anstaltslivet, har viss utbildning, föreslår kommittén att dylik kommer till stånd.

Det har många gånger, bl. a. av flera tidigare utredningar, framhållits, att ungdomsvårdsskolornas rektorer i alltför stor utsträckning måste ägna sig åt *administration och kamerala göromål,* vilket inkräktar på det pedagogiska arbetet. Särskilt betungande blir uppdraget att vara skolans redogörare. Administrationen kräver även en mängd skrivarbete, dels i journaler och observationsutlåtanden, dels för korrespondens till elevers anhöriga, barnavårdsnämnder, övervakare, domstolar, förundersökare m. fl., och dels till olika statliga myndigheter. Varje skola behöver ha heltidsanställd, utbildad kontorshjälp.

I fråga om det kamerala arbetet föreslår kommittén, att frågan om en viss centralisering samt behovet av bokhållare vid skolorna utredes.

I fråga om personal för *hushåll och ekonomi* bör vid samtliga skolor — såväl för pojkar som för flickor — finnas en tjänst som husföreståndare, icke blott biträdande husföreståndare, samt erforderligt antal ekonomibiträden.

Ovanstående förslag rörande personalen kommer att innebära vissa *anslagshöjningar.* Enär eventuellt ändrad lönegradsplacering av vissa tjänster måste bli föremål för särskilda förhandlingar, kan kostnaderna härför icke beräknas.

Kommittén har uppskattat det erforderliga antalet nya assistenttjänster till tio. Kostnaden härför uppgår till 173 520 kronor. Kostnadsökningarna beträffande undervisningspersonal — 446 000 kronor — redovisas för varje skola i kapitel XIV. För utbyte av arvodesanställd kontorspersonal mot kanslibiträden vid tolv skolor erfordras 95 528 kronor.

Personalutbildning

I kommitténs direktiv har frågan om personalutbildningen icke särskilt omnämnts. I proposition 1959: 88 har statsrådet och chefen för socialdepartementet uttalat att de redovisade siffrorna rörande vårdresultatet vid ungdomsvårdsskolorna bl. a. aktualiserar frågan om personalens rekrytering och lämpliga utbildning, varför dessa frågor kommer att ägnas särskild uppmärksamhet i fortsättningen.

Den ledande personalens utbildningsfrågor har tidigare varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Vid de diskussioner, som föregick 1936 års reform, och sedermera vid statsmakternas behandling av lönefrågan underströks nödvändigheten av att erhålla kvalificerade krafter till ung-

domsvårdsskolorna. I samband med 1947 års lönereglering för ungdomsvårdsskolornas personal framhöll de lönesakkunniga, att kompetensfordringarna för rektorerna borde skärpas att — förutom student- eller folkskollärarexamen eller motsvarande allmänbildning samt god utbildning i psykologi och pedagogik — jämväl omfatta genom akademiska studier förvärvade insikter i allmän psykologi och speciellt i de praktiskt psykologiska behandlingsmetoder, vilka åsatts benämningen läkepedagogik. Statsmakterna anslöt sig till förslaget (proposition 1947: 269, s. 76 samt SU 199, rskr. 387).

För ungdomsvårdsskolornas personalutbildning inrättades år 1951 en studienämnd. Denna har fastställt en särskild högre kurs, avsedd att ge kompetens till innehav av rektorsbefattning vid ungdomsvårdsskola. Rätt att genomgå kursen har varje befattningshavare inom ungdomsvårdsskoleorganisationen, som är förordnad på assistenttjänst eller högre befattning och fullgjort ett års provtjänstgöring. Kursen omfattar bl. a. litteraturstudier enligt särskild av studienämnden uppgjord förteckning samt är i huvudsak upplagd enligt följande.

a) Läkepedagogisk grundkurs anordnas av socialstyrelsen såsom internatkurs och omfattar 20 dagars föreläsningar och övningar.

b) Allmän psykologi med kurs i experimentalpsykologi. Studierna motsvarar, tillsammans med nedannämnda studier i testning, utvecklings- och djuppsykologi samt psykiatri, ungefär fordringarna för tre betyg i filosofie kandidatexamen i ämnet pedagogik med psykologi. Kortare kurser i experimentalpsykologi anordnas i samarbete med Stockholms högskolas institut för psykologi och pedagogik. I kursfordringarna ingår även en uppsats över ett ämne, som har anknytning till arbetet med kriminell ungdom. Tentamen för ämnesledaren.

c) Testning. Litteratur och genomgång av olika testmetoder tillsammans med handledaren. Självständig testning av 30 personer i olika åldrar, varefter testprotokollen genomgås i samband med tentamen för handledaren.

d) Psykiatri. En månads hospitering på en psykiatrisk eller rättspsykiatrisk klinik samt en månads hospitering på barnpsykiatrisk klinik. Litteraturstudier. Tentamen för ämnesledaren.

e) Utvecklings- och djuppsykologi. Litteraturstudier. Tentamen för ämnesledaren.

f) Sociologi. Litteraturstudier. Tentamen för ämnesledaren.

g) Förvaltning, lagar och författningar. Svensk statsförvaltning, barnavårdslagen, ungdomsvårdsskolestadgan, föräldrabalken, lagarna om åtalseftergift och villkorlig dom och övriga författningar rörande kriminalpolitisk behandling av unga lagöverträdare, statens allmänna avlöningsreglemente med tillhörande författningar samt av socialstyrelsen och riksräkenskapsverket utfärdade bestämmelser och anvisningar rörande verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna. Tentamen. Vid tentamenstillfället skall företes

ett av rektor eller bokhållare utfärdat intyg, utvisande att kursdeltagarna under minst tre månader deltagit i förandet av skolans räkenskaper och självständigt gjort två månadsbokslut och ett budgetårsbokslut.

h) Anstaltspsykologi och läkepedagogisk behandlingsteknik. Avser att under två månader ge en sammanfattning och praktisk tillämpning av föregående delar av kursen. Deltagarna tjänstgöringsplaceras vid någon ungdomsvårdsskola i närheten av Stockholm. Därjämte följes behandlingsmetoderna vid Lövsta, Eknäs, Hammargården, Barnbyn Skå, Stockholms stads rådgivningsbyrå för uppfostringsfrågor och Ericastiftelsens läkepedagogiska institut. Vidare göres olika institutionsbesök. Under vardera en vecka följes eftervårdskonsulenternas arbete, räkenskapsgranskningen och skolbyråns verksamhet i övrigt. Deltagarna samlas vidare i en studiecirkel med diskussioner kring praktiska anstalts- och behandlingsfrågor. Studieledare är skolbyråchefen.

För varje deltagare i den högre kursen upplägges en individuell studieplan, varvid hänsyn tages till vederbörandes tidigare utbildning och studier.

För övrig personal inrättades år 1956 en allmän kurs och en fortbildningskurs. Den allmänna kursen står öppen för all på ungdomsvårdsskolorna tjänstgörande personal och avser främst vård- och tillsynspersonal. Den avser att meddela vissa grundläggande kunskaper i ungdomspsykologi samt ge en allmän orientering om ungdomsvårdsskolornas elever, organisation och metoder.

I utbildningen ingår en läkepedagogisk grundkurs, 20 dagars internatkurs anordnad av socialstyrelsen. Samtidigt med arbetet vid skolan bedriver deltagaren självstudier eller deltager i studiecirkel. Dessa studier ledes av skolans rektor eller annan befattningshavare. Efter genomgången kurs äger deltagare, som så önskar, att tentera för skolbyråchefen.

Fortbildningskursen avser att meddela vidgade kunskaper i ungdomsfrågor, anstaltspsykologi, socialpolitik och socialpsykologi. All personal som genomgått godkänd allmän kurs äger rätt att delta. Utbildningen omfattar dels en internatkurs, dels studiecirkel eller självstudier av viss litteratur och dels kurs i gymnastik, lek och idrott. Den senare kursen må utbytas mot kurs i musik, amatörteater eller annan hobbyverksamhet.

Med hänsyn till att under 1959 särskilt vård- och tillsynspersonalen kommer att avsevärt öka i antal på grund av tillkomsten av nya skolor och avdelningar har medel beviljats till särskild utbildning vid bl. a. Lövsta av aspiranter till vårdartjänster.

Denna utbildning, som igångsatts våren 1959, omfattar tre månaders praktisk tjänstgöring samt teoretisk undervisning i anslutning härtill. Den praktiska tjänstgöringen består i jourtjänst på skolans olika typer av avdelningar under handledning av den fast anställda personalen. Den teoretiska undervisningen, sammanlagt ca 120 timmar, omfattar dels föreläsningar, övningar och gruppdiskussioner, dels studier av litteratur, dels ock deltagande i

behandlingskollegier. Utbildningen avslutas med tentamen. De teoretiska studierna omfattar psykologi, ungdomsbrottsligheten, ungdomsvårdsskolornas organisation och metodik, anstaltsvård, vissa lagar och författningar, lek och idrott, hobbyverksamhet samt hälso- och sjukvård.

Kursdeltagarna utväljes efter sedvanligt ansökningsförfarande och anställes vid Lövsta som aspiranter. Efter genomgången godkänd kurs och efter gängse lämplighetsprövning erhåller aspiranten fastare anställning vid ifrågakommande ungdomsvårdsskola.

Förutom ovannämnda utbildningsverksamhet anordnar socialstyrelsen årligen fortbildningskurser i form av 20 dagars internatkurser för ungdomsvårdsskolornas personal av olika kategorier.

Enligt kommitténs *enkätundersökning* ansåg flertalet skolor en betydligt utökad personalutbildning önskvärd, särskilt för vård- och tillsynspersonal. Bl. a. föreslogs tätare fortbildningskurser i form av såväl grundutbildning som fortsättningskurser. För den läkepedagogiska personalen borde en särskild aspirantutbildning läggas upp. Högre kursen borde enligt flera skolor omfatta seminarieövningar. Flertalet skolor ansåg, att utbildningskraven för nyanställning borde skärpas för vård- och tillsynspersonalen; även denna borde hospitera på barnpsykiatrisk klinik. Några föreslog en central utbildningsanstalt för arbete vid vårdinstitutioner eller en specialutbildning knuten till socialinstituten. En skola föreslog, att de nuvarande fortbildningskurserna skulle kompletteras med korta weekend-konferenser med nyorientering om aktuella problem.

Kommittén

Kommittén anser det önskvärt, att kvalifikationskraven för ungdomsvårdsskolornas personal höjes. En gedigen utbildning är nödvändig icke blott för den ledande personalen utan även för övriga befattningshavare. Ett gott vårdresultat är i hög grad beroende av personlig påverkan från den personal, som har den dagliga vården och tillsynen av eleverna om hand.

Assistentgruppen bör rekryteras av personer, som genomgått socialinstitutens sociala linje och helst även den mentalhygieniska fortbildningskursen. Även Ericastiftelsens utbildning, akademiska studier i psykologi, pedagogik och sociologi samt lärarutbildning av olika slag är lämplig.

Den hittillsvarande utbildningen för förvärvande av rektorskompetens bygger på frivilliga studier, helt bekostade av deltagarna. Studierna måste till större delen bedrivas vid sidan om tjänstgöringen.

Kommittén har funnit, att assistenterna och särskilt sådana som förordnats att uppehålla rektorstjänster icke rimligen kan medhinna studier för vinnande av rektorskompetens vid sidan av den påfrestande och tidskrävande tjänstgöringen. Kommittén får därför föreslå, att den nuvarande utbildningen ersättes av en för assistentkategorien avsedd fortbildning, helt be-

kostad av statsmedel och anordnad i socialstyrelsens regi. Utbildningen bör försöksvis omfatta tre internatkurser om en månad vardera samt individuellt upplagd praktiktjänstgöring om sammanlagt tre månader.

Beträffande vård- och tillsynspersonalen har bristen på lämpliga utbildningsmöjligheter länge varit kännbar. I regel har nyanställd vårdpersonal ingen för sitt arbete avpassad utbildning. Ofta måste dylik outbildad och oerfaren personal sättas till alltför krävande arbetsuppgifter, varför följden blivit en alltför stor omsättning inom denna personalkategori, vilket är till hinder i uppfostringsarbetet.

Även inom andra vårdområden har ifrågavarande problem aktualiserats. Sålunda har medicinalstyrelsen numera organiserat en grundutbildning för sinnessjukvårdspersonal, vilken omfattar 20,5 månader. För utbildning av sjukvårdsbiträden har överstyrelsen för yrkesutbildning utarbetat en undervisningsplan och flera landsting har organiserat kursverksamhet på området.

Socialstyrelsens hittillsvarande utbildningsverksamhet har närmast varit att betrakta som fortbildning av redan anställd personal. Tremånaderskursen vid Lövsta för vårdaraspiranter har emellertid karaktär av grundutbildning i form av en försöksverksamhet.

Den pågående och beslutade utbyggnaden av ungdomsvårdsskolorna kommer att kräva betydligt utökat antal vård- och tillsynspersonal. Kommittén finner det angeläget, att frågan om en lämplig grundutbildning för dessa befattningshavare snarast löses. Vårdarutbildningen vid Lövsta bör fortsätta och vid behov utbyggas.

Kommittén vill därjämte föreslå, att socialstyrelsen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning undersöker möjligheterna att organisera grundutbildning för vård- och tillsynspersonal. Vissa delar av undervisningen torde kunna vara gemensam för flera vårdområden, varjämte specialisering bör ske för det arbetsområde, som vederbörande ämnar ägna sig åt. Enligt vad kommittén under hand erfarit, föreligger planer på viss dylik utbildningsverksamhet. En annan lösning vore t. ex. en viss utvidgning av sociala barnavårdsseminariets nuvarande verksamhet. Kommittén anser, att även denna utbildningsmöjlighet bör övervägas.

Eventuellt erforderliga anslag för utökad personalutbildning torde böra äskas av socialstyrelsen.

KAPITEL XIII

Vissa administrativa spörsmål, författningsfrågor m. m.

Gällande bestämmelser m. m.

Som tidigare framhållits skall enligt 44 § 1 mom. BvL ungdomsvårdsskola stå under ledning av en styrelse. Närmare föreskrifter om skolornas organisation, ledning och skötsel finnes meddelade i ungdomsvårdsskolestadgan.

Varje skolstyrelse har i stor utsträckning bestämmanderätt och eget ansvar såväl i administrativa ärenden som i frågor rörande elevernas vård och behandling. Till de rent administrativa ärendena hör bl. a. tillsynen över skolans byggnader, inventarier och materiel, anskaffandet av förnödenheter, räkenskapsföring och ekonomisk redovisning, löneutbetalningar samt personalfrågor.

Socialstyrelsen är centralmyndighet för ungdomsvårdsskolorna. Tillsynen över verksamheten vid skolorna utövas enligt 3 § ungdomsvårdsskolestadgan, under överinseende av socialstyrelsen, av chefen för styrelsens skolbyrå (skolbyråchefen), som också är inspektör för skolorna. Inspektörens åliggande har fastställts i en särskild av Kungl. Maj:t den 28 juni 1946 utfärdad instruktion (SFS 1946: 584).

Som framgår av tidigare kapitel skall undervisningen vid skolhemmen vara underkastad inspektion av skolöverstyrelsen och statens folkskolinspektörer på samma sätt som den allmänna folk- och fortsättningsskolan. Yrkesutbildningen skall stå under inspektion av överstyrelsen för yrkesutbildning, resp. lantbruksstyrelsen. Vården av psykiskt abnorma elever skall vara underkastad inspektion av medicinalstyrelsen. Närmare bestämmelser finnes meddelade i de för de nämnda myndigheterna utfärdade instruktionerna.

Inom socialstyrelsen handlägges ärenden rörande ungdomsvårdsskolorna på skolbyrån. I spetsen för byrån står skolbyråchefen samt under denne, som byråchefens ställföreträdare, en förste byråsekreterare. Byrån arbetar på två avdelningar, den socialpedagogiska och den administrativa.

Den socialpedagogiska avdelningen handlägger bl. a. vård-, behandlings- och utbildningsfrågor rörande eleverna, eftervårdsfrågor, intagningsärenden, exspektantärenden, elevregister och elevstatistik samt frågor rörande anskaffning av kvalificerade fosterhem, hem för utackorderingsfall och kontrollerad familjevård.

På den administrativa avdelningen handlägges anslagsfrågor, t. ex. sko-

lornas avlönings- och omkostnadsstater, personalärenden, frågor rörande arbets- och tjänstgöringstid, byggnadsärenden, såsom planering, granskning av ritningar m. m. samt räkenskapsgranskning, innefattande bl. a. kontroll av anslagsförbrukningen.

I statsverkspropositionen till 1959 års riksdag har departementschefen anfört, att frågor rörande skolbyråns organisation kommer att upptagas av kommittén för ungdomsvårdsskolorna.

Kommittén

Vid sin genomgång av ungdomsvårdsskolorna och deras verksamhet har kommittén funnit den organisatoriska uppbyggnaden i stort sett tillfredsställande. Kommittén har emellertid icke haft möjlighet att mera ingående studera olika detaljfrågor. En dylik genomgång kräver bl. a. arbetsanalyser och kontorstekniska undersökningar, som måste anses falla utanför kommitténs verksamhetsområde. I vissa avseenden har dylika undersökningar igångsatts; sålunda förutsättes att statens organisationsnämnd i sin utredning upptager olika frågor rörande ungdomsvårdsskolornas rationella organisation.

Kommittén har ansett sig för sin del böra upptaga endast sådana administrativa spörsmål, som anses nödvändiga för en effektivare vård och behandling av eleverna. I detta sammanhang vill kommittén beröra två från varandra skilda frågor. Det gäller dels önskemålet att befria skolledningen från tyngande administrativa arbetsuppgifter och dels en förstärkning av socialstyrelsens skolbyrå, det senare för att erhålla en bättre samordning av vård- och behandlingsfrågor, och för att skapa möjligheter till mera långsiktig planläggning av vården, behandlingen och undervisningen på skolorna, framtida platsbehov, m. m.

Redan i sin PM i december 1957 framhöll kommittén angelägenheten av att skolledningen, främst rektor, så mycket som möjligt befriades från vissa administrativa göromål, t. ex. räkenskapsföring samt rutinskrivarbete. En förutsättning för en effektiv elevbehandling är bl. a. att skolans kvalificerade personal helt kan inrikta sig på denna. Kommittén har vid sina besök på skolorna konstaterat, att de rent administrativa uppgifterna på många håll är alltför betungande och tar alltför mycken tid i anspråk. Det personliga arbetet med eleverna blir lidande härpå. Samma problem observerades av ungdomsvårdsskoleutredningen, som i sitt betänkande (SOU 1954: 5 s. 53 f) föreslog, att till huvudparten av skolorna skulle knytas speciell, kvalificerad personal, som under redogörarna kunde handlägga räkenskapsgöromålen.

F. n. finns heltidsanställd bokhållare endast vid Lövsta, Långanäs, Ryagården och Sundbo. Vid elva pojkskolor och en flickskola (Ryagården) finns heltidsanställd kontorshjälp, i övrigt måste anlitas arvodesbetald kontorshjälp från orten. Kommittén anser det nödvändigt, att en ändring

med det snaraste kommer till stånd härutinnan. Eftersom det här i stor utsträckning är fråga om kamerala och andra tekniska frågor, vilka endast indirekt har samband med elevernas vård och behandling, har kommittén icke ansett sig kunna framlägga några konkreta förslag till förbättringar. Kommittén vill emellertid föreslå, att en särskild utredning verkställes, huruvida icke en centralisering till socialstyrelsen av vissa administrativa uppgifter, t. ex. löneutbetalningar, upphandling o. d., skulle vara möjlig och därigenom en avlastning kunna åstadkommas i fråga om dessa arbetsuppgifter. Därest en centralisering icke anses ändamålsenlig, bör fler bokhållartjänster inrättas, eventuellt räjongbokhållare, som envar handhar ett par skolor. Ävenså bör vid varje skola finnas heltidsanställd kontorshjälp för de rutinskrivgöromål, som åvilar skolan, t. ex. elevjournaler, observationsutlåtanden, korrespondens med utskrivna elever, barnavårdsnämnder, föräldrar, domstolar, olika myndigheter m. fl.

Leder den föreslagna undersökningen till en centralisering av vissa arbetsuppgifter, kommer detta att påverka socialstyrelsens personalbehov. En utredning beträffande verkningarna av en centralisering är av kameral natur. Kommittén har därför ansett sig icke böra upptaga frågan om skolbyråns organisation i denna del till behandling.

Beträffande skolbyråns organisation i övrigt vill kommittén framhålla följande.

I fråga om elevernas vård, behandling och undervisning har kommittén i tidigare kapitel framhållit angelägenheten av ett ökat och mer effektivt samarbete mellan socialstyrelsen och ungdomsvårdsskolorna å ena sidan samt medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning samt arbetsmarknadsstyrelsen å andra sidan. Det är nödvändigt att skapa former för ett ingående, fortlöpande samarbete för utformningen av den del av vård och elevbehandling, som innefattar medicinska och psykologiska åtgärder samt undervisning. Kommittén föreslår därför, att till socialstyrelsen som särskilda konsulter skall knytas ett antal experter inom dessa olika arbetsområden.

I fråga om den medicinsk-psykologiska behandlingen föreslår kommittén, att tillsynen över denna överföres till den specialföredragande för den psykiska barna- och ungdomsvården, som — enligt vad ovan nämnts (Kap. VI) — föreslås skola tillföras medicinalstyrelsen. Denne läkare skall sålunda biträda vid beslut angående intagning och överflyttning av elever, samordna övriga rådgivande psykiatrers verksamhet samt vid behov bistå dessa och skolorna med råd och anvisningar i hithörande frågor och därigenom verka för en förbättrad elevbehandling. Hälften av kostnaderna för ifrågavarande tjänsteman, vilken bör placeras i lönegrad Bo 1, föreslås skola bestridas av socialstyrelsen.

För frågor rörande skolundervisningen föreslås en pedagogisk konsult, som tillsättes i samråd med skolöverstyrelsen (Kap. VII). Med hänsyn till

arbetsuppgifternas art föreslår kommittén, att till ifrågavarande konsult utgår dels ett visst fast årligt arvode, dels för arbetstid på skolorna eller hos socialstyrelsen ett särskilt arvode jämte reseersättning och traktamente, samt dels i förekommande fall ersättning för mistade avlöningsförmåner.

För yrkesutbildningsfrågor föreslås en konsult, som tillsättes av socialstyrelsen i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning. För frågor rörande yrkesvägledning, anlagsprövning, anskaffning av arbetsobjekt, elevernas arbetsplacering vid utskrivningen samt övriga arbetsmarknads- och sysselsättningsfrågor föreslås en särskild konsult, som tillsättes i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. I det fall ersättning till dessa båda konsulter icke utgår i annan ordning, bör de liksom den pedagogiska konsulten erhålla särskilt arvode, reseersättning och traktamente samt i förekommande fall ersättning för mistade avlöningsförmåner.

Konsulterna bör genom besök vid skolorna förskaffa sig en grundlig kännedom om vederbörande skolas klientel och särskilda problem, följa undervisningen samt ge de råd och anvisningar till skolbyrån och skolorna, som kan anses påkallade. Den årliga kostnaden för arvode o. d. till ifrågavarande tre konsulter kan beräknas till 15 000 kronor, vartill kommer rese- och traktamentsersättningar.

Som tidigare framhållits, är mycket ännu outforskat såväl i fråga om orsakerna till ungdomsbrottsligheten som beträffande metoderna för vård och behandling av asocial ungdom. I det föregående har kommittén för olika avsnitt sökt att dra upp vissa riktlinjer beträffande behandlingen. Utvecklingen inom olika områden, t. ex. psykiatri, psykologi, skol- och yrkesundervisning, sysselsättning och arbetsmarknad, bör emellertid kontinuerligt följas. Vidare måste resultatet av vidtagna åtgärder studeras och diskuteras. Ovan angivna konsulter bör gemensamt med socialstyrelsen behandla aktuella problem inom ungdomsvårdsskoleorganisationen. I särskilda frågor bör kunna kallas även andra experter inom eller utom skolorganisationen. Resultatet av undersökningar och överläggningar bör meddelas skolorna i form av råd och anvisningar eller på annat sätt, så att gjorda erfarenheter kommer elevbehandlingen till del.

De senaste årens ökade arbete och trycket på skolorganisationen har medfört, att skolbyråns nuvarande personalorganisation är underdimensionerad. Mera konstruktiva frågor, som t. ex. långtidsplanering, pedagogisk rådgivning, samarbete med olika organ och myndigheter har i viss utsträckning måst stå tillbaka för det alltmer stigande antalet löpande ärenden och akuta problem, som krävt en omedelbar handläggning och ett snabbt avgörande. Kommittén anser det oundgängligen nödvändigt att skolbyrån förstärkes med en särskild planeringsavdelning för att samordna de ovannämnda konsulternas verksamhet, fortlöpande följa utvecklingen i fråga om t. ex. elevklientelets sammansättning, plats- och personalbehov o. d. samt föreslå de åtgärder som kan bli erforderliga och svara för en långsiktig planering av

verksamheten. Det är även angeläget, att utvecklingen inom den moderna psykologin och pedagogiken följes, så att nya rön och metoder kan komma skolorna och deras personal till godo. Med hänsyn till de kvalificerade arbetsuppgifter, som kommer att handläggas på denna avdelning, bör densamma förestås av en byrådirektör tills vidare placerad i lönegrad 24. Befattningen bör om möjligt inrättas redan under budgetåret 1959/60.

Författningsfrågor m. m.

Ungdomsvårdsskolorna och deras verksamhet regleras genom bestämmelser i barnavårdslagen och i Kungl. Maj:ts stadga den 28 juni 1946 (nr 582; ändr. 1947: 777, 1952: 128) för skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. Vidare finnes särskilda föreskrifter i instruktionen den 28 juni 1946 (nr 584) för statens inspektör för skolorna samt i instruktionen den 16 augusti 1946 för konsulent för eftervården vid skolorna.

En revision av barnavårdslagen har länge varit aktuell. Barnavårdskommittén framlade i betänkande (SOU 1956: 61) förslag till ny barnavårdslag. Efter remissbehandling har förslaget varit föremål för överarbetning. Det förhållandet, att barnavårdslagen varit under omarbetning, har inneburit en viss osäkerhetsfaktor vid kommitténs arbete. Enligt lagrådsremissen skall den nya barnavårdslagen träda i kraft den 1 januari 1961. Som ovan nämnts (Kap. IV) har kommittén i den mån så varit möjligt beaktat det nya förslaget.

Ungdomsvårdsskolestadgan har varit i kraft sedan år 1946 med endast ett par mindre ändringar. Kommittén har funnit att en fullständig omarbetning av stadgan är erforderlig. Flera bestämmelser är föråldrade och behöver anpassas efter utvecklingen. Kommittén har tidigare övervägt att i sitt slutbetänkande även framlägga förslag till ny ungdomsvårdsskolestadga. Flera av de av kommittén föreslagna åtgärderna är av den karaktär, att de borde regleras i stadgan. För utarbetandet av en ny stadga fordras emellertid i första hand, att den nya barnavårdslagen är beslutad, eftersom ungdomsvårdsskolestadgan är en följdförfattning till denna lag. Även de båda andra ovan angivna författningarna, instruktionen för statens inspektör för skolorna och för eftervårdskonsulent bör omarbetas, då ny barnavårdslag blivit beslutad.

Även om kommittén således funnit behov föreligga av en revision av ungdomsvårdsskolestadgan och ovan angivna instruktioner, har kommittén dock ansett det lämpligast, att en dylik revision uppskjutes i avvaktan på beslut om ny barnavårdslag. När detta beslut föreligger, bör en översyn göras över samtliga de följdförfattningar och andra bestämmelser, som reglerar ungdomsvårdsskolorna och deras verksamhet, varvid även bör göras de ändringar och kompletteringar, vartill bl. a. kommitténs förslag i detta betänkande i olika avseenden kan föranleda. De reviderade författningarna och bestämmelserna bör träda i kraft samtidigt med ny barnavårdslag.

KAPITEL XIV

Vissa anslagsfrågor m. m.

I syfte att skapa bättre förutsättningar än de nuvarande för en effektiv vård och behandling av eleverna vid ungdomsvårdsskolorna har kommittén ovan föreslagit olika åtgärder, innebärande i huvudsak en förstärkning av den medicinsk-psykologiska vården och behandlingen, skolundervisningen, yrkesundervisningen samt vården utom skolan. För ett genomförande av de föreslagna åtgärderna erfordras ytterligare medelsanvisning dels på kapitalbudgeten under statens allmänna fastighetsfond till byggnadsarbeten och dels på driftbudgeten under femte huvudtiteln till avlöningar och omkostnader.

Kommittén har tidigare relativt ingående behandlat de nuvarande skolorna och därvid konstaterat att deras utrustning och resurser varierar betydligt. Vissa skolor är i omedelbart behov av upprustning, vid andra är behovet mindre trängande. En del av förslagen, bl. a. beträffande den medicinsk-psykologiska behandlingen, fritidsverksamheten, vården utom skolan m. m., avser en allmän upprustning av organisationen. En kraftigare förstärkning av den medicinsk-psykologiska vården föreslås vid ett par skolor. När det gäller skolundervisningen och anordningar för yrkesundervisning och arbetsträning har kommittén med hänsyn till behovet ansett sig böra göra en viss angelägenhetsgradering av de föreslagna åtgärderna. Kommittén föreslår en upprustning i detta avseende av vissa skolor budgetåret 1960/61. Övriga åtgärder föreslås successivt genomförda under de närmast därpå kommande budgetåren.

Vid uppskattningen av kostnaderna för de föreslagna åtgärderna har förelegat vissa svårigheter. Sålunda bör frågan om arvoden till de föreslagna konsulterna samt till rådgivande psykiater liksom ändrad lönegradsplacering av vissa tjänster bli föremål för särskilda förhandlingar. De härför beräknade beloppen är sålunda att betrakta som approximativa.

På grund av den knappa tiden har kommittén icke haft möjligheter att upprätta ritningar över de föreslagna byggnadsobjekten. Lokalprogram för aktuella om- och nybyggnader har upprättats av kommittén för de två närmaste budgetåren. Med ledning av erfarenheter från liknande byggnadsföretag av provisorisk karaktär och de upprättade lokalprogrammen har kommittén uppskattat byggnadskostnaderna inkl. kostnaderna för värme-, sanitet- och elektriska installationer för de olika byggnaderna. Det har

ej heller varit möjligt att i detalj studera placeringen av byggnaderna vid de olika skolorna. De redovisade kostnaderna för yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten är därför ytterst preliminära.

Beträffande allmänpraktiska verkstäder och träslöjdsalar har de av skolöverstyrelsen upprättade typritningarna legat till grund för kostnadsuppskattningen. Därvid har ytorna på de i förslagen ingående utrymmena proportionerats med hänsyn tagen till elevantalet i verkstäderna.

Kostnaderna för ändringar i befintliga byggnader har även uppskattats utan underlag av ritningar.

Kommittén förutsätter att byggnadsstyrelsen får tillfälle att med ritningsförslag som underlag verkställa en detaljberäkning av kostnaderna för de aktuella anläggningarna.

I fråga om kostnaderna för inredning och utrustning med maskiner, undervisningsmateriel m. m. har uppskattningar gjorts på grundval av det material och den erfarenhet på detta område, som finns främst inom skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning.

De föreslagna nya skolorna för psykopatklientel har icke medräknats i detta sammanhang.

Kommitténs förslag

Skolhemmen

Till *byggnadsarbeten vid skolhemmen* föreslås för budgetåret 1960/61 ett anslag å 1 535 000 kronor samt för budgetåret 1961/62 ett anslag å 380 000 kronor.

Byggnadsarbeten

Skola	Byggnadsprojekt	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
Lövsta	*Skolpaviljong*			
	4 st. klassrum ..... 7×6,25 m			
	1 » naturkunnighetsrum . 8×6,25 m			
	1 » materielrum ..... 2,5×5 m			
	1 » lärarrum ..... 2,7×6,25 m			
	1 » toalettgrupp ..... 2,7×6,25 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden ytermåtten 42×9,8 = 412 m².			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	180 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	15 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	30 000: —		
	Summa kronor	225 000: —	—	225 000: —
Östra Spång	Inredning av naturkunnighetsrum i träslöjdsalen och rum för samlingar och materiel i metallslöjdsalen samt delning av nuvarande materielrummet	35 000: —	35 000: —	—

Skola	Byggnadsprojekt	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
	Verkstadspaviljong, allmänpraktisk verkstad 170 m², träslöjdsal med biutrymmen 120 m².			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	130 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	12 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	23 000: —		
	Summa kronor	165 000: —	165 000: —	—
Vemyra	*Skolpaviljong*			
	1 st. klassrum 7×8 m			
	1 » naturkunnighetsrum 7×8 m			
	1 » rum för materiel och samlingar 2,7×7 m			
	1 » lärarrum 2,7×7 m			
	1 » allm.praktisk verkstad 21×7 m			
	1 » toalettgrupp 2,7×7 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten 46×9,8 = 450 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	200 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	20 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	30 000: —		
	Summa kronor	250 000: —	250 000: —	—
Gudmundsgården	*Skolpaviljong*			
	2 st. klassrum 7×8 m			
	1 » naturkunnighetsrum 7×8 m			
	1 » rum för samlingar 2,7×7 m			
	1 » materielrum 2,5×5 m			
	1 » lärarrum 2,7×7 m			
	1 » lokal för mångsidig slöjd 7×16 m			
	1 » toalettgrupp 2,7×7 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten 49×9,8 = 480 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	255 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	25 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	40 000: —		
	Summa kronor	320 000: —	320 000: —	—
Folåsa	*Skolpaviljong*			
	3 st. klassrum 7×8 m			
	1 » lärarrum 2,7×7 m			
	1 » materielrum 2,5×5 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten 27×9,8 = 265 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	110 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	20 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	20 000: —		
	Summa kronor	150 000: —	150 000: —	—

Skola	Byggnadsprojekt	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
	Gymnastikbyggnad			
	gymnastiksal ... 10×20 m			
	lärarrum med toalett+dusch ... 10 m²			
	redskapsrum ... 20 m²			
	omklädningsrum ... 20 m²			
	duschrum med toaletter ... 14 m²			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten			
	11×26 = 286 m²			
	Byggnadskostnad inkl. arvoden, administration och oförutsett ...	280 000: —	280 000: —	—
Broby	*Skolpaviljong*			
	2 st. klassrum ... 7×8 m			
	1 » naturkunnighetsrum ... 7×8 m			
	1 » lärarrum ... 2,7×7 m			
	1 » materielrum ... 2,5×7 m			
	1 » toalettgrupp ... 2,7×7 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten			
	30×9,8 = 294 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt ...	120 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten ...	15 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	20 000: —		
	Summa kronor	155 000: —	—	155 000: —
Eknäs[1]	*Skolpaviljong*			
	2 st. klassrum ... 7×8 m			
	1 » naturkunnighetsrum ... 7×8 m			
	1 » rum för undervisningsmateriel och samlingar ... 2,7×7 m			
	1 » lärarrum ... 2,7×7 m			
	1 » skolkök ... 7×8 m			
	1 » textilslöjd ... 7×8 m			
	1 » toalettgrupp ... 2,7×7 m			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten			
	49×9,8 = 480 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt ...	200 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten ...	20 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	35 000: —		
	Summa kronor	255 000: —	255 000: —	—
	Gymnastikbyggnad			
	Se Folåsa ...	280 000: —	80 000: —	—
	Avgår 200 000 kronor (se not)			
	Tillhopa kronor	1 915 000: —	1 535 000: —	380 000: —

[1] Enligt statsmakternas beslut år 1958, på grundval av proposition 1958: 117 har till fortsatt ombyggnad av Eknäs beviljats tillsvidare 200 000 kronor. Denna ombyggnad avsåg nybyggnad av lokaler för teoretisk undervisning, gymnastiksal, lokaler för tvättinrättning samt arbetssalar för vävning och arbetsterapi; byggnadsarbetet har icke påbörjats.

För den föreslagna ökningen av *undervisningspersonalen vid skolhemmen* erfordras fr. o. m. budgetåret 1960/61 en anslagshöjning med — avrundat — 71 000 kronor samt fr. o. m. budgetåret 1961/62 ytterligare — avrundat — 130 000 kronor.

Undervisningspersonal

Skola	Befattning	Löne-grad	Beräknad kostnad 1960/61	Beräknad kostnad 1961/62 och senare
Lövsta	1 folkskollärare (för klass 7)	19	19 428: —	
	1 folkskollärare	19		19 428: —
	1 folkskollärare (i stället för 1 folkskollärare i lgr 16)	19		3 024: —
	för mek. verkstad:			
	1 yrkeslärare	16		16 404: —
	1 arbetande förman (redovisas nedan)	—		x[1]
Östra Spång	1 folkskollärare (i stället för 1 folkskollärare i lgr 16)	19	3 060: —	
	2 folkskollärare	19		3 060: —
	(i stället för 2 folkskollärare i lgr 16)			3 060: —
	1 adjunkt	23		23 712: —
	1 folkskollärartjänst i lgr 16 flyttas till Folåsa 1961/62			
Vemyra	1 yrkeslärare (i stället för 1 yrkesmästare i lgr 11)	16		4 080: —
Gudmunds-gården	1 folkskollärare (i stället för 1 folkskollärare i lgr 16)	19	3 024: —	
	1 folkskollärare (i stället för 1 folkskollärare i lgr 16)	19		3 024: —
	1 adjunkt	23		24 372: —
Folåsa	1 folkskollärare (överflyttas från Östra Spång 1961/62)	16		x
Broby	1 folkskollärare	19	19 428: —	
	1 yrkeslärare	16	16 404: —	
	1 folkskollärare (i stället för 1 folkskollärare i lgr 16)	19		3 024: —
Eknäs	½ folkskollärare (gemensam med Hornö)	19	9 714: —	
	2 folkskollärare	19		19 428: —
				19 428: —
	1 lärarinna i tvätt utgår	10		—11 724: —
		Summa kronor	71 058: —	130 320: —

[1] I de fall, då en tjänst beräknas tillföras skolan ett visst budgetår, men detta icke innebär något ytterligare anslagsbehov, har detta betecknats med ett kryss (x).

Undervisnings- och inredningsmateriel vid skolhemmen. Nyanskaffning eller komplettering erfordras enligt nedanstående approximativa beräkningar. Förutom ifrågavarande engångsanslag bör för den fortlöpande kompletteringen det årliga anslaget uppräknas.

I fråga om inredning av naturkunnighetsrum har kommittén utgått ifrån att undervisningen måste vara praktiskt inriktad samt att inredningen bör

vara lätt flyttbar, så att omgruppering kan ske utan större besvär, då salen behöver användas för annat ändamål.

Beträffande undervisningsmaterielen har kommittén förutsatt, att kursplanen för enhetsskolan i stort sett skall följas, men att man, med hänsyn till ungdomsvårdsskolornas små klassavdelningar, kan något minska den materieluppsättning, som anses behövas inom det obligatoriska undervisningsväsendet. Materielen bör vara lätthanterlig och oöm samt i så stor utsträckning som möjligt befrämja elevernas självverksamhet.

Anslagsbehovet beräknas till 227 000 kronor för budgetåret 1960/61 samt till 62 000 kronor för budgetåret 1961/62 och senare.

Skola	Materiel för	Beräknad kostnad 1960/61	Beräknad kostnad 1961/62 och senare
Lövsta	Teoriundervisning: komplettering	1 000: —	
	Naturkunnighetsrum: inredning och nyanskaffning		17 400: —
	Slöjd: komplettering	1 000: —	
	Hemkunskap: »		10 000: —
	Allmänprakt. verkstad: »	5 000: —	
Östra Spång	Teoriundervisning: komplettering	1 000: —	
	Naturkunnighetsrum: inredning och nyanskaffning	17 400: —	
	Slöjd: komplettering	1 000: —	
	Allmänprakt. verkstad: nyanskaffning	46 000: —	
Vemyra	Teoriundervisning: komplettering	1 000: —	
	Naturkunnighetsrum: inredning och nyanskaffning	17 400: —	
	Allmän.prakt. verkstad: komplettering		10 000: —
Gudmundsgården	Teoriundervisning: komplettering för klass 7, nyanskaffning för klass 8 och 9	5 000: —	
	Naturkunnighetsrum: inredning och nyanskaffning	17 400: —	
	Slöjd: nyanskaffning		3 000: —
Folåsa	Teoriundervisning: komplettering av inredning och materiel	4 000: —	
	Slöjd: nyanskaffning	2 000: —	
	Gymnastik: nyanskaffning av inredning	30 000: —	
Broby	Teoriundervisning: komplettering		1 000: —
	Naturkunnighetsrum: inredning och nyanskaffning		17 400: —
	Sömnad: komplettering		3 000: —
Eknäs	Teoriundervisning: inredning och nyanskaffning	12 000: —	
	Undervisningskök: »	15 000: —	
	Naturkunnighetsrum: »	17 400: —	
	Gymnastik: nyanskaffning av inredning	30 000: —	
	Sömnad: komplettering	3 000: —	
	Summa kronor	226 600: —	61 800: —

Till *byggnadsarbeten vid yrkesskolorna* föreslås för budgetåret 1960/61 ett anslag å 1 440 000 kronor samt för budgetåret 1961/62 och senare 1 305 000 kronor.

Yrkesskolorna

Byggnadsarbeten

Skola	Byggnadsprojekt	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
Lövsta	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad*			
	1 st. verkstadshall ..... 270 m²			
	1 » materialförråd ..... 16 »			
	1 » verktygsrum ..... 20 »			
	1 » härdrum ..... 10 »			
	1 » lärarrum ..... 12 »			
	1 » omklädnadsrum med toaletter ..... 30 »			
	Med ovanstående lokalprogram får byggnaden yttermåtten 35 × 10 = 350 m².			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	145 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	20 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	25 000: —		
	Summa kronor	190 000: —	—	190 000: —
Långanäs	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad*			
	Se Lövsta	190 000: —	—	190 000: —
Fagared	Omdisposition av bilverkstaden till mekanisk verkstad	50 000: —	50 000: —	—
Forsane	*Verkstadspaviljong, snickeriverkstad*			
	Beräknad bruttoyta av ca 500 m²			
	Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	225 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	20 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	35 000: —		
	Summa kronor	280 000: —	—	280 000: —
Sundbo	Tillbyggnad av snickeriverkstaden för sprutlackering och virkestork ca 80 m²			
	Byggnadskostnad inkl. arvoden, administration och oförutsett	50 000: —	—	50 000: —
	Teorisal anordnas inom befintliga lokaler	10 000: —	—	10 000: —
Johannisberg	*Verkstadspaviljong, metall och snickeri*			
	Bruttoyta ca 600 m²			
	Byggnadskostnad	250 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	25 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	40 000: —		
	Summa kronor	315 000: —	315 000: —	—
	Ombyggnad av bilverkstaden till mekanisk verkstad	25 000: —	25 000: —	—
Råby	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad* med uppställningshall för jordbruksmaskiner			
	Mekanisk verkstad, se Lövsta	190 000: —		
	Maskinhall 10 × 15 m, kallhall	50 000: —		
	Summa kronor	240 000: —	240 000: —	—

Skola	Byggnadsprojekt	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
Margretelund	Tillbyggnad av snickeriverkstaden med virkestork, spånutsugning och förråd Bruttoyta ca 100 m²	70 000: —	—	70 000: —
Gräskärr	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad* Se Lövsta	190 000: —[1]	—	—
Hammargården	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad* Se Lövsta	190 000: —	—	190 000: —
Bärby	*Verkstadspaviljong, mekanisk verkstad* Se Lövsta	190 000: —	190 000: —	—
Bistagården	Ombyggnad av kök, inredning av undervisningskök	50 000: —	—	50 000: —
	Ombyggnad av flyglarna till terapilokaler	50 000: —	—	50 000: —
Ryagården	Ny- och ombyggnad för centralkök, bageri och tvätt	370 000: —	370 000: —	—
Hornö	Ombyggnad av köket	50 000: —	50 000: —	—
	Verkstadspaviljong för finmekanik, hårvård, undervisningskök och konsthantverk Bruttoyta 210 m² Byggnadskostnad inkl. värme, sanitet och elektriskt	115 000: —		
	Yttre ledningar, vägar och planeringsarbeten	15 000: —		
	Arvoden, administration och oförutsett	20 000: —		
	Summa kronor	150 000: —	—	150 000: —
Härsjögården	*Verkstadspaviljong* för konfektionssömnad, konsthantverk och vävning	200 000: —	200 000: —	—
Brättegården	*Verkstadspaviljong* Lokal för laboratorieutbildning och kontor, sammanlagt 150 m². Byggnadskostnad inkl. arvoden, administration och oförutsett	75 000: —	—	75 000: —
	Tillhopa kronor	2 745 000: —	1 440 000: —	1 305 000: —

För den föreslagna ökningen av *personalen för yrkesundervisning och arbetsträning* erfordas fr. o. m. budgetåret 1960/61 en anslagshöjning å — avrundat — 147 000 kronor samt budgetåret 1961/62 — avrundat — 98 000 kronor.

För *teoretisk undervisning i 9 y* kommer sedermera att erfordras en särskild lärartjänst, om antalet skolpliktiga elever uppgår till minst åtta. För ett mindre antal är timlärare tillräckligt. Med hänsyn till ovissheten om elevmaterialets sammansättning har kostnaderna härför icke kunnat beräknas i detta sammanhang.

[1] Beräknas uppföras under budgetåret 1959/60 enligt kommitténs förslag den 28 maj 1959.

Undervisningspersonal

Skola	Befattning	Lönegrad	Beräknad kostnad 1960/61	Beräknad kostnad 1961/62 och senare
Lövsta	1 yrkeslärare (för klass 9 y) (se skolundervisningen)	16		x[1]
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)			x
Långanäs	1 trädgårdsmästare (finns f. n. på övergångsstat, kostnadsökning avser vårdare i lgr 8)		9 984: —	
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)			x
Fagared	2 arbetande förmän (metallverkstaden, mek. verkstaden)		x	
	1 yrkeslärare (snickeriverkstaden)	16	15 684: —	
Forsane	1 trädgårdskunnig arbetsledare (kostn. approx. = lgr 8)		9 984: —	
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)		x	
Sundbo	1 trädgårdskunnig arbetsledare (kostn. approx. = lgr 8)		10 560: —	
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)		x	
Råby	1 yrkeslärare för mek. verkstad (i stället för yrkeslärare i skrädderi)	16		x
	1 arbetande förman			x
Margretelund	1 arbetande förman (metallverkstad)		x	
Gräskärr	1 yrkeslärare	16	16 404: —	
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)		x	
Hammargården	1 yrkeslärare för snickeri (i stället för yrkesmästare i lgr 11)	16	4 080: —	
	1 yrkeslärare för mek. verkstad	16		17 184: —
	1 arbetande förman			x
	1 yrkeslärare för moped- och cykelrep. (i stället för yrkesmästare i lgr 11)	16	4 080: —	
Stigby	1 yrkeslärare för verkstadsgren (i stället för yrkesmästare, vilken avses för andra arbetsuppgifter)	16	15 684: —	
Bärby	1 yrkeslärare	16		16 404: —
	1 arbetande förman (mek. verkstaden)			x
	1 arbetsförman för jordbruket (motsv. lgr 8)		10 560: —	
Bistagården	1 yrkeslärare för husligt arbete	16	16 404: —	
	1 yrkeslärare för sömnad (i stället för arbetsterapeut i lgr 9)	16	5 280: —	
Ryagården	1 yrkeslärare	16		15 684: —
	1 yrkesmästare (intagningsavd.)	11	11 652: —	
	1 arbetande förman (sömnad)			x
Brättegården	arvode till timlärare för laboratorieutbildning (approx.)			10 000: —

[1] I de fall, då en tjänst beräknas tillföras skolan ett visst budgetår, men detta icke innebär något ytterligare anslagsbehov har detta betecknats med ett kryss (x). Arbetande förman avlönas genom verkstadsdriften.

Skola	Befattning	Löne-grad	Beräknad kostnad 1960/61	Beräknad kostnad 1961/62 och senare
Hornö	1 yrkeslärare i husligt arbete	16		16 404: —
	1 bitr. lärare i storkök (i stället för lärarinna i tvätt i lgr 10)	12	1 332: —	
	1 yrkeslärare samt	16		16 404: —
	1 yrkesmästare båda för allmänpraktisk verkstad och konsthantverk (i stället för 1 arbetsterapeut i lgr 9)	11		12 336: —
				—11 124: —
	½ folkskollärare (gemensam med Eknäs)	19	9 714: —	
Härsjögården	1 yrkeslärare i husligt arbete (i stället för arbetsterapeut i lgr 9)	16		5 184: —
	1 arbetande förman (sömnad)			x
Morängen	1 yrkeslärare i konsthantverk (i stället för arbetsterapeut i lgr 9)	16	5 280: —	
	Summa kronor		146 682: —	98 476: —

Maskinutrustning o. d. för yrkesskolornas verkstäder m. m. måste till stor del nyanskaffas och kompletteras.

I fråga om vissa verkstäder har efter särskild utredning förslag upprättats av kommitténs expert för yrkesundervisning. Förslaget redovisas i Bilaga 4.

Beträffande övriga verkstäder och undervisningslokaler vid yrkesskolorna erfordras komplettering enligt nedanstående approximativa beräkning.

Till undervisningsmateriel, maskiner, verktyg m. m. vid yrkesskolorna föreslås sammanlagt för budgetåret 1960/61 ett anslag å 1 874 000 kronor samt för budgetåret 1961/62 och senare 1 089 000 kronor.

Skola resp. utrustning	Beräknad kostnad	1960/61	1961/62 och senare
Allmänpraktiska verkstäderna vid 6 specialavdelningar upprustas	90 000: —	45 000: —	45 000: —
Inredning och maskinutrustning för konfektionssömnad vid *Härsjögården*	18 000: —	18 000: —	—
Maskinutrustning för sömnad och konsthantverk vid *Bistagården*, *Ryagården*, *Brättegården*, *Hornö*, *Härsjögården* och *Morängen*	24 000: —	18 000: —	6 000: —
Utrustning för undervisningskök m. m. vid *Bistagården*, *Ryagården* och *Hornö*	45 000: —	30 000: —	15 000: —
Utrustning vid *Brättegården* för handel och kontor samt laboratorieutbildning	19 000: —	—	19 000: —
Summa kronor	196 000: —	111 000: —	85 000: —
Maskinutrustning o. d. vid verkstäderna enl. särskild utredning (Bil. 4)	2 767 000: —	1 763 000: —	1 004 000: —
Tillhopa kronor	2 963 000: —	1 874 000: —	1 089 000: —

Övriga kostnader

De av kommittén ovan i olika kapitel framlagda förslagen i övrigt medför approximativt beräknade höjningar av följande anslag på driftbudgeten under femte huvudtiteln fr. o. m. budgetåret 1960/61.

		Beräknad kostnad 1960/61		1961/62 och senare	
A.	*Socialstyrelsen: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet:*				
	½ tjänst i lönegrad Bo 1, gemensamt för socialstyrelsen och medicinalstyrelsen för den psykiatriska vården vid ungdomsvårdsskolorna och den psykiska barna- och ungdomsvården (enl. förslag i kap. VI)		18 504: —		
	1 byrådirektör i lgr 24		27 144: —		
	Arvoden till särskilda konsulter för undervisningen (enl. förslag i kap. VII och VIII)		15 000: —		
B.	*Statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården:*				
1:o)	*Avlöningar:*				
2.	Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t,				
	a) arvoden och ersättningar till rådgivande psykiatrer och psykologer (enl. förslag i kap. VI)		150 000: —		
	b) arvoden till övervakare Enl. förslaget i kap. XI bör kostnaden för övervakararvoden utbrytas ur omkostnadsanslaget, delposten i) Eftervård och utackordering, vilket härigenom minskas. (Se punkt 2:o) 4. i) nedan		150 000: —		
3. o. 4.	Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal				
	a) personal för medicinsk-psykologisk behandling (enl. förslag i kap. VI): psykolog vid Lövsta i Ae 24 (i stället för Ae 23) och		1 404: —		
	3 övriga psykologtjänster i Ae 24		77 328: —		
	b) övrig personal (enl. förslag i kap. XII): 10 assistenttjänster i Ae 17	5 st.	86 760: —	5 st.	86 760: —
	12 kanslibiträdestjänster i Ae 7 (i stället för arvoden till kontorshjälp, vilken post minskas med 25 000 kronor)	6 st.	47 764: —	6 st.	47 764: —
	Summa kronor		573 904: —		134 524: —
	Tillhopa kronor		708 428: —		

		Beräknad kostnad ökning (+) minskning (—) 1960/61	1961/62 och senare
2:o)	*Omkostnader:*		
2.	Reseersättningar, utökat antal besök av rådgivande psykiatrer (enl. förslag i kap. VI) samt för vården utom skolan (enl. förslag i kap. XI), 150 000 kronor	+ 75 000: —	+ 75 000: —
3.	Expenser, engångsanskaffning av 10 dikteringsapparater à 720 kr (enl. förslag i kap. VI), 7 200 kronor	+ 3 600: —	+ 3 600: —
4.	Övriga utgifter för den egentliga skolverksamheten:		
	f) Undervisning, lek och idrott, anlitande av fritids- och studieledare (enl. förslag i kap. IX)	+ 50 000: —	
	medel till placering av elever för anlagsprövning, samt psykotekniska prov m. m. (enl. förslag i kap. VIII)	+ 40 000: —	
	g) Elevbelöning (enl. förslag i kap. VIII)	+ 50 000: —	
	i) Eftervård och utackordering. Om arvoden till övervakare utbrytes och överföres till en särskild delpost under Avlöningar, minskas anslagsbehovet med 120 000 kronor. Till förstärkning av vården utom skolan (enl. förslag i kap. XI) samt till vidareutbildning av elever (enl. förslag i kap. VIII) erfordras 100 000 kronor, nettominskning 20 000 kronor.	— 20 000: —	
	Summa kronor	198 600: —	78 600: —
	Tillhopa kronor	277 200: —	

Kostnaderna blir i sammandrag följande:

Kapitalbudgeten:	1960/61		1961/62 och senare
Skolhemmen byggnadsarbeten	1 535 000: —		380 000: —
Yrkesskolorna »	1 440 000: —		1 305 000: —
Summa kronor	2 975 000: —		1 685 000: —
Tillhopa kronor		4 660 000: —	

Driftbudgeten:	Avlöningar	Omkostnader	
		Engångs-utgifter	Löpande utgifter
Socialstyrelsen	61 000: —	—	—
Ungdomsvårdsskolorna:			
särskilda arvoden	300 000: —	—	—
undervisningspersonal	446 000: —	—	—
övrig personal	347 000: —	—	—
undervisningsmateriel och maskinutrustning	—	3 252 000: —	—
övriga omkostnader	—	7 200: —	270 000: —
Summa kronor	1 154 000: —	3 259 200: —	270 000: —

Sammanfattning

I kommitténs *direktiv* har bl. a. angivits, att ungdomsvårdsskoleorganisationen bör vara så avpassad, att den kan ta hand om och effektivt behandla de ungdomar, som är i behov av vård inom barna- och ungdomsvårdens ram. Kommittén bör undersöka, huruvida inte den psykiatriska vården bör förstärkas. Vidare bör frågan om vården på specialavdelningarna tagas upp till behandling. I fråga om yrkesutbildningen bör de mindre tillfredsställande differentieringsmöjligheterna för flickorna uppmärksammas. Behovet av ytterligare utökning av resurserna för vård utom skolan bör undersökas. Bland övriga spörsmål, som bör behandlas, anges de av enskilda huvudmän drivna anstalter, som mottar ett klientel, vilket icke avsevärt skiljer sig från ungdomsvårdsskoleklientelet. Slutligen anges i direktiven, att kommittén äger att till behandling upptaga även andra frågor av betydelse för tillgodoseendet av syftet med utredningen.

I fråga om *ungdomsvårdsskolornas uppgift* framhåller kommittén, att ungdomsvårdsskolorna har till uppgift att bereda vård och behandling åt för skyddsuppfostran omhändertagna vanartade och asociala barn och ungdomar, vilka icke är i behov av vård på sjukvårdsanstalt eller anstalt för psykiskt efterblivna. Även sådana, där beslut om skyddsuppfostran på grund av vanart föreligger, men där en fullständig utredning ej är helt klar, bör kunna för observation och fortsatt utredning intagas på ungdomsvårdsskola. Elever, vilka bedömts som oemottagliga för ungdomsvårdsskolornas behandling — även vid förstärkta resurser inom dessa — bör överföras till för dem mer adekvata vårdformer.

Kommittén redogör därefter för den nuvarande *skolorganisationen* samt de åtgärder för ökning av platsantalet vid skolorna som, i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs tidigare förslag, beslutats av statsmakterna. Härigenom kommer skolorganisationen att tillföras ca 215 permanenta platser, varav 185 för pojkar och 30 för flickor, utöver de 750 platser, som var tillgängliga den 1 mars 1959.

I tredje kapitlet har kommitténs expert, överläkare Elsa-Brita Nordlund, framlagt vissa *medicinsk-psykologiska synpunkter* på vården och behandlingen av ungdomsvårdsskoleklientelet.

I sina *allmänna synpunkter* på vården vid ungdomsvårdsskolorna framhåller kommittén, att syftet med omhändertagandet är tillrättaförande och

återanpassning. Flertalet elever har otillfredsställande hemförhållanden. I många fall bidrar konstitutionella faktorer eller psykiska skador till missanpassningen. Omhändertagandet måste innebära en utredning av orsakssammanhangen bakom den unges beteende. Detta är dock icke tillräckligt. Ungdomsvårdsskolornas mål bör vara att söka förhjälpa eleven till att ta ett eget moget ansvar för sina handlingar. I en förstående miljö och genom samverkan av individuell behandling, fostran och undervisning bör skolan hjälpa eleven till en bättre samhällsanpassning.

Kommittén understryker vikten av att skolorna differentieras efter klientelets ålder och psykiska beskaffenhet samt att eleverna uppdelas på mindre grupper. Varje skola måste få personella och materiella resurser för en effektivare medicinsk-psykologisk behandling, undervisning och arbetsträning. Fritidsverksamheten bör förstärkas. Större möjligheter till utackordering och kontrollerad familjevård bör skapas.

I fråga om *vårdtiden* har en särskild undersökning, som gjorts inom socialstyrelsen, bilagts betänkandet (Bil. 1). Undersökningen visar, att den första vårdtiden varit praktiskt taget konstant sedan 1954, då en liknande undersökning gjordes. Medianvårdtiden har varierat omkring 265 dagar.

Kommittén anser, att i begreppet vårdtid bör innefattas såväl den tid, som eleven vistas på skolan som den tid eleven under skolans tillsyn är utackorderad eller villkorligt utskriven. Skillnaden mellan vården inom och utom skolan torde komma att minskas, allteftersom eftervården blir effektivare och skolorna får allt starkare kontakter med samhällsorgan och personer utanför skolan. Längden av vårdtiden inom skolan beror på elevens psyke och individuella förhållanden och på skolans resurser och möjligheter till en effektiv behandling. Vårdtidens längd bör bestämmas efter varje särskilt fall och de mentalhygieniska synpunkterna bör härvid vara avgörande. Kommittén anser det icke lämpligt att fastlåsa vissa allmänna maximi- eller minimitider för vistelsen på skolan. Det bör ankomma på den centrala myndigheten att tillse, att vårdtiden för de enskilda eleverna icke avviker från vad som kan anses skäligt och lämpligt samt att i förekommande fall åstadkomma rättelse.

En viss differentiering av skolorna efter vårdtidens längd kan emellertid vara motiverad. Vid skolor för svårbehandlade psykiskt abnorma elever torde vårdtiden ofta behöva bli längre än vid övriga skolor. Den av socialstyrelsen innevarande år påbörjade försöksverksamheten vid Hammargården med korttidsbehandling under en på förhand fixerad tid av tre månader tillstyrkes av kommittén.

Kommittén har på en särskild konferens med ungdomsvårdsskolornas rådgivande psykiatrer diskuterat *den medicinsk-psykologiska behandlingen*. Kommittén anser, att en förstärkning av denna behandling är nödvändig. Tillsynen av densamma bör omhänderhas av en särskild tjänsteman i medicinalstyrelsen. Antalet psykiaterbesök vid skolorna behöver utökas. Psykia-

tern bör ha tillräckligt med tid till förfogande såväl för diagnos och i vissa fall individuell terapi som för rådgivning till personalen rörande elevbehandlingen. Det är önskvärt, att psykiatern deltager i skolstyrelsens sammanträden samt i diskussioner om elevpermissioner och elevs utackordering och utskrivning. Flera psykologer erfordras. Den psykiatriska och psykologiska expertisen bör vara en aktiv del av skolans behandlingsteam.

Kommittén anser det angeläget att chefsläkartjänsterna vid skolorna för abnormklientel, Lövsta och Ryagården, snarast blir besatta. En underläkartjänst bör inrättas även vid Ryagården. Såväl denna som motsvarande tjänst vid Lövsta bör få betraktas som utbildningstjänster. För att få kvalificerade sökande till dessa tjänster föreslår kommittén, att frågan om ändrade ersättningsgrunder för dessa befattningar upptages till prövning. Vid vardera skolan bör finnas en tjänst för en psykolog med föreskriven behörighet.

För övriga skolor föreslår kommittén ett utökat antal psykiaterbesök. Viktigt är att skolorna med mottagningsavdelningar samt Långanäs med den nya avdelningen för alkoholmissbrukare har tillgång till rådgivande psykiater och psykolog i erforderlig utsträckning. I syfte att vinna mera erfarenhet av en intensivare medicinsk-psykologisk behandling även för normalklientelet föreslår kommittén dessutom en försöksverksamhet med en kraftigare upprustning vid Hammargården för pojkar och Broby för flickor. Dessa skolor bör ha flera psykiaterbesök, dessutom bör där inrättas psykologtjänster. Den tidigare påbörjade utökningen av den medicinsk-psykologiska behandlingen vid Morängen bör fortsättas.

För att underlätta möjligheterna att få tillräckligt antal psykiaterbesök bör ersättningarna omprövas. Kommittén föreslår, att grundarvodet till rådgivande psykiater vid varje skola beräknas efter 50 kronor per elevplats och år. Besöksarvodet, som föreslås utgå med oförändrat belopp, 35 kronor per timme, bör utgå även för restid.

Kostnaderna för förstärkningen av den medicinsk-psykologiska behandlingen har — bortsett från de föreslagna nya tjänsterna — uppskattats till ca 150 000 kronor för arvoden och 75 000 kronor för resor.

Beträffande *skolundervisningen* har statsmakterna godkänt principen att ungdomsvårdsskoleelev bör ha samma möjligheter till undervisning, som han skulle haft på sin hemort. En undersökning har utvisat, att 40—50 % av eleverna kommer från skoldistrikt, där enhetsskolan är genomförd eller snart kommer att genomföras. Enhetsskoleundervisning bör successivt införas vid ungdomsvårdsskolorna. Undervisningen bör så långt som möjligt följa de tim- och kursplaner m. m., som gäller i den obligatoriska skolan. Klassernas storlek bör icke överstiga vad som i folkskolestadgan föreskrivits för observationsklass d. v. s. 7—13 elever. Stor vikt bör läggas vid praktisk yrkesorientering.

Undervisningen bör differentieras så att vid vissa skolhem inrättas mellanstadium och vid andra högstadium. I fråga om klass 9 torde för flertalet ele-

ver 9 y vara lämpligast; möjlighet att fullgöra skolplikten i 9 y bör finnas även vid vissa yrkesskolor. Klass 9 a och g bör inrättas endast vid en pojkskola, Gudmundsgården, och en flickskola, Broby. Kommitténs förslag beträffande de olika skolhemmen redovisas i Bilaga 2.

I fråga om *yrkesundervisning och arbetsträning* framhåller kommittén, att de flesta eleverna saknar yrkestillhörighet, icke har genomgått yrkesutbildning eller haft ordnat förvärvsarbete. Med hänsyn till elevklientelets art och den korta vårdtiden måste syftet med yrkesundervisningen vid ungdomsvårdsskolorna bli att ge eleverna förberedande yrkesutbildning och vana vid produktivt arbete under former, som så långt som möjligt liknar arbetslivet ute i samhället. I viss utsträckning måste även finnas terapibetonad sysselsättning.

Yrkesundervisningen bör dels motsvara den som ges i klass 9 y:s allmänpraktiska gren, dels för yrkesinriktade elever vara mera branschinriktad. I princip bör man inrikta sig på ett par yrkesgrenar, som ger en allsidig arbetsträning och kan leda till olika yrkesområden. Lämpligt för pojkar är mekanisk verkstad med avdelningar för metallarbete, smide, svetsning, reparation (eventuellt motorteknik) samt snickeriverkstad, omfattande byggnads- och inredningssnickeri samt möbelsnickeri. För flickorna är enhetsskolans allmänhusliga linje och storkökskurs lämplig; undervisning i sömnad är en bra grundutblidning för konfektionsindustri, modister och körsnärer. Vid ett par skolor bör finnas mera speciella yrkesgrenar, t. ex. för flickor handel och kontor samt laboratorieutbildning vid Brättegården, hårvård och finmekaniskt arbete vid Hornö och konfektionssömnad vid Härsjögården.

Yrkesundervisningen bör vara upplagd efter samma linjer som övrig yrkesutbildning i samhället. Hantverksbetonad undervisning bör frångås och mer tempobetonat arbete införas. Undervisningen bör vara mera produktionsbetonad. För detta ändamål erfordras en rationell organisation av arbetet, lämpliga lokaler och maskinutrustning samt lämpliga arbetsobjekt. Kommittén föreslår, att elevgruppernas storlek i vissa utbildningsgrenar utökas samt att arbetande förman anställes, som biträder yrkesläraren för att produktionen skall kunna intensifieras. Ett avlöningssystem i stället för flitpenningssystem bör införas för eleverna. Vid några skolor är verkstadslokaler och maskinutrustning otillfredsställande. Kommittén föreslår dels vissa ombyggnader, dels nya verkstäder samt dels lämpligare och modernare maskinutrustning.

Yrkesorientering och anlagsprövning bör ges stort utrymme. Kommittén föreslår ett anslag å 10 000 kronor för en försöksverksamhet med utökat anlitande av psykotekniska prov o. d.

För att skaffa lämpliga arbetsobjekt till verkstäderna bör skolorna få viss hjälp av arbetsmarknadsstyrelsen. Detsamma gäller utplaceringen av elever i arbete. Sedan en tid finns för varje skola en kontaktman inom arbetsförmedlingen, som har till uppgift att bistå skolorna härvid. Kommittén före-

slår, att samarbetet mellan socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen resp. överstyrelsen för yrkesutbildning utökas.

Kommitténs förslag beträffande de olika yrkesskolorna återfinnes i Bilaga 3 och 4.

I fråga om *fritidsverksamheten* betonar kommittén angelägenheten av att skolorna har möjlighet att även under fritiden fördela eleverna i mindre grupper. Skolorna behöver gymnastiklokal och idrottsplan samt möjligheter att sysselsätta eleverna med fritidsstudier, musik, skapande verksamhet o. d. Samarbetet med frivilliga bildnings- och ungdomsorganisationer utanför skolan bör vidgas och möjlighet finnas till utökat anlitande av fritids- och ungdomsledare, instruktörer m. fl. utifrån. För detta ändamål föreslår kommittén ett anslag å 50 000 kronor.

Beträffande *den slutna vården* avvisar kommittén tanken att vissa elever generellt alltid borde till en början intagas på sluten avdelning. Sluten vård bör tillgripas endast efter noggrann prövning i varje särskilt fall.

Skolornas erfarenheter av specialavdelningarna är i stort sett goda. Enligt vad kommittén funnit, torde avdelningarnas värde i uppfostringsarbetet mindre bero på de rent tekniska rymningsförhindrande anordningarna än på att eleverna vårdas i en liten grupp, med möjlighet till intensiv kontakt med och påverkan av personal. För de slutna avdelningarna är det särskilt viktigt att ha tillgång till kvalificerad personal och till meningsfylld sysselsättning för eleverna. Kommittén föreslår, att resurserna i detta hänseende förstärkes, bl. a. därigenom att verkstäderna erhåller bättre utrustning för elevernas arbetsträning.

I fråga om vistelsetiden på sluten avdelning föreslår kommittén, att i ungdomsvårdsskolestadgan intages en bestämmelse, att tiden icke utan särskilda skäl får överstiga två månader. Undantag härifrån bör kunna göras dels av medicinska skäl efter medgivande av skolans psykiatriske rådgivare, dels i andra fall efter beslut av socialstyrelsen.

Vården utom skolan bör enligt kommitténs mening förstärkas. Kommittén föreslår, att den kontrollerade familjevården utökas. Skolorna bör ha fler kvalificerade befattningshavare för att kunna upprätthålla kontakten med elevernas hem samt kunna väl förbereda och noggrant övervaka eftervården. Eleverna bör beredas ökade möjligheter till vidare utbildning.

Antalet utskrivningsavdelningar utanför skolorna samt hospits bör utökas.

Avtalen med IOGT i fråga om inackorderingshem bör omprövas. I stället för nuvarande bidragssystem föreslår kommittén ett system med garantibidrag för ett bestämt antal platser jämte platsbidrag för belagda platser. Samma bidragssystem föreslås i fråga om vissa av enskilda huvudmän drivna inackorderingshem eller anstalter, som mottager ungdomsvårdsskoleelever.

Arvodet till övervakarna bör höjas samt bör icke som hittills inrymmas i eftervårdsbidraget.

Beträffande eftervårdskonsulenterna vill kommittén — efter samråd med representanter för dessa samt skyddskonsulenterna och fångvårdsstyrelsen — rekommendera ett utökat samarbete mellan de olika konsulentorganisationerna, t. ex. i fråga om gemensamt övervakarregister, samordning av kurser, utbyte av vikarier och praktikanter etc.

I fråga om *personalen vid skolorna* föreslår kommittén en utökning av socialt och mentalhygieniskt utbildade assistenter för elevbehandlingen. För att få kvalificerade sökande till dessa tjänster, vilka även bildar en naturlig rekryteringsbas för rektorerna vid skolorna, bör lönesättningen för rektorer, avdelningsföreståndare och assistenter vara sådan att rekryteringen underlättas.

I fråga om undervisningspersonalen föreslås att vissa yrkesmästare utbytes mot yrkeslärare. Erfarenheten har visat, att undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna ställer mycket stora krav på lärarens skicklighet. Enligt kommitténs uppfattning bör lärarpersonalen vid ungdomsvårdsskolorna ha samma avlönings- och tjänstgöringsvillkor som i det allmänna skolväsendet. Yrkeslärarna bör, i likhet med folkskollärarna, ha särskild kompensation. Arbetsterapeuttjänsterna bör utbytas mot yrkesmästare för att underlätta rekryteringen av lämpliga befattningshavare.

Enär statens organisationsnämnd fått i uppdrag att utreda frågan om arbetstidsförkortningens genomförande vid ungdomsvårdsskolorna, varvid även vård- och tillsynspersonalens arbetsschema och antal måste bli föremål för prövning, har kommittén avstått från förslag i denna del.

Kommittén anser, att ungdomsvårdsskolornas ledande personal bör avlastas en del administrations- och skrivgöromål. Varje skola bör ha heltidsanställd kontorshjälp.

I fråga om personalutbildningen framhåller kommittén, att en gedigen utbildning är nödvändig såväl för den ledande personalen som för vård- och tillsynspersonalen. Utbildningen för rektorer, avdelningsföreståndare och assistenter bör bygga på befintliga utbildningsanstalter för socialt, mentalhygieniskt och pedagogiskt arbete. Kunskapsfordringarna för rektorskompetens bör till viss del kunna inhämtas genom särskilt anordnade kurser.

Den pågående försöksverksamheten med utbildning av vårdpersonal vid Lövsta bör fortsätta. Liknande grundutbildning under medverkan av överstyrelsen för yrkesutbildning eller sociala barnavårdsseminariet bör övervägas.

I fråga om *vissa administrativa spörsmål* föreslår kommittén, att frågan om en eventuell centralisering till socialstyrelsen av vissa administrativa och kamerala arbetsuppgifter vid ungdomsvårdsskolorna blir föremål för särskild utredning. Om en centralisering icke anses lämpligen böra ske, bör frågan om fler bokhållare eller räjongbokhållare upptas till prövning.

Socialstyrelsen är centralmyndighet för ungdomsvårdsskolorna. Ärenden rörande dessa handlägges på skolbyrån. Enligt vad kommittén ansett sig under

sitt arbete kunna konstatera, är skolbyråns personella resurser otillräckliga. Kommittén föreslår, att tillsynen av den medicinsk-psykologiska behandlingen omhänderhas av en specialföredragande för den psykiska barna- och ungdomsvården inom medicinalstyrelsen. Dessutom föreslår kommittén, att för skolundervisningen, yrkesundervisningen och arbetsmarknadsfrågor anlitas särskilda konsulter, vilka bör utses av socialstyrelsen i samråd med skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen.

För en samordning av de olika konsulternas verksamhet samt för frågor rörande ungdomsvårdsskoleverksamhetens långsiktiga planering, genomförandet av olika reformer m. m. bör på socialstyrelsens skolbyrå inrättas en planeringsavdelning under ledning av en byrådirektör.

I avvaktan på att den nya barnavårdslag, som väntas bli förelagd höstriksdagen, blir fastställd, har kommittén ansett sig icke böra framlägga förslag om ny *stadga för ungdomsvårdsskolorna*. Den nuvarande stadgan, som i viss utsträckning är föråldrad, bör omarbetas på grundval av den nya barnavårdslagen samt de beslut, vartill kommitténs olika förslag kan föranleda.

Kostnaderna för de av kommittén framlagda förslagen har — approximativt — uppskattats till ca 4,7 milj. kronor å kapitalbudgeten och till ca 4,7 milj. kronor å driftbudgeten.

Av dessa kostnader avser ca 4,7 milj. kronor investeringar, d. v. s. ny- eller ombyggnad av undervisingslokaler för klassrum, verkstäder, undervisningskök m. m. samt två gymnastiksalar.

Kostnadsökningen för avlöningar uppgår till ca 1,1 milj. kronor, varav ca 60 000 kronor avser socialstyrelsen. Övriga kostnader avser dels höjda arvoden till psykiater och övervakare, dels uppflyttning av vissa lärartjänster för enhetsskolans högstadium samt lärartjänster för olika yrkesgrenar, dels slutligen vissa nya tjänster för psykologer, assistenter och kanslibiträden.

För undervisnings- och inredningsmateriel, maskinutrustning, m. m. erfordras i engångsutgifter ca 290 000 kronor vid skolhemmen och ca 2,9 milj. kronor vid yrkesskolorna. Ökningen för övriga omkostnader, ca 280 000 kronor, hänför sig till ökade utgifter för psykiatrers och befattningshavares resor, försöksverksamhet med anlagsprövning m. m. för elever, undervisning, elevavlöningar samt vidareutbildning, eftervård och utackordering av elever.

BILAGOR

BILAGA 1

Vårdtiden på ungdomsvårdsskolorna

av amanuens B. Sjöberg, socialstyrelsen

Tidigare statistik. Vårdtiden på ungdomsvårdsskolorna har hittills i den officiella statistiken endast redovisats för slutligt utskrivna elever. Av denna statistik framgår, att den totala vårdtiden per elev, d. v. s. den tid ungdomarna tillhört ungdomsvårdsskoleorganisationen, avsevärt minskat sedan början av 1950-talet. Medan de år 1952 slutligt utskrivna eleverna hade en total vårdtid på närmare 1 500 dagar i genomsnitt (4,1 år), var motsvarande vårdtid för de åren 1957—58 slutligt utskrivna ca 1 250 dagar. Vårdtiden hade således i jämförelse med år 1952 nedgått med 15 %.

År för slutlig utskrivning	Vårdtid för slutligt utskrivna elever (antal vårddagar)			
	På skola (per elev)	Som utackorderade (per utack. elev)	Som villkorligt utskrivna (per elev)	Total vårdtid (per elev)
1958	542	467	658	1 267
1957	523	408	660	1 234
1956	557	394	688	1 308
1955	532	338	747	1 310
1954	567	250	809	1 388
1953	619	400	787	1 412
1952	662	557	799	1 472

Vad beträffar olika vårdsätt framgår av ovanstående tablå att vårdtiden på skolorna har nedgått från över 650 dagar per elev för de år 1952 slutligt utskrivna eleverna till omkring och något under 550 dagar för de åren 1955—58 slutligt utskrivna. Minskningen av tiden för den villkorliga utskrivningen är än mer markant. Denna har minskat från ca 800 dagar per elev för de åren 1952—54 slutligt utskrivna till drygt 650 dagar för de år 1958 utskrivna, eller med 18 %. Tiden för utackordering har däremot ökat — åtminstone sedan år 1954 — från 250 dagar per utackorderad elev för de år 1954 slutligt utskrivna till 467 dagar för de år 1958 utskrivna.

Vårdtiden för år 1958 utskrivna elever. För de år 1958 utskrivna ungdomsvårdsskoleeleverna har den totala vårdtiden, som framgår av tabell 1, uppdelats i en första vårdtid, en resterande vårdtid på skolan samt en utskrivningstid. Med utskrivningstid menas den tid eleven varit villkorligt utskriven och/eller utackorderad och med första vårdtid förstås tiden på skolan från intagningsdatum till första utskrivningen (eller avskrivning), inklusive eventuell permissionstid eller annan liknande frånvaro från skolan. Den resterande vårdtiden på skolan är eventuell ytterligare vårdtid utöver den första.

Av tabell 1 framgår att de slutligt utskrivna eleverna tillhörde skolorganisationen i 1 267 dagar eller 3,5 år i genomsnitt. Denna vårdtid har delats upp i en första vårdtid på 401 dagar, en resterande vårdtid på skolan på 141 dagar samt tid för villkorlig utskrivning och/eller utackordering på 725 dagar. För de avförda eller avskrivna eleverna, vilka till över 90 % var manliga, var den totala vårdtiden 895 dagar eller ca 2,5 år i genomsnitt per elev, och alltså betydligt kortare än för de slutligt utskrivna. Detta är naturligt, eftersom vården inom ungdomsvårdsskoleorganisationen avbrutits tidigare än eljest för fortsatt vård på annat sätt — 87 % av de avskrivna eleverna (129 ungdomar) avfördes för avtjänande av straff till ungdomsfängelser. Den totala vårdtiden för de avskrivna eleverna fördelade sig så att första vårdtiden omfattade 378 dagar, utskrivningstiden 275 dagar och den resterande vårdtiden på skolan 242 dagar. Därvid framgår att den första vårdtiden för de avförda var blott obetydligt kortare än för de slutligt utskrivna, medan däremot utskrivningstiden var väsentligt kortare — mindre än hälften av de slutligt utskrivnas. Den resterande vårdtiden på skolan var däremot längre för de avförda än för de slutligt utskrivna.

Av de avskrivna eleverna återlämnades 14 till barnavårdsnämnderna och 4 överlämnades till annan anstalt. Vårdtiden för dessa — den första, enär de som återgått till barnavårdsnämnderna ej redovisar någon annan — var i genomsnitt 183 resp. 763 dagar per elev.

Av tabell 1 framgår vidare att mycket stora olikheter i vårdtiderna föreligger mellan de olika skolorna. Så redovisade t. ex. Johannisbergs yrkesskola en genomsnittlig första vårdtid för de år 1958 slutligt utskrivna eleverna på 208 dagar, medan Folåsa skolhem redovisade 1 499 dagar. Dessa stora olikheter i skolornas vårdtider beror i huvudsak på skolornas klientel. Medan Folåsa tar hand om psykiskt abnorma elever i folkskoleåldern (4—5 klass), tar Johannisberg hand om normalt utvecklade elever mellan 15—18 års ålder. För övrigt bör framhållas att allt för långtgående slutsatser ej bör dras av uppgifterna beträffande varje enskild skola, dels därför att antalet observationer per skola är litet och dels därför att spridningarna i vårdtiderna är stora.

Någon större skillnad i vårdtider föreligger ej mellan de elever som utskrivits från yrkesskolor för manligt klientel eller från skolor för kvinnligt. För den genomsnittliga totala vårdtiden var differensen drygt 130 dagar. Därvid har Bistagårdens hemskola, såsom i det följande, hänförts till yrkesskolorna och Hammargården räknats som skolhem. Den stora skillnaden framkommer i stället mellan yrkesskolor å ena sidan och skolhem å den andra. Medan den första vårdtiden för slutligt utskrivna elever från yrkesskolor var ca 340 dagar per elev var den för elever utskrivna från skolhem mer än dubbelt så lång eller 721 dagar. Av ungefär samma absoluta storleksordning var differensen beträffande den tid eleverna varit utackorderade och/eller villkorligt utskrivna; ungefär 660 dagar var utskrivningstiden för yrkesskolornas elever mot 1 042 för skolhemmens. Delas de sistnämnda vårdtiderna upp i tid för villkorlig utskrivning per (villkorligt utskriven) elev samt tid för utackordering per (utackorderad) elev erhålls följande vårdtider (antal dagar):

	tid för utackordering	tid för villkorlig utskrivning
yrkesskola	415	615
skolhem	760	901

Den resterande vårdtiden på skolan var kortare för skolhemseleverna än för yrkesskoleeleverna (77 dagar mot ca 155 dagar).

Tab. 1. Vårdtidens längd på de olika skolorna för år 1958 slutligt utskrivna samt avförda elever

Skola	Slutligt utskrivna elever					Avförda elever				
	Antal elever	1:a vårdtiden per elev, dagar	Rest. vårdtid på skola per elev, dagar	Tid som v.u. eller utack. per elev, dagar	Hela vårdtiden per elev, dagar	Antal elever	1:a vårdtiden per elev, dagar	Rest. vårdtid på skola per elev, dagar	Tid som v.u. eller utack. per elev, dagar	Hela vårdtiden per elev, dagar
Lövsta yrkesskola[1]	23	429	250	1 069	1 748	19	435	615	469	1 519
Lövsta skolhem[1]	—	—	—	—	—	1	329	—	—	329
Långanäs	37	278	132	429	839	23	319	110	229	658
Fagared	16	311	59	505	874	10	331	114	135	580
Forsane	21	328	77	451	855	10	319	202	250	771
Sundbo	12	412	174	343	930	30	373	250	346	969
Johannisberg	12	208	96	926	1 229	5	279	176	267	721
Råby	15	347	96	523	966	4	349	109	276	734
Margretelund	18	280	114	605	998	31	466	255	264	985
Östra Spång	8	979	80	909	1 968	1	369	—	—	369
Hammargården	9	722	47	1 323	2 092	1	609	199	705	1 513
Vemyra	19	364	55	708	1 127	1	122	—	—	122
Gudmundsgården	10	653	116	1 158	1 927	—	—	—	—	—
Folåsa	8	1 499	7	1 277	2 783	—	—	—	—	—
Gräskärr	11	459	165	1 163	1 787	—	—	—	—	—
Ryagården	37	338	359	639	1 337	2	362	406	215	983
Bistagården	18	373	206	680	1 260	1	320	654	721	1 695
Brättegården	17	340	35	683	1 058	3	78	—	—	78
Hornö	19	302	76	622	999	2	262	—	—	262
Härsjögården	9	317	132	523	973	4	249	51	22	322
Eknäs	9	373	82	951	1 407	1	1 528	83	22	1 633
Morängen	13	417	103	1 004	1 523	—	—	—	—	—
Broby	2	292	487	1 948	2 727	—	—	—	—	—
Tillhopa	343	401	141	725	1 267	149	378	242	275	895
Därav										
pojkar, yrkesskolor	165	332	132	635	1 098	132	383	258	296	937
flickor, yrkesskolor	122	347	183	702	1 232	13	333	135	97	564
skolhem	56	721	77	1 042	1 839	4	357	50	176	583
Omhändertagna enl. Bvl 22 § d)	35	278	70	434	782	5	275	70	220	565

[1] Alla elever födda 1944 eller senare har förts till skolhemmet, medan övriga förts till yrkesskolan.

Tab. 2. Första vårdtidens längd för elever, vilka år 1958 befann sig på intagningsskolan

Skola	Antal elever	1:a vårdtidens längd	
		i genomsnitt (dagar)	median (dagar)
Lövsta yrkesskola[1]	59	260	230
Lövsta skolhem[1]	55	717	683
Långanäs	70	244	242
Fagared	75	296	273
Forsane	77	252	220
Sundbo	72	322	305
Johannisberg	60	262	258
Råby	43	340	337
Margretelund	54	299	255
Gräskärr yrkesskola	24	244	221
Gräskärr skolhem	25	593	488
Hammargården	40	575	475
Östra Spång	72	522	394
Vemyra	76	363	300
Gudmundsgården	22	541	450
Folåsa	25	1 010	970
Ryagården	67	286	272
Brättegården	34	328	340
Hornö	48	297	281
Härsjögården	33	327	332
Eknäs	50	277	261
Morängen	54	366	347
Bistagården	18	304	331
Broby	30	399	345
Yrkesskolor, flickor	304	311	300
Skolhem, »	30	399	345
Yrkesskolor, pojkar	534	280	256
Skolhem, »	315	570	444
Yrkesskolor	838	291	272
Skolhem	345	555	424
Överflyttade från			
Yrkesskolor	144	377	359
Skolhem	177	540	416
Yrkesskolor[2]	982	304	282
Skolhem[2]	522	550	420

[1] Se not vid tab. 1.
[2] Inkl. överflyttningar.

Första vårdtiden. När i föregående avsnitt den första vårdtiden — den i återanpassningshänseende viktigaste tiden — redovisades, togs ej hänsyn till eventuell omflyttning av eleverna mellan skolorna, utan elevens första vårdtid hänfördes till den skola från vilken utskrivningen skett. Om dessa överflyttningsfall frånräknas, bör en mera rättvisande bild av den första vårdtiden för de olika skolorna erhållas. I tabell 2 redovisas en på angivet sätt »rensad» första vårdtid för de olika skolorna, varvid alla elever som tillhörde ungdomsvårdsskoleorganisationen år 1958 medräknats. På grund av vårdtidernas sneda fördelningar, kommer i det följande sifferuppgifterna i texten att hänföra sig till medianvårdtiderna.

Av tabellen framgår att de rensade medianvårdtiderna (första vårdtiden) för yrkesskoleeleverna var 272 dagar och för skolhemseleverna 424 dagar. Inkluderas i dessa siffror även vårdtiderna för dem som överflyttats från annan skola erhålls

för den första vårdtiden 282 resp. 420 dagar. Dessa siffror ligger väsentligt lägre än de i tabell 1 redovisade, vilket bortsett från skillnader i materialets omfattning beror på att ett fåtal extremt långa vårdtider ej påverkar medianvärdet på samma sätt som genomsnittsvärdet. Vidare framgår av tabell 2 att bland yrkesskoleklientelet pojkarna hade en kortare första vårdtid än flickorna (256 mot 300 dagar), medan det omvända gällde beträffande skolhemseleverna (444 mot 345 dagar).

Vid en jämförelse av vårdtiden mellan de elever som befann sig på inskrivningsskolan (yrkesskolor) och dem som överflyttats till yrkesskolor från annan skola framgår, att den första vårdtiden var betydligt längre för de senare. Medan de överflyttade yrkesskoleeleverna hade en första medianvårdtid på 359 dagar hade de ej överflyttade eleverna 272 dagar. Det bör observeras att överflyttningen ej behöver ha skett under den första vårdtiden. För de elever som överflyttats från skolhem till annat skolhem eller yrkesskola fanns däremot ingen motsvarande skillnad i vårdtid mellan dessa och övriga skolhemselever.

Vad beträffar de enskilda skolorna kan framhållas att variationer i vårdtiderna i stor utsträckning beror på elevklientelets ålder och psykiska mognad. Av tabell 2 framgår att vårdtiden för skolhemseleverna (barn under 14—15 år) var längre än för de äldre yrkesskoleeleverna. Bland skolorna redovisade Forsane (220 dagar) och Gräskärr yrkesskola (221) de kortaste vårdtiderna, medan Folåsa (970 dagar) och Gräskärr skolhem[1] (488) redovisade de längsta. Av föreliggande material framgår emellertid också att skolor med i stort sett likartat klientel redovisar vissa olikheter i vårdtiderna. För t. ex. Forsane, Sundbo och Johannisberg, vilka omhändertar normalbegåvade ungdomar i åldern 15—18 år, var den första medianvårdtiden 220, 305 resp. 258 dagar. För gruppen Östra Spång och Vemyra, avsedda för elever i skolåldern, var medianvårdtiden 394 resp. 300 dagar. Dessa variationer får hänföras till skolornas praxis.

Beträffande olikheter i den första vårdtidens längd mellan skolorna kan dessutom nämnas att 35—39 % av elevklientelet på Lövsta yrkesskola, Forsane samt Johannisberg hade en kortare första vårdtid än 200 dagar, medan Gudmundsgården och Råby redovisade ingen resp. 1 elev. I hela det i tabell 2 redovisade materialet ingick för övrigt endast 23 elever (1,5 %) med en första vårdtid understigande 100 dagar. Av dessa var 5 slutligt utskrivna och 4 avförda — återlämnade till barnavårdsnämnderna för annan vård — under år 1958. Bland de år 1958 slutligt utskrivna fanns dessutom 5 elever med en första vårdtid på 100—119 dagar. Beträffande exceptionellt långa vårdtider kan nämnas att Margretelund haft en elev med en första vårdtid på 1 186 dagar (3,3 år) och Morängen en med 992 dagar. Forsane har haft en elev som varit inskriven på skolan i 1 783 dagar. I detta fall är det emellertid fråga om en elev, som avvek efter en kortare tid men kvarstod som inskriven till fyllda 21 år. Bland skolhemseleverna är däremot rätt vanligt med extremt långa första vårdtider. I materialet (tabell 2) ingår 13 elever — 27 om överflyttade från skolhem medräknas — med en vårdtid på mer än 1 500 dagar (över 4 år).

Första vårdtidens förändringar i tiden. Av den första tablån ovan framgår att vårdtiden på skolan för slutligt utskrivna elever sedan år 1954 (slutligt utskrivningsår), varit praktiskt taget konstant. Praktiskt taget konstant har även den första vårdtiden varit under senare år, vilket framgår av tabell 3. Medianvårdtiden har under åren 1953—57 varierat omkring 265 dagar. Elevernas vårdtid har därvid fördelats efter elevernas intagningsår (diarieregistreringsår). I denna del av undersökningen ingick alla elever på yrkesskolorna Fagared, Forsane, Sundbo,

[1] Omdisponerades 1956 till yrkesskola.

Tab. 3. Första vårdtiden fördelad efter elevernas intagningsår

Intagningsår	Antal elever	därav med en första vårdtid av (dagar)					Första vårdtiden på skola	
		—199	200—299	300—399	400—699	700—	i genomsnitt, dagar	median, dagar
1957.....	[1]197	46	72	48	18	—	283	276
1956.....	201	50	81	51	18	1	274	244
1955.....	208	35	88	52	30	3	301	272
1954.....	164	36	59	46	20	3	294	277
1953.....	162	47	48	39	26	2	[2]294	[2]261

[1] Häri ingår 13 elever intagna år 1957, vilka ännu ej vid utgången av år 1958 utskrivits någon gång.
[2] Sannolikt några dagar lägre, enär 1953 års slutligt utskrivna ej ingår.

Johannisberg, Margretelund och Råby, vilka dels haft en första vårdtid på de nämnda skolorna och dels tillhört skolorganisationen år 1958 eller blivit utskrivna under åren 1954—57.

Redovisningen av de slutligt utskrivna i tablån skedde enligt utskrivningsår. Skillnaden i tid mellan intagningsår och utskrivningsår är 3—4 år, varför efter en transformering av tablåuppgifterna rörande vårdtiden på skolan till intagningsår, den totala skolvårdtiden — och troligen även den första — för åren 1950—53 varit konstant.

Längden av den första vårdtiden — åtminstone för yrkesskolematerialet ovan — har ej undergått någon trendmässig förskjutning under senare år. För de enskilda skolorna kan dock konstateras vissa förskjutningar i vårdtiden. För Forsane har den första medianvårdtiden minskat från 275 dagar år 1953 till 210 dagar år 1957, medan vårdtiden för Råby—Margretelund ökat från 288 dagar år 1953 till 335 dagar år 1957. Av materialet kan dessutom konstateras att de extremt långa första vårdtiderna (över 500 dagar) tenderar att försvinna.

Vårdtiden och antalet utskrivningar. I tabell 4 redovisas hur vårdtiden för de från yrkesskola år 1958 slutligt utskrivna eleverna varierar med antalet utskrivningar (eller återtagningar), d. v. s. antalet villkorliga utskrivningar och/eller utackorderingar. Vad den första vårdtiden beträffar framgår (tabell 4), att elever med många utskrivningar ej syns ha haft kortare första vårdtider än de med få. Om i nämnda sifferserie för de slutligt utskrivna även inkluderas vårdtiderna för de avförda eleverna erhålls följande serie för den genomsnittliga första vårdtiden:

Antal utskrivningar....	0	1	2	3	4	5 eller fler
Antal dagar.....	357	353	346	356	340	376

Vårdtiderna i övrigt blir däremot längre med antalet utskrivningar. Så ökade t. ex. den resterande skolvårdtiden med 167 dagar vid en ökning av antalet utskrivningar från 1 till 2 och med ytterligare 118 dagar från 2 till 3 utskrivningar. En förklaring till den korta resterande skolvårdtiden för de elever som utskrivits endast en gång (7 dagar) är att praktiskt taget alla villkorligt utskrivna ej först återtas till skolan utan utskrivs slutligt direkt.

Av det tidigare anförda framgår att utackorderingstiden resp. den villkorliga utskrivningstiden för år 1958 slutligt utskrivna elever var 467 resp. 658 dagar per elev. I tabell 5 redovisas hur dessa utskrivningstider varierar med antalet åter-

Tab. 4. Vårdtiden fördelad efter antalet utskrivningar för år 1958 slutligt utskrivna yrkesskoleelever

Antal utskrivningar	Antal elever	Genomsnittlig vårdtid (dagar)			
		första vårdtiden	rest. vårdtid på skolan	tid som villk. utskriv. eller utack.	hela vårdtiden
0	1	1 783	—	—	1 783
1	139	339	7	558	904
2	77	323	174	684	1 181
3	29	280	292	752	1 324
4	18	331	332	991	1 654
5—	23	403	659	901	1 963

Tab. 5. Den villkorliga utskrivningens resp. utackorderingens längd fördelad efter antal villkorliga utskrivningar resp. utackorderingar för år 1958 slutligt utskrivna

	Vårdtidens längd i dagar för elever med nedanstående antal utskrivningar				
	1	2	3	4	5—
Utackorderade	436	484	(713)	(912)	—
därav från					
yrkesskola, pojkar.	410	(496)	(757)	(912)	—
yrkesskola, flickor.	269	(387)	(184)	—	—
skolhem	731	(880)	(875)	—	—
Villkorligt utskrivna.	611	658	740	906	(793)
därav från					
yrkesskola, pojkar.	511	546	707	(1 027)	(962)
yrkesskola, flickor.	590	752	(773)	(837)	(642)
skolhem	898	(988)	(803)	(804)	—

(Där värdena grundar sig på färre observationer än tio har siffrorna satts inom parentes)

tagningar. Därvid framgår att tiden för den första utackorderingen resp. första villkorliga utskrivningen uppgick till 436 resp. 611 dagar och att förlängningen av vårdtiden från den första till den andra utackorderingen resp. villkorliga utskrivningen uppgick till 48 resp. 47 dagar per elev. Tabellen visar även att skolhemseleverna har betydligt längre utskrivningstid än yrkesskoleeleverna.

Det genomsnittliga antalet utskrivningar (utackorderingar och/eller villkorliga utskrivningar) var för de år 1958 slutligt utskrivna yrkesskoleeleverna 2,1 gånger och för skolhemseleverna 1,8 gånger samt för de avförda ävenledes 1,8 gånger. Högsta andelen återtagningar redovisar Lövsta resp. Ryagården med över 3 per elev. I materialet ingick 6 elever, som utskrivits 8 eller 9 gånger under sin totala vårdtid.

Vårdtidens beroende av elevens ålder. Att den totala vårdtiden skulle vara längre för de yngre eleverna är naturligt, eftersom dessa har större möjlighet att tillhöra skolorganisationen längre — först som skolhemselever och sedan som yrkesskoleelever — än de äldre. Även den första vårdtiden var, som framgår av nedanstående tablå över samtliga år 1958 slutligt utskrivna elever, längre för de yngre. Medan de som var födda 1940 eller senare hade en genomsnittlig första vårdtid av

över 525 dagar, hade de äldre eleverna en vårdtid av ca 350 dagar. Den förra gruppen innehöll närmare 80 % av alla från skolhem slutligt utskrivna elever.

Födelseår	—1936	1937	1938	1939	1940	1941—
Genomsnittlig vårdtid (dagar)..	318	362	328	362	536	521

Hur åldern återspeglar vårdtidens längd framgår även av det förhållandet att de som omhändertagits enligt barnavårdslagens 22 § d) — vanartade ungdomar över 18 år — har kortare första vårdtid (277 dagar) än yrkesskoleeleverna i genomsnitt. Även övriga vårdtider är kortare för dessa ungdomar än för övriga grupper, vilket syns av tabell 1.

BILAGA 2

Förslag beträffande undervisningen vid de olika skolhemmen

I sitt den 11 oktober 1958 avgivna betänkande anförde kommittén, att följande uppdelning torde kunna läggas till grund för planeringen av undervisningen vid ungdomsvårdsskolorna.

Skola	Elevs skoltillhörighet vid intagning	Undervisning
För manliga elever		
Lövsta	4—9 y	4—9 y
Östra Spång	7—8	7—9 y
Vemyra	7—8	7—9 y
Gudmundsgården	7—8	7—9a, 9 g
Folåsa	4—6	4—6 (ev. 7)
Fagared	9 y och ej skolpliktig	9 y inrättas alltefter-som behov uppkommer
Forsane	» » » »	
Sundbo	» » » »	
Johannisberg	» » » »	
Råby	» » » »	
Gräskärr	» » » »	
Hammargården	» » » »	
Långanäs	ej skolpliktig	
Margretelund	» »	
Stigby	» »	
Ny skola för abnormklientel	» »	
För kvinnliga elever		
Broby	4—6	4—8
Eknäs	7—8	7—9 a, 9 g och
Hornö	7—8	9 y
Bistagården	9 y	9 y
Ryagården	9 y	9 y
Morängen	ej skolpliktig	
Härsjögården	» »	
Brättegården	» »	
Håkanstorp	» »	
Ny skola för abnormklientel	» »	

Vid sin nu företagna mera detaljerade genomgång av de olika skolorna har kommittén gjort vissa förändringar i ovannämnda plan. Förslagen beträffande olika skolhem återfinnes i det följande. (Yrkesskolorna redovisas i Bilaga 3.)

Den allmänna skolundervisningen

Skolor för manliga elever

Lövsta

Skolan är f. n. avsedd för psykiskt abnorma elever i och över skolpliktig ålder och har 80 platser (varav 8 på specialavdelning). Enligt kommitténs förslag och

det därpå grundade riksdagsbeslutet skall det äldre psykopatklientelet hänvisas till den nyplanerade skolan på Gotland; intill dess denna skola tagits i bruk måste vid Lövsta även mottagas elever över skolpliktig ålder. Kommitténs förslag innebar, att undervisningen vid Lövsta skulle omfatta klasserna 4—9 y.

Förslag

Undervisningen bör snarast möjligt utvidgas till att omfatta klass 8, därefter även klass 9.

På grund av elevklientelets beskaffenhet bör antalet elever i varje klass (läraravdelning) vid denna skola inte gärna vara mer än 7—8, d. v. s. motsvarande nedre delningsgränsen av vad som gäller för observationsklasserna i den allmänna skolan.

	Organisation	
Klass	Läraravd.	Klassrum
4—6	1	1
Hj. 4—6	1	1
7	1	1
8	1	1
Hj. 7—8	1	1
4 avd. 9 y	4	2

Undervisningen i klass 9 y är avsedd att så nära som möjligt följa timplanen för gren 7 b, allmänpraktisk kurs samt övriga yrken vid skolan.

För att öka antalet praktiska tillvalsämnen i klasserna 7 och 8 bör undervisning i maskinskrivning införas.

Skulle någon elev välja att gå 9 a i stället för 9 y torde han kunna undervisas tillsammans med eleverna i klass 8.

Lokaler. Vid skolan finnes f. n. 3 klassrum, 1 träslöjdsal samt verkstadslokaler och gymnastiksal. För undervisningen i fysik, kemi, geografi och biologi erfordras 1 naturkunnighetssal samt för undervisningen i hemkunskap skolkök.

Ny skolbyggnad om 4 klassrum, naturkunnighetsrum, materielrum, lärarrum och skolkök måste byggas. Särskilt grupprum torde icke vara erforderligt, därest elevantalet i de olika klasserna icke överstiger 8. De grupper som ändå troligen kommer att bildas vid undervisningen i t. ex. engelska torde kunna placeras i klassrum, som blir lediga, när en annan klass har undervisning i naturkunnighetssalen.

De nuvarande verkstadslokalerna kan utan större omändringar användas för den allmänpraktiska undervisningen samt för undervisningen i mångsidig slöjd i klasserna 7 och 8.

Undervisningsmateriel finnes för klasserna 4—6 och i viss mån även för klasserna 7—8. En rätt omfattande komplettering och nyanskaffning måste ske för att skolan skall nå samma standard som vanliga skolor.

Lärartjänster. F. n. finnes 3 folkskollärartjänster i lönegrad 16.

Förslag: 2 folkskollärartjänster, Ao 16
3 » , Ao 19
1 yrkeslärare för allmänpraktisk kurs, Ae 16

Övriga erforderliga lärartjänster tills vidare icke-ordinarie.

Östra Spång

Skolhemmet är f. n. avsett för elever i skolåldern, såväl i normalklass som hjälpklass, och har 50 platser. Enligt kommitténs förslag skall vid skolan beredas undervisning i enhetsskolans högstadium, klasserna 7—9 y.

Förslag

Undervisningen

Klass	Organisation Läraravd.	Klassrum
7	1	1
8	1	1
Hj. 7—8	1	1
9 y	1	1
Hj. 9 y	1	

Undervisningen i klass 9 y är avsedd att så nära som möjligt följa timplanen för gren 7 b, allmänpraktisk kurs kompletterad med gren 8 c (teknisk gren) för elever med goda betyg i matematik, fysik och kemi.

Lokaler. F. n. finnes 4 klassrum samt bibliotekslokal, som även kan användas som grupprum. Nuvarande träslöjdsal omändras till naturkunnighetsrum och nuvarande metallslöjdsal till rum för samlingar och materiel. Lärarrum kan ordnas genom delning av nuvarande materielrum.

För den praktiska utbildningen erfordras nybyggnad av lokaler för allmänpraktisk verkstad samt dessutom träslöjdssal med ytbehandlingsrum och virkeslager.

Undervisningen i hemkunskap torde kunna förläggas till skolkök i närliggande centralskola.

Undervisningsmaterielen behöver kompletteras.

Lärartjänster. F. n. finnes 4 folkskollärartjänster i lönegrad 16.

Förslag: 3 folkskollärartjänster, Ao 19
1 adjunktstjänst, Ao 23 (ämne komb. med engelska)
1 yrkeslärare för allmänpraktisk kurs, Ae 16
Övriga erforderliga lärartjänster icke ordinarie.

Vemyra

Skolhemmet är f. n. avsett för elever i skolåldern och har 43 platser. Enligt kommitténs förslag skall Vemyra även i fortsättningen bereda undervisning i klasserna 7—9 y. Enligt årets riksdagsbeslut skall undervisningen fr. o. m. budgetåret 1959/60 försöksvis anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med den undervisning, som meddelas vid försöksverksamheten med nioårig enhetsskola.

Förslag

Undervisningen

Klass	Organisation Läraravd.	Klassrum
7	1	1
8	1	1
Hj. 7—8	1	1
9 y	1	1[1]

[1] Om två avd. av 9 y skall finnas vid skolan.

Undervisningen i 9 y anordnas som allmänpraktisk kurs, kompletterad med undervisning i jordbruk och trädgårdsskötsel. För vissa yrken kan praktisk utbildning erhållas hos företagare i Sollefteå. Undervisning i maskinskrivning införes som tillvalsämne.

Lokaler. Skolan utbygges med 1 klassrum, 1 naturkunnighetsrum jämte rum för samlingar och materiel samt lärarrum. För den praktiska utbildningen erfordras

en allmänpraktisk verkstad och för undervisningen i hemkunskap tillgång till skolkök.

Undervisningsmaterielen måste till stor del nyanskaffas, slöjdutrustningen är däremot ganska bra.

Lärartjänster. Vid Vemyra skall fr. o. m. budgetåret 1959/60 tre folkskollärartjänster i Ao 16 utbytas mot folkskollärartjänster i Ao 19. För undervisningen i verkstadsarbete har inrättats en tjänst som yrkesmästare i Ae 11.

Förslag: Förutom nuvarande folkskollärartjänster erfordras för undervisningen i den allmänpraktiska verkstaden 1 yrkeslärare i Ae 16, varvid yrkesmästartjänsten indrages.

Gudmundsgården

Skolhemmet är avsett för 25 välbegåvade elever i folkskoleåldern. Efter av kommittén föreslagen utbyggnad blir platsantalet 33. Enligt kommitténs förslag skall vid skolan beredas undervisning i enhetsskolans högstadium, klasserna 7—9 a och g.

Förslag

Undervisningen måste på grund av elevtillströmningen utvidgas till att omfatta klass 8 redan under läsåret 1959/60.

	Organisation	
Klass	Läraravd.	Klassrum
7	1	1
8	1	1
9 ag	1	1

På grund av skolans läge i Kalmar stad bör liksom hittills undervisningen av de mera teoretiskt inriktade eleverna förläggas hit.

Undervisningen i klass 9 är avsedd att så nära som möjligt följa timplanerna för klass 9 a och 9 g. Maskinskrivning införes som praktiskt tillvalsämne.

Lokaler. F. n. finnes endast 1 klassrum och 1 rum lämpligt som grupprum. Kommittén har tidigare föreslagit uppförande av en ny skolbyggnad. I denna bör inrymmas 2 klassrum, 1 naturkunnighetsrum jämte rum för samlingar och materiel, lärarrum samt lokal för mångsidig slöjd.

Undervisning i hemkunskap kan ordnas i samarbete med Kalmar stad.

Undervisningsmateriel behöver nyanskaffas för klasserna 8 och 9 samt kompletteras för klass 7.

Lärartjänster. F. n. finnes 1 folkskollärartjänst i lönegrad 16.

Förslag: 2 folkskollärartjänster, Ao 19
1 adjunktstjänst, Ao 23 (engelska och tyska)

Folåsa

Skolhemmet är f. n. avsett för 21 psykiskt abnorma yngre elever i skolåldern. Efter föreslagen utbyggnad blir platsantalet 31. Enligt kommitténs förslag skall vid skolan beredas undervisning i enhetsskolans mellanstadium, klasserna 4—6.

Förslag

Undervisningen. Skolan bibehålles tills vidare med nuvarande organisation för elever från kommuner utan enhetsskola och omorganiseras senare till mellanstadieskola, klasserna 4—6.

	Organisation	
Klass	Läraravd.	Klassrum
4—6	2	2
Hj. 4—6	1	1

Lokaler. Kommittén har tidigare föreslagit uppförande av en ny skolbyggnad och en gymnastikbyggnad. I den nya skolbyggnaden behövs 3 klassrum, lärarrum och materielrum. Då skolan saknar lokaler för fysisk fostran erfordras en gymnastikbyggnad med omklädningsrum. Nuvarande klassrum kan användas till slöjdlokaler för såväl trä- som metallslöjd jämte ytbehandlingsrum och virkesförråd.

Någon komplettering av *undervisningsmateriel* är nödvändig.

Lärartjänster. F. n. finnes 2 folkskollärartjänster i lönegrad 16. Vid en utökning erfordras ytterligare en folkskollärartjänst i Ao 16.

Broby

Skolhemmet är f. n. det enda för flickor i skolåldern, såväl i normalklass som hjälpklass. Elevantalet är 28. Kommittén föreslog, att skolan skulle mottaga elever, som vid intagningen tillhörde klasserna 4—6 samt att undervisning skulle kunna beredas t. o. m. klass 8.

Förslag

Undervisningen. På skolan bör placeras det skolpliktiga normalklientelet.

	Organisation	
Klass	Läraravd.	Klassrum
Ev. 4—6	1	1
7	1	1
8	1	1
Ev. Hj. 7—8	1	1
9 y (ag)	1	1

På grund av det ringa elevantalet i mellanstadiet f. n., torde dessa elever tills vidare kunna undervisas tillsammans med eleverna i klass 7. En särskild klass för mellanstadiet inrättas, då elevunderlaget blir tillräckligt. Om någon mellanstadieklass icke blir erforderlig, torde lämpligen en hjälpklass 7—8 förläggas hit.

Linjen 9 y husligt arbete kompletteras med en linje 9 a och g för elever, som har förutsättningar härför. Undervisning i maskinskrivning införes.

Lokaler. F. n. finnes 2 klassrum, slöjd- och terapilokaler samt skolkök. En ny skolbyggnad innehållande 2 klassrum, naturkunnighetsrum, lärarrum och materielrum erfordras.

Undervisningsmateriel behöver nyanskaffas för naturkunnighetsundervisning och i övrigt kompletteras.

Lärartjänster. F. n. finnes 2 folkskollärartjänster i lönegrad 16 och 1 yrkeslärare i sömnad i lönegrad 15/16.

Förslag: 1 folkskollärartjänst, Ao 16
2 folkskollärartjänster, Ao 19
1 skolkökslärarinna, Ao eller Ae 16
1 yrkeslärare i sömnad, Ae 16

Övriga erforderliga lärartjänster icke-ordinarie. Erforderliga timlärare torde kunna erhållas från orten.

Eknäs

F. n. är Eknäs yrkesskola avsedd för yngre psykiskt abnorma flickor över skolåldern. Platsantalet är 27, varav 8 på specialavdelning. Undervisning ges i hushåll, sömnad och tvätt. Dessutom finnes terapi (konsthantverk).

Kommittén föreslog, att vid Eknäs och Hornö skulle beredas undervisning i klasserna 7—9 y, a och g samt att undervisningen i viss utsträckning skulle samordnas.

Förslag

Undervisningen. På grundval av statsmakternas beslut senast år 1959 (prop. 1959: 88 s. 89) skall skolan tills vidare helt avses för psykiskt abnorma elever. På grund av den ökade tillströmningen av skolpliktiga flickor är Broby skolhem otillräckligt. Den starka klientelblandningen därstädes gör det nödvändigt, att skolundervisning för de psykiskt abnorma eleverna anordnas vid en särskild skola. F. n. synes Eknäs vara tillräckligt för eleverna i klasserna 7 och 8. Kommittén förutsätter därvid att undervisning i 9 y, allteftersom behov uppkommer, införes vid vissa av de övriga flickskolorna.

	Organisation	
Klass	Läraravd.	Klassrum
7	1	1
8	1	1
9 y	1	—

På grund av klientelets svårighetsgrad bör antalet i varje klass (läraravd.) icke vara mer än 7—8. Huruvida klasserna kan organiseras som normal- eller hjälpklasser torde få bero på elevklientelets art. Klass 9 y organiseras som allmänpraktisk kurs (husligt arbete). På grund av det ringa elevantalet i mellanstadiet f. n. torde dessa elever tills vidare kunna undervisas tillsammans med eleverna i klass 7.

Lokaler. För teoretisk undervisning finnes inga lokaler.

Enligt statsmakternas beslut år 1958 har till fortsatt ombyggnad av Eknäs beviljats 200 000 kronor. Denna ombyggnad avsåg nybyggnad av lokaler för teoretisk undervisning, gymnastiksal, lokaler för tvättinrättning samt arbetssalar för vävning och arbetsterapi. Byggnadsprojektet har ännu icke påbörjats.

För skolundervisningen erfordras i en nybyggnad 2 klassrum, naturkunnighetsrum, rum för materiel och samlingar, lärarrum samt lokaler för skolkök och textilslöjd. Tidigare förslag bör omarbetas i anslutning härtill.

Undervisningsmateriel måste helt nyanskaffas.

Lärartjänster. F. n. finnes 2 yrkeslärare i lönegrad 15/16 samt 1 lärarinna i tvätt i lönegrad 10.

Förslag: 2 folkskollärare, Ao 19
1/2 folkskollärare, Ae 19 (gemensamt med Hornö för undervisning i 9 y)
1 skolkökslärarinna i Ao eller Ae 16
1 yrkeslärare i sömnad, Ae 16

Övriga erforderliga lärartjänster icke-ordinarie.

BILAGA 3

Förslag rörande yrkesundervisningen vid de olika yrkesskolorna

Beträffande *varje enskild skola* föreslår kommittén följande i fråga om anordningar för yrkesundervisning och arbetsträning.

A. *Skolor för manliga elever*

Lövsta

Lövsta är f. n. avsett för psykiskt abnorma elever i och över skolpliktig ålder. För det äldre psykopatklientelet planeras en ny skola på Gotland. Intill dess denna skola tagits i bruk, måste vid Lövsta även mottagas elever över skolpliktig ålder. Enligt kommitténs förslag skall undervisningen vid Lövsta framdeles omfatta klasserna 4—9 y.

Elevantal: på skolhemmet 32, på yrkesskolan 48 = 80 (varav 12 på intagnings- och sjukavdelning och 8 på specialavdelning).

Vid Lövsta yrkesskola finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	2 arbetsförmän	—
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	12
metall- och träslöjd	yrkeslärare	15/16
	arbetsterapeut	9
specialavdelning	yrkesmästare	9

I verkstaden kan sysselsättas högst 10 elever. I specialavdelningens verkstad finnes plats för 4 elever; övriga intagna på denna avdelning arbetar på själva avdelningen eller utanför densamma. Hantverkaren sysselsätter som regel 2 elever. De flesta eleverna (15—20) hänvisas till jordbruket. Några elever (max. 4) sysselsättes i trädgården. De mest särpräglade hänvisas till trädgårdsarbete. Några elever i trädgården sysselsättes vintertid med cementgjutning. Det är svårt särskilt vintertid att ge eleverna meningsfylld sysselsättning.

Enligt skolan finnes möjlighet till full sysselsättning av eleverna enligt följande:

	antal elever
jordbruk	12
ladugården	2
trädgården	4
verkstaden	10
spec. avd.:	
verkstaden	4
utearbete	4
S:a	36

Återstående 12 elever på yrkesskolan placeras i jordbruk, diverse arbete etc.

Yrkesvägledning, yrkestestning etc. förekommer i allmänhet icke. Förhållandet blir emellertid ett annat, om skolans psykologtjänst blir besatt.

Lövsta behöver en rik variation av sysselsättning. Nuvarande utbildningsanordningar för yrkesskoleeleverna på Lövsta är enligt kommitténs mening icke tillfredsställande. Alltför många elever måste sysselsättas i jordbruk, trädgårdsskötsel och diversearbete. Endast 14 av de 48 eleverna har möjlighet att få en produktionsinriktad utbildning och arbetsträning i verkstäder. Snarast möjligt bör därför skapas nya sådana möjligheter.

Den nya skolan på Gotland för det äldre psykopatklientelet kan väntas bli färdig först 1962—1963. Intill dess måste Lövsta ta emot detta klientel. Man torde dock få räkna med att Lövsta successivt kommer att få 9 y-elever. Behovet av verkstäder är beroende på den takt i vilken enhetsskoleundervisning kan genomföras på Lövsta.

För 9 y-eleverna behövs allmänpraktisk undervisning samt för eleverna i klasserna 7 och 8 undervisning i mångsidig slöjd. För det äldre klientelet behövs åtminstone en ny verkstad. Kommittén föreslår en mekanisk verkstad för metallarbete, smide, svetsning och reparation med plats för 12—16 elever. Det kan framdeles visa sig vara erforderligt med ytterligare en verkstad. Enligt kommittén bör därvid främst en snickeriverkstad för byggnads- och inredningssnickeri, möbelsnickeri samt maskinsnickeri komma i fråga.

Förslag

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	11	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		2 arbetsförmän	—
trädgårdsskötsel	4	trädgårdsmästare	—
allmänpraktisk verkstad	10	yrkeslärare	—
		arbetsterapeut	—
mekanisk verkstad	12—16	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
specialavdelning	4	yrkesmästare	—

Lokaler:

allmänpraktisk verkstad	vissa omändringar av den nuvarande verkstaden (bl. a. sprutlackering)
mekanisk verkstad	nybyggnad

Maskinutrustning:

mekanisk verkstad	ny uppsättning av maskinutrustningen.

Långanäs

Långanäs kommer även i fortsättningen att emottaga vissa icke skolpliktiga elever under 18 år samt elever i åldern 18—21 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	1 arbetsförman	—
(trädgårdsskötsel)	(trädgårdsmästare på övergångsstat)	
snickeri	yrkeslärare	15/16
metallarbete	»	15/16
2 specialavdelningar	2 yrkesmästare	9

I trakten finnes mest träindustri. Det är därför ibland svårt att få arbetsobjekt. Flera elever beredes sysselsättning i domänverkets skogar i närheten av skolan. På specialavdelningen Torpet tillverkas ekor i samarbete med skolans snickeriverkstad. Som kompletterande sysselsättning förekommer cementgjutning.

Metallverkstaden är icke tillfredsställande. Nya lokaler behövs, likaså nya maskiner. Snickeriverkstaden kan användas, men maskinutrustningen bör kompletteras. Den äldre specialavdelningens verkstad skulle behöva utökas.

Förslag

Vid maximal belastning kan skolan få mottaga ett 60-tal elever (Slottet ett 20-tal elever, två specialavdelningar 17 elever, utskrivningsavdelningen 12 elever samt provisorisk paviljong 9 elever).

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	9	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	4	trädgårdsmästare	+1
snickeriverkstad	8	yrkeslärare	—
mekanisk verkstad	12—16	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
2 specialavdelningar	17	2 yrkesmästare	—

En trädgårdsmästare på övergångsstat tjänstgör f. n. på skolan. För dennes arbetsuppgifter anställes en vårdare i lgr 8. Ökningen av undervisningspersonal inskränker sig till en arbetande förman.

Lokaler:

mekanisk verkstad	nybyggnad

Maskinutrustning:

mekanisk verkstad	nyuppsättning av maskinutrustningen
snickeriverkstad	viss komplettering

Fagared

Fagared är avsett för välbegåvade elever över 15 år. Vid skolan finnes följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
metallarbete	yrkeslärare	15/16
bilreparation	»	15/16
kockundervisning	»	15/16
specialavdelning	yrkesmästare	9

Den bilmekaniska verkstaden anses icke så lämplig som yrkesgren med hänsyn till bl. a. den minutiösa kontroll av allt elevarbete som är nödvändig. Skall verkstaden behållas, behövs smörjhall, billyft eller grop etc. Om en bilmekaniker kunde anställas som biträde till yrkesläraren, kunde en stor del av kontrollarbetet överlåtas till bilmekanikern. Kommittén anser det dock lämpligast att göra om bilverkstaden till en mekanisk verkstad.

Skolan har goda erfarenheter av kockundervisningen, även om det på senare tid visat sig vara svårt att placera eleverna ute på arbetsmarknaden.

Snickeri återupptages för sysselsättning av det ökade antal elever, som skolan får ta emot genom tillkomsten av en provisorisk paviljong med 9 platser.

Förslag

I utbyggt skick kommer skolan att ha 53 permanenta platser. Härtill kommer 9 platser i den provisoriska paviljongen.

Enligt kommitténs förslag skall skolan ta emot såväl elever i klass 9 y som icke skolpliktiga elever.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	5	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
metallverkstad	12	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
mekanisk verkstad	12	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
snickeriverkstad	6	yrkeslärare	+1
kockundervisning	6	yrkeslärare	—
specialavdelning	8	yrkesmästare	—
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

Bilverkstaden	omändras till mekanisk verkstad

Maskinutrustning:

metallverkstad	utrustningen bör delvis förnyas och kompletteras
mekanisk verkstad	ny maskinutrustning erfordras

Forsane

Forsane är avsett för normalbegåvade elever i åldern 15—18 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	1 arbetsförman	—
snickeri	yrkeslärare	15/16
metallarbete	»	15/16
maskin- och bilreparation	»	15/16
sjömansundervisning	»	15/16
specialavdelning	yrkesmästare	9

Förslag

Skolan kommer även i fortsättningen att ha 46 permanenta platser. En provisorisk paviljong med 9 platser har uppförts. Skolan skulle således kunna ta emot 55 elever. Enligt kommitténs förslag skall skolan ta emot icke skolpliktiga elever samt elever i 9 y.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	9	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	4	trädgårdskunnig arbetsledare	+1
snickeri	6	yrkeslärare	—
metallarbete	6	yrkeslärare	—
mekanisk verkstad (avsedd för reparatörer, smeder, svetsare)	12	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
sjömansundervisning	6	yrkeslärare	—
specialavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

metallverkstaden	den nuvarande lokalen är relativt bra
snickeriverkstaden	ny lokal

Maskinutrustning:

metallverkstaden	komplettering
snickeriverkstaden	»

Sundbo

Sundbo kommer även i fortsättningen att ta emot normalbegåvade elever i åldern 15—18 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	1 arbetsförman	—
snickeri	yrkeslärare	15/16
metallarbete	»	15/16
skrädderi	»	15/16
bilreparation	»	15/16
skogsvård	arbetsledare	Ag 8
specialavdelning	yrkesmästare	9

Förslag

Skolan kommer, då den nya elevavdelningen med 20 platser tages i bruk, att få sammanlagt 69 permanenta platser, varav 8 på specialavdelning, 8 på mottagningsavdelning samt 10 vid sidoavdelningen Baggå. På skolan finnes f. n. två provisoriska paviljonger med tillsammans 18 elevplatser.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	9	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	4	trädgårdskunnig arbetsledare	+1
snickeriverkstad	8	yrkeslärare	—
mekanisk verkstad	12—16	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
skrädderi	4	yrkeslärare	—
bilreparationsverkstad	6	yrkeslärare	—
skogsvård	10	arbetsledare	—
specialavdelning	8	yrkesmästare	—
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

snickeri	tillbyggnad av snickeriverkstad

Maskinutrustning:

snickeri	komplettering av maskinutrustning
mekanisk verkstad	» » »
bilavdelning	» » »

Johannisberg

Johannisberg är avsett för normalbegåvade elever i åldern 15—18 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	12
snickeri	yrkeslärare	15/16
metallarbete	»	15/16
bilreparation	»	15/16

Förslag

Skolan kommer även i fortsättningen att ha plats för 35 elever. Undervisning i 9 y kan komma att behövas vid skolan.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	5	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	6	trädgårdsmästare	—
snickeri	8	yrkeslärare	—
metallarbete	8	yrkeslärare	—
mekanisk verkstad (utan smide)	8	yrkeslärare	—

Lokaler:

snickeri	nybyggnad
metallarbete	»
bilverkstaden	omändras till mekanisk verkstad

Maskinutrustning:

snickeri	komplettering av maskinutrustning
metallarbete	» » »

Råby

Råby kommer även i fortsättningen att emottaga svagt begåvade elever i åldern 15—18 år. Vid skolan finnes f. n. följande möjligheter till elevernas yrkesundervisning och arbetsträning:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
	1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	12
skrädderi	yrkeslärare	15/16

Dessutom kan en del elever erhålla utbildning hos hantverksmästare eller vid fabriker i Lund.

Särskilt vintertid är det mycket svårt att få sysselsättning för eleverna. Under tiden från början av december till början av mars meddelas i stor utsträckning teoretisk undervisning. En mekanisk verkstad med avdelning för metallarbete, smide, svetsning och reparationer behövs på skolan. Det torde vara relativt lätt att få arbetsobjekt i Lund.

I fråga om skrädderiet kan framhållas, att eleverna ibland måste sysselsättas där, även om de icke har intresse eller anlag härför. I allmänhet har eleverna mera intresse för jordbruket och dess maskiner.

Förslag

Skolan kommer att få 39 platser, varav en specialavdelning med 8 platser. Enligt kommitténs plan skall skolan ta emot icke skolpliktiga elever samt elever i 9 y.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
jordbruk med ladugårdsskötsel	9	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	6	trädgårdsmästare	—
mekanisk verkstad	12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
(skrädderiet slopas)		yrkeslärare	—1
hos hantverkare och industrier utanför skolan	4	—	
specialavdelning	8	yrkesmästare	—

I fråga om personal innebär förslaget en ökning med en arbetande förman.

Lokaler:

mekanisk verkstad	nybyggnad, omfattande även vagnhall för jordbrukets maskiner

Maskinutrustning:

mekanisk verkstad	ny uppsättning av maskinutrustningen

Margretelund

Margretelund kommer att fortfarande ta emot svagt begåvade elever över 15 år med allvarligare beteenderubbningar. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	jordbruksförman	10
	ladugårdsförman	9
	4 arbetsförmän	—
snickeri	yrkeslärare	15/16
metallarbete	»	15/16
specialavdelning	yrkesmästare	9

Eleverna tjänstgör som »hjälpare» i jordbruket. De bäst begåvade eleverna arbetar i verkstäderna. Metallverkstaden kan ta emot högst 16 elever och snickeriverkstaden högst 6.

Anskaffning av arbetsobjekt erbjuder ibland vissa svårigheter, särskilt i fråga om metallarbete. I metallverkstaden tillverkas parksoffor, trädgårdsgungor m. m. Det är lättare att få arbetsobjekt för snickeriverkstaden.

Förslag

Skolan kommer även i fortsättningen att ha 38 platser, varav 8 på specialavdelning. Skolan skall enligt kommitténs plan ta emot icke skolpliktiga elever.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	9	jordbruksföreståndare	—
		jordbruksförman	—
		ladugårdsförman	—
		4 arbetsförmän	—
metallarbete	12—16	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
snickeri	6	yrkeslärare	—
specialavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

snickeriverkstad	utökning av lokalerna för virkesförråd, lager etc.

Maskinutrustning:

metallarbete	viss komplettering
snickeri	»

Gräskärr

Gräskärr är avsett för normalbegåvade elever i åldern 14—16 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsskötare	8
	1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	Ag 12
metallarbete	yrkeslärare	15/16

Vissa elever kan erhålla yrkesundervisning i Uddevalla.

Metallverkstaden är den enda verkstad som nu finnes på skolan. Den är bra maskinellt utrustad, men lokalen är för liten.

Det torde icke vara svårt att få arbetsobjekt i tillräcklig omfattning för en relativt stor verkstadsdrift i både metall- och träarbeten. I Uddevalla, som har ett rikt differentierat näringsliv, kan anknytning erhållas till varvet och andra stora industrier.

Skolan kommer redan vid årsskiftet 1959/60 att kunna ta emot ca 45 elever (inberäknat platserna i de provisoriska paviljongerna). Omkring den 1 juli 1960, då en mottagningsavdelning beräknas bli färdig, kommer skolan att vara fullt utbyggd med 46 permanenta platser. Om de provisoriska paviljongerna användes som elevförläggningar även i fortsättningen, skulle skolan få ett 60-tal elever.

Kommittén har i särskild skrivelse den 28 maj 1959 föreslagit, att en verkstadslokal av provisorisk typ skall byggas för en mekanisk verkstad redan under budgetåret 1959/60.

Förslag

Om de provisoriska paviljongerna behålles som elevförläggning, kommer skolan att ha ett 60-tal platser av vilka 16 på special- och mottagningsavdelningar. Man torde få räkna med att skolan skall mottaga såväl elever i klass 9 y som icke skolpliktiga.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	5	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsskötare	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	5	trädgårdsmästare	—
allmänpraktisk verkstad	6	yrkeslärare	+1
mekanisk verkstad	12—16	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
specialavdelning	8	yrkesmästare	—
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—
hos hantverkare etc. utanför skolan	5	—	

Lokaler:

allmänpraktisk verkstad	den nuvarande metallverkstaden användes
mekanisk verkstad	nybyggnad av provisorisk typ har föreslagits

Maskinutrustning:

allmänpraktisk verkstad	viss komplettering
mekanisk verkstad	nyanskaffning av maskinutrustning har föreslagits

Hammargården

Hammargården avses även i fortsättningen för normalbegåvade elever närmast över skolåldern. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	10
snickeri	yrkesmästare	11
moped- och cykelreparation	yrkesmästare	11

Förslag

Vid Hammargården planeras en försöksverksamhet med korttidsbehandling av eleverna. Kommer verksamheten vid skolan att inriktas på korttidsbehandling, måste anordningarna för arbetsträning m. m. anpassas därefter.

Hammargården kommer i utbyggt skick att ha 36 elevplatser, varav 8 på specialavdelning och 8 på mottagningsavdelning. En provisorisk förläggning för 9 elever finnes vid skolan.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
trädgårdsskötsel	5	trädgårdsmästare	—
snickeri	8	yrkeslärare	+1
		yrkesmästare	—1
mekanisk verkstad	10—12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
moped- och cykelreparation	6	yrkeslärare	+1
		yrkesmästare	—1
specialavdelning	8	yrkesmästare	—
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—

Två tjänster som yrkesmästare utbytes mot yrkeslärare.

Lokaler:

mekanisk verkstad	nybyggnad

Maskinutrustning:

mekanisk verkstad	nyuppsättning
snickeri	komplettering

Stigby

Stigby är avsett för normalbegåvade elever över skolåldern. Viss teoretisk undervisning skall meddelas vid skolan. För budgetåret 1959/60 har anvisats ett anslag å 10 000 kronor till arvode åt timlärare för försöksverksamhet med teoretisk undervisning vid skolan. För arbetsträning och sysselsättning finnes en yrkesmästartjänst i lgr 11.

Förslag

Vid Stigby kommer att finnas plats för 24 elever.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
verkstadsgren	8	yrkeslärare	+1
teoretisk undervisning	8	timlärare	—
arbetsträning m. m.	8	yrkesmästare	—

Maskinutrustning:

verkstad	nyuppsättning

Bärby

Bärby är avsett för svagt begåvade elever över skolåldern. Vid skolan finnes följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	ladugårdsförman	9
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	10
verkstadsarbete (snickeri, smide)	yrkesmästare	11
specialavdelning	yrkesmästare	9

Förslag

Bärby kommer i utbyggt skick att få 36 elevplatser, varav 8 på specialavdelning.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	8	jordbruksföreståndare	—
		ladugårdsförman	—
		1 arbetsförman	+1
trädgårdsskötsel	4	trädgårdsmästare	—
mekanisk verkstad	12—16	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
specialavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

mekanisk verkstad	nybyggnad

Maskinutrustning:

mekanisk verkstad	nyanskaffning av maskinutrustning

Ny skola på Gotland

Den planerade nya skolan på Gotland avses för det äldre psykopatklientelet. Skolan beräknas för ca 45 elever, varav 8 på specialavdelning och 8 på mottagningsavdelning.

Förslag

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
trädgård	5	trädgårdsmästare	+1
snickeri	10—12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
mekanisk verkstad	10—12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
specialavdelning	8	yrkesmästare	+1
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	+1

Lokaler:

snickeri	nybyggnad
mekanisk verkstad	»
växthus	»

Maskinutrustning m. m.:

snickeri	nyanskaffning
mekanisk verkstad	»
växthus	»

B. *Skolor för kvinnliga elever*

Bistagården

Bistagården är avsedd dels för väntande mödrar och dels för normalbegåvade elever över skolåldern. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
trädgårdsskötsel och vävning	yrkeslärare	15/16
hushåll m. m.	lärarinna	12
terapi	arbetsterapeut	9

Som framgår av ovanstående, har skolan f. n. endast en yrkeslärare. I övrig sysselsättning handledes eleverna av annan personal, vilket är otillräckligt ur undervisningssynpunkt.

Förslag

Skolan har 21 elevplatser. En mottagningsavdelning med 8 platser är under uppförande. Enligt kommitténs plan skall även elever i 9 y mottagas vid skolan. Undervisningen i husligt arbete för 9 y kan följa kursplanen för allmänpraktisk kurs eller husmoderskurs.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
trädgårdsskötsel och vävning	4—6	yrkeslärare	—
husmoderskurs och storkök	6—8	yrkeslärare	+1
		bitr. lärare	—
sömnad	5—7	yrkeslärare	+1
		arbetsterapeut	—1
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

storkök	ombyggnad och modernisering av nuvarande kök
undervisningskök	nyinrättas

Maskinutrustning:

sömnad	modern maskinutrustning
undervisningskök	» utrustning

Ryagården

Ryagården är avsedd för elever över skolpliktig ålder, vilka på grund av psykisk abnormitet eller eljest bör stå under särskild läkarkontroll. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
jordbruk med ladugårdsskötsel	jordbruksföreståndare	12
	arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	trädgårdsmästare	12
	arbetsförman	—
skolkök	yrkeslärare	15/16
sömnad	»	15/16
konsthantverk	»	15/16
bageri	»	15/16
tvätt	lärarinna i tvätt	10
specialavdelning	yrkesmästare	9

I skolans kök arbetar eleverna f. n. under ledning av ekonomibiträden, vilket är otillräckligt ur undervisningssynpunkt. På intagnings- och observationsavdelningen ledes elevernas sysselsättning av vårdpersonal.

Jordbruk med ladugårdsskötsel samt trädgårdsskötsel är bra som terapi, däremot kan man icke räkna med utbildning i dessa yrkesgrenar. Konsthantverk bör kompletteras med keramik, och ett samarbete med hemslöjden bör etableras.

Undervisning i husligt arbete och sömnad bör läggas upp efter de undervisningsplaner och de metoder, som tillämpas i den allmänna yrkesundervisningen samt enligt kursplanen för 9 y husligt arbete (allmänpraktisk kurs). För sömnad torde särskild arbetsanskaffning icke behöva förekomma i någon större omfattning; eventuellt torde erforderliga arbetsprojekt kunna anskaffas från någon närbelägen anstalt e. d. Större lokal skulle behövas för sömnaden.

Förutom kurs i husligt arbete bör som en särskild yrkesgren inrättas en storkökskurs. En dylik kurs är en lämplig grundutbildning för elever, som önskar anställning som ekonomipersonal i storkök. Härför erfordras emellertid inrättande av ett centralkök samt ny- och ombyggnad för tvätt och bageri. En större bagerilokal är nödvändig; i den nuvarande lokalen kan yrkesläraren undervisa högst fyra elever samtidigt.

Förslag

Ryagården kommer tills vidare att ha 63 platser. Av dessa finnes 8 på intagnings- och sjukavdelningen samt 8 på specialavdelningen. Skolan skall även taga emot elever i 9 y. Enligt kommitténs tidigare förslag bör elevantalet framdeles nedskäras till 56.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
jordbruk med ladugårdsskötsel	6	jordbruksföreståndare	—
		1 arbetsförman	—
trädgårdsskötsel	4—6	trädgårdsmästare	—
		1 arbetsförman	—
sömnad	8—10	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
husligt arbete	4—6	yrkeslärare	—
storkökskurs	8	yrkeslärare	+1
		lärarinna i tvätt	—
bageri	4—6	yrkeslärare	—
konsthantverk	5	»	—
intagningsavdelning	8	yrkesmästare	+1
specialavdelning	8	»	—

Lokaler:

sömnad	större lokal behövs, eventuellt byte med konsthantverket
storkökskurs	om- och nybyggnad för centralkök, tvätt och bageri
undervisningskök	upprustning av befintligt kök

Maskinutrustning:

sömnad	modern maskinutrustning
storkökskurs och undervisningskök	nyanskaffning och komplettering

Brättegården

Brättegården är avsedd för välbegåvade elever över 15 år. Undervisning ges i form av en förberedande folkhögskolekurs samt i lanthushåll, sömnad och kontorsgöromål. Under den tid folkhögskolekursen icke pågår, arbetar eleverna i praktiska yrken.

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
folkhögskolekurs	ämneslärare	21
kontorsgöromål	yrkeslärare	15/16
lanthushåll	»	15/16
sömnad	»	15/16

Förslag

Brättegården kommer i fortsättningen att ha 28 platser, varav 8 på mottagningsavdelningen, som är under uppförande. Man bör räkna med att vissa elever kommer att tillhöra klass 9 y. Undervisningen i denna bör så nära som möjligt följa timplanerna för handel och kontor samt husligt arbete. Den teoretiska undervisningen bibehålles tills vidare. Eventuellt kan utbildning i laboratoriearbete längre fram införas.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal	ökning (+)
teoretisk undervisning med handel och kontor, laboratorieutbildning	8	ämneslärare	—
		yrkeslärare	—
		timlärare (arvode)	+
lanthushåll	8	yrkeslärare	—
sömnad	4	»	—
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	—

Lokaler:

handel och kontor samt laboratorieutbildning	nybyggnad; laboratorielokalen utrustas så att även fotoarbeten kan utföras.

Maskinutrustning:

handel och kontor	kompletteras med moderna kontorsmaskiner
laboratorieutbildning	nyanskaffning
sömnad	modern maskinutrustning

Hornö

Hornö är avsett för normalbegåvade elever över skolåldern. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m. (en tjänst som lärarinna i tvätt är vakanssatt; skolan saknar modern tvättstuga):

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
trädgårds- och smådjursskötsel	jordbruksförman	10
	arbetsförman	—
hushåll	bitr. husföreståndare	9
sömnad	yrkeslärare	15/16
hårvård och hygien	»	15/16
terapi	arbetsterapeut	9

Förslag

Kommittén har tidigare föreslagit, att Hornö skulle avses för skolpliktiga elever. På grund av platsbehovet för elever mellan 15 och 18 år synes skolan fortfarande, åtminstone tills vidare, böra vara yrkesskola. Undervisningen organiseras till att omfatta även 9 y husligt arbete (allmänpraktisk kurs eller husmoderskurs). Skolan beräknas även i fortsättningen ha 30 elevplatser.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
husmoderskurs och storkök	9	yrkeslärare	+1
		bitr. lärare	+1
sömnad	6	yrkeslärare	—
hårvård och hygien	4	yrkeslärare	—
verkstadsgren och konsthantverk	11	yrkeslärare	+1
		yrkesmästare	+1
		arbetsterapeut	—1
teoretisk undervisning i klass 9 y		½ folkskollärare (gemensamt med Eknäs för klass 9 y)	+ ½

Lokaler:

storkök	ombyggnad och modernisering av centralköket
sömnad	nuvarande lokal
husmoderskurs, hårvård och hygien, allmänpraktisk verkstad, konsthantverk	nybyggnad för undervisningskök, eventuellt klassrum för undervisning i 9 y samt verkstadslokaler

Maskinutrustning:

storkök, undervisningskök, sömnad, tvätt, allmänpraktisk verkstad	modern maskinutrustning

Härsjögården

Härsjögården är avsedd för svagt begåvade elever i åldern 18—21 år. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
trädgårds- och smådjursskötsel	jordbruksförman	10
	arbetsförman	—
lanthushåll	bitr. husföreståndare	9
sömnad	yrkeslärare	15/16
vävning	»	15/16
tvätt	lärarinna i tvätt	10
terapi	arbetsterapeut	9

Skolan saknar tillfredsställande verkstadslokaler. En rationell undervisning och arbetsträning kan under nuvarande förhållanden icke bedrivas. En särskild verkstadsbyggnad har tidigare tillstyrkts av kommittén. Nedanstående förslag innebär en verkstadslokal av provisorisk typ.

I fråga om undervisning och sysselsättning uppkommer särskilda svårigheter på grund av skolans läge.

Sömnad bör läggas om till konfektionssömnad. Arbetsobjekt torde kunna erhållas vid de större textilindustrierna i Borås.

Förslag

Skolan kommer tills vidare att ha 24 platser. Enligt kommitténs plan skall skolan även i fortsättningen ta emot icke skolpliktiga elever.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
husmoderskurs	4—6	yrkeslärare	+1
		lärarinna i tvätt	—
sömnad	10—12	yrkeslärare	—
		arbetande förman	+1
konsthantverk	6	yrkeslärare	—
		arbetsterapeut	—1

Lokaler:

sömnad, konsthantverk	nybyggnad

Maskinutrustning:

sömnad	modern maskinutrustning
konsthantverk	komplettering

Morängen

Morängen är avsedd för svagt begåvade elever över skolåldern. Vid skolan finnes f. n. följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal m. m.	lönegrad
lanthushåll med trädgårdsskötsel	yrkeslärare	15/16
	bitr. husföreståndare	9
sömnad	yrkeslärare	15/16
terapi	arbetsterapeut	9

Förslag

Morängen kommer även i fortsättningen att ha 19 platser.

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+) minskning (—)
lanthushåll med trädgårdsskötsel	6	yrkeslärare	—
sömnad	7	»	—
konsthantverk	6	yrkeslärare	+1
		arbetsterapeut	—1

Maskinutrustning:

sömnad	modern maskinutrustning

Håkanstorp

Håkanstorp är avsett för svagt begåvade elever över 15 år och har 14 elevplatser. Skolan har påbörjat sin verksamhet under våren 1959. Vid skolan finnes följande utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	undervisningspersonal	lönegrad
sömnad	lärarinna	12
kök och hemvård	»	10

Då kommittén räknar med att skolan upphör vid avtalstidens utgång år 1962, avstår kommittén från förslag beträffande denna skola.

Ny skola för psykiskt abnorma elever

Kommittén har föreslagit, att den nya skolan för svårbehandlade psykiskt abnorma flickor skall få 46 platser, varav 8 på mottagningsavdelningen och 8 på specialavdelning.

Förslag

Utbildningsgrenar och undervisningspersonal m. m.:

utbildningsgrenar	beräknat antal elever	undervisningspersonal m. m.	ökning (+)
storkökskurs	8	yrkeslärare	+1
		bitr. lärare	+1
sömnad	10—12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
allmänpraktisk verkstad	10—12	yrkeslärare	+1
		arbetande förman	+1
mottagningsavdelning	8	yrkesmästare	+1
specialavdelning	8	yrkesmästare	+1

BILAGA 4

Stadigvarande undervisningsmateriel vid vissa verkstäder

Nedanstående förslag till nyanskaffning och komplettering av maskiner, verktyg m. m. vid yrkesskolornas verkstäder är baserat på en inventering av det nuvarande beståndet.

Skola	Verkstad resp. yrkesavd.	Undervisn.-materiel	Inredning o. inventarier	Allmän teorimateriel för yrkesundervisning	Anm.
Lövsta.....	mekanisk	150 000: —	5 000: —	6 000: —	
Långanäs.....	mekanisk	150 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeri	60 000: —	8 000: —		
Fagared.....	mekanisk verkstad I	140 000: —	5 000: —	6 000: —	Om bilavd. behålles +60 000: —
	mekanisk verkstad II	140 000: —	5 000: —		
Forsane.....	mekanisk	115 000: —	5 000: —	6 000: —	Lantbruksmaskinreparation + 25 000: —
	snickeri	50 000: —	8 000: —		
Sundbo.....	mekanisk	110 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeri	60 000: —	8 000: —		
	bilavd.	80 000: —	8 000: —		
Johannisberg....	mekanisk	100 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeri	50 000: —	8 000: —		
	bilavd.	40 000: —	8 000: —		
Råby.....	mekanisk	150 000: —	8 000: —	6 000: —	
Margretelund...	mekanisk	140 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeri	60 000: —	6 000: —		
Gräskärr.....	mekanisk	100 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeri	80 000: —	5 000: —		
Hammargården	snickeri	50 000: —	8 000: —	6 000: —	
	mekanisk	150 000: —	5 000: —		
Stigby.....	mekanisk	100 000: —	5 000: —	6 000: —	
Bärby.....	mekanisk	150 000: —	5 000: —	6 000: —	
Ny yrkesskola på Gotland.....	mekanisk	150 000: —	5 000: —	6 000: —	
	snickeriavd.	80 000: —	8 000: —		
Hornö.....	instrumentmakare	75 000: —	5 000: —	6 000: —	
	Summa kronor	2 530 000: —	153 000: —	84 000: —	
	Tillhopa kronor	2 767 000: —			

KUNGL. BIBL.
15 SEP. 1959
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1959

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård

Fångvårdsanstalters optimala storlek. [6]
Fångvårdsstyrelsen. [15]
Domarbanan. [17]
Fånges arbetsersättning. [18]
Det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. [20]
Förslag till lag om straff för varusmuggling m. m. [24]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning

Kompetensfördelningen av administrativa besvärsmål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten. [4]
Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation. [9]
Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. [10]
Riksdagens budgetarbete. [16]
Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts arbetsuppgifter och organisation. [21]
Den statliga centrala rationaliserings- och revisionsverksamhetens organisation. [22]

Kommunalförvaltning

Statens och kommunernas finansväsen

Familjebeskattningen. [13]
Statsbidragen till städernas vägar och gator m. m. [19]

Politi

Nationalekonomi och socialpolitik

Preliminär nationalbudget för år 1959. [3]
Tilläggspensioneringens administration. [12]
Reviderad nationalbudget för år 1959. [14]

Hälso- och sjukvård

Läkemedelsförsörjningens organisation. [5]

Allmänt näringsväsen

Fast egendom. Jordbruk med binäringar

Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. [1]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk

Industri

Handel och sjöfart

Kommunikationsväsen

Bank-, kredit- och penningväsen

Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. [7]

Försäkringsväsen

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt

Filmstöd och biografnöjesskatt. [2]
Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. [8]
Verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna. [25]

Försvarsväsen

Förutsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. [11]
Armens befäl. [23]

Utrikes ärenden. Internationell rätt

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1959